

TJSS

CİLT / VOLUME: 2
SAYI / NUMBER: 1
YIL / YEAR: 2023
ISSN: 2822-3853

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapi Journal of Social Sciences

KENT ÖZEL
SAYISI

TJS

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Derginin Sahibi / Owner:

İstanbul Topkapı Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı, Nihat KIRMIZI

Genel Koordinatör / General Coordinator:

İstanbul Topkapı Üniversitesi Rektörü, Emre ALKİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief:

Zeynep Banu DALAMAN

Yazı İşleri Müdür Yardımcısı / Assoc. Editor:

Gökhan AK

ISSN: 2822-3853

Yayın Aralığı / Publication Period: Yılda 2 sayı – 6 ayda bir

2023 © TJSS

Bu derginin tüm hakları TJSS adına İstanbul Topkapı Üniversitesi'ne aittir. İzin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi (TJSS), Google Scholar ve Base (Bielefeld Academic Search Engine) tarafından taranmakta ve Dergipark'ta yer almaktadır.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Zeynep Banu DALAMAN (Baş Editör / Editor-in-Chief)
Gökhan AK (Yazı İşleri Müdür Yardımcısı / Deputy Editor-in-Chief)
Berrin ATAMAN
Emine Dilay GÜNEY
Ferma LEKESİZALIN
Siddıka Semahat DEMİR
Suat DÖNMEZ

Yayın Sorumluları / Editorial Executives

Sanem SANCAR
Hakan ÇAKAN

Kapak Tasarım ve Dizgi / Design:

Fihrist Kitap

Matbaa / Printing House:

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

İletişim / Contact:

tjss@topkapi.edu.tr

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Yayın Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Abhilasha SINGH, Emirikler Amerikan Üniversitesi, BAE
Derya DEMİRDİZEN, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Diego OLIVA, University of Guadalajara, Meksika
Eduardo José Marcos CAMILO, Universidade da Beira Interior, Portekiz
Elira TURDUBAEVA, University of Cental Asia, Kırgızistan
Emine YAVAŞGEL, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Emrah AYDEMİR, Fırat Üniversitesi, Türkiye
Fabio L. GRASSİ, Sapienza Üniversitesi, İtalya
Fedwa JEBLİ, International University of Rabat, Fas
Göran THERBORN, Linnaeus Üniversitesi, İsveç
İbrahim SİRKECİ, Üniversitesi, Salford Business School, İngiltere
Kenan ÖZKAN, Altınbaş Üniversitesi, Türkiye
Murat GÜREŞÇİ, Giresun Üniversitesi, Türkiye
Oğuz DEMİREL, Düzce Üniversitesi, Türkiye
Ömer ÇAHA, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Özgür Havel ÇINAR, Greenwich Üniversitesi, İngiltere
Philippe DROZ-VİNCENT, SciencesPo Grenoble, Fransa
Ruşen KELEŞ, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Özlem Zeynep ÜSKÜL ENGİN, Galatasaray Üniversitesi, Türkiye
William L. ROSENBERG, Drexel Üniversitesi, ABD

“Kent Özel Sayısı”nda Emegi Geçen Hakemler / Readers Who Have Contributed in this Edition

Abmet GÖRGEN
Arzu TOĞUŞLU KIZBAZ
Ceren AVCİL
Elvan KARAMAN MEZ
Gökhan AK
Mine DEMİRTAŞ
Nuran Halise BELET
Nurullah SELÇUK
Osman KARACAN
Rana ÖZYURT KAPTANOĞLU
Ruşen KELEŞ
S. Savaş BİÇER
Suat DÖNMEZ
Tayfun GÜVEN

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapi Journal of Social Sciences

Alan Editörleri / Field Editors

Psikoloji / Psychology
Tülay BOZKURT
Melike CEYLAN

Güzel Sanatlar / Fine Arts
Bünyamin ÖZGÜLTEKİN
Emine Dilay GÜNEY

*Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler /
Political Science and International Relations*
Suat DÖNMEZ
Gökhan AK

İletişim Bilimleri / Communication Sciences
Arzu TOĞUŞLU KIZBAZ
Aziz Tamer GÜLER

Sosyoloji / Sociology
Zeynep Banu DALAMAN
Ceren AVCİL

Edebiyat-Dil / Language and Literature
Ferma LEKEŞİZALIN
Elvan KARAMAN MEZ

Tarih / History
Metin HÜLAGÜ
Enver Emre ÖCAL

*İşletme ve Yönetim Bilişim Sistemleri /
Business and Management Information Systems*
Dilek ÇINAR
Bora GÜNDÜZYELİ

Yeni Medya / New Media
Barış BULUNMAZ
Selime BÜYÜKGÖZE

Editör Asistanları / Asst. Editors:

Emir BOSTANCI
Furkan TOZAN
Mert TÜRKMEN
Muhammet ÖZCAN
Sevdiye KEMİK

içindekiler / contents

9

KENT ÖZEL SAYISI SUNUŞ: İnsan Hakkı Olarak Konut
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

19

Almanya ve Türkiye'de Yaşayan Evsizlerin Kültürel Deneyimleri
Helin Hazal ÇAKMAK
Gökhan GÖKGÖZ

39

Poverty and Local Equality Plans: An Analysis of İstanbul, İzmir, and Ankara
İtir BAGDADI
Işıl KELLEVEZİR
Huriye TOKER

51

Legal Alimony Liabilities Against Poverty, Implementation Problems, and the Solution
Proposals Under Turkish Law
Alper UYUMAZ

67

A Political Economy of Inadequate Housing in Kenya: A Case of Mathare Valley,
Nairobi 1920-2022
Felistus KINYANJUI

91

Exploring Urban Poverty in Bangladesh: Dynamics, Coping Strategies and Beyond
Manzuma AHSAN

115

The Images of Urban Poverty in Bong Joon Ho's "Parasite"
Ferna LEKESİZALIN

123

Finding Neverland: Homelessness and Despair in the Urban Space
Sweta KUSHWAHA

133

Türkiye'de Artan Konut İhtiyacı ve Konut Sorununun Dinamikleri
Simge KUTSAL
Çiğdem POLATOĞLU

159

Gösterişe Yönelik Tüketim Kavramının İncelenmesi
Duygu ULUDAĞ
Melis SOYER

173

Yükseköğretim Kurumlarındaki Ar-Ge Süreçleri ve Akademisyenlerin Ar-Ge
Yeteneklerine İlişkin Araştırma
Tuğba BAYDENİZ
Vesile KÜÇÜK
Hüseyin GÖKAL

Sosyal bilimler alanında özgün çalışmaların yayımlandığı bir dergi olan Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi'nin / *Topkapı Journal of Social Sciences* (TJSS) üçüncü sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıyı, 25–26 Ağustos 2022 tarihleri arasında İstanbul'da ve online olarak gerçekleştirilen “Disiplinlerarası Dünya Kent Çalışmaları Kongresi”nde sunulan bildirilerden seçilen makalelerden “kent özel sayısı” olarak hazırladık. Büyük bir özen, özveri ve dikkatle hazırladığımız bu sayımızda birbirinden değerli on makale yer almaktadır.

Toplumların ekonomilerini geliştirmeye başladığı Sanayi Devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, yoksulluğun görünümünü ve anlamsal boyutunu değiştirmiştir. Yaşanabilir ve kabul edilebilir bir durum olan eski yoksulluk, yeni yoksulluğun gelmesiyle ortadan kalkmış, yerini sefalet ve açlık almıştır. Eski toplumsal kesimlerde görülmeyen parçalanma ve kırılma, modern yoksulluğun varlığı ile daha da belirgin hale gelmiştir. Gelir yetersizliği yaşayan yoksullar, piyasanın fiyatlarını karşılayamaz bir duruma sürüklenmişken, ayrıca piyasa konuttan daha fazla kar getirdiği için düşük fiyatlı ev bulma şansını azaltmıştır. Yoksulların düzensiz çalışma veya işsizlik, yetersiz sosyal yardımlar, yetersiz gelir ve yüksek fiyatlı konut bütçesini karşılayamama gibi temel yapısal sorunlar “evsizliğe” neden olmuştur. Günümüzde evsizlik, çeşitli nedenlerle yaygınlaşmış ve önemli bir yıkıcı sorundur. Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre dünya genelinde 100 milyon evsiz vardır. 1,6 milyar kadar insan yeterli konuttan yoksundur (Habitat, 2015). Evsizlik, bireyciliğin öne çıktığı ve özellikle gelişmiş ülkelerde kapitalizmin tüm kurumları ele aldığı 1980'lerde önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel alanlarda tespit edilen evsizlik olgusu, sosyal bilimlerin her geçen gün daha fazla ilgisini çeken bir toplumsal sorundur.

Sıradan şehirler pandeminin etkileri, doğal afet riskleri ve iklim değişikliğiyle boğuşuyor. Kentsel yoksulluktan en çok etkilenenler, özellikle düşük eğitimli kadınlar, çocuklar, mülteciler ve ayrımcılığa uğrayan azınlıklardır. Kentsel isyanlar, protesto hareketleri ve popülist partiler, Batılı kentsel alanların yeni kent sakinlerini—özellikle yeni göçmenleri—entegre etme ve bu son krizlerden en çok zarar görenlerin sesini duyurma kapasitesini tartışmaya açmıştır. Şehirler arasındaki ve şehirler içindeki mekansal eşitsizlikler Küresel Kuzey'deki şehirlerde de görülebilse de, esas endişe kaynağı olan, Küresel Güney'deki şehirlerdeki bu tür eşitsizliklerin derinliği ve genişliğidir. Bu özel sayının amacı gerçekten de, hem Küresel Kuzey'deki hem de Küresel Güney'deki şehirlerin bu istisnai zamanlarda karşı karşıya kaldıkları bazı sorunları, özellikle yoksulluğun yayılmasına dikkat ederek tartışmaktır.

Dergimizin “Kent Özel Sayısı” olmasında büyük katkısı olan ve giriş makalesi ile desteğini taçlandıran Türkiye'nin en önemli kent bilimcilerinden Prof. Dr. Ruşen Keleş'e minnettarız. Bunun yanında, Yayın Kurulu Üyelerimiz başta olmak üzere, tüm hakemlerimize, yazarlarımıza ve bizleri takip eden, görüş ve önerilerini sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ediyoruz. Yeni sayılarda görüşmek dileğiyle.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Banu Dalaman / Baş Editör

FROM THE EDITOR

We are here with the third issue of *Topkapı Journal of Social Sciences (TJSS)*, a journal that publishes original studies in the field of social sciences. We prepared this issue as the “city special issue” which is comprised of ten articles selected from the papers presented at the hybrid Interdisciplinary World Congress of Urban Studies 2022, held on 25–26 August, 2022 in Istanbul and online. There are ten valuable articles in this issue, which we have prepared with great care and devotion.

Developments experienced during and after the Industrial Revolution where societies started to improve their economies changed the appearance and semantic dimension of poverty. Old poverty, which was a livable and acceptable situation, disappeared with the arrival of new poverty, and misery and hunger took its place. Disintegration and rupture, which were not seen in pre-industrial social segments, have become more apparent with the presence of modern poverty. Additionally, the poor who experienced income insufficiency were not able to afford what the market has charged them. Furthermore, because the market returned more profit from housing, the chances of finding a low-priced house have decreased. Basic structural problems of the poor such as irregular work or unemployment, insufficient social benefits, inadequate income and inability to afford the budget of high-priced housing have caused “homelessness.” Today, homelessness, for various reasons, has become widespread and is an acute issue. According to United Nations (UN) reports, there are 100 million homeless people worldwide. There are also as many as 1.6 billion people who lacked adequate housing (Habitat, 2015). Homelessness emerged as an important social problem in the 1980s when individualism came into prominence and capitalism began to reign over all institutions, especially in developed countries. The homelessness phenomenon identified within urban areas is a social problem that has drawn the attention of the social sciences more and more each day.

Ordinary cities are grappling with the impacts of the pandemic, natural-disaster risks and climate change. The urban poor are the most adversely affected with the most vulnerable being undereducated women, children, refugees, and discriminated minorities who are seriously experiencing the burden in their everyday lives. Urban riots, protest movements and populist parties have called into question the capacity of Western urban areas to integrate new urban residents—especially new immigrants—and to give voice to those who have suffered the most because of those recent crises. Although spatial inequalities across and within cities can also be found in cities of the Global North, it is the depth and breadth of such inequalities in the cities of the Global South that are of main concern. The aim of this special issue is indeed to discuss some of the emerging issues that face cities, both in the Global North and in the Global South during such exceptional times, with particular attention given to the spread of poverty.

We are grateful to Prof. Dr. Ruşen Keleş, one of the most important urban scientists of Turkey, who made a great contribution to our journal’s “Special Issue on City” and crowned his support with his introductory article. We would also like to thank our Editorial Board Members, our readers, authors and our colleagues who follow us, offer their opinions and suggestions, and for their contribution to the publication of this issue. Hope to see you with the new issues of our journal.

Dr. Zeynep Banu DALAMAN / Editor-in-Chief

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Topkapı Journal of Social Science, Vol. 2, No. 1, 2023

Açılış Konuşması / Opening Speech

KENT ÖZEL SAYISI SUNUŞ

İnsan Hakkı Olarak Konut¹

Housing as a Human Right

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ²

1. Genel Kavramsal Giriş

20. Yüzyılın ikinci yarısında, özellikle az gelişmiş ülkelerin hızlı bir kentleşmeyle karşı karşıya kaldıklarına tanık olduk. Kentle akın eden kırsal kökenli yığınlar, kentleri ve devletleri yönetenlerin karşısına, konutun yanı sıra, arsa spekülasyonu, kentsel altyapı, ulaşım, çevre gibi daha pek çok sorunlar çıkarmıştır. Bu eğilim 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde de aynı hızla sürmüştür. Bugün bütün dünyada sayısı bir milyara yakın insan ya tümden evsiz barksız bir durumda ya da çok yetersiz barınma koşulları içinde bulunuyor. Bu gerçeğe, hem 1976'da Vancouver'da, hem 1996'da İstanbul'da, hem de 2016'da Quito'da (Ekvator), Dünya İnsan yerleşimleri (HABITAT I, II ve III) konferanslarında dikkat çekilmiştir. Ülkemizde de, bugün gecekondular (yoksulluk) koşullarında yaşamakta olan kentsel nüfusun oranı % 30'a yakındır. Başlıca büyük kentlerimizde toplam sayısı 10 milyonu aşkın bir nüfus, 2.5 milyon kadar gecekonduda yaşamaktadır.

1 25-26 Ağustos 2022 tarihleri arasında İstanbul Topkapı Üniversitesi Balat Kampüsü'nde gerçekleştirilen "Disiplinlerarası Dünya Kent Çalışmaları Kongresi"nde yapmış olduğu açılış konuşmasından hazırlanmıştır.

2 Kentbilimci, Akademisyen, Yazar

A- Konutu bir kamu hizmeti olarak gören ve o anlayışla yurttaşta sunmak isteyenler kadar, B- Piyasa mekanizmasının koşulları içinde, istem (talep) ve sunum (arz) kuralları çerçevesinde oluşan fiyat üzerinden alınıp satılabilesini önerenler de vardır. Devleti küçültme, liberalleştirme ve özelleştirme eğilimlerinin bütün dünyada ağırlık kazandığı son yıllarda, ikinci yaklaşımın ağır basmakta olduğu dikkat çekmektedir. Gelir dağılımında dengenin bozuk olduğu az gelişmiş ülkelerde, geniş halk yığınları, ödeme güçlerine uygun bir konuta erişebilme şansından sürekli olarak yoksun kalmaktadırlar.

Acaba bu koşullar karşısında, devletin kurumlarının toplum adına harekete geçerek, barınma gereksinmelerini kendi olanaklarıyla karşılayamayan kitlelere konut yardımı yapmaları gerekmez mi? Kamunun isteğine ve istencine, ideolojik yaklaşıma bağlı olarak yapılabilecek bu tür yardımların ötesine geçilerek, barınmanın bütün insanlar için bir hak olduğu düşüncesi hukuksal belgelere geçirilemez mi? Uygulamalara, barınmanın bir insan hakkı olduğu yaklaşımıyla bir yön verişemez mi?

Barınma ya da konut, bir insan hakkı olarak benimsenecek olduğu takdirde, bunun anayasalarda yer alması da kaçınılmaz olur. Anayasanın gerek ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar (İkinci kuşak insan hakları) bölümüne; ya da barış, çevre, kalkınma, iletişim ve ortak miras haklarının yer aldığı dayanışma haklarının bulunduğu bölümüne yerleştirilmesi doğal karşılanmalıdır.

Unutmamak gerekir ki, bütün insanların, onurlu bir yaşamın ayrılmaz ögesi olan insanca yaşamaya elverişli bir barınağa sahip olmasında yadsınamaz bir toplumsal yarar vardır. Ne var ki, bu yararın bir “hak” değeri kazanabilmesi, uluslararası belgelerle, anayasalarla ve yasalarla hukuksal güvence altına alınmasına bağlıdır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bir yayınında, “evsiz barksız” olmanın “konutsuz” olmakla aynı anlama gelmediği vurgulanmaktadır. “Ev” gerçekten çok daha geniş ve zengin bir kavramdır. Ev kavramı içinde rahatlık, huzur, kimlik, mahremiyet, güvenlik ve aidiyet gibi özellikler de saklıdır. Ev, insanın başkalarıyla, evlenme gibi, anlamlı toplumsal ilişkiler kurabildiği bir alandır. Bu alanın biçimlenmesinde, kültürel koşullar da rol oynar. Evsizlik mutlak olabileceği gibi, göreceli de olabilir. Göreceli evsizlik koşulları içinde bulunan bir kişiyi, “bir konutu olan, ama evi olmayan bir kişi” saymak daha doğru olur. Görüldüğü gibi, evsizlik, başını sokacak bir çatıya sahip olamamaktan daha geniş bir kavramdır. Dünyadaki evsiz barksızlarla ilgili bir sivil toplum örgütünün yayınlarında evsizliğin tanımı şöyle yapılmıştır: “Evsizlik, bireysel, sürekli ve yeterli bir konuta sahip olmama durumunu anlatır. Evsiz insanlar, bireysel, sürekli ve yeterli bir konuta erişme olanağından yoksun ya da böyle bir konutu mali olanaklarının yetersizliği ya da başka toplumsal engeller yüzünden elde demeyen kimselerdir.”

2. Uluslararası Hukuk Belgelerinde Konut Hakkı

Konutun temel insan haklarından biri olabilmesi onun uluslararası hukuk belgelerinde yer almasına ve bu belgelerdeki kuralların da devletlerce onaylanarak, kendi iç hukukları açısından bağlayıcı duruma getirilmiş olmasına bağlıdır. Günümüzde birçok Batı ülkelerinde, konut yurttaş gönençinin(refahının) temel öğelerinden biri olarak kabul görmekte; temel hizmetler arasında konutun da adı geçmektedir. Ne var ki, barınmanın bir hak olarak nasıl tanımlanacağı konusunda önemli yaklaşım farkları bulunmaktadır. Örneğin, Fransa Anayasası'nda konut hakkına ilişkin bir kural var olmadığı halde, Anayasa Mahkemesi, 1946 tarihli Anayasa'nın Giriş

Bölümündeki 10. ve 11. Fıkralarda sözü edilen “insan onurunun korunması” anlamından yola çıkarak barınma hakkı lehinde kararlar alabilmiştir. Bu kararlarda, Yüksek Mahkeme, Fransa'nın “Sosyal bir hukuk devleti olduğuna ilişkin” Anayasa maddesine (m.2) yollamalar yapmıştır. Fransa Parlamentosu da, 1982, 1090 ve 1990 tarihlerinde aldığı çeşitli kararlarla, “konutun temel insan haklarından biri olduğuna” işaret etmiştir. 1976 tarihli Meksika Anayasasının 65. maddesinde konuttan bir “hak” olarak söz edildiği halde, örneğin İsviçre, İtalya ve Lüksemburg gibi Avrupa ülkelerinin anayasalarında böyle bir kurala rastlanmıyor.

İnsan hakları uzmanlarına göre, 50 kadar devletin anayasalarında konut hakkına ve devletin konutla ilgili sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler bulunduğu halde, hemen hemen hiçbir devlet, bu hakkın hukuken var olduğunu öne sürecek durumda değildir. Ben burada, uluslararası hukuk belgelerinden önemli gördüklerimin içeriklerini kısaca okuyucularla paylaşmak istiyorum. Ama, uluslararası insan hakları hukukunda, devletleri, her isteyene konut sağlama yükümlülüğü altına sokan bir kural bulunmadığını hemen belirtmeliyim. Hukuk kuralları, “Ülkelerin, ellerindeki olanakların olabildiğince çoğunu, barınma hakkının adım adım (tedricen, gradually) gerçekleştirilmesi amacına yöneltmelerini” gerektirmektedir.

2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmesiyle, barınma (konut) hakkının da, öteki temel insan haklarına eklenmiş olduğu görüşünde olanlar vardır. Nitekim, bu Bildiri'nin 25. Maddesinde (Fıkra 1) şöyle denilmektedir: “Herkesin, gerek kendisi, gerek ailesi için, yeterli beslenme, barınma, sağlık bakımı ve gerekli

sosyal hizmetler de içinde olmak üzere, esenlik ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine; işsizlik, hastalık, dulluk, yaşlılık ya da geçinme olanaklarından, kendi istenci dışında yoksun kalacağı başka durumlarda, güvenlik içinde olmaya hakkı vardır”.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi bir Yumuşak Yasa (Soft Law) niteliğindedir. Devletler için hukuken bağlayıcı değil, yönlendiricidir. Bu tür kuralların hukuken bağlayıcı etki yapabilmesi, onlarla ilgili sözleşmelerin üye devletlerce onaylanmasına ve uygulanmasına bağlıdır.

150'ye yakın sayıda devletin taraf olduğu 1966 tarihli Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, işte bu bağlayıcılık yolunu açan araçlardan biridir. Bu Sözleşmenin metninde (Madde 11, fıkra 1),

“Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, herkesin, gerek kendisi, gerekse ailesi için yeterli beslenme, giyecek ve konutun da içinde yer aldığı yeterli bir yaşam düzeyine ve yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesine olan haklarını tanıır” denilmektedir. Bu Sözleşme Türkiye tarafından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilmesinin üzerinden 37 yıl geçtikten sonra 2003 yılında onaylanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin temel ilkelerini yaşama geçirebilmek için, 1966 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen “ikiz Sözleşmelerden” biri yukarıda sözü edilen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklarla ilgili Sözleşme; ikincisi de, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'dir. Bu ikinci Sözleşmede yer alan insan haklarının devletler tarafından, yurttaşlarına derhal (immediately) sağlanması zorunlu olduğu halde; aralarında konut hakkının da yer aldığı haklar demetinin sağlanmasını, devletlerin, 1) Kendi başlarına ya da uluslararası işbirliğinden

yararlanarak, 2) Ellerindeki kaynakları olabildiğince kullanarak, 3) Her olanaktan yararlanarak, 4) Adım adım (tedricen) gerçekleştirmeleri gerekmektedir (Madde 2, fıkra 1).

Her ne kadar barınma (konut) hakkının da aralarında yer aldığı Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Hakların, medeni ve siyasal haklarda olduğu gibi, yurttaşlara hemen sunulmasını zorunlu sayan bir kural yoksa da, bu hakkın sunulmasında, 1) Ayrımcılıktan uzak kalmak ve 2) O doğrultuda hemen harekete geçmek gibi kurallar yürürlüktedir. Bu haklar konusunda, bireysel başvurun yoluyla, bir devletin bir başka devletten şikayetçi olması yolu da kapalıdır. Bunun tek istisnası Avrupa Sosyal Şartı'nın (m.31) tanıdığı olanaktır.

2.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

Birleşmiş Milletler Örgütü'nce 1987'de hazırlanan bu belge , barınma hakkının konusu olan insan çıkarlarını, yeterli düzeyde mahremiyet, güvenlik, aydınlanma, havalandırma, temel altyapı hizmetleri ve işyerine yakınlık olarak sıralamıştır. Bu Belgede, ayrıca şu anlatımlar da yer alıyor: “Yeterli konuta olan hakkı, uluslararası topluluk evrensel olarak tanımıştır. Bütün devletlerin yurttaşları, hükümetlerinden, barınma gereksinimleriyle ilgilenmelerini beklemek hakkına sahiptirler.”

2.3. Vancouver (1976), İstanbul (1996) ve Quito (2016) Bildirileri

Bu üç Bildiri (1976, 1996, 2016), herkesin yeterli bir hakkına sahip olması gerektiğini kağıt üzerinde tanımış bulunmaktadır. İstanbul Bildirisi'nin barınma hakkına ilişkin maddesinin (m.8) ilk tümcesi şöyledir: “Uluslararası hukuk belgelerinde yer aldığı biçimiyle, konusu yeterli bir barınma olanlığının sağlanması olan hakkın tam ve

giderek daha etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi konusundaki kararlılığımızı yine liyoruz.”

HABİTAT Gündemi'nin 11. paragrafında da, “herkes, ailesi ve kendisi için aralarında yeterli beslenme, giyinme, barınma, su ve temizliğin de yer aldığı yeterli bir yaşam düzeyine hak sahibidir.” Denildikten sonra; 39. paragrafında da şu düşüncelere yer vermiştir: “Uluslararası hukuk belgelerinde yer alan, yeterli bir konuta olan hakkın, tam ve giderek daha etkili biçimde gerçekleştirilmesi hedefine bağlılığımızı vurgulamak isteriz. Bu bağlamda, hükümetlerin, insanların konut edinmeleri, konutlarını ve çevrelerini koruma ve iyileştirme gücüne kavuşturma zorunda olduklarını düşünüyoruz. Herkesin, sağlık koşullarına uygun, güvenli, güvenilir, ulaşılabilir ve karşılığı ödenebilir, temel hizmetlere ve kolaylıklara sahip yeterli bir konutu olabilmesi için ve konuta ve tüzel bir mülkiyet güvencesine ve ayrımcılıktan uzak kalma özgürlüğüne sahip olabilmesi için, yaşama ve çalışma koşullarını hakça ve sürdürülebilir bir biçimde iyileştirme amacına bağlı olduğumuzu belirtmek isteriz”.

Ne var ki, HABİTAT II İstanbul Konferansında, Amerika Birleşik Devletleri, “devlete yükleyeceği yükleri” gerekçe göstererek, konutun, yurttaşlara, daha doğrusu insanlara bir hak olarak tanınması yolundaki önerilere karşı çıkmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığını n sıkı talimatı nedeniyle, HABİTAT II Konferansı sonucunda, konut temel insan hakkı olarak metinlerde yer almamış; bu haktan metinde zayıf bir anlatımla söz edilmekle yetinilmiştir.

2016 Quito toplantısında, Yeni Kentsel Gündem'in en önemli önerilerinden biri kentleşme ve konut sorunlarının giderilmesi amacıyla atılacak ilk adımın yoksulluğun ortadan kaldırılması olması gerektiğine dikkat çekmek olmuştur.

2.4. Gündem 21 (1992)

1992'de Rio de Janeiro'da toplanan Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın eylem programı olan Gündem 21'de konut hakkına ilişkin anlatımlar yer almıştır. 7. Bölüm'deki şu sözler konumuz açısından önemlidir: "Temel bir insan hakkı olarak bir konuta sahip olma hakkı, hem İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde, hem de Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde yer almıştır. Hukuk kuralları, bireyleri, evlerinden ve topraklarından ayrılmaya için zorlanmaya karşı korumalıdır."

2.5. Avrupa Sosyal Şartı (1996)

Avrupa Sosyal Şartı'nın 31. maddesinde de konut hakkı ayrı bir düzenlemeye konu yapılmıştır. Buna göre, Sözleşmeye taraf olan devletlere yüklenen görev ve sorumluluklar şunlardır: a) yeterli standartlara sahip bir konut edinmelerini özendirmek. b) Evsizliği zamanla önlemeye ve azaltmaya çalışmak. c) Konut fiyatlarını, yeterli mali kaynağa sahip olmayanlar için uygun duruma getirmeye yönelik önlemler almak.

Bunun bir güvencesi olarak, **Şart'ın** kurallarına uygun davranılması ya da kuralların tümüyle çiğnenmesi durumunda, sivil toplum örgütleri ya da hukuken tanınmış başka örgütler, Avrupa Konseyi'ne toplu (kollektif) başvuru yaparak **şikayette** bulunabileceklerdir.

2.6. Avrupa Kentli Hakları Şartı (1992, 2004, 2008)

Avrupa Konseyi'nin yetkili organlarıncı 1992'de kabul edilen, 2004 ve 2008 yıllarında geniş çapta değişikliklere konu olan Avrupa Kentli Hakları Şartı'nda konut hakkına ilişkin önemli kurallar yer almış-

tır. Şu sözler özellikle dikkat çekmektedir: "Konut herkesin kimliğini belirleyen kişisel bir mekan ve alandır. Konuta erişim ve konut hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesinde yer almıştır. Konut sıkıntısı bütün Avrupa ülkelerinde artmaktadır. Herkesin elverişli barınma koşulları içinde yaşamaya hakkı vardır. Konut sunumu tek başına yaşayanların da, ailelerin de çeşitli gereksinmelerini karşılamalı, yaşam biçimlerindeki ve toplumsal ve ekonomik koşullardaki değişikliklere uyum sağlayabilmelidir."

2.7. Avrupa Birliği Anayasası (2009)

Avrupa Birliği üyesi olan devletler konut hakkına ilişkin düzenlemeleri kendi anayasalarında yaptıklarından, Birlik (EU) düzeyinde bir hukuksal araç bulunmamaktadır. Üye devletlerin anayasalarında, konut hakkına genellikle insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi, toplumsal dayanışma, toplumsal güvenlik, eşitlik, yoksullukla savaşım gibi genel ilkeler çerçevesinde yaklaşmakta olduğu görülür.

Bununla birlikte, 2000 yılında hazırlanarak üye devletlerde halk oylamasına sunulan AB Anayasasının "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı" başlığını taşıyan belgede, Dayanışma Bölümündeki Toplumsal Güvenlik ve Toplumsal yardım ile ilgili 34. maddede (3. fıkra) şöyle bir anlatım var: "Birlik (AB) , toplumsal dışlanma ve yoksullukla savaşım amacıyla, yeterli mali kaynaklara sahip olmayan herkesin, Topluluk yasalarına ve kendi ulusal yasa ve uygulamalarına uygun olarak, elverişli bir yaşam sağlamak üzere, toplumsal yardım ve konut yardımından yararlanma haklarını tanıy ve bunlara saygı gösterir."

2.8. Başka Uluslararası Belgeler

Ayrıca yukarıda sayılanlara ek olarak, şu birkaç uluslararası belgede de konut hakkına yer veren kimi araçlar yer alıyor. Adlarını belirtmekle yetinelim: 1. Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (1965, m. 5/a). 2. Kadınlara Karşı her Türlü Ayrımcılığın Giderilmesi Sözleşmesi (1979, m. 14/3). 3. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi (1959) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi (1980, m.2). 4. Göçmen İşçilerle Ailelerinin Barınma Hakları Sözleşmesi (1950, m.43). 5. İşçilerin Barınma Haklarına İlişkin Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Tavsiyesi (1061, m.119). ILO'nun bu konuya ilişkin 40'ü yakın Sözleşme ve Tavsiye Kararı da var. 6. Mültecilerin Barınma Hakları Sözleşmesi (1951).

3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Konut ve Barınma Hakları Yaklaşımı

1982 tarihi Anayasamızda, Temel Haklar ve Ödevler birkaç bölümde ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. Sosyal ve Ekonomik Haklar bölümünde, eğitim, sağlık, çevre, konut, çalışma, toplumsal güvenlik gibi hakların yanı sıra, kıyıların ve toprağın korunması ve kamulaştırma gibi kamu yararını doğrudan ilgilendiren konular vardır.

Konut Hakkı başlığını taşıyan 57. madde aynen şöyledir: “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır; ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler”. Görüldüğü gibi, alt başlık “konut hakkı” olduğu halde, maddenin içeriğinde konutun bir “hak” olduğuna ilişkin bir anlatım yoktur.

1961 Anayasasının bu konuyla ilgili maddesinde, devletin barınma hakkına ilişkin ödevinin kapsamı daha da dardı. (m.49): “Devlet, yoksul ve dar gelirli ailelerin,

sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır”. Ne 1961, ne de 1982 Anayasasında, konutun bir insan hakkı ya da temel haklardan biri olduğuna ilişkin herhangi bir açıklık yoktur.

3.1. İnsan Hakkı Olarak Konut Hakkının İçeriği

“İnsan hakkı olarak konutun” neleri içermekte olduğu, “yeterli” konuttan ne anlamak gerektiği, hem HABİTAT Gündemi adlı belgede, hem e Birleşmiş Milletler Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Komisyonunca tanımlanmıştır. HABİTAT Gündemi’nde üzerinde durulan konular arasında, “mahremiyet, yüzölçümü, alan, erişilebilirlik, güvenlik, yapısal sağlık, aydınlanma, ısınma, havalandırma, su, temizlik, katın atık ve benzeri hizmet kolaylıklarından ve bunların, ailelerin ödeme gücü içinde olmasından” söz edilmektedir.

Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Komisyonu’nca yapılan tanımın öğeleri arasındaysa şu koşullara rastlanmaktadır: 1. Barınma güvenliği sağlanmalı, kimse konutundan zorla çıkartılamamalıdır. 2. Konutla birlikte, birey, kent hizmetlerinden altyapı olanaklarından ve yapı gereçlerinden yararlanabilmelidir. 3. Konut sunumu, ailelerin ödeme güçlerinin sınırları içinde kalmalıdır. 4. Konut, soğuğa, sıcağa, rüzgara, yağmura, fırtınaya karşı korunan, yaşanabilir bir yaşam ortamı sağlamalıdır. 5. Toplumun yoksul kesimleri de konut finansmanı ile ilgili mali kaynaklara ulaşabilmelidir. 6. Konutun bulunduğu yer, içindeki insanların çalışabilmesine, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmet ve kolaylıklarına erişebilmesine elverişli olmalıdır. 7. Konut ve barınma koşulları kültürel kimliğin, çeşitliliğin korunup geliştirilmesine olanak vermemelidir.

3.2. Konut Hakkının Devlete Yüklendiği Sorumluluklar

1966 tarihli Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde devletin bu konudaki yükümlülüğünün kapsamına ilişkin kimi ipuçları var: Devlet, a. Her çareye başvurarak, b. mali kaynaklarının olabildiğince çoğunu kullanarak, c. adım adım, d. En az şu yükümlülüklerinin gereğini yerine getirecektir: aa) Konut hakkını tanımak, bb) Konut hakkına saygılı olmak, cc) Konut hakkını korumak, dd) Konut hakkından yararlanmayı gerçekleştirmek.

Devletler, yasalarını uluslararası yükümlülükleriyle uyumlu duruma getirecek ve bir ulusal konut politikası geliştireceklerdir. Devletler, genellikle, yetkilerini kaynak yetersizliğini bahane ederek kullanmak eğilimindedirler. Anayasalarımızda bile, sorumluluktan kaçışı olanaklı kılacak kurallar (escape clauses) var. Örneğin, T.C. Anayasasının 65. maddesi şöyledir: "Devlet bu konulardaki yükümlülüklerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." Toplumsal ve ekonomik haklar ve ödevler arasındaki konut hakkı (m.57) bunlar arasında bulunuyor.

Ulusal ve uluslararası hukuk kuralları arasında bir uyumsuzluk olursa durum ne olacaktır? T.C. Anayasasının 90. maddesi, böyle bir durumda, temel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda, devletin taraf olduğu antlaşma ve sözleşme kurallarının geçerli olacağını belirtmektedir. Ama asıl güçlük, konut hakkının temel hak ve özgürlüklerden sayılıp sayılmayacağıdır. Bu konuda yol gösterici bir kuralı B.M. Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Komisyonu koymuş bulunmaktadır. Şöyle ki, ekonomik bunalım ve durgunluk dönemlerinde bile, özellikle barınma gereksinmesi içinde olan grupları (yoksullar, evsizler), devletler, ilgi alanının dışında tutamazlar. Dev-

letler, bu hakkın gerçekleşmesini sonsuza dek erteleyemezler.

Bu bağlamda, devletten yapması beklenmeyenler ve yapması beklenenler birkaç madde halinde özetlenebilir:

A) Devletten, Yapması Beklenmeyenler: a. Herkes için konut yapmak, b) Her isteyene bedava konut sağlamak. c) Konut hakkının herkese sağlanması ödevini, devletin salt kendisinin üstlenmesi ya da geçekondu (informal) sektörüne bırakması. d) Konut hakkının her yerde ve her zaman aynı biçimde anlaşılmasının sağlanması.

B) Devletten Yapması Beklenen İşler: a. Elindeki bütün olanakları kullanarak, herkesin sağlık, esenlik ve güvenliği için yeterli bir konuta kavuşturulabilmesini gerçekleştirmeye çalışmak. b. Konutu olmayanlara, yetersiz Barınma koşulları içinde yaşayanlara ya da konut hakkıyla ilgili kolaylıklara erişme olanağından yoksun olanlara, nu kaynaklara ulaşabilme amacıyla, istemde ya da şikayette bulunma olanağının sağlanması. c. Doğrudan doğruya sorumluluk üstlenerek barınma hakkını oluşturan öğelerden her birinin siyasal belgelerde ya da yasalarda yer alıp tanınması için önlem almak.

3.3. Konut Hakkının Yaşama Geçirilmesini İzleme Yöntemi

Devletlerin, sorumluluklarını yerine getirip getirmediği acaba nasıl izlenecek? 2000 Yılı İçin Küresel Konut Stratejisi (HABİTAT) adlı belgede yer alan kurallar bu konuda belirleyicidir. HABİTAT bu konuda bir dizi gösterge oluşturmuştur. Temel kamu hizmetlerine ulaşıp ulaşılmadığı bunlardan biridir. Onun yanı sıra, konutların fiyatı, sayısı, nitelikleri, arz ve taleple ilgili başka veriler de vardır.

Devletler, her iki yılda bir, bütün bu göstergelerle ilgili verileri, HABİTAT İnsan Yerleşmeleri Komisyonu'nun değerlendirmesine sunarlar. HABİTAT, aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bağlı tüm kuruluşların konut hakkına ilişkin çalışmalarını da izler ve değerlendirir.

İkiz Sözleşmelerden Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklarla (Konut) ilgili olanına taraf olan devletlerin bir sorumluluğu, her beş yılda bir kez, aldıkları yasal ve öteki önlemlere ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bir rapor sunmaktır. Bu raporlarda yer alması istene veriler, “Evsiz barksız (homeless) olanların sayısı, evinden zorla çıkarılmış olanların sayısı, bunlar arasında hukuksal koruma şansı olmayanların sayısı, yeterli konut hakkına temel oluşturacak yasaların olup olmadığı, boş arsalar dan bu amaçla yararlanılıp yararlanılmadığı, toplumun yoksul kesimleri için uluslararası yardımlardan yararlanılıp yararlanılmadığı”. Hemen belirtmeliyim ki, bu sistem başarılı bir biçimde işlememektedir.

3.4. Bireylerin Hak Arana Yolları

Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar (1966) Sözleşmesi'nin metninde bireylerin, hükümetleri tarafından konut hakkına saygı gösterilmediği gerekçesiyle başvuru yapabileceklerine ilişkin bir mekanizma oluşturulmuş değildir. Bununla birlikte, hükümetlerin, konut hakkına ilişkin olumsuz tavırlarından etkilenen bireyler ve toplumsal gruplar, sivil toplum örgütleriyle birlikte, Birleşmiş Milletler'e şikayetlerde bulunabilmektedirler. İlgililerin bu amaçla yararlanabilecekleri araçlar şunlardır: 1. Konutundan çıkarılmayı ya da evinin yıkılmasını önlemek amacıyla yargı yollarına başvurabilmek. 2. Yargı yoluyla tazminat isteminde bulunabilmek. 3. Kira miktarı, evin bakımı, ailenin etnik kökeni gibi nedenlerle ev sahiplerince uygulanan

yasaya aykırı eylemlere karşı başvuruda bulunmak. 4. Ayrımcılık karşısında başvuruda bulunabilmek. 5. Ev sahiplerinden şikayetçi olabilmek. 6. Evsizlerin sayısının önemli ölçüde artmış olması durumunda “yurttaş davaları” (class action suits) açma olanağından yararlanabilmek.

3.5. Yoksulluk ve Evsizlik

Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde, yoksulluk, ekonomik anlamda şöyle tanımlanmış: “En az yeterli yaşam düzeyinin temel öğelerinden olan barınma koşullarının, kimi toplum kesimleri için elverişsiz olması sonucunda, bu kesimlerin barınma gereksinmelerinin, insan onuruna yaraşır bir biçimde karşılanamaması; yeterli, güveni ve düzenli bir evinin olmaması durumu”. Bu tanım, Ruşen Keleş'in, Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nden alınmıştır.

Evsizlik, mutlak evsizlik ve göreceli evsizlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir konuttan ya da bir evin herhangi bir bölümünden yararlanma olanağından yoksun olma durumuna mutlak evsizlik deniliyor. Göreceli evsizlik ise, “bir barınağı olduğu halde, evi olmama durumunu” anlatmaktadır. Ev kavramını belirleyen de çoğu kez kültürel koşullardır.

Gecekondu, ülkemizde, devletin, altından kalkamadığı konut sorununun yoksul vatandaşların kendileri tarafından çözüm yöntemi olmuştur. Böylece, hem konut inşaatında emek maliyeti azalmış, hem gecekondu yapım süreci işsizlik sorununa ve gizli işsizliğe bir ölçüde çözüm oluşturmuş, hem de kırsal alanlardan kentlere göçün devlete yükleyeceği harcamaların boyutları küçülürmüştür. TOKİ bile, serbest piyasa koşullarında konut edinemeyenlerin desteklenmesi amacıyla yaptığı uygulamalarda, yapılan konutların % 60'ını dar ve orta gelirliyle ayırırken, yoksulların

bu pastadan aldıkları payın oranı %11'i geçmemektedir. Yapılması gereken, orta sınıflar için yapılan konutlardan elde edilen kaynaklardan yararlanarak yoksulların barınma sorunlarının çözümüne çalışmak olmalıdır.

TOKİ, yoksulların konut gereksinimleri üzerinde yoğunlaşması gereken bir kurum olduğu halde, uzun yıllar, "hasılat paylaşımı" gibi tuhaf adlar altında, lüks konut yapımını gündeminden düşürmeyerek, ekonomideki "fırsat maliyeti" kavramını görmezden gelmiştir. Bir başka deyişle, lüks konuta harcanan kaynaklar, yoksulun ve evsizin gereksinimlerine odaklanmamış olmanın topluma maliyetini yükseltmiştir.

6. Sonuç

Konutun temel insan haklarından bir olduğuna ilişkin düşünce artık herkesçe benimsenmiş durumdadır. Ne yazık ki, bu hakkın temel dayanağı olan hukuksal belgelerde yer alan ilkeler, az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, birçok yerlerde uygulama olanağı bulamıyor. Konuta ve kentsel topraklara kamusal hizmet öğeleri gözüyle değil de, kazanç (rant) aracı olarak bakılması sonucunda, toplumun yoksul kesimlerinin barınma hakları fiilen yok sayılabilmektedir.

Toplumda dar gelirli ve yoksul kesimlerin ve evsiz barksız olanların da var olduğunu göz ardı eden, tüm kentsel ve çevresel değerleri paraya çevirmekte kararlı olan küreselleşmeci, neoliberal politikalar, konut hakkının yok sayılmasıyla sonuçlanmaktadır. İnsan hakkı olarak konut hakkının önündeki engellerin ortadan kaldırılması, her ülkede demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirilmiş olmasının yanı sıra, gerçek anlamda bir hukuk devleti ve insan haklarına saygılı bir sosyal devlet durumuna gelmiş olmaya çok yakından bağlıdır. Bu değerleri halkın büyük bir çoğun-

luğunun benimsemesinde, devletin bütün kurumlarına önemli görevler düşmektedir.

Kaynakça

- Ersoy, M. & Keskinok, Ç. (Der.) (2022). *Kentsel Rantlar, Planlama ve Kamu Yararı*, İmge Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. Y. (2022). *Kentleşme Politikası* (19. Baskı). İmge Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. Y. (1988). Dar Gelirli Kentliler İçin Bir Konut Edindirme Yöntemi: Evini Yapana Yardım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43(01).
- Keleş, R. Y. (1967). *Sosyal Konut Politikası ve Kooperatifiçilik İlkeleri Açısından Türkiye'de Konut Kooperatifleri*. İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Keleş, R. Y. (2009). İnsan Hakkı Olarak Konut, *Konut Sempozyumu*, Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, 3-4 Aralık 2009.
- Keleş, R. Y. (1966). Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerinde Bir Deneme ve Türkiye de Sosyal Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21(02).
- Keleş, R.Y. (2023). *Territorial Governance and Environmental Protection, Vol. I*. Cappadocia University Press, Ürgüp, 2023.
- Keleş, R.Y, Erbay, Y. & Görmez, K. (2022). *Kentsel Dönüşümden Kentsel Ranta* (2. Baskı). İmge Yayınları, Ankara.
- Payne, G. (2022). *Somewhere to Live: Rising to the global urban land and housing challenge*, Practical Action Publishing, Warwickshire.
- Sari, Ö. B. Ö., Khurami, E. A., & Uzun, N. (Eds.). (2022). *Housing in Turkey: Policy, Planning, Practice*. Routledge.

Araştırma Makalesi / Research Article

Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Evsizlerin Kültürel Deneyimleri¹

Cultural Experiences of the Homeless in Germany and Turkey

Helin Hazal ÇAKMAK ^{1b}²
Gökhan GÖKGÖZ ^{1b}³

ÖZ

Evsizlik, her ne kadar son dönemde görünür olan bir durum olsa da modern bir olgudur. Modernitenin başlangıcından bu yana toplumsal öznelerin yaşadığı ekonomik sorunlar yanında, varoluşsal gerilimler bir vakia olarak evsizlik kavramını beraberinde getirmiştir. Nitekim evsizlik sorunu ilk planda yalnızca ekonomik unsurların bir sonucu gibi görülse de buna ek olarak kültürel bazı değişimlerin evsizlik deneyimi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kapitalizmle eklenme düzeyi ve/veya biçimi yanında toplumsal dayanışma ağları, ev mekânına yüklenen sembolik anlam, devlet tasavvurunun toplumla kurduğu kadim ilişki gibi unsurlar, evsizlik deneyiminin içinde mevcut ve dışarıdan atılan ilk bakışta görülemeyecek dinamiklerin olduğunu akla getirmektedir. Bu çalışmada literatür taramasının ve konuya ilişkin kuramsal tartışmaların yanında nitel bir araştırma deseni kullanılmakla beraber İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan evsizlerle yapılan derinlemesine görüşmeler ile konunun hem ekonomi-politik ve kültürel içerimleri ortaya koyulmuş olup hem de Türkiye ve Almanya örneğinde karşılaştırmalı bir okuma yapılmıştır. İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan “evsiz” bireylerin kültürel deneyimleri ve simgesel anlam haritalarını keşfedici bir araştırma yöntemi ile betimlemeyi amaçlayan bu araştırma bir çıkış noktası olarak, bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları psikolojik boşluk halinin ve/veya travmatik gerilimlerin, diğer tüm değer hiyerarşisi ve anlam kütüphanesi ile birlikte evsizliği beslediğini düşünmektedir. İstanbul kent mekânında 12 erkek 1 kadın olmak üzere toplam 13, Bonn kent mekânında 6 erkek 5 kadın olmak üzere toplam 11 evsiz birey tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiş olup, daha önceden hazırlanmış, ve yarı yapılandırılmış, bir soru formu üzerinden bu kişilerle temas edilmiştir. Soru formu, normatif bir içeriğe sahip olmayıp evsiz bireylerin hem kendi bedeni hem özel alanı hem de kamusal alan ile iletişimlerini ve tahayyül dünyalarını anlamaya dönük bir yere konumlandırılmıştır. Evsiz bireylerin anlam dünyaları göz önüne alındığında, yaşadıkları bu halin barınma sorunu değil barınmama, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim evsizlik ekonomik yoksulluğun ötesinde kişilerin içinde yaşadığı, içselleştirdiği, başa çıkmak için çeşitli yollar aradığı, toplumsal bir sorundur.

Anahtar Kelimeler: kültür, deneyim, yoksulluk, evsizlik

1 Bu makale Helin Hazal Çakmak'ın Prof. Dr. Gökhan Gökgöz danışmanlığında yazdığı “Evsizlik ve Deneyim: Almanya ve Türkiye’deki Evsizlerin Kültürel Pratikleri” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, helinhazalcakmak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2121-6989

3 Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, gokhangokgoz@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9072-4015

ABSTRACT

Since the beginning of modernity, existential tensions as well as the economic problems experienced by social subjects have brought the concept of homelessness along as a fact. As a matter of fact, although it is seen as a result of only economic factors at first, it is seen that some cultural variables have an effect on the experience of homelessness. In addition to the level and/or form of articulation with capitalism, elements such as social solidarity networks, the symbolic meaning attributed to the home space, the ancient relationship that the state imagination establishes with society, suggest that there are dynamics that are present in the experience of homelessness and that cannot be seen at first glance. As a matter of fact, within the scope of this study, both the economic, political and cultural implications of the subject can be revealed through in-depth interviews with the homeless who have experienced the urban space of Istanbul and Bonn, and a comparative reading has been made in the example of Turkey and Germany. This research, which aims to describe the cultural experiences and symbolic meaning maps of "homeless" individuals living in the urban space of Istanbul and Bonn, with an exploratory research method, as a starting point, thinks that the psychological emptiness and/or traumatic tensions that individuals experience in their daily lives, together with all other value hierarchy and meaning library, feed homelessness. Considering the meaning worlds of homeless individuals; It has been observed that this situation they experience is not a housing problem, but a problem of not living, a problem of not being able to live together with the society. As a matter of fact, homelessness is a social problem that people live in, internalize and seek various ways to cope with, beyond economic poverty.

Keywords: culture, experience, poverty, homelessness

Giriş

Evsizlik, özellikle gelişmiş ülkelerde kapitalizmin derinleştiği ve bireyselliğin ön plana çıktığı 1980 yıllarının son zamanlarına doğru görünür olan bir vakıa olsa da ortaya çıkışı modernitenin başlangıcına kadar taşınabilir. Türkiye’de ise kentleşme ile birlikte gelen yetersiz gelir, düşük maliyetli konut arzının yetersizliği, işsizlik ve bunların beraberinde getirdiği travmatik olaylar sonucu evsizlik sorunu hızlı bir şekilde kendini var etmiştir. Nitekim Robert Ezra Park (2017), Neil Anderson’ın “Hobo” adlı kitabının önsözüne şöyle bir not düşer: “Miras aldığımız gelenek, görenek ve tüm kadim toplumsal ve siyasal mirasımız -insan doğasının kendi-

si bile- modern kentsel çevrenin etkisiyle değişti ve değişmekte. Durmak bilmeyen yaradılışı ile sınır çadılarına öncülük eden adam modern kentte bir evsiz -bir hobo ve bir avare- oldu” (s. 21).

1990’lı yıllardan itibaren dünya genelinde yoksul nüfusun arttığı ve her geçen gün artmaya devam ettiği; bu yoksul nüfusun içinde evsiz bireylerin ve ailelerin sayılarında da artış olduğu gözlemlenmiştir (Shinn ve diğ., 1998’den akt. Kılıç ve Aslantürk, 2019, s. 420). Türkiye’de 20. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul başta olmak üzere kentleşmenin olduğu büyük şehirlerde sokakta yaşayan evsiz insanların sayısında artış olduğu ileri sürülmektedir (Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 8). İstanbul gibi bü-

yük şehirlere iş bulma umudu ile göç eden ve komşu ülkelerden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan, bunun sonucunda sisteme entegre olamayan insanlar evsizlik sorunu içinde önemli bir yer edinirler. Sokakta yaşayan bu insanlar için gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bu insanların metro ve terminallerde, gettolarda kitleler halinde, hastane bahçelerinde, çeşme içlerinde, parklarda, korumasız ve kartondan yapıtları barınaklarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaları ve o yerlerde yaşamlarının son bulması kaçınılmaz bir gerçektir (Işıkhana, 2002: 7). Kentlerde yaşayan nüfus artışının sonucunda istihdam ve konut arzındaki yetersizlik kentlerin genel nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesine neden olmakta, yoksul insanlar gettoları ve buna benzer yerleri barınma yeri olarak seçmekte ve/veya seçmek zorunda kalmaktadırlar (Yılmaz, 2012, s. 272). Nitekim Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan kentleşme olgusu ile eş zamanlı olarak artan yoksulluk ve bunun akabinde evsizlik olgusu, bugün hâlâ her geçen gün artmakta olan bir sorun olarak Dünya'da ve Türkiye'de kendini göstermektedir. Işıkhana (2002), "Ekonomik ve sosyal yönden kentleşme sürecini yaşayan ve kente göç eden bireyin, geçimini tamamen kente özgü işlerden sağlaması (marjinal işler, sigortasız ve güvencesi olmayan geçici işler, hizmet sektöründe çalışma), kente özgü değer yargılarını ve davranışlarını benimsemesiyle bu süreç devam etmektedir." der (s. 26).

Toplum sağlığının önemli sorunlarından biri olan evsizlik, sağlık risklerini ve problemlerini de beraberinde getirmektedir. Sokakta yaşayan ve evsiz diye tanımlanan bu insanlar, evi olanlara göre daha fazla sağlık problemleri yaşamakta ve sağlık bakım hizmetleri almada birçok engelle karşılaşmaktadırlar (İlhan ve Ergün, 2010, s. 80). Örneğin Türkiye'de bu insanların birçoğu kimlikleri olmadığı kimliklerini kaybettikleri için, hasta oldukları zaman

hastanede tedavi olma haklarından faydalanamamaktadır. Evsizlikle birlikte sağlıksız beslenme, alkol, madde bağımlılığı, şiddet, intihar, boşanma, yoksulluk, işsizlik, yabancılaşma, sosyal dışlanma, depresyon bireyin yaşamında ortaya çıkabilecek diğer sorunlardır (Işıkhana, 2002, s. 35).

İlk planda yalnızca ekonomik unsurların bir sonucu gibi görülse de buna ek olarak kültürel bazı değişkenlerin evsizlik deneyimi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kapitalizmle eklemlenme düzeyi ve/veya biçimi yanında toplumsal dayanışma ağları, ev mekânına yüklenen sembolik anlam, devlet tasavvurunun toplumla kurduğu kadim ilişki gibi unsurlar, evsizlik deneyiminin içinde mevcut ve dışarıdan atılan ilk bakışta görülemeyecek dinamiklerin olduğunu akla getirmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında İstanbul ve Bonn kent mekânını deneyimleyen evsizlerle yapılan derinlemesine görüşmeler ile konunun hem ekonomi-politik ve kültürel içerimleri ortaya koyulabilecek hem de Türkiye ve Almanya örneğinde bir karşılaştırmalı okuma yapılabilecektir. Evsizler, çoğunlukla sokak kaldırımlarında, metro istasyonlarında, köprü altlarında, parklarda, terk edilmiş binalarda yaşamaktadırlar. Tüm zamanlarını sokaklarda geçiren, her an bir tehlike ile karşı karşıya kalan ve/veya tekensiz olarak addedildiğinden bir korku unsuru olarak konumlandırılan bu insanların birçoğunun kimlikleri de çeşitli sebeplerden dolayı bulunmamakta, sayıları da net olarak bilinmemektedir. Buradaki haliyle kimlik belgelerinin olmaması, evsizlerin toplumsal dünyasının tam olarak ortaya koyulabilmesine engel bir tür "kimliksizlik" hali olarak da okunabilir. Evsizlerin sosyo-kültürel ve ekonomi-politik tecrübelerine yakından bakmak, evsizleri toplumsal hayata dâhil etme uğraşındaki girişimlerin adımlarını daha rasyonel hale getirecektir.

Yöntem

Bu araştırmada Almanya'nın Bonn ve Türkiye'nin İstanbul kentlerinden seçilen ve tesadüfî bir örnekleme yapılan derinlemesine görüşmeler üzerinden hem evsizlerin anlam dünyaları betimlenmiş hem de ülkeler/kentler arası karşılaştırmalı bir okuma yapılmaya çalışılmıştır. İlk olarak çalışmanın bu haliyle ev(sizlik) sosyolojisi, kent ve mekân sosyolojisi, kültürlerarası iletişim çalışmalarına önemli bir katkı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma Türkiye ile Almanya ülkelerini içine alan karşılaştırmalı bir çalışma olup, İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan "evsiz" bireylerin kültürel deneyimlerini ve simgesel anlam haritalarını keşfedici bir araştırma yöntemi ile açıklamaya çalışacaktır. Dolayısıyla iki farklı ülke ve kent örneği üzerinden evsizlik deneyiminin ekonomi-politik ve sosyo-kültürel dinamiklerinin bütünlüklü ve ilişkisel biçimde ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Literatür taramasının ve konuya ilişkin kuramsal tartışmaların yanında nitel bir araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmacının söz konusu kentlerde bir dönem yaşamış olması sahaya daha rahat biçimde ulaşabilmesine ve evsiz bireylerin anlam dünyasına daha derinlikli sızabilmesine olanak tanımıştır. Bu doğrultuda İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan "evsizler" ile yapılan derinlemesine görüşmeler ile iki farklı kültürde var olan "evsizlik" deneyimine yakından bakılmaya çalışılmıştır. "Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar." (Kümbetoğlu, 2008: s. 70). Derinlemesine görüşme yöntemi, kültürel antropolojiden beslenen etnografik bir izleği takip eder. Nitel bir desen içerisinde yer alan bu izlek, ayrıntılı bir

veri toplamayı mümkün kılarken katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını da anlamayı sağlar. Konular ve sorunlar, içinde büyüdükleri toplumsal ilişki ağından ve değer sisteminden bağımsız olarak ele alınmadığından, dilsel olana, söylemsel olana, anlamsal olana, iletişimsel olana alan açılır. Görüşülen kişilerin kendi kültürel repertuvarlarını kendi zaviyelerinden dile dökmeleri gerçekliğin içeriden görülmesine imkân sağlar. Evsizlerin deneyim alanlarının yorumlanması ve oradaki anlamların ortaya çıkarılmasına odaklanmış çalışma dolayısıyla bu patikayı takip etmiştir.

En nihayetinde yarı yapılandırılmış bir soru formu üzerinden İstanbul'da 13, Bonn'da 11 evsiz katılımcı bireylerle temas edilmiştir. Soru formu, normatif bir içeriğe sahip olmayıp evsiz bireylerin hem kendi bedeni hem özel alanı hem de kamusal dünya ile iletişimlerini ve tahayyül dünyalarını anlamaya dönük prensipleri içeren bir tür patika olarak konumlandırılmıştır. İki kentte de yapılan görüşmelerde evsiz bireylerin seçiminde cinsiyet de önemli bir değişken olup örneklemin yarısının kadın bireylerden oluşması hedeflenmiştir fakat bu durum İstanbul'da başarı ile sonuçlanamamıştır. "Kadının yeri evidir" algısı burada da karşımıza çıkmaktadır dolayısıyla İstanbul'da sokakta yaşayan kadınlar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bonn kentinde ise durum bunun tersi olup sokakta yaşayan kadınlarla cinsiyet dengesi göz önüne alınarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda ortaya konulacak bulguların, evsizlik probleminin içerimlerinin daha iyi anlaşılmasına ve buna mukabil kamuya dönük çözüm politikalarının daha derinlikli bir biçimde üretilmesine katkı sunması amaçlanmaktadır.

1. Kavramsal Olarak Evsizlik Üzerinden “Yuvasızlık”

Sokakta yaşayan ve “evsiz” olarak tanımlanan insanlar yoksulluktan öte bir yoksunluk halinde hayatlarını idame ettiren, ekonomik imkânsızlığın yanında mekânsal, kültürel, politik, psikolojik bir dışlanma, dışarıda bırakılma ve öteki olma hali ile karşı karşıya kalırlar. Birden fazla tanımı olan ve genel anlamda barınmadan yoksunluk hali olarak literatürde yer edinen “evsizlik” kavramının birçok faktörden etkilendiğini ve farklı kültürlerde farklı şekillerde kendini var ettiğini söylemek mümkündür. Batılı ülkelerde batıyanesi ve yanında çantası ile sokaklarda yaşayan insanlara daha sık rastlanırken, bu durum Türkiye’de daha çok kentleşmenin yoğun olduğu büyük şehirlerde kendini göstermektedir. Hannah Arendt’in dünyasında “evsizler”, yersiz yurtsuzlar, haksızlar olarak görülürken; Marshall, haklarını kullanma hakkından dahi mahrum kalan hak yoksunları olarak işaret eder (Marshall, 2000: 42). Simmel’e göre (2009), “Nitekim en uç yoksulluk fenomeni olan evsizliğin sonucu, büyük şehirlerde kendini bu durumda bulanların belli sığınma yerlerine toplanmalarıdır” (s. 177). McNaughton (2008), sürekli ve uygun bir barınacak yerden mahrum oldukları için parklarda, kamusal alanlarda, terk edilmiş binalarda ve istasyonlarda barınmak zorunda kalan bu insanları “evsiz” olarak tanımlar (s. 4-8). Goldberg (1999), kavram olarak “evsizliği” tanımlarken, ekonomik yoksunluğun sonucu olarak barınacak bir evi ya da ikametgâhı bulunmayan bireyler olarak ifade eder. Goldberg’e göre “evsizlik” hali ise genel anlamda ekonomik yoksunluğun ve sosyal dışlanmanın en önemli sonuçlarından (s. 161-168). Işıkhân (2002) “evsizliği” tanımlarken bir kişinin ailesiyle ve/veya arkadaşlarıyla yaşarken de “evsiz” olabileceğini işaret ederken (s.16); Buğra ve Keyder’in (2003), çalışmasında “evsizlik” toplumda dışlanma

riski barındıran, ötekileştirilen, ekonomik ilişkiler bakımından sistemle uyum içinde yaşamaya zorlanan yeni bir yoksul kimliği olarak değerlendirilir (s. 23). Bahr’a göre “evsizler” arkadaşlıktan yoksun, sınırları belli olmayan, patolojik belirtiler gösteren ve sürekli bir konuta sahip olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Baum ve Burness, 1993’den akt., Özdemir, 2010, s. 79). Meneviş’e (2006) göre geniş anlamda bir tanım yapılacaksa eğer, “Bireyin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşayabileceği bir konuta sahip olamaması durumu...” evsizlik olarak açıklanmalıdır (s. 4). Zira “evsizlik” ekonomik bir kategoriymiş gibi gözükse dahi, kişilerin içinde var olduğu, bununla başa çıkmak için çeşitli yöntemlere başvurduğu toplumsal bir “sorun”dur. Levinson ve Ross (2007) ise “evsizlik” ile ilgili tek bir tanıma bağlı kalınmayacağını ifade ederler. Acil eylem perspektifinden bakıldığında, “evsizler” her çeşit yardıma uygun kişilerdir. Araştırma perspektifinden incelendiğinde “evsiz” olarak adlandırılan bu kişiler hakkında belirli bir tanımlama yapılmalı ve sayılarının ne kadar olduğu saptanmalıdır. Son olarak siyaset perspektifinden ise, bu tanımlamaların yapılması “evsizlerin” ne tür yardıma ihtiyaç duyduklarını planlamak için gereklilik arz eder. Nitekim en önemli nokta ise, bu perspektiflerin her biri “evsizliği” farklı biçimde anlatma isteği duyar (s. 27-28).

Ohio Akıl Sağlığı Bölümünün yaptığı çalışmalara göre “evsizlik” hali; belirli bir süre barınmanın olmaması ve sınırlı barınma imkânı, köprü altı, araba, terk edilmiş bina, otogar, sabaha kadar açık olan kahvehaneler veya kamuya açık herhangi bir alanda barınma, dini organizasyonlar veya kamu servisleri tarafından düzenlenmiş barınaklarda kalma, 45 günden fazla süre uygun fiyatlı oteller veya motellerde barınma, 45 günden fazla diğer barınma yerlerinde kalma durumunu ifade etmektedir. Örneğin bir aile yanında veya arkadaşlarında kalma ya da bilinçli olarak ufak suçlar işleyerek

geceyi hapisnede geçirme gibi durumların sonucunda ortaya çıkar (Roth, Bean, 1986'dan akt., Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 9). Amerika Birleşik Devletleri federal politikalarında ise "evsizler" geceleri uyuyacak bir yeri bulunmayanlar, özellikle geceleri geçici konutlarda kalanlar, geçici ikamet etme imkânı veren kurumlarda kalanlar, bireylerin konforlu ve her zaman uyuyabileceği, sıradan kullanımlar dışında kamu veya özel yerlerde yaşayanlar şeklinde ifade edilirken bu deneyimin sonucunda ortaya çıkan durum ise "evsizlik" olarak açıklanır (James, 1992'den akt., Işıkhân, 2002, s. 36). 1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri Alkol Madde Kötüye Kullanımı ve Akıl Sağlığı Kurumunun "evsizlik" üzerine yaptığı tanım ise, "uygun barınak, gelir ve toplumsal bağları olmayan bireyler" şeklindedir (Scott J., 1993'den akt., Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 9). Hope ve Young'ın 1986 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada "evsizlerin" yaşam biçimleri genel bir tanımlama üzerinden ifade edilirken "evsizlerin" yaşam biçimlerinde ortaklıklar olduğu gözlemlenmiştir; sürekli olarak veya uzun bir süre barınabilecek bir yere sahip değillerdir, terk edilmiş binalarda, kentin çeperinde, istasyonlarda, kaldırımlarda, otomobillerde, köprü altlarında yaşarlar, dinsel organizasyon ve kamusal yardıma ihtiyaçları olduğu halde bu imkânlardan yoksundurlar, ucuz fiyatlı otellerde ve motellerde barınabilirler, manevi olarak sıcak bir ev ortamı bulunmayan yıkık dökük harabe binalarda yaşamak zorunda kalırlar (Özdemir, 2010, s. 80).

Ali Modanipour (2007) "evsiz" özneleri, dışlanmanın her halini tekrar tekrar bedenlerinin her bir noktasında yaşayanlar olarak tanımlar (s. 161). Yazıları ve hayatı tam bir muamma olan Tom Kromer ise "evsizlik" hakkında en bilindik örnekleri ele alan yazardır. Aynı zamanda Kromer, Driesser tarafından ödüllendirilen "Waiting for Nothing (1935)" adlı kitabını yazarken "evsiz" birisidir. Bu kitabın her

bir bölümünde "evsizlerin" hayatıyla ilgili farklı olaylar anlatır ve her bir bölüm bir öncekinden daha acımasız "hastalık, cinnet, ekmek kuyruğu, evsizler yuvası ve raylarda ölüm" gibi gerçekler içerir (Levinson ve Ross, 2007, s. 13).

Avukatlar, karar vericiler ve araştırmacılar tarafından "evsizler" için farklı tanımlamalar kullanılmıştır. Bu tanımlamaları zorlaştıran noktalar ise, "evsizlik" için gereken süre (bir gece "evsiz" kalan birisi "evsiz" kabul edilmeli mi?), belirli konut kalitesi (düşük nitelikli konutlarda yaşayanlar dâhil edilmeli mi?) ve kalabalıklaşma (ailesi ve arkadaşlarıyla geçici olarak bir yeri paylaşanlar dâhil edilmeli mi?) olarak sıralanabilir. Çoğu araştırmacı bu sorunları "gerçekten evsiz" gibi yaşayarak, yani "evsizler" için barınaklarda, sokaklarda veya diğer benzer ortamlarda (örneğin terk edilmiş binalarda, geçici binalarda veya parklarda) çalışarak çözmüştür ve "evsiz" nüfusu üç anahtar alt gruba ayırmışlardır; "evsiz aileler", "evsiz ergenler", "evsiz bekâr yetişkinler". Bu üç alt grup genellikle "evsizlik" kalıpları da dâhil olmak üzere birçok anlamda farklılık gösterir (Levinson ve Ross, 2007, s. 36-37).

Dolayısıyla literatüre bakıldığında evsizlerin toplumsal konumunun bütünlüklü biçimde tarif edilemediği görülmektedir. Örneğin Işıkhân (2002), "genelde geceleri yatacak uygun ve düzenli yeri olmayan, terminal, metro, gar, köprü altları ve parklarda, toplumun marjinal bölgelerinde yaşayan kişi ve grupları" "evsiz" olarak tanımlar (s. 35). "Evsizlik" buradaki haliyle barınacak yerin ve aile ilişkilerinin olmasına vurgu yapılarak kavramsallaştırılır. "Evsizler; sabit düzenli ve gece uyuyacak yeri olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır" (Nies, 2001'den akt., İlhan, ve Ergün, 2010, s. 81). Diğer yandan başka bir tanımda ise, tek kişilik odalı otellerde, cezaevi veya madde bağımlılığı kliniklerinde ayrıca hastanede risk altında olan özneler

de “evsiz” olarak değerlendirilebilmektedir.

Nitekim bu çalışmanın verileri evsizliğin yalnızca “tuğla ve harçla” ilişkili olmadığını, sosyal çalışma ve ailelerin yıkılması, şiddet, taciz, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ile ilgili olduğunu belirten sosyal bilimcilerin söylemlerine denk düşmektedir. Çocukluk zamanları babasının şiddetiyle geçen ve ardından üç yıl boyunca üvey babasının tecavüzüne uğrayan T’nin yaşadıkları bu durumu destekler niteliktedir. “Evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi.” diyor T.¹ ve kendisini sokakta yaşamaya iten sebep, ekonomik yoksunluktan daha öte, daha derin, daha çarpıcı biçimde aile içinde yaşadığı travmatik olaylar zinciridir. H.² ise tekstil işçisi. İşini kaybettikten sonra ev kirasını ödeyemediği için ev sahibi ile anlaşmazlıklar yaşayıp üç aydır sokakta yaşamak zorunda kaldığını belirtiyor. Fakat H. bunun yanı sıra Zonguldak’ta annesinin ve babasının, İstanbul’da ise abilerinin yaşadığını ve onlarla aralarında bir problem olmadığını, aksine iletişimlerinin iyi olduğunu ancak onlara yük olmak istemediğini ve bu yüzden onlarla kalmayı reddettiğini ve sokaklarda yaşamaya başladığını söylüyor. Dolayısıyla H. ve T. evsiz mi, yuvasız mı? Bu noktada “yuvasız” demek daha doğru olacaktır. Bir başka evsiz olan F.³ “İyi bir hayatım vardı, normal insanlar gibi yaşıyordum. Annem 2014 yılında vefat etti ondan sonra hep yokuş aşağı gitti her şey. Annem öldü hemen arkasından işimi kaybettim. 2014 yılından beri evsizim.” J.⁴ “Çok çalıştım ama kendi hayatımı mahvettim. Dizim kırıldı çalışmaya artık imkân kalmamıştı.

Belki tedavi görebilirdim ama tekerlekli sandalyeye bağlı kalmaktan korktum, en iyisi katlanmaktı. Normal bir hayatım vardı yani önceden herkes gibi ben de çalışıyordum, eşim vardı ama vefat etti ve onun vefatından sonra ben de sokaklara düştüm. Evsiz kalmak benim tercihimdi, üç yıldır evsizim.” M.⁵ 2009 yılında Bonn’a taşındım, önceden Rheinhessen’da kalıyordum. İş dolayısıyla Bonn’a gelmişim. Fakat evsiz olmam çok uzun süredir değil. Mesleğime başlamıştım uzman bilişimci olarak, uygulama geliştirimi için. Yazılım geliştiricisi olarak çalıştım birkaç yıl. Ondan önce bilgi işlem için ticari asistanlığını öğrendim, ikisini de IHK (Industrie und Handelskammer -Sanayi ve Ticaret Odası-) akademisinden mezun oldum. İkinci mesleğim için 2009 yılında Bonn’a geldim. Birkaç yıl o meslek üzerine çalıştım. Sonra işten çıkarıldım. Bir kadınla birlikte yaşamıştım öğrenci evinde, finansal olarak ona bağılıydım. Kira kendi kazandığım paradan daha fazlaydı. O da hasta olduğu için, depresyondaydı kendisi ve her şey onun için çok fazla ağır geldiği için bana gitmemi söyledi. Bir anda ne işim vardı ne de evim... Yani önce işimi kaybetmişim arkasından bu olay yaşandı ve evimi kaybettim, evsiz kalmak zorunda kaldım. Yani bugünden yarında evden çıkmak zorunda kaldım. Eşyalarımı toplamam için iki saat süre verdi bana. Bir Pazar günüydü, sonra sokaktaydım. 2014 yılının sonundan beri evsizim.” M.⁶ “Evimizi kaybettim çünkü arkadaşımın ortak bir konutta kalıyordum. Bir arkadaşım uyuşturucu kullanmaya başladı o durumdan dolayı evi kaybettik ben de sokaklara düştüm. Bir yıldır evsizim.” M.⁷ “Gayet normal bir hayatım vardı. 1998 yılında kocamdan ayrıldım

1 T., Kadın, 43 yaşında, Ticaret uzmanı, 8 haftadır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

2 H., Kadın, 47 yaşında, Tekstil işçisi, 3 aydır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

3 F., Erkek, 52 yaşında, İşçi, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

4 J., Erkek, 58 yaşında, İşçi, 3 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

5 M., Erkek, 31 yaşında, Uzman bilişimci, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

6 M., Kadın, 31 yaşında, İşçi, 1 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

7 M., Kadın, 49 yaşında, Ne iş yaptığı bilinmiyor, Belirli aralıklarla 1998 yılından beri “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

sonra annemle babama baktım annemle babam ölünce evsiz kaldım ve uyuşturucuya başladım. Kimse ya da hiçbir durum evsiz olmaya zorlamadı beni kendi tercihim de değildi, bu duruma öylece bir anda geldim. 1998'den 2001'e kadar, 2007'den 2010'a kadar şimdi de 2019'dan beri evsizim." S.⁸ "14 yaşında annemle babamla yaşarken onlarla anlaşamıyordum ve 14 yaşında onlarla anlaşamadığım için evden kaçtım. O zamana kadar normal bir hayatım vardı, 14 yaşında uyuşturucuya başladım. Bu benim kendi tercihimdi çünkü annemle kavgalıyım o yüzden evden kaçtım. 14 yaşından beri evsizim." S.⁹ "16 yaşında meslek yaptım, kaynakçılığı öğrendim. O zamanlar karım ve kızıyla normal bir dairede yaşıyorduk, normal bir hayatım, işim vardı... Hafta sonları bira-hanelere gidiyordum bir şekilde oralarda kavga ediyordum o yüzden hapse girdim sonra işimi, evimi kaybettim sonra sokaklara düştüm. Kasım 2017'den beri evsizim. Ceza evinden çıktım ne evim vardı ne de işim... Hukuk sistemi bana yeni bir evim ve işim olması konusunda yardımcı olmadı ve beni sokaklara düşürdüler." W.¹⁰ "Kız arkadaşım vardı önce sonra ayrıldık. Sonra içki... Öylece sokaklara düştüm. Bir kere sokaklara düşünce bu durumdan çıkmak çok zor. Kendi tercihimdi de aynı zamanda. 1,5 yıldır evsizim." Görüldüğü gibi Bonn kentinde yaşayan "evsizlerin" evsiz kalmasına neden olan olayın temelinde "ölüm, taciz, şiddet, sağlık problemleri, aile dağılımı, barınamama" gibi durumlar söz konusudur. T.'nin "Evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi." sözü de bütün meseleyi tek bir cümle ile açıklar niteliktedir. Bonn'da yaşayan bu insanların büyük çoğunluğu devletten maddi destek almaktadır, devlet bu insanların en temel

hakkı olan barınma hakkını da karşılıyor fakat devletin kendilerinden istediği birtakım zorunluluklar olduğundan dolayı kendi tercihleri doğrultusunda barından yoksun kalmaktadırlar; örneğin her ay düzenli olarak evrak işleriyle uğraşmaları gerekmekte ya da devlet iş bulmaları konusunda baskı yapmaktadır. Bu insanlar da devletin baskısıyla uğraşmamak için ve aslında barınamama, toplumla bir arada yaşayamama halinde olduklarından dolayı bir şekilde sokakta yaşamayı seçiyorlar. Birçoğunun söylemlerinde de görüldüğü gibi "evsiz kalmak kendi tercihimdi" vurgusu söz konusu.

İstanbul'da yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığı zaman Bonn'da yaşayanlarla ortak zeminde bulunduğu bu insanların da temel meselesinin bir kere daha hatırlatmak gerekir ki "ev" değil "yuva" olduğu gözlemlenmiştir: A.¹¹. "13 yaşından beri İstanbul'a geldim. Belli bir yaştan sonra iş hayatına girdim yani lokantalarda, restoranlarda... Benim öz annem ben 5-6 yaşlarındayken vefat etti üvey annem zalim çıktı. Babamın, annemin mirası için iftiralar attı bana. Hem devlete karşı hem komşulara karşı hem akrabalara karşı iftiralara maruz kaldım. Sonra İstanbul'a geldim 13 yaşında, Batman'dan geldim ben, benim babam Hasankeyfidir. Kendisi Türkiye Petrol şirketinden emekli oldu. Toptancı dükkânı açtı. Akrabalar ve üvey anne tarafından yamyamlanma oldu. Babam iflas etti psikolojisi bozuldu o da belli bir yaştan sonra rahmet etti. Ben de buraya geldim işte iş için sonra sokaklara düştüm düşün artık... Benim üvey annem her şeyime, hayallerime hepsine engel oldu dedim ya iftira attı, cinsellik konusunda yapmadığım şeyleri anladın mı? Ben en son Sarıyer'deydi bu kimsesizler için devlet tarafından açılıyor ya orda Yakup Bey diye yetkili biri var müdür beni İŞ-KUR'a gönderdi işe girdim orda kimsesizlere baktım

8 S., Kadın, 31, Ne iş yaptığı bilinmiyor, 2002 yılından beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

9 S., Erkek, 31 yaşında, Kaynakçı, 2017'den beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

10 W., Erkek, 51 yaşında, İşçi, 2017'den beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

11 A., Erkek, 39 yaşında, Atık kâğıt işçisi, 2009 yılından beri "evsiz", İstanbul'da yaşıyor.

tabii 4 ay boyunca hizmet ettim sonra dediler ki “her yıl gelirsın” artık her yıl olduğu gibi gidip temizlik yapıyorum, banyo yaşlılara yaptırıyorum o şekilde paramı kazanıyorum. Gördüğünüz gibi şu an bu şekilde¹² paramı kazanmaya çalışıyorum, dışarıdayım ama insanları rahatsız etmemeye çalışıyorum. 10 seneye yakındır ama kendi hakkımla geçinmeye çalışıyorum. Benim mesela öz annemin erkek kardeşleri yoktu bir sürü Hasankeyf’te arsaları vardı şimdi devlet tarafından hani diyorlar ya baraj yapılacak işte bunu bir abiye teslim etmiş, rahmetli annem demiş ki “eğer bana bir şey olursa ben ölürsem benim öksüzümün payını verin, o da tamam demiş gün gelmiş on sene beş sene rahmetli annem de göğüs kanseriydi, üvey annem ona iftira atıyordu babam her gün dövüyordu ben daha 4-5 yaşlarımdaydım. Annem iyi bir insandı babam da iyi bir insandı. Ben rahmetli anneme çok benziyorum bana gıcık alıyordu ben de annemin tek oğluyum zaten o da göğüs kanserine yakalandı öldü. Üvey annem hakkımı vermedi diye bu hallere düştüm işte...” E.¹³ “Ben 5-6 senedir ‘evsizim’. ‘Evsizim’ derken benim aslında evim var, çoluğum çocuğum var ama evsizim. Bir hata yaptım, hatamın bedelini ödüyorum. Çok özür dilerim bak çocuğumsun... Kumar, içki, çok özür dilerim çocuğumsun hovardalık beni buraya getirdi, ailemden kopukluk yaptı. Yukarıda Allah şahit, ben bunları yaşadığım için Cenab-ı Allah bana öyle büyük bir ceza verdi ki, sen bunları yaptın... Şu anda cezamı çekiyorum ama Allah’a da şükrediyorum. Ama ben çocuklarıma, aileme bir yanlışım olmadı; aç bırakmadım, susuz bırakmadım ama sevgim demek ki eksik oldu, oldu da... Ben akşam geliyordum gran tuvalet onu çıkarıyordum başka bir gömlek giyiyordum, parfümler sıkıyordum ailem kıskanıyordu tabii, ailemdir. ‘Ya nereye gidi-

yorsun?’ ‘İşe gidiyorum.’ Derdim halbuki işe gitmiyordum. Kumara gidiyordum... Çok özür dilerim, lafım buradan dışarı özür diliyorum, kariya gidiyordum, meyhaneye gidiyordum... Ben bunları yaptım, bunların da cezasını çekiyorum. Cenab-ı Allah’ın tekme tokatı yoktur. Şu anda bana böyle bir tokat vurmuş ki, her gün de vuruyor ve ben buradayım...” E.¹⁴ “1,5 ay kadar oldu ‘evsizim’. Sezon bitti ve iş yok öyle olunca sokaklara düştüm. Ailemle görüşüyorum yani ama onlar Yozgat’ta yaşıyor onlarla yaşamak için Yozgat’a gitmem gerek ben de gitmiyorum.” E.¹⁵ “Daha önce İstanbul’a geldim geri gittim memlekete. Bu yıl nisan ayında geldim o zamandan beri buralardayım, nisandan beri sokakta yaşıyorum. Evim var aslında annemle birlikte kalıyorum memlekette. Buraya da geldim kişisel sorunlar yüzünden ama olmadı... Çalışmak için geldim ben İstanbul’a çalışıyordum da ama iş yolunda gitmedi şu an buradayım.” G.¹⁶ “3 yıldır evsizim. Ailemle aramda sorunlar çıktı evi terk ettim. İlk buraya düştüğümde Maçka’da yatıyordum, eşimle de ilk tanıştığımızda ikimiz de Maçka’da yatıyorduk. Sonra evlendik, evlendikten sonra ailem bizi hiç istemedi sonra biz de kendimizi iyice sokağa attık. 3 yıldır buradayım. Yani ailem istemeyince sokakta kalmak zorunda kaldım.” M.¹⁷ “İnsanların ailevi problemlerinden dolayı dışarda yattıklarını söyledim. Budur! Şimdi benim babamdan kalma evim var ama benim kardeşim var. Ben bekarım, kardeşimin üç tane çocuğu var ben gidip de... Şimdi sen evlisen, erkeksin ben de erkeğim, senin eşin var ben bekarım yani benim o evi nasıl anlatacayım sen bayansın anlamıyorsun ki... Sen

12 Atık kâğıt, plastik toplayarak geçimini sağlıyor.

13 E., Erkek, 56 yaşında, Alçı-boya dekorasyoncusu, 2014’den beri “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

14 E., Erkek, 19 yaşında, Sezonluk işçi, 2019 yılı itibarıyla “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

15 E., Erkek, 33 yaşında, İşçi, 2019’yılı itibarıyla “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

16 G., Erkek, 20 yaşında, İşçi, 2016 yılından beri “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

17 M., Erkek, 44 yaşında, Kadın terzi, kaç yıldır evsiz olduğu bilinmiyor, İstanbul’da yaşıyor.

benim iç çamaşırımı yıkayamazsın ki, eşin yani... Ha o güzel bir bayan, yıkamak ister ama ben yıkattırma o olmaz yani anladın mı? Ama öz kardeşime giderim kalırım, onda da ne kadar kalırsın? Eşi benim eniştem ne diyebilirsin? Onlar şimdi yalnız kalacaklar bir odada işte 'canım' diyecek benim yanımda diyebilir mi? Diyemez... Bunlar aile hayatıdır, anlatabiliyor muyum? Hani küslük falan böyle şeyler yok. Ha benim biraz dışarda değil de içerde geçirmiş olduğum zamanlar var, cezaevinde kaldım. Evlendim daha evvel, benim 21 yaşında oğlum var anlatabildim mi? Üniversite okuyor şu anda, Bursa'da. Şimdi doğal olarak böyle cezaevinde geçirdiğim zamanlar aile yani... Senin de Allah başına vermesin böyle şeyler, eşin cezaevine girerse demokratik olarak sosyal hakka sahipsin, anladın mı? Sana boşanma davası açılabilir, sen de içerdesin kimse kimseye mecburi bakmak zorunda değil, seni 11 yıl bekleyecek diye bir kanun da yok. Sen içeri girersen eşine doğal olarak boşanma hakkını veriyorlar, demokratik hakkıdır yani bu anlatabildim mi? Ama nedir? Çocuğunu büyütme zorundasın... Çünkü eşin cezaevinde yani... Bu, herkesin hayat hikâyesi çok değişiktir. Benim kimseyle bir dargınlığım yok, aileme aram müthüştür ama kimseyi rahatsız etmek istemiyorum önemli olan bu! Sen benim kız kardeşim olduğunu düşün, atıyorum ki sen evlisin ben bekarım senin eşin var, iki-üç tane de çocuğun var. E şimdi sen kız kardeşimsin eşin sana benim yanımda 'canım' diye muhabbet edemez, konuşamaz, rahat davranamaz... E şimdi bu da beni sıkır, gözlen gördüğüm zaman anlatabildim mi?" O.18 "Ben 40 yıl sokakta halı işi yaptım, halı-kilim satıyordum sokakta. Eşyalarımı evimden belediye gelip aldı. Param, evim, eşyam hepsi gitti... Şöyle bir durum oldu, şurada kardeşime araba çarptı. Biz halı işi yapan kilim yapıyorduk, ondan sonra malı topladık dükkân kuralım da bir ev alalım.

18 O., Erkek, 75 yaşında, Satıcı, Kaç yıldır evsiz olduğu bilinmiyor, İstanbul'da yaşıyor.

Tophane'de bizim oturduğumuz binada, kırk sene orada orda oturduk kimseye bir yanlısımız yok. Geldi malı görünce dost gibi geldi düşman gibi gitti belediyeye haber verdi. Belediyeden geldiler üç defa bir şey yapmadılar dördüncüde kamyonla gelip evi bastılar! Evim neyim varsa... Bir değneğim kaldı, hepsi gitti! Neymiş, evimi çöp ev yapmışım! Çöp evim mi var benim, ben çöp mü topluyorum? İftira! Ondan sonra malım, param, ev eşyam hepsi gitti... Bir değneğim kaldı geriye! Evde ne varsa aldı gittiler, evde ne varsa aldı gittiler... Benim çocuk var senin kadar, evli. Orada gidip banyo yapıyordum eşimle aram açıldıktan sonra daha gitmiyorum oraya da. Çamaşırlarımı arkadaşlarıma veriyorum o yıkıyor. Ben artık eşimin, çocuğumun yanına gitmiyorum, dargınım onlara. Burada işte arkadaşım var daha bugün gelmedi, çamaşırımı o yıkıyor. Çay yapıp getiriyorlar işte bir şeyler yapıyorlar... Zaten benim kendi evim var, geceleri evde kalıyorum ama evde bir şey yok belediye her şeyi aldı gitti. Dört kamyon! Şu an evimde hiçbir eşya yok, bir odada poşetlerim var hani götürüp getirdiğim poşetlerim oraya koyuyorum işte battaniyem mattaniyem var yatıyorum onlarla da..." R.19 "Benim evim daha evvel Şile'deydi, babam annem vardı. Kazalar geçirdik, hastalıklar geçirdik, birtakım sıkıntılarımız oldu ondan sonra benim babam yüksek bir yerden düştü rahmetli oldu. Ondan sonra gittik geldik filmci olduk, balıkçı olduk, hamal olduk şimdi evsiz olduk... Ben 6-7 seneden beri buradayım. Burada bir arkadaşım var benim bu kaldığım yerin20 sahibi beni gördü aşağıda, ben daha evvel aşağıda kalıyordum. Çağırdı beni "Gel burada kal." dedi beni buraya yolladı. Öyle burası bana kaldı kalmadı da arkadaşımın

19 R., Erkek, Yaşı bilinmiyor, Bekçi-Hamal-Balıkçı, 2012'den beri "evsiz", İstanbul'da yaşıyor.

20 Taşlarla örülü derme çatma içinde eşya olmayan tek oda bir barınak.

gene ama ben kalıyorum.” S.21 “Ben bir buçuk yıl öncesine kadar çalışıyordum, hastalığımın dolaylı çalışamaz duruma geldim. Emekli olmak istedim puanım yeterli olmasına rağmen doktorlar emekli etmemek için puanımı kırıp beni mağdur ettiler o yüzden parkta yaşıyorum. Evim var ama gelirim olmadığı için, aileme yük olmamak için mecburi parkta kalıyorum. Haftada bir gün evime gidiyorum banyo-yu yapıp üzerimi değiştirip geri parka geliyorum. Ben şöyle ama yani parkta kalıyorum ama kendi geçimimi sağlayabilmek için kuşlara yem satıyorum. Yani kimseye muhtaç olmamak için ben hani bu parkta yasamama rağmen çünkü çalışan bir insanım ben, hastalığımın dolaylı çalışmıyorum. Sedef hastasıyım, çene sorunum var, bel fıtığım var... Şu an mahkemeliğim kırk gün sonra mahkemeden karar çıkacak, kırk gün sonra bu hayata son vereceğim inşallah.” T.22 “20 seneden beri sokak hayatım var. O zamanlar anamın babamın sağ zamanında 17-18 yaşlarında benim mesleğim mobilyacıydım, mesleğim cilacıyım ben. Bir tane çocuğum var. Ablamı kaybettim o günden bu yana annem vefat etti ondan sonra babam vefat etti, aile dağıldı, aile sorunları çıktı ben de sonra dışarıya düştüm.” Y.23 “7 yıldır buralarda-yım hani 7 yıldır belirli aralıklarla sokakta kalıyorum. 7 yıldan önce güzel bir hayatım vardı. Memlekette yaşıyordum Elâzığ, ailemle birlikte yaşıyordum. İşte biraz onların baskısı aile baskısı, arkadaş ortamı dayanamadım kendimizi attık buraya. Burada daha rahat yaşarsınız diye öyle de oldu ama dışarda kalıyorum ama rahatım. Hiç değilse sorunlarım yok, kafamda her gün bir soru yok... İşte dediğim gibi 7 yıldır İstanbul'dayım. Belli başlı sokaktayım iki ay üç ay ondan sonra bir iş buluyorum

normal yaşantıma geri dönüyorum. İş bitiyor iş bulamıyoruz tekrar sokakta kalıyorum. E cebimizdeki nakit para da bitiyor ondan sonra tekrar dışarda... Hazır paraya dağ dayanmıyor. Ailem de sokakta yaşadığımı biliyor, onların yanına da gidemiyor değilim gitmiyorum zaten.”

Dolayısıyla görüşmeler dahilinde İstanbul ve Bonn kentinde sokaklarda yaşayan bu insanların arayışı “tuğla ve kireçle” inşa edilmiş bir yapı, dertleri sadece ekonomik yoksunluk olsaydı, aile üyelerinin yanında barınmayı tercih edebilirlerdi ancak onlar barınmadığı, “ev” değil “yuva” arayışında oldukları için sokaklar onların yaşamlarını sürdürdükleri yerler halini alıyor. Dolayısıyla yaşanan travmatik olaylar ve bunun ardından gelen ekonomik yoksunluktan dolayı bizim sokak diye bildiğimiz yer bu insanların yuvası halini alıyor.

2. “Geometrik Mekânın” Ötesi: Yuva

Ev, farklı zamanlarda farklı bağlamlarda kişilerin anlam dünyasına, deneyimlerine göre değişen bir kavram olmasından dolayı net bir tanımlamadan söz etmek mümkün değildir. Ancak literatüre bakıldığında zaman en yalın haliyle ev kavramı “kişisel eylem alanımız” olarak tanımlanır. Bachelard (2018), “İçinde yaşanmış bir ev, âtil bir kutu değildir. İçinde oturuş mekân, geometrik mekânı aşar” der (s. 78). Shalley Mallet (2004) ise ev kavramını tanımlarken, “konut ev”, “ideal/konut ev”, “gerçek ile ideal ve şimdiki ile hatırlanan ev”, “sığınak olarak ev”, “ev ve aile”, “ev ve cinsiyet”, “ev ve seyahat”, evde/dünyada var olmak”, “ev, benlik, kimlik, varoluş” kavramları üzerinden bir tanımlamaya gitmiştir. Mallett (2004) ev kavramının fiziksel bir mekân olmasıyla beraber kişilerin “şey”lerle arasında bir bağ kurduğu ve/veya karşılıklı beraberliklerin yaşandığı ve ayrıca barınmanın sağlandığı bir yer olduğunu ifade eder. Bachelard (2018), ev kav-

21 S., Erkek, 45 yaşında, İşçi, 2018 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

22 T., Erkek, 57 yaşında, Mobilyacı, 1999 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

23 Y., Erkek, 22 yaşında, İnşaat işçisi, 2012 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

ramının iyi yontulmuş taşlardan, iyi bir iskeletten ve çok güçlü bir geometriye sahip bir yapı olmasıyla beraber bir gevşeme ve içsellik mekânı olarak düşünüldüğünde insana değen onu işleyen bir boyuta taşındığını söyler. Bütün bu düşünsellikten yola çıkarak iki kentte var olan evsizlerin zihinlerinde ev kavramının denk düştüğü zemin; “güvenli bir yer”, “temel ihtiyaçların karşılandığı mekân”, “temel güvence”, “dışarıdaki hayattan kaçıp sığındığın bir yer/sığınak”, “aile”, “birine güvenmek”, “şefkat”, “kendini yurdunda hissetmek”, “gelecek”, “düzen”, “güzel yaşayabileceğin bir yer”, “yuva”, “sıcaklık”, “yağmurun altında olmamak”, “çeşitli yemekler”, “çatı”, “huzur”, “mutluluk”, “kişisel alan”, “soba sıcaklığı”, “temizlik”, “yaşamak”, “nefes almak”, “anne, baba, kardeş” kavramlarıdır. Nitekim tam da burada, Bachelard’ın da dediği gibi ev “geometrik mekânı aşan” insana değen bir kavram olmasıyla beraber kişileri tanımlayan, hayatlarını idame ettikleri bir yer olarak karşımıza çıkar. Ev, kişilere sosyal ve fiziksel alan açarken evsizlik ise bütün bunlardan yoksun olma halidir. Evsizin düşünsel dünyasında ev, “yuva”dır, duygulara seslenen aidiyet hisseni pekiştiren “sığınak”tır, “geometrinin aşıldığı bir evdir” bu. Sonuç olarak evsizin evi, kişi ile hayatı arasında mekân üzerinden anlam, düzen ve bir bütünlük oluşturan ilişki ağlarının tamamıdır.

3. Bireysel ve Yapısal Teori Üzerinden Evsizlik

Evsizliğin nedenlerine bireysel teori ile cevap arayan araştırmacılar iki başlık altında toplanırlar; ilki kişilerin evsiz kalma nedenlerinden yine kendi kişisel hataları sorumlu tutulur ve bu durumun sorumlusu kişinin kendisidir, evsizlik hali kendi hatalarının bir sonucu olarak değerlendirilir. Bu kişiler çoğunlukla tehlikeli, sapık, madde ve alkol bağımlısı, saldırgan, serseri ve buna benzer kalıplarla ilişkilendirilirken

bir diğeri ise bireysel hatalarının olmadığı varsayılarak bu kişilerin hayata ilişkin yoksunlukları kendi şahsi yetersizlikleri üzerinden değerlendirilir. Bu kişilerin iş yapar duruma gelmeleri için psikolojik tedavi sürecine, sosyal çalışma ortamına ve insani yardıma muhtaç oldukları düşünülür (Johnson, Naumann ve Yanetta, 1991’den akt. Küçük, 2014, s. 57). Dolayısıyla bu iki farklı bakış, bireysel teori üzerinden evsizlik deneyimini “hak etme” ya da “hak etmeme” gibi iki ana düşünce üzerine oturtur.

Evsizlik kavramını “yapısal teoriyle” bağdaştıran araştırmacılar ise evsizliğin nedenlerini, yoksulluğun artması ve düşük maliyetli konutlara sahip olunamamasına bağlar. 1970’lerin ilk yarısı ve 1980’lerin sonlarına doğru yoksulluk seviyesinde dalgalanma söz konusuken yoksulluk sorununu deneyimleyen kişilerin oranında artış olmasıyla beraber bu yoksulluk derinleşerek devam eder. Çokça değişken bu dönüşüme ve değişime neden olmuştur, bunlardan birincisi demografik yapıdaki değişimlerdir. Bilhassa, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından doğum sayılarındaki fazlalaşma nüfus artışını beraberinde getirmiştir. Bu artışla beraber var olan yerel ve küresel ekonominin tekrar yapılanması, iş sahibi olmak isteyen niteliksiz işçilerin oranında artışa sebep olmuş bununla birlikte işsizlik sorunu gündeme gelmiştir. Niteliksiz iş gücünün bu yeni istihdam alanı ise ucuz iş gücü ve güvensiz olarak bilinen marjinal işkollarıdır. Nitekim bu sürecin bir başka boyutu da devletin sosyal devlet ve/veya refah devleti anlayışını benimsemesi yerine neo-liberal politikaları uygulaması ve bunun sonucunda da sosyal yardıma ihtiyacı olan kişinin bu yoksullukla tek başına mücadele etmesidir (Koegel, 2007, s. 249-250’den akt. Küçük, 2014, s. 57). Yaşanan bu değişim ve dönüşümün getirisi olarak toplumsal yapıda, gruplar arasında gelir dağılımında dengesizlikler artmış, farklılaşmalar meydana

gelmiştir. Gelir yoksunluğu içinde olan yoksul tabaka, piyasanın istediği ücretleri sağlayamamakla beraber düşük maliyetli barınma imkânından da yoksun kalmıştır. Sonuç olarak, yoksul sınıfın değişken iş sahası ve/veya işsizlik sorunu, sosyal yardımlardan yeterince ya da hiç faydalanamama, gelir yetersizliği, istihdam ve düşük konut arzındaki yetersizlik gibi yapısal süreçler evsizlik sorununu gün yüzüne çıkarmıştır. Evsizliğe neden olan etmenleri yapısal güçlerle ilişkilendiren başka değişken ise ırkçılıktır. Toplumsal yapıda azınlık olan gruplar, iktisadi ve sosyal alanda dezavantajlı konumdadırlar. Kültürel kalıpların önyargılara neden olmasıyla bazı gruplar birtakım imkânlardan yoksun bırakılır ve bu yoksunluk hali sonucunda evsizlik sorunu ortaya çıkar (Morse, 1992- Harrison, 1999- Erdem, 2009'dan akt. Küçük, 2014, s. 58). Evsizliğin nedenine dair son değişken aile yapısının geçirdiği dönüşümler, aile içi şiddet ve bununla beraber gelen boşanma durumlarıdır. Aile yapısının farklılaşmasıyla beraber geniş ailelerin bir aradalığı yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Aile ve/veya akrabalık ilişkilerinin incelenmesi kişiler üzerinde aidiyet duygusunda hasar yaratırken aynı zamanda kişileri ekonomik olarak da sıkıntı içinde bırakabilir (Harrison, 1999, s. 104'den akt. Küçük, 2014, s. 59). Aile içi şiddet ve boşanma bu durumun bir başka boyutudur. Dünya üzerinde yapılan birçok araştırmanın sonucuna göre aile içi huzursuzluk/şiddet evsizlik sorunun yapısal nedenleri arasındadır. Kişiler aile içinde yaşadıkları fiziksel ve psikolojik şiddetin sonucu sosyal ve iktisadi olarak hasar görmekte ve yaşanan bu şiddet kişilerin evden ayrılmasına, madde bağımlılığına ve kişileri yaşamak istemediği hayata kadar itmektedir. Koegal (2007) ise evsizlik sorununun bütünsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini, evsizliği anlamak için yalnızca yapısal ve bireysel teoriye bağlı kalınmaması gerektiğinin altını çizer (Koegal, 2007'den akt. Küçük, 2014, s. 59). Başka bir biçimde anlatmak

gerekiirse evsizlik sorununu anlamak için yapısal ve bireysel teori birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Nitekim yapısal faktörler olarak sunulan; ev piyasasındaki değişim, gelir gider dengesizliği, kentsel marjinalleşme ve benzeri durumlar bireysel faktörlerin tesiri ile var olabilir. Dolayısıyla bireysel değişkenler sonucunda sosyal kaynaklara erişim sağlanamayabilir, bu durumun sonucunda da kişi evsizlik sorunuyla karşı karşıya kalabilir.

İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlere neden “evsiz” kaldıkları sorulduğunda iki kentte de verilen cevaplar bu durumun nedeninin yalnızca yapısal ya da bireysel teoriyle açıklanamayacağını göstermiştir; “annem öldü, hemen ardından işimi kaybettim ve evsiz kalmak kendi seçimimdi”, “dizim kırıldı, çalışmaya artık imkân kalmamıştı, sonra eşim vefat etti ve sokaklara düştüm yani kendi seçimimdi”, “önce işimi kaybettim, sonra bir kadınla yaşıyordum finansal olarak ona bağılıyordum, kendisi depresyondaydı ve aniden bana gitmemi söyledi, artık ne işim vardı ne evim”, “14 yaşında evden kaçtım, uyuşturucuya başladım, evsiz kalmak benim kendi tercihimdi çünkü annemle kavgalıyordum, çocukluk ergenlik zamanım beni bu duruma etti”, “babam beni, annemi dövüyordu, sonra üç sene boyunca üvey babamın tecavüzüne uğradım, evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi”, “önce kız arkadaşım vardı sonra ayrıldık, sonra içki öylece sokaklara düştüm, kendi tercihimdi”, “öz annem ben 5-6 yaşındayken vefat etti, 13 yaşında İstanbul'a geldim iş için sonra sokaklara düştüm, üvey annem hakkımı vermedi diye bu hallere düştüm”, “bir hata yaptım hatamın bedelini ödüyorum, kumar, içki çok özür dilerim çocuğumsun hovardalık beni buraya getirdi”, “sezon bitti, iş yok öyle olunca sokaklara düştüm”, “çalışmak için geldim ben İstanbul'a, çalışıyordum da ama iş yolunda gitmedi şu an buradayım”, “ailemle aramda sorunlar çıktı evi terk ettim, ailem istemeyince so-

makta kalmak zorunda kaldım”... Sahada elde edilen veriler doğrultusunda bireysel teorinin evsizlik üzerinde önemli bir payı olduğu düşünülse dahi yapısal ve bireysel teorinin birlikte ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Öznenin kontrolünün ötesinde çeşitli faktörler evsizliğin nedeni olabilir. Aile içi sorunlar, madde bağımlılığı, ekonomik yoksunluk, ucuz konut bulma arzının karşılanamaması, işsizlik, yoksulluk, kentleşme ile birlikte sistemin dışında kalma, mevsimlik işler, ruhsal hastalıklar evsizliğin nedenleri arasında gösterilebilir. Fiziksel ve ruhsal sorunlar, eşlerin ayrılması, aile içi şiddet, istismar, alkol ve madde bağımlılığı da evsizlik nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Yaşanan sağlık problemleri ve sakatlıklar da işsizliğe neden olmakta, bunun sonucunda ise ev kirasını ödeyemeyen özne evsizlik sorunu içinde kendini bulmaktadır. Evsizlerin çocukluk dönemi öykülerinde, aileden ayrılma ve yetiştirme yurtlarında büyüme de sık karşılaşılan bir durumdur. Dolayısıyla aile içinde yaşanan problemlerin de öznel üzerinde travmatik etki bıraktığını ve onları sokakta bir ‘yuva’ arayışına ittiğini söylemek mümkündür.

4. “Dışlanmanın En Aşırı Biçimi”: Evsizlik

“Evsizlik dışlanmanın en aşırı biçimlerindedir.” der Giddens (2013, s. 407). F.²⁴ “Bizim bulunduğumuz toplumda biz genelde kenarda bırakılan insanlarız.” J.²⁵ “Bize göre evet varız, biz varız ve buradayız ama onlar için öyle değil bence. Kör gibi dolaşıyorlar sadece.” M.²⁶ “Çoğu kişi gözlerini kapatıyor, bizleri görmezden geliyorlar. Çoğu kişi de gözlerini kapatıyor

ama görüyor. Bakıyorlar ya da öylesine yanından geçiyorlar. Bazen de yanımda çok bavul veya çanta olduğunda yanımdan geçerken çarpıyorlar ama bence bunu özellikle yapıyorlar, yokmuşum gibi davranıyorlar. Oyle bir çarpıyorlar ki sanki içimden geçmeye çalışıyorlar, bunu gerçekten yapıyorlar.” M.²⁷ “Sokakta kir olarak damgalanıyoruz. Bizi kabul etmiyorlar. Hiç kimse geçmişimizde ne yaşamışız, neden bu durumdasın diye sormuyor. Toplum bizim kir olduğumuzu düşünüyor. İnsanların yüzüne bile bakmıyorlar, görmüyorlar, görmezlikten geliyorlar yani yokmuşuz gibi davranıyorlar. Selam vermiyorlar, yüzümüzü bakmıyorlar çünkü sen evsizsin. Evsizlere karşı ön yargılılar.” diyerek aslında tam da Giddens’i destekler niteliktedirler. M.’nin “Geçmişimizde ne yaşamışız, neden bu durumdasın diye sormuyorlar...” sözleri, A.²⁸’nın “Hırsızlık yapıyor, gasp yapıyor, cinselliği mana ediyorlar ‘sen eşcinselsin’ diyorlar... ‘Telefonunu vereceksin’ diyorlar insanı o duruma düşürüyorlar. Zaafını yakalıyorlar, adam da korkuyor vermek zorunda kalıyor. Yani hem bedenime zarar vermeye çalışıyorlar hem malıma...” şeklinde anlattıkları aynı zamanda Arendt’in evsiz kişileri tanımlarken, “yersiz yurtsuzlar, haksızlığa uğrayanlar” sözlerini hatırlatır (Marshall, 2000, s. 42). E.²⁹ “Burası sokak! Kime arkamı döneyim? Yaşamak için tilki yukuşuna yatıyoruz. Yani burada hayat kolay değil! Her problemi yaşıyoruz. Adam yeri geliyor ben burada yatıyorum diye “Kalk ulan!” diyebiliyor çünkü burası park, benim babamın yeri değil... Kime derdimi anlatayım? Polis geliyor orda yediği geçtikten sonra benim orada yattığımı gördüğü zaman “Kalk ulan!” diyor. “Kalk ulan!” diyor “kalk” demiyor. Bakın “Kalk ulan!”

24 F., Erkek, 52 yaşında, İşçi, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

25 J., Erkek, 58 yaşında, İşçi, 3 yıldır, “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

26 M., Erkek, 31 yaşında, Uzman bilişimci, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

27 M., Kadın, 31 yaşında, İşçi, 1 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

28 A., Erkek, 39 yaşında, Atık kâğıt işçisi, 10 yıldır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

29 E., Erkek, 56 yaşında, Alçı-boya dekorasyoncusu, 5-6 yıldır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

diyor! Biz böyle bir Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşıyoruz. Nedir? Tarihidir! Peki, ora tarih de benim dedem o tarihte kanını dökmüş, benim babam kanını dökmüş! Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım! Senin o taşın mı önemli ben mi önemli? Senin o taşın benden önemliyse, benim bu ülkede yaşama hakkım yok!" sözleri bize bu insanların Marshall'ın (2000) da dediği gibi "haklarını kullanma hakkından dahi mahrum kalan hak yoksunları" olduğunu hatırlatmaktadır (s. 42). En temel insan haklarından biri olan barınma hakkından mahrum olan E. çeşme içinde uyuma hakkının dahi olmadığını "senin o taşın benden önemliyse, benim bu ülkede barınma hakkım yok" sözleriyle ifade eder.

Buğra ve Keyder (2003)'in çalışmasında evsizlik, toplumda dışlanma riskinin oldukça yüksek olduğu, kişilerin ötekileştirildiği, ekonomik ilişkiler bakımından sistemle uyum içinde yaşamaları zorlaşan yeni bir yoksulluk halidir. Tam da burada bu vurguyu tekrar hatırlamak önemlidir. İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığı zaman evsizlik halinin yabancılaşmayı, sosyal dışlanmayı, ötekileştirilmeyi, depresyonu ve benzeri durumları da beraberinde getirdiği görülmüştür. Sokakta yaşayan literatürde evsiz olarak tanımlanan bu insanların, 'yoksulluktan' öte 'yoksunluk' halinde hayatlarını idame ettirdikleri bununla beraber ekonomik imkânsızlık yani yoksullukla birlikte mekânsal, kültürel, politik, psikolojik bir dışlanma, dışarıda bırakılma ve öteki olma haliyle karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir.

Bulgular Değerlendirmesi ve Nihai Durum

Işıkhan, "Evsizlerin genel özelliklerine bakıldığında, büyük bir kısmının yoksul ve yaşamlarını sürdürebilecek yeterli gelire sahip olmadığı görülecektir" der (Işıkhan, 2002, s. 33). İstanbul ve Bonn kent mekânında yapılan görüşmeler bu tespiti destekler niteliktedir. Sokakta yaşayan ve yahut yaşamak zorunda olan bu insanların sokakta yaşamaya başlamalarının nedenlerinden birisi hayatlarını asgari düzeyde idame ettirecek gelire sahip olamamalarıdır. Yeterli gelire sahip olamayan özne barınacak yerden yoksun kalır ve akabinde sokakta yaşam mücadelesi vermeye başlar. Fakat "evsizlik" sorununu sadece barınmadan yoksunluk ile açıklamak yanılgıya düşmeye de sebep olur. Sokakta yaşayan bu insanların birçoğunun öyküsü sadece ekonomik yoksunluk değil daha derinlerde yatan travmatik yaşamışlıklar ile de ilişkilidir. Christopher Jencks'e göre (1999), insanların neden sokakta yaşamaya başlamalarına bakılmaksızın, onlara az miktarda özel alan ile yaşayabilecekleri bir yer vermek, genellikle onların yaşamlarını iyileştirmek için yapılabilecek en iyi şeydir. Buna karşın 'evsizliğin sadece yüzde 20'sinin "tuğla ve harç" la ilişkili olduğunu, geriye kalan yüzde 80'ninin sosyal çalışma ve ailelerin yıkılması, şiddet ve taciz, uyuturucu ve alkol bağımlılığı, depresyon etkilerini karşılamada yardımcı olunmaması ile ilgili olduğunu ifade eden beşerî bilimciler de bulunmaktadır (Giddens, 2013: 409). Nitekim saha çalışmasındaki görüşmelerin bulguları, buradaki ikinci görüşü destekler mahiyettedir. Bununla birlikte toplumsal sahaya bakıldığında meselenin buradaki hâkim tartışmaların dışına taşan önemli tarafları da bulunmaktadır. Evsizliğin barınma sorunundan daha derin olarak barınamama, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Sokakta yaşayan bu örnekteki insanların "evsiz" olarak adlandırmaktansa, daha

beşerî ve daha belirgin bir kavram olarak “yuvassız” demek daha yerinde olabilir. Zira yapılan görüşmeler dahilinde barınma evlerinde kalmayı çoğunlukla reddeden bu insanların arayışı fiziki bir mekâna kavuşmak değil, onun içini dolduran simgesel repertuvardaki boşluk gibi gözükmektedir. Bir örnek olarak, özel mülk sahibi olan ve hâlihazırda evi bulunan ancak buna rağmen sokakta yaşayan insanların varlığı buradaki varsayımı destekler niteliktedir.

Bu çalışma kapsamında İstanbul’da 13, Bonn’da 11 evsiz katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılarak, onların deneyimleri ve hikâyeleri üzerinden bazı çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Tesadüfi bir örneklem yoluyla seçilen bu kişilerin, kendileriyle aynı hayat çizgisini paylaşan insanların tümünü kapsama kabiliyetleri yoktur; buradaki her hikâye biricik ve özeldir. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen veriler genellenmemeli, yalnızca çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir. Bonn’da evsizlik halinin yarattığı belirsizliğin bireyler üzerinde daha düşük seviyede stres yarattığı, evsizlik halinin kendi seçimleri olduğu söylenebilirken İstanbul’da yaşayan evsizlerin, evsizlik halinin yarattığı belirsizlik karşısında stres seviyelerinin daha yüksek olduğu, bu durumun bir tercih değil zorunluluk olduğu gözlemlenmiştir. Bonn’da yaşayan evsizler için önemli olan paraya ve güvende yaşayabilecekleri bir alana sahip olmalarıyken İstanbul’da yaşayanlar için önemli olan devamlı çalışabilecekleri, düzenli bir işlerinin olması ve yeniden evlerinin olmasıdır. Bonn’da yaşayan görüşmecilerin daha birey odaklı, sokaklarda, parklarda, bahçelerde, metro istasyonlarında tek başına bir yaşam alanı kurguladıkları gözlenirken İstanbul’da durum bunun tam tersi topluluk odaklı olduğu ve evsizlerin kentin belirli bölgelerinde gruplar halinde yaşadıkları gözlemlenmiştir. İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığında zaman evsizlik halinin yabancı-

laşmayı, sosyal dışlanmayı, ötekileştirilmeyi, depresyonu ve benzeri durumları da beraberinde getirdiği görülmüştür. İki kentte yaşayan görüşmecilerin tahayyüllerindeki “ev” kavramının fiziksel bir yapının ötesinde daha beşerî olana denk düştüğü dikkat çekmektedir. Yine iki kentte yapılan görüşmeler doğrultusunda sokakta erkek evsizlerle daha fazla karşılaşmıştır. İstanbul’da çalışma süresince yalnızca iki kadın evsizede ulaşılabilmiş bunlardan yalnızca biri görüşmeyi kabul etmiştir. Bonn kentinde yapılan görüşmeler sırasında erkekler iletişime açık ve tavırları oldukça sakinken kadınların korku ve utanç duygulanımlarıyla donandığı dikkat çekmektedir. Bonn kentinde görüşme yapılan ve görüşmeyi kabul etmeyen ve bir şekilde iletişim kurulan evsiz kadınların hemen hemen hepsinin madde ve alkol bağımlısı olmakla beraber saldırgan tavırlar sergiledikleri ve erkeklerle kıyasla iletişime kapalı oldukları gözlemlenmiştir. Bonn’da yaşayan evsizlere devlet kavramının zihinlerindeki karşılığı sorulduğunda verilen cevaplar çoğunlukla; “korumacı, destek, güven, sosyal birlik, para, baba” şeklindekiyken İstanbul’daysa devlet kavramının zihinlerdeki karşılığı; “cep dolduran, adaletsiz, yok sayan, sahip çıkmayan, güvencesiz, hırsız, üç kâğıtçı, adam kayıran, beş para etmez insanlarla dolu” şeklinde olmuştur.

Sonuç

Bir çıkış noktası olarak araştırma, evsizliğin yalnızca ekonomik saiklerle anlaşılacak bir konu olmayıp toplumsal bağlama ve mekâna göre değişen kültürel bir durum olduğu iddiasındadır. Bunun iki nedenle böyle olduğu düşünülmektedir: Birincisi; dünyanın neresinde olursa olsun “evsizlik” sorunu sadece ekonomik yoksunluk, istatistiksel bir belirti olmayıp, daha beşerî ve daha kültürel bir durum olarak insana

değen, insan hayatına işleyen, onu kendi içine çeken, sosyal yaşamın bütün aralıklarına sızan sızan bir mahiyete sahiptir. “Evsiz” özneler kırılıp dökülme, örselenme, ötekileştirilme, dışlanma, mahrum edilme, sahipsizlik, yok sayılma gibi psikolojik yıpranmalar ile karşı karşıya kalmaktadır. “Evsizlik”, sonuçları itibariyle sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan ele alınması gereken bir meseledir. Nitekim evsizin bedeni, bireyin hukuki statüsünü kaybederek temel haklara erişemediğinde yaşadığı dönüşümün göstergesidir. Hayat akarken ve toplum devinirken “evsiz” bedenler en temel haklarından dahi yoksun kalırlar. Bu yoksunluk halini deneyimlerken, seslerini duyuracak mekanizmalara ulaşmakta da güçlük çekerler. Korku, endişe, güvensizlik, kimsesizlik, utanç duygulanımlarıyla dolup taşan bedenler her seferinde korumasızlıkla ve kimsesizlikle baş başa kalırlar. Kamusal alan olarak kullanılan hastane bahçeleri, parklar, çeşme içleri gibi alanlar “evsiz” bedenlerin yuvaları halini alır. Tam da burada “evsizlik” kentte yeniden kendini var eder. “Evsiz” bedeni artık pislik, tehlike, korku kavramlarıyla bir arada anılır. Zira “evsiz” bedenler kirliliğin simgesel halidir. “Evsizin” bedenini “kirlili”, “pis”, “tehlikeli” olarak algılayan toplum, “evsizlik” halini deneyimleyen özneleri “hayvani metaforlar” ile ilişkilendirir. Dolayısıyla “evsiz” özneler toplum içinde saygı duyulmayan ve belki de en önemlisi yok sayılan bireyler olarak yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar.

İkincisi; evsizlik meselesi söz konusu olduğunda kültürel unsurlar ve değer dünyaları, ekonomik yoksulluğun neticesinde ortaya çıkan bir sonuç değil; kimi zaman bireyleri evsiz olmaya ve sokakta yaşama-ya iten bir neden olduğudur. Dolayısıyla evsizlik bahsinde ekonomi ile kültür arasındaki temas nedensel değil dinamik ve ilişkiseldir. Nitekim araştırmanın hipotezlerinden birisi de olacak biçimde, bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları

psikolojik boşluk halinin ve/veya travmatik gerilimlerin evsizliği beslediği düşünülmektedir. Sahada elde edilen kimi bulgular -örneğin mülk sahibi olup evsiz bir yaşam sürmek- buradaki vurguyu destekler mahiyettedir. Bu doğrultuda, evsizlik halinin bir “barınma” sorunu değil, aynı zamanda bir “barınamama” sorunu ve dolayısıyla toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğu söylenebilir. Aynı paralelde sokakta yaşayan insanların temel meselesinin “ev” değil “yuva” arayışı olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla “evsizlik” olarak literatürde yer edinen bu mesele özünde bir tür “yuvasızlık” olarak işaretlenebilir. Modern bireye özgü bu “olmama” hali, tüm diğer sosyolojik çağrışımlarıyla birlikte betimlenmesi gereken bir vakıa olarak durmaktadır. Toplumda dışlanmayı ve yoksulluğu en derinden yaşayan dezavantajlı gruplardan birinin evsizler olduğunu söylemek mümkündür. Evsizlik sorunu dünyada ve Türkiye’de her geçen gün artan ve çözüm bekleyen önemli bir sorundur. En nihayetinde evsizlik birden fazla boyutu olan toplumsal bir meseledir. Psikolojik travmalar, aile içi sorunlar, şiddet, sağlık problemleri, ekonomik yoksunluk, madde bağımlılığı, işsizlik, düşük konut arzının yetersizliği gibi nedenler kişilerin evsiz kalmasına neden olan başlıca etmenler arasında yer alır. Bonn ve İstanbul’daki evsiz bireylerin evsizlik halini yaşamalarının temel sebebinin benzer olduğu gözlemlenmiştir. Bu insanlar sadece maddi kayıplardan dolayı evsizlik halini yaşamamaktadırlar, toplum tarafından dışlanmış travma sahibi bireyler olarak toplumun bir parçası olmayı reddetmekte ve bir yerde içinde buldukları bu belirsizlik halinden kurtulma çabası ile hayatlarını sokakta idame ettirmekte ve/veya idame ettirmek zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak İstanbul ve Bonn kent mekânında yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kişileri sokakta yaşamaya iten nedenlerden ilki ve belki de en önemlisi yaşadıkları travmatik olaylardır. Bunun yanı sıra işsizlik ve düşük ma-

liyetli konut arzının yetersizliği gibi faktörlerin yer aldığı söylenebilir. Literatürde evsizliğin nedenlerini açıklayan iki temel teori bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bireysel teori; kişilerin evsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmalarının kendi kişisel hatalarının sonucu olduğu üzerine yoğunlaşır. İkinci yaklaşım ise yapısal teoridir; yoksulluğun artış göstermesinin, düşük konut yetersizliğinin evsizlik sorununu ortaya çıkardığını üzerine yoğunlaşmaktadır. Yapılan görüşmeler evsizliğin nedenlerini anlamak için yapısal ve bireysel teorinin birlikte ele alınması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Evsizlik sorununun çözüme kavuşturulması için bu iki faktör birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Dolayısıyla bir kere daha evsizlik halinin bir “barınma” sorunu değil “barınamama” sorunu, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak, sokakta yaşayan insanların temel meselesinin “ev” değil “yuva” arayışı olduğu açıkça gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda asıl meselenin “evsizlik” değil “yuvasızlık” olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu kurumları ile yapılan görüşmelerde Türkiye'nin bütününe bakıldığı zaman evsizlik sorununun yaygın olmadığına dair bir görüş olduğu gözlemlenmiştir. İstanbul'da yaşayan evsizler kimlikleri ve ikametgahları olmadığı için sosyal yardım ve hizmet sistemi içerisinde yardım almayı hak eden kişiler olarak dahi yer almamaktadırlar. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kış döneminde yalnızca üç ayla sınırlandırmış olduğu barınak hizmeti evsizler için yapılan tek kamusal hizmettir. Bunun yanı sıra yerel ölçekli altı sivil toplum örgütünün evsizlere hizmet verdiği karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan evsizlik adı altında olmasa dahi evsizlikle ilişkili hizmetler ve yardımlar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Üç ana başlık altında toplanan bu hizmetler; barınma ve bakım, sokakta yaşamayı kolaylaştırıcı hizmetler ve evsiz-

liğin önlenmesine yönelik geri kazanımlı hizmetlerdir. Barınma ve bakım hizmetleri çifte savunmasızlığı olan çocuk, engelli, kadın ve yaşlı gibi yardımcı hak eden kişiler için sağlanırken eş zamanlı olarak meydana gelebilecek evsizlik sorununu da giderici barınma hizmetlerinin kadın sığınma evleri, huzur/bakım evleri ve çocuk ve gençlik merkezleri üzerinden verildiği gözlemlenmiştir. On sekiz ve altmış yaş aralığında ve yalnızca erkekler için verilen kamusal barınma hizmetiye İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kış döneminde spor salonlarını evsizler için barınak haline getirmesidir. İBB dışında bazı sivil toplum kuruluşları evsizlere barınak ve/veya geçici konut hizmeti vermekle beraber sağlık sorunları karşısında onlara hastanede refakatçilik yapmakta ve belki de en önemlisi hayata geri kazanımları için çaba sarf etmektedirler. Bonn'da ise İstanbul'un aksine evsizlere, işsizlere, hapisten çıkanlara, bağımlılara ve uyuşturucu bağımlısı ailelerin çocuklarına devletin kurumları tarafından erken aşamada ve etkin bir şekilde yardımcı olunduğu gözlemlenmiştir. İstanbul'da da hayatın kıyasında yaşayan bu insanlar için bütüncül, rehabilitasyon hedefi olan barınaklara ve hizmet merkezlerine ihtiyaç olduğu ve buna dönük çözüm politikaları üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dikkat çeken bir diğer noktaysa özellikle Türkiye'de evsizlik sorunu ile ilgili çalışmaların ve güvenilir verilerin yetersiz olduğudur. Dezavantajlı gruplardan biri olan evsizler üzerine yapılan bilimsel çalışmalar toplum içinde görünürlüğü olmayan bu insanları görünür kılarak yapılacak olan çözüm politikalarına da ışık tutacaktır. Yapılan bilimsel çalışmalar evsizler hakkındaki kalıp yargıların ortadan kalkmasına ve evsizlik sorununun sosyal politikaların gündeminde olmasına zemin hazırlayacaktır.

Kaynakça

- Bachelard, G. (2018). *Mekânın Poetikasi*. İthaki Yayınları.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Goldberg, J. (1999). "A Short Term Approach to Intervention With Homeless Mothers: A Role for Clinicians in Homeless Shelters. Families in Society", *The Journal of Contemporary Social Services*. 80(2). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1606/1044-3894.658>
- İşıkkhan, V. (2002). Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler. *Kardelen Ofset*.
- İlhan, N. ve Ergün, A. (2010). "Evsizler ve Toplum Sağlığı", *Aile ve Toplum*. 11(5), 79-90.
- Kılıç, A. ve Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği, *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 30(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/727707>
- Küçük, M. (2014). Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği). [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Sakarya Üniversitesi Açık Erişim Veri Tabanı.
- Kümbet, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları.
- Levinson, D. ve Ross, M. (2007). *Homelessness Handbook*. Berkshire Publishing.
- Madanipour, A. (2007). *Social Exclusion and Space*, *The City Reader*, eds. Richard T. LeGates ve Frederic Stout. Routledge.
- Marshall, H. T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. Gündoğdu Yayınları.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness Lives on the Edge*. Palgrave Macmillan.
- Meneviş, B. (2006). *Evsizler*. Devlet Planlama Teşkilatı ve Türk Ulusal Ajansı.
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2).
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Metis Yayınları
- Türkcan, S. ve Türkcan, A. (1996). *Psikiyatri ve Evsizlik: Bir gözden geçirme çalışması*. *Düşünen Adam*. 9(4). <https://dusunenadamdergisi.org/storage/upload/pdfs/1593068339-tr.pdf>
- Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik bir perspektif, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 1(4). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92719>

Araştırma Makalesi / Research Article

Poverty and Local Equality Plans: An Analysis of İstanbul, İzmir, and Ankara

Yoksulluk ve Yerel Eşitlik Eylem Planları: İstanbul, İzmir ve Ankara Yerel Eşitlik Eylem Planlarının Karşılaştırmalı Analizi

İtir BAGDADI¹
İşıl KELLEVEZİR²
Huriye TOKER³

ABSTRACT

Local Equality Action Plans (LEAPs) are the key local documents and action plans to set the roadmap to ensure the equality of women and men at local level by strengthening and empowering women's status. LEAPS are essential tools for the fight against gender inequality and increasing global poverty. The existing study is investigating the three LEAPs of Turkey and asking the following current and challenging questions: What role can local governments play in the fight against poverty and, more specifically, the gendered implications that arise from poverty at the local level? What strategies do local governments employ to combat the impact of poverty on women locally? Local equality plans are strategic plans that lay out how local governments will create equal opportunity structures in their cities and create more inclusive governance that addresses gender-based discrepancies. With the growing economic crisis in Turkey, the problem of poverty and the gender-based impact has become a new area of concern for local leaders. This problem is therefore addressed in many of the local equality plans of larger cities. This study will address how the cities of İstanbul, İzmir, and Ankara address poverty in their local equality plans, how they plan to combat women's poverty and the key performance indicators they will utilize in measuring their performance in successfully combatting this issue. The study will also seek to determine the shortcomings of local governments in creating such strategic plans and will take a deeper look into gender aggregated data collection, gender awareness in local government structures and experience in the area of development plan creation.

Anahtar Kelimeler: Local government, gender equality plans, gender and poverty, gender and municipalities, gender equality

1 Independent Scholar, Turkey, ORCID: 0000-0002-1943-4840, e-mail: ibagdadi2@gmail.com

2 Dr., İzmir Demokrasi University, Business Administration Faculty, Department of Human Resources, Turkey, ORCID: 0000-0002-8817-9273, e-mail: isil.kellevezir@idu.edu.tr

3 Prof. Dr., Yaşar University, Director, Women Research Center, ORCID: 0000-0002-7462-644X, e-mail: huriye.toker@yasar.edu.tr

ABSTRACT

Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEEP), kadınların statüsünü güçlendirerek yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yol haritasını belirleyen kilit belge ve eylem planlarıdır. YEEP'ler toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve artan küresel yoksullukla mücadele için önemli araçlardır. Çalışma, Türkiye'nin mevcut 3 YEEP'ini inceleyerek şu güncel ve zorlu sorulara yanıt aramaktadır: Yerel yönetimler, yoksulluk ve özellikle yerel düzeyde yoksulluktan kaynaklanan, toplumsal cinsiyete dayalı sonuçlarla mücadelede nasıl bir rol oynayabilir? Yerel yönetimler, yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisiyle yerelde mücadele etmek için hangi stratejileri kullanıyor?

Yerel eşitlik eylem planları, yerel yönetimlerin şehirlerde eşit fırsat yapıları oluşturmak için cinsiyete dayalı farklılıkları ele alan, daha kapsayıcı yönetim yapısı oluşturmayı hedefleyen stratejik planlardır. Türkiye'de büyüyen ekonomik krizle birlikte, yoksulluk sorunu ve yarattığı toplumsal cinsiyete dayalı etki, yerel liderler için yeni bir endişe alanı haline gelmiş ve bu nedenle sorun, büyük şehirlerin yerel eşitlik planlarında ele alınmıştır. Bu çalışma, İstanbul, İzmir ve Ankara kentlerinin yerel eşitlik planlarında yoksulluğu nasıl ele aldıklarını, kadın yoksulluğuyla nasıl mücadele etmeyi planladıkları ve bu sorunla başarılı bir şekilde mücadelede performanslarını ölçmek için kullanacakları temel performans göstergelerini analiz etmektedir. Çalışma ayrıca yerel yönetimlerin bu tür stratejik planlar oluşturmadaki eksikliklerini belirleyerek, toplumsal cinsiyete dayalı veri toplama, yerel yönetim yapılarında toplumsal cinsiyet bilinci ve kalkınma planı oluşturma alanındaki deneyimlere daha derinlemesine incelemektedir.

Keywords: Yerel yönetimler, cinsiyet eşitliği planları, toplumsal cinsiyet ve yoksulluk, toplumsal cinsiyet ve belediyeler, toplumsal cinsiyet eşitliği

1. Introduction

Local Equality Action Plans (LEAPs) are the key local documents and action plans to set the roadmap to ensure the equality of women and men at local level by strengthening and empowering women's status. They are designed within the framework of gender-sensitive urban planning and empowered by the policies and rights to enable local management systems and services to build and maintain a livable city for the women with an "egalitarian local management" approach (Tokman, 2019). In accordance with CEDAW (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women) and other national/ international regulations and documents, LEAPs are prepared in

six headings- education, health, employment, participation in management mechanisms, violence against women and urban services. Since the LEAPs are part of urban planning and urban design, they include a series of macro and micro decisions—from the entire city to individual neighbourhoods and from the street to the buildings, parks, traffic lights, and bus stations. Therefore, at every level, these plans should be approached with gender sensitivity and together with all stakeholders. Since LEAPs are being prepared in a "participatory" approach which has to be drafted with the participation and collaboration of all stakeholders, including local administrations, NGOs of the cities, and all stakeholders to ensure gender equality at local level. As Todaro and Smith (2006)

stated, XXI. century's most crucial problem is eradicating poverty and international society, national and local governments will continue to show interest (Todaro and Smith, 2006:22). For this reason, many institutions have prepared policy papers, Poverty Reduction Strategy Plans (PRSPs) that prioritize poverty reduction.

1.1. A Global Challenge: Increasing Poverty

One of the "oldest social policy problems of all times, poverty has direct impacts on physical and psychological aspects of human living conditions" (Yeşildal, 2020:457). Since it is a multidimensional concept, the definition of poverty is one of the most problematic areas in academia. Thus, there is no universally accepted definition of poverty. However, many experts define poverty as "basic consumption", and see it as a lack of access to their needs, and it has more impact on every layer of societal development. Genyi (2008:10) explains poverty through its consequences in a society, such as inadequate access to sustainable livelihoods, hunger and malnutrition, poor health, and limited or lack of access to education and other essential services. According to the World Bank Development Report (1990), a household or individual's basic income to purchase goods and services deemed necessary for social survival is \$370 per year (or \$1 per day). In that sense, about 33 per cent of the population in the developing world is poor (Ameyaw and Bawole, 2009:492). It has to be defined as a lack of access to their basic needs. In that sense, it refers to insufficient consumption of food, clothing or shelter to be able to lead a life worthy of human dignity in society (Yeşildal, 2020:460). When we broaden the definition of social discrimination and exclusion, as well as in decision-making processes

and in civic, social and lack of participation in cultural life, are also other consequences of poverty. In short, poverty is not only described as having enough income to meet basic needs such as food, clothing and shelter anymore. It means much more than that. It means being unable to take kids to recreational activities, to school field trips or pay for medicine for an illness (Domfeh and Bawole, 2009:492).

However, poverty is analyzed through the traditional aspects and stated as the insufficient and irregular income to secure basic needs, we should include intangible dimensions, such as education, health, child mortality, gender inequality etc. Therefore, due to the multi-layer and complexity, it is extremely hard to identify and measure poverty and requires more than economic growth. It is clear that statistical measurement of poverty is highly controversial; measures of at least one dollar a day for developing countries do not reflect the brutal reality of living in rising slums. The United Nations Development Program (UNDP) estimates that "around one billion people worldwide live under conditions of extreme poverty (under one dollar per day) and more than one-third of the world's children are malnourished, more than 840 million adults, including more than half women, are illiterate, and 1.2 million live without access to safe drinking water" (UNDP, 2020).

Even without these basic figures, it is clear that global poverty has become a more chronic problem, and therefore, local governments have become more involved in the struggle against poverty recently. To fight poverty and gender inequality, local governments need data and information to identify causes of poverty and prioritize interventions according to the target specific groups. Moreover, since central authorities previously ignored local governments, they have limited experience in

preparing and implementing development plans, which is the backbone of reducing societal inequalities. Thus, local governments need the concepts of welfare and poverty to implement poverty reduction goals.

In sum, central and local governments are key actors to combat poverty and inequalities and have to collaborate with the private sector, supranational organizations, and non-governmental organizations.

1.2. Local Governments and Poverty

Urban poverty is a relatively new concept for local governments. The new poor living groups in the cities and local governments have to deal closely with urban poverty and fight against it (Batal, 2016: 309). In this line, the collection of information on urban poverty by local governments should be part of the government's general and continuous monitoring and evaluation program (Carter, 2006: 180).

With well-designed policies, local governments can empower the neglected and marginalized groups at risk of being a permanent poor category in society, such as women, children, the elderly, refugees, etc. To implement the necessary policies, the local governments should regularly collect information, act more responsive every year in the planning and budget allocation process, and implement the decisions according to the data and strategy the designed (Jütting, Mc Donell and Osterrieder, 2004:5). Thus, local governments can affect poverty with creating environments that offer freedoms and opportunities for the citizens, to make the best use of people's abilities and assets. They can provide support, facili-

tate cooperation between stakeholders and reduce vulnerability. Moreover, at the same time, local governments should aim at sustainable improvement.

Today the growing problem of poverty reduction requires more than economic growth. By balancing the conditions, local governments can affect many aspects of poverty in the economic, social and political fields. Adopting gender-focused approaches to poverty reduction is an essential requirement for the local governments. According to the 2020 data released by UNWOMAN and the United Nations Development Programme (UNDP), The COVID-19 and environmental crisis dramatically increased the poverty rate for women and widened the gap between men and women who live in, reversing decades of progress to eradicate extreme poverty. By 2021, for every 100 men aged 25 to 34 living in extreme poverty (living on 1.90 USD a day or less), there will be 118 women, a gap that is expected to increase to 121 women per 100 men by 2030 (UNDP, 2020).

Conflicts, climate changes and the Covid-19 pandemic are delivering a triple blow to the rights and safety of women and other disadvantaged groups already facing deep-rooted inequalities and discrimination in every society in the world, including Turkey. Two years into the pandemic, we continue to see increased reports of gender-based violence, from domestic violence, forced marriages, and child labour, to trafficking and exploitation.

2. Research Method

Local Equality Action Plans are the key documents prepared by the provinces to determine the roadmap to be followed to ensure equality between men and women at the local level and to strengthen the status of women. It is prepared with the participation of all stakeholders as a critical document describing the responsibilities and collaborations that governments, provincial organizations, governorships, and, of course, civil society should undertake to ensure gender equality at the local level.

This study aims to analyze and evaluate the local equality action plans of three metropolitan cities of Turkey, namely Ankara, Istanbul and Izmir. Another aim of this study is to determine to what extent the issue of poverty is included in local equality action plans. In addition, it was also examined whether there was a difference between the local equality action plans of the three cities.

The following research questions were investigated:

- What is the general structure of the provincial LEAP? What internal consistency do the plans have?
- In what way are the plans similar to each other?
- In what ways do the plans differ from each other?
- Is there evidence that the plans will serve the purposes they were prepared for and will be implemented effectively/efficiently?
- What is the general situation regarding the actions suggested in the plans?

The study was designed as a qualitative exploratory research based on secondary data. In this context, the MAXQDA program was used for data analysis. Codes were examined under six headings: education,

health, employment, participation in management mechanisms, violence against women and urban services following CEDAW and other national/international plans and documents. Codes were created from plan tables containing purpose, target, actions and observations. Word clouds were created according to the frequency of the words in 3 LEAPs documents.

As it is known, LEAPs basically consist of at least six main titles. The main headings of Education, Health, Employment, Participation in Management Mechanisms, Violence Against Women, and Urban Services are the backbone of all three documents.

3. Findings

3.1. Istanbul LEAP

Istanbul LEAP is the most extended action plan, with 126 pages. It was prepared as an introductory document rather than an action plan, and almost all issues concerning the municipality were included in the plan. To establish the LEAP of Istanbul, 73 preparatory meetings were held, and 15 titles were formed, such as gender-based/violence against women and discrimination; health; poverty; housing and housing; economic empowerment and employment; care services; urban planning, design, accessibility and the safe city; social support; mobility and transport; culture, arts, recreation, sports and green space; public relations information promotion; liveable city; education and lifelong learning; disaster/crisis (p. 18). It includes the six titles of CEDAW, and many other related topics are included in the plan. In the explanations part, it was mentioned that the scope should be kept wide for a holistic approach since the subject should be handled more broadly.

Local equality plans, unlike other plans, are expected to be produced specifically for women based on gender. However, Istanbul LEAP is not a plan prepared in this way. In general, it can be said that Istanbul LEAP is not a gender-based development plan that brings women to the fore, but rather a human dimension development plan. For example, in the Urban Services dimension, The article “Determining the needs analysis by conducting research on people living in risky or unhealthy housing” is an approach that includes all individuals and suggests social inclusion. However, in general, LEAP supports a gender-focused structure. From this point of view, Istanbul LEAP has been prepared more like a social inclusion policy document, although it has a local equality perspective. When the Introductory text of the plan is examined, it is seen that the Istanbul Metropolitan Municipality signed the European Charter of Equality between Women and Men in Local Life in 2019. The Charter protects the right to live in a safe, clean and healthy urban environment, the right to housing, the right to work, health, education and socio-cultural activities. To ensure that all people living in a city enjoy their fundamental rights, such as freedom of movement and the right to participate in and control decisions regarding their settlement, regardless of gender, age, belief, social, economic or political position, physical or psychological disability. In addition, many policy documents on which the plan is based are mentioned (p.13), and the prioritization was made under the guidance of organizations and experts working in the field of gender, equality and discrimination in the data collection process. Since Istanbul LEAP is prepared in this context, it is natural to have differences. While creating the plan, “Who lives in Istanbul and how?” search for an answer to the question. Approximately 19 % of Turkey’s population lives and whose daily mobility is around 45 million

people, which corresponds to more than half, making and implementing an equality action plan at the local level will actually pave the way for the spread of culture in this direction throughout Turkey.

When Istanbul LEAP is considered in terms of its construction, the objectives, targets and actions related to them, the responsible unit, the collaborative unit and other stakeholders are specified, and it is also mentioned under the headings of “indicators to monitor” for the success of the process. However, the goal of success for processes was not emphasized. For example, the first aim in the field of participation is “To Ensure Widespread and Effective Participation in Policy Making, Planning, Implementation and Evaluation Processes to Ensure Gender Equality”; The relevant action was determined as “Wide announcement services” and one of the success indicators was “Number of Municipality service points where brochures promoting the services provided by Municipality were distributed”. However, it is unclear how much this indicator currently exists and how many it should be. Plans are expected to be structured to reflect the current and future status.

There is the impression that some goals were written without much thought. For example, although “A3H2E6-Increasing the ratio of female personnel working in health services” and “increasing the number of female personnel working in A3H2E1 healthcare services” are specified as two separate goals, it is a mathematical rule that the ratio will increase if the number increases (Istanbul- p. 55.)

Some vague and incomprehensible expressions are encountered in Istanbul LEAP. For example, the meaning of the expression “A6H2E5- Continuous development of employment education policies for women” is not clear. For example, “GOAL

13: Making Istanbul a Livable City” may not be observed as a healthy statement. The concept meant to be explained by the word livable is not objective. For example, how can the goal of “Practicing the urban gardens” be linked to gender equality? In this sense, Istanbul’s plan has the appearance of a business/activity plan that covers subjects such as the target, purpose and activity determined by an institution in general.

In addition, some populist and not well-framed proposals exist. For example, in Istanbul:

- Regarding the goal of establishing a multilingual women’s hotline, no information was given about whether the women who had a reason to call this hotline would know about this hotline, and even if there were calls, the activities that this hotline would do after receiving the information not exist in the plan.
- İŞKUR currently undertakes this task to provide consultancy services and employment to women. This type of work may be wasteful, and there may be doubts about its effectiveness.
- Preparing a policy document against child abuse can create a state of dysfunction when the existence of laws is in question.

3.2. Ankara LEAP

Ankara LEAP consists of 21 pages. In the plan, the planned activities to be carried out for three years are explained under six main headings: Education, Employment, Violence, Health, Participation and Urban Services. The plan, prepared together with the stakeholders, includes sub-headings: “Educational Support for Girls, Women’s Health, Reproductive Health Training and Hygiene Kit Support for 2,500 Women, Opening and Renting a Temporary Shelter during Pandemic Periods, Supporting Women Entrepreneurs with Başkent Market, Creation of Ankara Social Risk Map with My Purple Map, Establishment of Women’s Counseling and Support Stations, Carrying Services to Women in Rural Districts with the Mobile Women’s Counseling Tool, Increasing Digital Practices in Combating Violence, Sisterhood Campaigns, Focus Studies with Native and Refugee Families on Combating Early Age Marriage, Awareness Campaigns, Improving Preventive Health Services, Refugee Women’s Empowerment Programs, Support to Newly Established Women’s NGOs in the Region, Establishment of Women’s Council, Gender Responsive Budgeting, Disaster/epidemic/Pandemic Risk Map Creation, Active Implementation of Female Worker Quota in Companies Working with Municipality” (p. 2).

health violence labor
urban services
 participation in management mechanisms

Figure 1 : Wordcloud of Istanbul LEAP

**urban services
labor
education
participation in management mechanisms
violence**

Figure 2: Wordcloud of Ankara LEAP

Ankara LEAP has made six targets based on the six titles of CEDAW, assigned sub-goals to these main targets, and determined with which activities and methods it can achieve these sub-goals. Ankara Metropolitan Municipality was selected as the responsible institution and coordinating organization for the objectives of six targets (with two exceptions - these exceptions were realized in the education title, and the Provincial Directorate of National Education was determined as the coordinator. However, there is no comment on whether the institution has consent). In addition, all categories contain one sub-target, and only education has two sub-targets.

Ankara LEAP includes more numerical targets than Istanbul LEAP. For example, “Providing e-commerce training to 500 women” (p.7) is one of the success criteria of the target of Increasing the Participation Rate of Women and Girls in Education in the City under the title of education. The target for the other period was similarly determined as 1000 people. However, at this point, how the number of people to be trained is determined, how the content of the training is defined, whether the purpose of this training is to raise awareness of women about e-commerce or to enable them to use e-commerce as a sales

channel, the target audience’s computer hardware and e-commerce site. It is necessary to consider the questions in detail, such as whether they have business skills. It is thought that it would be a more efficient approach to define the plans in more detail from this point of view.

3.3. İzmir LEAP

İzmir LEAP consists of 26 pages, is structured in the simplest way among the three plans and is based on six articles of CEDAW. The plan has indicators similar to Istanbul LEAP, but a structural approach could not be observed in that these indicators are structured to meet the needs.

For example, with regard to the Participation target, the indicator of the objective of “Considering gender equality in the participation of women in local decision-making bodies” has been determined as “Number of Assembly resolutions” and “Number of announcements”. It can be thought that the quantity of meetings held on a subject cannot be a parameter that shows the quality of the decisions taken.

Figure 3: Wordcloud of İzmir LEAP

4. General Overview and Conclusion

When we look at all the plans in general, the activities aimed in accordance with the main themes for all three cities generally consist of education and awareness activities. There is an effort to alleviate the current negative situation. However, when the suggested actions are handled and analyzed with awareness, they do not go beyond an effort to overcome daily problems. In almost every subject, education appears as a medicine. However, the concept of education varies from the creation of the content to the educator's identity and the individual's capacity to be trained. It is also important to improve the current situation in order to ensure local equality, but it is thought that root cause analysis and analysis with a deeper understanding are needed. Similarly, data analysis is included in all three provincial plans. However, it is not clearly stated what to do with the data obtained as a result of the analysis and what action to take.

There is a problem in local equality action plans in finding practical suggestions on poverty and women's poverty in particular. When examined in general, education has been seen as a fire extinguisher in poverty, as in almost every other subject. However,

clear statements of action were not included in the plans.

Only the Istanbul local equality action plan has a poverty-specific target. As a sub-target, issues aimed at reducing women's poverty were determined. However, when each title is examined, it is seen that the actions cannot go beyond palliative practices. For example, it is thought that actions such as neighborhood houses, urban transportation support, educational support, and special services for disabled women cannot go beyond being a crutch for the problem. Another sub-goal is "To strengthen the decision makers, managers and employees of the municipal units serving in the field of social policies." The title also includes indirect and secondary actions to combat poverty.

Although the goal of "creating effective and sustainable policies and developing mechanisms to eliminate child poverty" is actually an intention related to women and naturally children; It includes vague and verbal activities such as "developing special solutions", "stationery support", "organizing auxiliary activities". Although supporting the participation of refugee women and girls in social and cultural life is a good goal, it is difficult to determine how this goal will contribute to reducing

poverty. Mainly, determining how refugee women will be present in economic life can contribute to the solution of the problem.

In the local equality plan of Ankara province, education is put forward as the most important activity for almost every target. However, there is no comment on how to find a solution to the problem, for example, that women who are given “balanced nutrition” training do not have enough budget to get enough protein economically. The most striking proposal for Ankara is the “Production Oriented Shelter Model”. However, it should be questioned to what extent these shelters, which are limited to 60 beds, will contribute to the solution of the problem.

Just like the other two provinces, education and health are mentioned as palliative solutions in the local equality plans of İzmir. Besides, poverty does not exist as a title.

In general, while there are few targets for activities and implementation in all plans, training, which is a sub-title of LEAP, is repeated in each sub-title. Some titles consist only of education. In this sense, verbal targets such as informing, training and raising awareness play a more critical role than concrete targets in plans. Education appears everywhere as a panacea. In almost all topics, education is a separate topic. For example, 3 of the 6 sub-goals of health in Ankara are to provide education, 1 is accessibility, and the other 2 are practical. Likewise, in the plan of İzmir, 7 of the 8 targets of the health field were determined as providing education. Similarly, 7 out of 12 targets of employment are targets that can be achieved through education. There are only 5 sub-targets that contain the application.

Gender equality is a fundamental human right and necessary for a peaceful society. It also plays a significant role in the development of society and is also an essential tool in fighting against poverty. Therefore, it is critical to realize that men and women may both contribute to societal growth with a holistic approach, sound policies, and long-term commitment by all levels of government. For this aim, gender equality must be a priority in developing national policies and initiatives. Despite improvements in Turkish women’s social, political, and economic lives, the research reveals that still much work has to be done to implement gender equality through local equality action plans. In the local equality action plans of all three provinces, there was no trace of the planning of concrete steps on poverty. In general, any planned activity can contribute to poverty reduction, albeit indirectly. However, a plan structure that focuses entirely on poverty reduction and prioritizes the fight against poverty has not been established.

The poor individual is not only the one with a lack of resources; she/he also lacks opportunities to improve his/her standard and acquire new resources. To empower society, we need to expand the definition of poverty from absolute poverty (related with low calorie intake of inadequate housing, inadequate health facilities, low income, unemployment) to relative poverty which broadens the definition by adding gender inequalities and defining poverty as having an economic disadvantage compared to wealthy members of society (Olowa, 2012:28).

References

- Ameyaw, K. D. and Bawole, J. N. (2009). Localizing and sustaining poverty reduction: experiences from Ghana. *Management of Environmental Quality An International Journal* 20(5):490-505. DOI:10.1108/14777830910981186
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2021-2024 (2021) <https://www.izleme.org/ankara-buyuksehir-belediyesi-yerel-esitlik-eylem-planı/>
- Ashaver, B. T. (2013). Poverty, inequality and underdevelopment in third world countries: Bad state policies or bad global rules? *Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 15(6), 33–38.
- Batal, S. (2016). Yoksulluk kavramının yerelleşmesi: Kentsel yoksulluk ve yerel yönetimlerin konuya yaklaşımı. *International Journal of Social Science*, 52, 301-316.
- Carter, M. R., & Barrett, C. B. (2006). The economics of poverty traps and persistent poverty: An asset-based approach. *Journal of Development Studies*, 42(2), 178–199.
- Dixon, J., & David, M. (2002). *Poverty: A Persistent Global Reality*. London. Routledge.
- Domfeh, K. A., & Bawole J. N. (2009). Localizing and sustaining poverty reduction: experiences from Ghana. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 20(5), 313–336.
- Fernandez Lopez, L. and Schonard, M. (March 3,2022). An ambitious future for Europe's women after COVID-19: mental load, gender equality in teleworking and unpaid care work after the pandemic. *FEMM Committee European Parliament*.
- Genyi, E. (2008). Poverty, good governance and development process in Nigeria. *International Conference on Arts and Humanity*. 3rd – 7th November. University of Abuja. Nigeria.
- Jütting, J., Kauffmann, C., Mc Donnell, I., Osterrieder, H., Pinaud, N., & Wegner, L. (2004). Decentralization and poverty in developing countries: Exploring the impact. *OECD Development Centre*. Working Paper No. 236. Paris.
- İnce Yenilmez, M. (2022). How can the post-COVID-19 economy of Turkey help to improve gender equality? *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 21–32. <https://doi.org/10.37093/ijisi.956785>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2021-2024 (2021), <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/3/Yerel-Esitlik-Eylem-Planı.pdf>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2022-2023 (2021), <https://www.izleme.org/izmir-buyuksehir-belediyesi-yerel-esitlik-eylem-planı/>
- Olowa, O. (2012). Concept, measurement and causes of poverty: Nigeria in perspective. *American Journal of Economics*, 2(1), 25–36.
- Todaro, P. M., & Smith, S. C. (2006). *Economic Development*. Harlow: Pearson Education.
- Tokman, L. Yıldız (June 27, 2019). A Gender equality approach to İstanbul's urban development. *Transatlantic Policy Quarterly (TPQ)*. <http://turkishpolicy.com/article/962/a-gender-equality-approach-to-istanbuls-urban-development> (20.08.22).
- UNDP (September 2, 2020). [COVID-19 will widen poverty gap between women and men](https://www.undp.org/press-releases/covid-19-will-widen-poverty-gap-between-women-and-men) <https://www.undp.org/press-releases/covid-19-will-widen-poverty-gap-between-women-and-men-new-un-women-and-undp-data-shows>
- UNICEF, the World Bank and Oxfam (April 12, 2022). First Crisis, Then Catastrophe. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/terrifying-prospect-over-quarter-billion-more-people-crashing-extreme-levels-poverty>
- UNWOMEN (2020). From insights to action: Gender equality in the wake of COVID-19 <https://data.unwomen.org/publications/insights-action-gender-equality-wake-covid-19> (10.08.2022).
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2),155-73.
- Wang, S. G. (2004). Poverty targeting in the People's Republic of China. *ADB Institute Discussion Paper*. No. 4. <https://www.adb.org/publications/poverty-targeting-peoples-republic-china>
- Women Friendly Cities United Nations Joint Programme. <http://www.Kadindostukentler.com/project.php>
- World Bank. (2018). Poverty Statistics. World Bank Group.

Yeşildal, A. (2020). Yerel yönetimlerin yoksullukla mücadeledeki yeri: Küresel düzeyden yerel düzeye yeni yönelimler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal of Social Policy Conferences*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 78: 455-48. DOI: 10.26650/jspc.2020.78.0027.

Araştırma Makalesi / Research Article

Legal Alimony Liabilities Against Poverty, Implementation Problems, and the Solution Proposals Under Turkish Law

Türk Hukukunda Yoksulluğa Karşı Nafaka Yükümlülükleri, Uygulama Sorunları ve Çözüm Önerileri

Alper UYUMAZ^{1b}

ABSTRACT

The Constitution of the Republic of Turkey adopted the principle of protecting the family in article 41, titled "Protection of the Family and the Rights of the Child". According to this provision: A family is the foundation of Turkish society and is based on equality between spouses. The state takes the necessary measures and establishes the organization to ensure the peace and welfare of the family, especially the protection of the mother and children and the teaching and implementation of family planning. Unless it is contrary to their best interests, every child has the right to benefit from protection and care and establish and maintain a personal and direct relationship with his/her parents. The legislator has introduced various regulations to reflect this principle in special laws. The first of such legal outlines is the alimony obligation, regulated in the Turkish Civil Code and brought to protect the spouse and children against poverty. In Turkish law, there are four categories of alimony. These are poverty alimony, attendance alimony (child support), temporary alimony, and assistance alimony. While poverty and participation alimony arises due to the dissolution of the marriage, temporary alimony is a type of alimony applied as a precautionary measure to eliminate the victimization of the spouse and children during the litigation process. Aid alimony, on the other hand, is based on the principle of assistance and solidarity within the family to protect the people who are in a certain relationship against poverty. In practice, problems such as low determination of alimony within the framework of the discretion of the courts in terms of poverty and alimony, difficulties in the collection, and late award of alimony in measure alimony are encountered. Since aid alimony is not a well-known type of alimony by society, it can be said that this type of alimony is not used much compared to others. The current literature about alimony, focuses on the legal regulation of types of alimony. This paper, on the other hand, deals with the problems encountered in practice related to all types of alimony. In particular, the issue of the family courts' indefinite ruling on alimony has been addressed. In addition, collection problems in terms of temporary alimony and the problem of late awarding of alimony are examined. This paper, which was written by analyzing the literature and judicial precedents, tries to present the difficulties encountered in practice regarding alimony in Turkish Law. In the paper, solution proposals were presented in a way to shed light on these problems, especially

the socio-economic problem created by the indefinitely ruled poverty alimony, and the legal regulations to be made in this regard.

Keywords: Assistance and solidarity, alimony obligation, alimony types, poverty, participation, temporary alimony

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" başlıklı 41. maddesi ile ailenin korunması ilkesini benimsemiştir. Bu hükümdede, "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir..." ifadelerine yer verilmiştir. Kanunkoyucu bu ilkeyi özel kanunlara da yansıtmak için çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Bunlardan ilk aklı gelen ise Türk Medeni Kanununda düzenlemiş olan, eşi ve çocukları yoksulluğa karşı korumak için getirilen nafaka yükümlülüğüdür. Nafaka yükümlülüğü, belirli yakınlıktaki kişiler, özellikle aile bireyleri arasında yardım ve dayanışma esasına dayanır. Türk hukukunda nafaka türleri olarak dört nafakadan bahsedilebilir. Bunlar, yoksulluk nafakası, iştirak nafakası, tedbir nafakası ve yardım nafakasıdır. Yoksulluk ve iştirak nafakası evliliğin sona ermesi sebebi ile ortaya çıkarken tedbir nafakası dava sürecinde eş ve çocukların mağduriyetini gidermek için tedbiren başvurulmuş bir nafaka türüdür. Yardım nafakası ise belirli hısımlık ilişkisi içinde olan kişilerin yoksulluğa karşı korunması için aile içinde yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanır. Uygulamada, yoksulluk ve iştirak nafakası açısından mahkemelerin takdir hakkı çerçevesinde nafakayı düşük belirlenmeleri, tahsil zorlukları, tedbir nafakasında nafakaya geç hükmedilme gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Yardım nafakası ise toplum tarafından çok bilinen bir nafaka türü olmadığından bu nafaka türüne diğerlerine nazaran pek başvurulmadığı söylenebilir. Nafaka konusundaki mevcut literatür, nafaka türlerine ilişkin yasal düzenlemeye odaklanmaktadır. Bu çalışma ise, tüm nafaka türleri ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunları ele almaktadır. Özellikle, aile mahkemelerinin yoksulluk nafakasına süresiz hükmetmesi sorunu ele alınmıştır. Ayrıca, tedbir nafakası açısından tahsilat sorunları ve nafakaya geç hükmedilmesi sorunu incelenmiştir. Literatürün ve Yargısal içtihatları analiz ederek yazılan bu makale, Türk Hukukunda nafaka konusunda uygulamada karşılaşılan zorlukları somut olarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışmada, bu sorunlara, bilhassa süresiz hükmedilen yoksulluk nafakasının yarattığı sosyo-ekonomik soruna ve bu hususta yapılacak yasal düzenlemelere ışık tutacak şekilde çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yardımlaşma ve dayanışma, nafaka yükümlülüğü, nafaka türleri, yardım, iştirak, tedbir ve yoksulluk nafakası

1. Introduction

In a country with a rule of law, the legal order brings various regulations to protect the personal rights of individuals. One of these protective regulations is protection against poverty. Based on the rule of law, the Universal Declaration of Human Rights also mentions protection against poverty in its preamble¹. Likewise, the Constitution of the Republic of Turkey has introduced some regulations to protect individuals against poverty². In Turkish law, other protective regulations are included in special laws. One of them is the Turkish Civil Code, which includes the regulations regarding alimony, which is the subject of this study³.

1 See, Universal Declaration of Human Rights, Preamble, paragraph 2: “*Whereas disregard and contempt for human rights have resulted in barbarous acts which have outraged the conscience of mankind, and the advent of a world in which human beings shall enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want has been proclaimed as the highest aspiration of the common people...*”. Retrieved from, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf, 21 August, 2022.

2 See, Turkish Republic Constitution, Article, 49/2 and 61. Article 49/2: “The State shall take the necessary measures to raise the standard of living of workers, and to protect workers and the unemployed in order to improve the general conditions of labour, to promote labour, to create suitable economic conditions for prevention of unemployment and to secure labour peace.” Article 61: “...The State shall protect the widows and orphans of martyrs of war and duty, together with invalid and war veterans, and ensure that they enjoy a decent standard of living. The State shall take measures to protect the disabled and secure their integration into community life. The aged shall be protected by the State. State assistance to, and other rights and benefits of the aged shall be regulated by law. The State shall take all kinds of measures for social resettlement of children in need of protection. To achieve these aims the State shall establish the necessary organizations or facilities, or arrange for their establishment”. Retrieved from, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en, 21 August, 2022.

3 See, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>.

This study will discuss these legal regulations in terms of alimony obligations. By the way, only natural persons are meant the person protected by the legal order against poverty. Legal entities cannot be protected against poverty. There is no need for it. According to Article 48 of the CC, “Legal persons are entitled to all rights and obligations except those dependent on human-specific qualities by nature, such as gender, age, kinship”. From the interpretation of the provision through counter-proof, it is impossible to protect natural persons against human poverty. In the constitutional sense, in terms of economic and social rights, the basis of protection against poverty is the principle of the social state. In the Turkish Civil Code, family relations are the basis of protection against poverty. Three of the four types of alimony that will be mentioned below are due to marriage. The other is due to kinship.

The provisions regarding the alimony obligation, which protects against poverty, were regulated for the first time in Turkish law with Civil Code No. 743 in 1926. Civil Law No. 4721, which entered into force on January 1, 2002, has preserved these provisions. The issue that poses a problem in terms of implementation regarding the alimony of divorced spouses is the discussion about the indefiniteness of alimony for poverty. The necessity of such an obligation in today’s world of alimony is debatable. This study suggests that alimony, ruled indefinitely in favor of divorced spouses, should be a limited period. It is suggested that this arrangement be continued in discussing whether or not the aid alimony will be abolished.

It is a study by which analyses are made based on relevant literature and court judgment related to the matter. With that, the article aims to signify the practical challenge of alimony application in Turkish law and proposes a solution to this challenge. When we see the existing literature regarding alimony in Turkey, it rather focuses on the legal framework and legal analyses than the application challenges in terms of time and amount of alimony (Aşık, 2021; Demirbaş, 2018; Hamzaçebi, 2002; İpek, 2013; Kulaklı, 2018; Medar, 2018; Özdemir, 2014; Perктаş, 2008; Topkaya, 2017; Yıldırım, 2020). To reach a conclusion about this problem, the paper starts with the general legal definition of alimony followed by types of alimony mentioned as poverty alimony, child alimony, support alimony, and temporary alimony. The final part of the paper tries to shed light on the application challenge regarding the indefinite nature of poverty alimony and the problem that courts are facing in determining the amount of alimony necessary.

2. Legal definition of alimony (maintenance)

Alimony (maintenance) is defined in the dictionary as everything necessary to eat, drink and live. As a legal term, it can be defined as a regular monthly monetary payment that a person has to give due to a court decision to the person or persons they are obliged to support or look after⁴ (Kılıçoğlu, 2015, 168; Çitak, 2016, 242; Demir, 2018, 18; Reyhani Yüksel, 2021, 491). This definition is very general and partially covers the following types of alimony. Alimony is sometimes based on the

principle that the obligation to cooperate, which arises due to marriage, continues even if the marriage ends. Sometimes it is based on the principle of cooperation and solidarity between relatives due to kinship. Regardless, the alimony obligation is based on the principle of equity.

The regulation on alimony was introduced to protect human dignity. These provisions were enacted under the effect of moral and social considerations (Öztan, 2015, 832-833; Reyhani Yüksel, 2021, 491; Yıldırım, 2019, 105). In other words, spouses who have to cooperate while married will continue to cooperate even if the marriage ends. One of the spouses has to help the other spouse who has custody of the child for the joint child. This obligation of cooperation continues during the divorce case. During the divorce case, the obligation to pay alimony continues as a precaution to prevent the spouse and joint child, if any, from falling into poverty. Relatives, for example, parents to their child who fell into poverty; the child has to give alimony to help his parents who are in poverty. Even siblings who live in good financial standing may need to provide alimony to each other within the framework of the rule of cooperation and solidarity. All of these obligations are called alimony obligations (Kılıçoğlu, 2015, 169).

3. Types of Alimony

In this section, the specific alimony legal frameworks will be addressed to frame the application challenges related to the alimony regime in Turkish law. There are four types of alimony regimes in Turkish law (Aşık, 202, 3-5; Turan, 2019, 487-489). Some of the alimonies are based on marriage relationships and others occur through blood relationships. The source of poverty alimony also called alimony of divorced spouses, is marriage. The spouse

⁴ See, <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/alimony>; <https://en.wikipedia.org/wiki/Alimony>, 31 August, 2022.

who would face financial hardship could ask for poverty alimony from the other spouse. Participation alimony is a universally accepted moral and legal obligation of parents to contribute to the well-being and upbringing of their child and could be extended beyond the legally defined minority age if the child is in full-time education and other specific factors (Ceylan, 2017, 302). Assistance and temporary alimonies are also adopted to address specific social security challenges.

3.1. Alimony of divorced spouse (poverty alimony)

Article 175 of the Turkish Civil Code (CC) regulates the alimony to be paid to the spouse who will fall into poverty due to divorce. That is why it is called poverty alimony, as expressed in the article's title. According to this provision, "The party who will fall into poverty due to the divorce may request the other spouse alimony indefinitely in proportion to his/her financial strength; provided that his fault is not more severe". According to the second paragraph of the article, "The fault of the alimony payer is not sought".

Article 186 of the CC says spouses participate in the expenses of the marriage with their labor and assets in proportion to their financial strength. Based on this provision, even if the marriage ends, the spouse will receive financial support from the other under certain conditions. The basis of this provision is the principle that previously married spouses remain in social and economic solidarity (Sciarrino and Duke, 2003, 1; Öztan, 2015, 833; Dural et al., 2022, 157; Arkan, 2007, 285; Baş and Özcan, 2022, 331; Demir, 2018, 40-41; Demir, 2020, 227; Reyhani Yüksel, 2021, 492; Şipka, 2018, 15). It is based on the idea that the spouse who has no fault or less fault in the termination of the

marriage must not fall into a challenging situation or poverty after divorce (Kılıçoğlu, 2015, 171; Dural et al., 2022, 158; Arkan, 2007, 289). A spouse who is not poor while married and not at fault for the divorce should not fall into poverty. Even if it is not their fault, the other spouse must prevent or minimize poverty's danger. The criterion here is to ensure the previous standard of living of the spouse as much as possible.

There is a legal gap in the provision of CC Art.175. The gap is left for the judge to offer a more equitable solution depending on the circumstance. In other words, the judge's measurement and adaptation duty are to find a suitable solution according to the concrete case. According to the concrete case, the judge will decide an appropriate amount for poverty alimony. This amount varies according to each concrete event. However, alimony must be compatible with the parties' financial situation, income, and social life. In addition, the amount of alimony must be in an amount suitable for a decent living (Dural et al., 2022, 158-159; Öztan, 2015, 835; Kılıçoğlu, 2015, 170; Arkan, 2007, 292-293; Demir, 2018, 76; Demir, 2020, 226). According to the Supreme Court (SC), alimony should be in the amount to meet basic needs such as food, drink, shelter, health, transportation, and cultural needs⁵. Accordingly, the first criterion is that the alimony creditor does not fall below the subsistence level. The second criterion is that the alimony debtor should not fall below the minimum standard of living (Öztan, 2015, 835; Kılıçoğlu, 2015, 170; Çitak, 2016, 245). In light of these criteria, the judge should determine the amount of alimony.

5 Turkish Supreme Court, Civil Law General Assembly, 30 September, 1992, E. 1992/468, K. 1992/536; 3rd Civil Law Unit, 28 January, 2014, E. 2014/143, K. 2014/1023

Since alimony is one of the receivables that the parties can freely dispose of, the amount and duration of alimony can be freely decided by the parties. For example, the parties may choose to reduce the alimony when the care of the children ends. They can agree to start paying alimony or increase the amount when the financial situation of the spouse who stands liable for alimony improves. However, for this agreement to be valid, it must be approved by the family judge (Dural et al., 2022, 159; Öztan, 2015, 836; Arkan, 2007, 295; Ceylan, 2007, 309; Demir, 2018, 80; Reyhani Yüksel, 2021, 499).

The judge decides on alimony if one of the spouses demands it (Kılıçoğlu, 2015, 171; Dural et al., 2022, 157; Arkan, 2007, 288; Demir, 2018, 64; Yıldırım, 2019, 106). It cannot decide on this matter *ex officio*. The provision of alimony becomes effective with the finalization of the court decision. Alimony can be requested together with the divorce case or after the divorce within the legal period of limitation. The right to demand is granted to both spouses. What is sought here is to have fallen into poverty due to divorce (Öztan, 2015, 836; Baş and Özcan, 2022, 338; Demir, 2018, 113-114).

3.2. Alimony of child (participation alimony)

This type of alimony is regulated in the 2nd sentence of Art.182/3 of CC, under the title of the *rights of the mother and father in terms of children*. This provision encompasses the arrangement of the personal relationship of the spouse, who is not given the right to use custody, the child, and the child's benefits, especially in terms of health, education, and morality, are taken as a basis. This spouse has to participate in the child's care and education expenses in proportion to their financial capacity. This

alimony is called participation alimony in the sense of participating in the care of the joint child (Kılıçoğlu, 2015, 195; Akyüz, 2013, 186). As a rule, child support is only provided for minor children (Öztan, 2015, 794). These children under eighteen years are intended to be described with the expression "young children". However, it is regulated in the law that the continuation of alimony can be enacted for children who have completed the age of eighteen but whose education continues (CC Art. 328/2).

The child's alimony will essentially be a claim that belongs to the child. In other words, this debt does not belong to the spouse who has custody. However, since the child cannot sue, the spouse with the right to custody will make this request (Dural et al., 2022, 150; Öztan, 2015, 794; Akyüz, 2013, 188).

The judge has discretion in determining the amount of alimony. In other words, there is a gap in the rule in this regard, just like in poverty alimony. While determining the amount of alimony, the provisions of CC Art. 337, 330-333 are taken as a basis. In determining the amount of alimony, the child's age, the education he receives, the parent's financial situation, and the current and possible needs of the child are taken into account. In addition, the judge will investigate this matter spontaneously and decide *ex officio*. In the framework of this discretion, the share of the spouse who takes custody of the child will be deducted. Because, like the other spouse, the spouse who has custody should participate in the child's care (Öztan, 2015, 795). In the meantime, the marriage of the parent who took custody and their new spouse's financial situation does not end this parent's alimony payment debt. However, if the child's income is sufficient for the child's livelihood and education, the child

does not have the right to demand alimony (Öztaş, 2015, 796; Ceylan, 2007, 323).

The demand does not bind the judge as in the case of poverty alimony (Öztaş, 2015, 795). Because the provision regarding child support is a rule of public order regarding the protection of the child (Öztaş, 2015, 796; Dural et al., 2022, 150; Ceylan, 2007, 307), on the other hand, per the provision of CC Art. 328/2, if the child's education continues even if they turn 18, parents are obliged to look after the child until the end of his education. In this regard, the judge determines the amount of alimony to the extent that the parents can afford and what they expect, depending on the situation and conditions. If the child is over 18 years old, the alimony request is based on the provision of CC Art.328/2, and it gives the right to sue separately against the mother and father. A child with legal capacity can file this lawsuit alone (Öztaş, 2015, 795; Birinci Uzun, 2018, 98).

If a child over 18 cannot work and needs care, alimony of assistance will now be paid instead of participation alimony. The CC Art.328/2 is a provision like the continuation of the alimony (Dural et al., 2022, 151). Because of this, it is necessary to make a request not according to the 328/2 provision in such a case. The application must be made within the framework of Art. 364 (Öztaş, 2015, 795).

The title of the CC Art. 183 is the change of the situation. In this provision, it is stipulated that the judge will take the necessary measures, ex officio or upon the request of one of the parents, in cases such as the mother or father marrying someone else, moving to another place, or dying. According to the provision, the judge may increase or decrease the alimony upon request. For example, a parent who remarries and has other children or has lost a

previous job may request a reduction in child support. Likewise, if the financial situation of the alimony payer has improved and the needs of the child have increased, the amount of alimony can be increased upon request.

3.3. Temporary alimony

Suppose the divorce case is still ongoing or even the divorce case has not been filed. In that case, if the situation of living together is practically impossible, the obligation of solidarity and cooperation of the spouses continues. For this reason, spouses might be required to pay alimony until the divorce case is finalized (Dural et al., 2022, 137; İş Akpınar, 2021, 117; Pekmez, 2021, 146-147). The court may award alimony until the separation or divorce case is finalized upon the request of one of the spouses. Here, this alimony is called provisional alimony (Öztaş, 2015, 747; Dural et al., 2022, 136; Bayram, 2019, 220; İş Akpınar, 2021, 116). Because, in this process, the court gives an injunction to protect the weak party and joint child who fell into poverty. In addition, even if there is no demand, the judge may order temporary alimony as per the provision of article 169 based on the principle of public order (Dural et al., 2022, 135; Öztaş, 2015, 748; İş Akpınar, 2021, 117; Pekmez, 2021,145).

The Civil Code of Art.169 regulates temporary alimony under the title of *temporary measures*. The provision says, "When a divorce or separation lawsuit is filed, the judge ex officio takes the temporary measures necessary during the continuation of the case, especially regarding the accommodation of the spouses, their livelihood, the management of the spouses' property and the care and protection of the children". Temporary alimony is a broader term that includes requests for poverty

and participation alimony. These alimony requests are called temporary alimony at this stage. When the divorce decision is finalized, the temporary alimony turns into participation and poverty alimony if the conditions exist.

The spouses' fault is not essential to rule on the alimony. The judge does not need to investigate the fault situation (Öztañ, 2015, 749; Bayram, 2019, 233; Pekmez, 2021, 145). The right to demand alimony applies to both spouses, regardless of gender. The receiver of the alimony can waive this right. However, the receiver cannot waive an unborn alimony right because alimony is the use of a right closely tied to the person (Öztañ, 2015, 752; Hamzaçebi, 2002, 44).

The discretion of the judge, which is said for poverty alimony and participation alimony, is valid for the amount of the temporary alimony (Kılıçoğlu, 2015, 152; Bayram, 2019, 222, 235). When married, it is necessary to decide on alimony in an amount that will protect the living standard of the joint child and alimony receiver spouse.

If the income of the spouse who will pay the measure alimony is not adequate, for example, if their income is enough to support only one person, will the temporary alimony still be ruled? The doctrine's answer to this question is controversial (Öztañ, 2015, 753). However, I think the more favorable spouse should still pay some alimony. In practice, the Supreme Court also supports this view⁶.

Like other types of alimony, temporary alimony is paid in an appropriate amount

of money. An in-kind (real) payment offer does not replace alimony, such as the spouse living in his own house instead of alimony (Öztañ, 2015, 753-754; Demir, 2018, 82; Hamzaçebi, 2002, 36). The alimony must be paid in Turkish currency. Living expenses, such as rent, food, and fuel, borne by the alimony payer, can be deducted from the amount of alimony debt.

The date of awarding alimony is left to the discretion of the judge. According to the conditions of the concrete case, this alimony can be requested from the moment the need arises. For example, the receiver may request this direction as soon as they leave the house, when the divorce case is filed or when they are dismissed, and the judge may order alimony immediately as a precautionary measure (Öztañ, 2015, 754; Bayram, 2019, 241; Hamzaçebi, 2002, 28). Payment is made, as a rule, in the form of monthly payments. However, there is no obstacle to paying cash in advance (Öztañ, 2015, 754; Demir, 2018, 83; Yağcı, 2018, 324).

The death of one of the spouses, or the declaration of the absence of one of the spouses, ends temporary alimony. Temporary alimony ends when the case for annulment of marriage is finalized. If alimony is foreseen for a certain period, it ends when it expires. The alimony will also end when no longer need the necessary measures for the subsistence of the receiver spouse. For example, when the spouse begins to live with someone financially well off. In case of abandoning the divorce case, the alimony ends (Öztañ, 2015, 754; Bayram, 2019, 242; İş Akpınar, 2021, 119). With the finalization of the divorce, it turns into poverty or participation maintenance. After the payer's death, the heirs may also request alimony receivables (Öztañ, 2015, 754-755).

⁶ Turkish Supreme Court, Civil Law General Assembly, 26 December, 2001, E. 2001/21158, K.1185. Also see, Constitutional Court, 7 November, 2019, E. 2016/3140, 30981 S. 17 December, 2019 Turkish Official Gazette.

3.4. Alimony of assistance

Alimony is based on the principle of family assistance and solidarity. The legislator found it immoral that some of his family members lived in prosperity while others fell into poverty, and alimony provisions were referred to in this regard (Öztaş, 2015, 1201; Dural et al., 2022, 382; Çilenti Konuralp, 2020, 1024; Özdemir, 2014, 65). As with all types of alimony, there is a monetary payment.

This type of alimony is regulated in the provisions of CC Art.364-366. According to the CC Art.364/1, “Everyone is obliged to give alimony to their ancestors, descendants, and siblings who will fall into poverty if they do not get help”. In the law, ancestors, descendants, and siblings are counted as alimony payers and receivers. This counting is limited. In other words, there are no alimony receivers and payers other than those listed in the law (Dural et al., 2022, 383; Öztaş, 2015, 1201; Özdemir, 2014, 70). There is another limitation for siblings. The alimony obligations of siblings depend on their welfare (CC Art.364/2).

This debt regarding alimony is based on objective morality. It can be demanded even from people who have no discernment. It is bilateral, and anyone with a certain degree of kinship can ask each other (Dural et al., 2022, 383; Birinci Uzun, 2018, 101; Çilenti Konuralp, 2020, 1025; Özdemir, 2014, 66). Here, too, the judge has discretion. For example, parents who did not care for their children and did not meet their material and moral needs may be denied alimony in the future (Öztaş, 2015, 1203).

Alimony of assistance comes after other alimony types (Öztaş, 2015, 1204; Özdemir, 2014, 71). In other words, if

there is a possibility of poverty or participation in alimony in the concrete case, this type of alimony cannot be requested. However, if it is impossible to claim them, alimony of assistance can be requested.

For the request for alimony, the degree of blood kinship specified in the law is required (Dural et al., 2022, 383). Adoption is also considered as a blood relative. The request for alimony is personal. If the payer or receiver dies, the rights and debts do not descend to their heirs. The alimony request cannot be assigned to a third party. The right to alimony that has not been formed cannot be waived (Dural et al., 2022, 393-394; Öztaş, 2015, 1204; Arkan, 2007, 291; Ceylan, 2017, 301; Birinci Uzun, 2018, 114; Demir, 2018, 29-30).

The law did not limit the alimony obligation between the lineal relatives. There is a maintenance obligation between parents, children, grandparents, and grandchildren without any degree limit. However, there is no alimony obligation as there is no kinship between the adopter's parent and the adopted child. There is an alimony obligation between the adopter and the descendant of the adopted child (Dural et al., 2022, 383; Birinci Uzun, 2018, 101-102; Çilenti Konuralp, 2020, 1026; Özdemir, 2014, 72). Since the provision of CC Art. 328/2 will be applied with priority, CC Art.364 shall not be applied (Öztaş, 2015, 1205)

Regarding siblings' demand for alimony, it is stipulated that the receiver must be in poverty, and the payer must be in financial well-being. What is meant by the term well-being is that a person is in a position to meet all the needs of society, including luxuries, without worrying about the future (Öztaş, 2015, 1207; Kılıçoğlu, 2015, 665; Dural et al., 2022, 387; Birinci Uzun, 2018,106; Özdemir, 2014, 71).

The rank relation in the alimony obligation is regulated in CC Art.365/1. According to the provision, “The alimony case is opened by considering the order in inheritance”. Accordingly, in the event of the payer’s death, the alimony receiver can file a lawsuit according to the order of the heirs. For example, a person cannot ask for alimony from their parents if their child is alive because his child will inherit before his parents. If more than one person is liable to pay alimony, a lawsuit can be filed against all of them. In a fair decision, the judge divides the alimony debts of these responsible persons among them according to their ability to pay (Dural et al., 2022, 389; Öztan, 2015, 1208-1209; Özdemir, 2014, 72).

The judge has discretion in determining the amount of alimony. In other words, there is a gap in the rule in this regard, just like in other alimonies. Alimony is paid in cash in monthly payments. Alimony should not enrich the receiver. In this regard, the judge will rule as much as the receiver needs. The lower limit for alimony is the solvency of the alimony payer. The upper limit is the amount that will eliminate the poverty of the receiver (Öztan, 2015, 1218; Dural et al., 2022, 391).

According to CC Art.365/2, the lawsuit consists of a request for assistance necessary for the payer’s subsistence and appropriate to the financial strength of the other party. If it is unfair to demand alimony from one or more of the obliged parties, the judge may reduce or remove their alimony obligation (CC Art.365/3). The lawsuit can also be filed by official or publicly beneficial institutions that take care of the alimony receiver (Dural et al., 2022, 386; Öztan, 2015, 1219; Akyüz, 2013, 187; Birinci Uzun, 2018, 113; Özdemir, 2014, 67). The judge may decide how much the alimony will be paid in the coming years according to the social and economic con-

ditions of the parties (CC Art.365/4). The competent court is the settlement court of one of the parties (CC Art.365/5).

4. Implementation problems about alimony and the solution proposals

There are three main issues this section tries to address. The first one is that alimony obligation between spouses has not been limited in time in Turkish law. The exceptions that end the obligation do not include an upper time limit. The indefinite nature of poverty alimony was found to be not sound and should be reconsidered as mentioned in detail in the next subsection. The delay in ruling in some alimony types and unnecessary extension of assistance alimony are the issues addressed in the next sections.

4.1. Uncertain duration of poverty alimony and the suggestion proposal

The regulation in Turkish law is the payment of alimony without time limitation. According to Article 176 of the Civil Code, the monetary compensation or alimony that is decided to be paid in the form of an annuity is automatically abolished in the event of the remarriage of the receiver or the death of one of the parties. If the receiver lives as if she is married without getting married, her poverty disappears, or she leads a dishonorable life, a court decision abolishes the benefit. In other cases, alimony continues indefinitely until the death of the receiver or payer. This situation leads to unfair results (Sciarrino and Duke, 2003, 2-3; Von Hauzen, 2009, 21-22; Baş and Özcan, 2022, 356; Bulut, 2020, 46; Çitak, 2016, 253; Demir, 2020, 242; Demirbaş, 2018, 230). Suppose a man who is not working and has no financial income marries a woman in a solid fi-

nancial situation; indefinite alimony may be decided in favor of the male spouse as a result (gift) of the divorce (Sciarrino and Duke, 2003, 12; Von Hauzen, 2009, 21-22; Demir, 2020, 242).

As a solution to this problem, different options have been introduced in different legal systems (Kocabaş, 2013, 373 ff.; Baş and Özcan, 2022, 351 ff.). For example, in some jurisdictions, alimony is recommended to be limited to an upper period. As a result, alimony can be awarded for a maximum of ten years at the judge's discretion. Another suggestion is that alimony should continue for a certain period in proportion to the duration of the marriage (Dural et al., 2022, 160; Kocabaş, 2013, 382). For example, a one-year alimony obligation can be decided for a marriage that lasts five years, two years for a marriage that lasts ten years, and five years for a marriage that lasts over ten years.

A lawsuit has been filed before a Constitutional Court regarding indefinite alimony, and the annulment of the 'indefinite' expression in Article 175 is claimed to be unconstitutional. The Constitutional Court decided to reject this request⁷.

Despite the decision of the Constitutional Court, the regulation on indefinite alimony payment, which has been abandoned in many modern legal systems, needs to be revised (Dural et al., 2022, 160; Demirbaş, 2018, 233). Some authors argue that the provisions on poverty alimony are a regulation that should be abolished (Akıncı, 2016, 37; Burcuoğlu, 2018, 10). One view in the doctrine suggests divorce compensation instead of alimony on a one-time basis (Baş and Özcan, 2022, 376). Another declares that the provision

regarding indefinite alimony is an alternative and that the judge can limit the duration of alimony by using discretion authority (Şıpka, 2018, 17; Yağcı, 2018, 340; Hamzaçebi, 2002, 35; Kocabaş, 2013, 367). In this regard, I suggest putting an upper limit on the payment period of alimony. The period to be determined by the judge for alimony should be as long as the spouse who has fallen into poverty needs to re-establish his life, bring economic income, and enter the working life (Yağcı, 2018, 347). This arrangement will push the spouse to work and participate in the economy rather than avoiding work (Sciarrino and Duke, 2003, 12).

4.2. Removal and revision of the rule on alimony of assistance due to changing socio-cultural relations and the solution proposal

Family maintenance allowance is presumed to be private social security in most countries. People with blood relationships tend to help each other without acknowledging legal frameworks (Duff, 1988, 545). It is more of a moral duty that society customarily assumed of supporting someone in need in the family (Armstrong, 1965, 124). The legal outline for family maintenance allowance has a narrow application than what has been understood in the norms of society (Glendon, 1983, 1570). Most nations introduce mandatory maintenance allowance between ascendants and descendants. Alimony obligation between relatives has not been regulated or intentionally excluded in a number of countries.

The exclusion of alimony obligation between relatives/siblings has a lot more to do with social and cultural change in society than mere legal change. The industrial revolution in the 19th century calls for a more capitalist society with limited family engagement with a nuclear family but broad commercial relationships with

7 Turkish Constitutional Court, 17 May, 2012, E. 2011/136 K. 2012/72, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120626-25.htm>, 09.03.2022.

strangers (Glendon, 1983, 1555). The impact and the need for family-based support and cooperation were replaced by capital transactions with outsiders. This is one of the reasons why alimony obligation between siblings is eliminated in most western countries.

When we see the Turkish law regarding alimony, it was stated that lineal relatives had to look at each other without a degree limit (Batur, 2020, 29). For siblings, this obligation is dependent on their well-being. It should be stated that this arrangement is not compatible with the changing socio-cultural and new family relations in modern life. The suggestion here is that although there should be an obligation of cooperation and solidarity for the lineal relatives within the framework of family cooperation, this obligation should be abolished for siblings. Because there is no such regulation about siblings in the Swiss Civil Code, which is the reference code of Turkish law, it would be appropriate for lineal relatives to this obligation on the condition that they are financially sufficient.

4.3. Low determination of alimony amounts and the solution proposal

The rationale behind maintenance allowance is to economically help a family member with the financial problem (Demirbaş, 2018, 222). The amount needed to compensate for the level of maintaining the person's basic needs differs from country to country and from time to time. Even in the same country, the living cost in one large city is considerably different from suburbs or small towns. Though the final say lies on the judge, the living cost in Istanbul is much more expensive than in other cities in Turkey. The living cost encompasses the cost of basic groceries, rent, transportation, and monthly bills including health insurance premiums. The other important element that a judge should

take into consideration is the current economic dynamic in terms of inflation. Inflation has a huge impact on individuals' purchasing power at a given time. The aftermath of the global pandemic and the political crisis in some parts of the world brings an unprecedented amount of inflation globally. As a result, currently, the cost of living fluctuates every month and becomes unpredictable. A good judgment on alimony considers a lot of variables including the place where the party is living, the current inflation factor, and the overall important needs of the person.

One of the most common problems in practice is that judges underestimate the amount of alimony in determining the amount. As explained above, the judge has a wide margin of appreciation regarding the amount of alimony. The judge should decide this discretion by equity to the extent that it will prevent the alimony creditor from falling into poverty. Due to the current inflation in our country, it is evident that the amount of alimony ordered by the judges is insufficient to eliminate poverty.

4.4. Late ruling on temporary alimony and the solution proposal

Delayed court action often time does not satisfy the party who disparately needs speedy justice (Reda, 2011, 1087-1088). As the saying goes, justice delayed is justice denied as after some time even positive judgment lacks its merit (Shah, Khan, & Farid, 2014, 48). A maintenance allowance is supposed to cover the cost of basic needs for people who are in financial trouble. It is generally presumed that people could fall into a difficult situation unless financial support from a legally identified close relative with a better income. The legal procedure and load of potential legal disputes before the court normally cause delays. This as a result affects the living

condition of the petitioner asking for alimony support.

Lack of Speedy judgment is one of the main practical problems in any legal system all over the world (Hirvonen, 1994, 253; Shah, Khan, & Farid, 2014, 47). People are usually advised to use alternative dispute resolution mechanisms among other things it provides speedy remedies among the parties (Barnette, 1984). Some of the alimony disagreements can be decided by using alternative dispute resolution mechanisms although, alimony on child support has to be determined with the involvement of the formal court. For that, it is recommended that the parties shall resort to mediation and negotiation with the legally permitted area of alimony disputes instead of waiting for a court verdict which takes a long time and cost more.

Another implementation problem is the late payment of alimony for the spouse and children during separation and divorce proceedings. The court must decide on alimony as soon as possible in case of a divorce petition. In practice, it is seen that this period is prolonged due to various reasons and reaches months later. This is contrary to the purpose of the provision. In addition, the long duration of the correspondence (6-9 months) for foreign information by the court disrupts the process. For this, it may be suggested to increase the international facilitating agreements.

5. Conclusion

Alimony obligation is a solution proposal brought by the legal order against poverty. Alimony is based on human dignity and equity. Every human being has the right to live with human dignity. In Turkish law, alimony is a legal obligation on a person to

provide financial support by a court decision. These supported people are spouses, joint children, or some close relatives. In Turkish law, four different types of alimony are regulated. The first is foreseen for the spouse, which is called poverty alimony in Turkish law. The second one is foreseen for the joint child and is called participation alimony. The third one is foreseen for the lineal relatives and siblings and is called aid alimony. Alimony can also be ruled in the event of a separation or during a divorce case. This alimony is called temporary alimony. The most common problems encountered in practice regarding these types of alimony have been discussed in this study, and reasonable solutions have been proposed. These problems and solutions can be listed as follows:

- *The fact that the period of poverty alimony in case of divorce is not limited is an implementation problem. According to the clean break principle, while the spouses are married, the debt of mutual assistance and solidarity is limited by divorce, and then it disappears (Family Justice Council, 2016, 31 ff; Kocabaş, 2013, 363,387; Baş and Özcan, 2022, 344; Bulut, 2020, 45). Therefore, it is recommended that this regulation be revised and that, it is also recommended here to put an upper limit on the alimony period, and the judge should decide on the alimony obligation for a reasonably limited period, provided that this period is not exceeded the reasonable time required according to the circumstances of the concrete case. This period can be up to ten years.*
- *The second implementation issue concerns assistance (aid) alimony. According to Turkish law, everyone has to help and give alimony to their lineal relatives and siblings, who will fall into poverty if they do not help. This is based on the principle of cooperation and solidarity within the family based on kinship. In this regard, this provision shall*

be revised so that it is tied to the welfare of the alimony payer in terms of lineal relatives. In addition, it seems that the obligation regarding siblings to look after each other is not appropriate to be enforced by law. This provision must be removed. This obligation should be left to the consent of interests as a moral value.

- *The third implementation problem is that the judges set amount of alimony is sometimes not enough to fulfill basic needs. In this regard, it may be suggested to establish a standard for determining alimony based on specific rules at the court's discretion. In setting this standard, adequate nutrition, clothing, shelter, and cultural needs should be considered. Thus, the judge will not be able to award alimony below the amount of alimony in a manner befitting human dignity.*
- *The last application problem is the late judgment of alimony. Although several official correspondences and a high workload are shown as the reason for this, this is not a sufficient reason. If there are necessary conditions for alimony, the judge must rule on alimony for the spouse as soon as possible, if requested. It may decide ex officio on alimony for the child. In this regard, it can be suggested that correspondence between domestic and foreign institutions should be made in an electronic environment and cooperation agreements between countries.*

- Akıncı, Ş. (2016). Kaldırılması Gereken Bir Düzenleme: Yoksulluk Nafakası. *Türk Hukuk Dergisi*, 147, 34-37.
- Akıntürk, T. and Ateş, D. (2021). *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*. Ankara: Beta Yayıncılık.
- Akyüz, E. (2013). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Arkan, S. A. (2007). Yoksulluk Nafakası. *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65(1), 287-302.
- Armstrong, B. N. (1965). Family Law: Order Out of Chaos. *California Law Review*. 53, 121-150.
- Aşık, G. (2021). *Türk Medeni Kanunu ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yardım Nafakası* [Unpublished Master Thesis]. Eskişehir University.
- Barnette, C. H. (1984). The importance of alternative dispute resolution: Reducing litigation costs as a corporate objective. *Antitrust Law Journal*, 53(2), 277-282.
- Baş, S. and Özcan, N. (2022). Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 328-383.
- Batur, Ç. (2020). *Türk Medeni Kanununda İştirak ve yardım nafakası* [Unpublished Master Thesis]. İstanbul Aydın University.
- Bayram, A. E. (2019). Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Tedbir Nafakasına Dair 25.10.2018 Tarihli ve 2017/2-1891 Esas, 2018/1577 Karar Sayılı Kararının Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 144, 213-247.
- Birinci Uzun, T. (2018). Eğitime Devam Eden Ergin Çocuğa Ödenen Nafakanın Bazı Yargıtay Kararlarında Yardım Nafakası Olarak Nitelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), 89-125.
- Bulut, H. (2020). *Yoksulluk Nafakasının Kusur, Süre ve Yoksulluk Kavramları Işığında Değerlendirilmesi* (Master Thesis, Konya KTO Karatay Üniversitesi, TR).
- Burcuoğlu, H. (1983). Alman Hukukunda Yeni Boşanma Sistemi ve Bu Sistem Işığında Türk Boşanma Hukukuna İlişkin Bazı Öneriler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 48(1-4), 113-140.
- Burcuoğlu, H. (2018). Boşanmada Kusur ve Yoksulluk Nafakası ile İlgili Gözlemler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(4), 1-12.

References

- Ceylan, E. (2017). İştirak Nafakasının Belirlenmesiyle İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(133), 299-324.
- Ceylan, E. (2017). İştirak Nafakasının Belirlenmesiyle İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30(133), 299-324.
- Çilenti Konuralp, A. (2020). Türk-İsviçre Hukukunda Yardım Nafakası Yükümlülüğünün Hakkaniyete Aykırılık Nedeniyle Azaltılması veya Kaldırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1021-1051.
- Çitak, B. (2016). Yoksulluk Nafakası, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74, (1), 241-257.
- Demir, M. (2018). Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demir, R. (2020). Yoksulluk Nafakasının Sona Erme Sebepleri ve Yoksulluk Nafakasının Süresizliğine Dair Tartışmalar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 147, 221-249.
- Demirbaş, A. (2018). Güncel tartışmalarla yoksulluk nafakası. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 219-236.
- Demirbaş, A. (2018). Güncel Tartışmalarla Yoksulluk Nafakası. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 219-235.
- Duff, D. G. (1988). Supreme Court and the New Family Law: Working through the Pelech Trilogy, *Toronto, Faculty of Law Review*, 46, 542-567.
- Dural, M., Ögüz, T. and Gümüş, M. A. (2022). Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Family Justice Council (2016). Guidance on "Financial Needs" on Divorce, [https:// www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2013/04/guidance-on-financial-needs-on-divorce-june-2016-2.pdf](https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2013/04/guidance-on-financial-needs-on-divorce-june-2016-2.pdf), 09.02.2022.
- Gedikli, H. (2006). Boşanma ve Ayrılık Davalarında Alınacak Geçici Önlemler ve Tedbir Nafakası (Master Thesis, Marmara Üniversitesi, TR).
- Glendon, M. A. (1983). Family Law Reform in the 1980's. *Louisiana Law Review*, 44, 1553-1573.
- Güllüoğlu Altun, Y. (2020). Türk Aile Yapısının Korunması ve Bütünlüğü Açısından Yardım Nafakasının Altsoy/üstsoy Açısından Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi. Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, 12 (28), 275-326.
- Gümüş, M. A. (2005). Türk Hukukunda Yasal Mal Rejimi Olan Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Çerçevesinde Boşanma Davası; İştirak Nafakası; Maddi Tazminat ve/veya Yoksulluk Nafakası ve/veya Manevi Tazminat Talepleri ile Mal Rejiminin Tasfiyesi Talebi Arasındaki İlişki, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(3-4), 383-402.
- Hamzaçebi, M. (2002). Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 23-48.
- Hamzaçebi, M. (2002). Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (3-4), 23-48.
- Hatemi, H. (2020). Aile Hukuku. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Hirvonen, A. (1994). Reading Hamlet-The Delay of Justice. *International Journal of Semiotics Law*, 7, 253 ff.
- İpek, N. (2013). Roma Hukuku'nda yardım nafakası yükümlülüğü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(3), 277-290.
- İş Akpınar M. (2021). Türk Hukukunda Tedbir Nafakası. *Kaçkar Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 114-120.
- Kaçak, N. (2009). Açıklamalı ve içtihatlı boşanma davalarında maddi ve manevi tazminat ile yoksulluk nafakası, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kılıçoğlu, A. (2015). Aile Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kocabaş, G. (2013). Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 357-391.
- Kulaklı, E. (2018). Yoksulluk nafakası ve yoksulluk nafakasının süresi bağlamında bir mukayeseli hukuk incelemesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 237-268.
- Medar, A. A. (2018). Yargı kararları ışığında Türk ve İsviçre Hukukunda yoksulluk nafakası [Unpublished Master Thesis]. Ankara Yıldırım Beyazıt University.

- Özdemir, H. (2014). Yargıtay Kararları Işığında Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası. *Terazi Hukuk Dergisi*, 9(100), 65-78.
- Özdemir, H. (2014). Yargıtay Kararları Işığında Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası. *Terazi Hukuk Dergisi*, 9(100), 65-78.
- Özdemir, H. and Ruhi, A. C. (2014). Çocuk Hukuku. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Öztañ, B. (2015). Aile Hukuku. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Pekmez, C. (2021). Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7(1), 141-160.
- Perktaş, H. (2008). Boşanmada yoksulluk nafakası [Unpublished Master Thesis]. Ankara Çankaya University.
- Reda, D. S. (2011). The Cost-and-Delay Narrative in Civil Justice Reform: Its Fallacies and Functions. *Oregon Law Review*, 90, 1085-1134.
- Reyhani Yüksel, S. (2021). Yoksulluk Nafakası ve Süre Sorunu. *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, 485-509.
- Sciarrino, A. J. and Duke, S. K. (2003). Alimony: peonage or involuntary servitude? *American Journal of Trial Advocacy*, 27, 67-98.
- Serozan, R. (2015). Çocuk Hukuku, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Shah, R. U., Khan, S. U., & Farid, S. (2014). Causes for Delay in Civil Justice in Lower Courts of Pakistan: A Review. *Pakistan Journal of Criminology*, 6(1), 47.
- Şıpka, Ş. (2018). Yoksulluk Nafakasının Süresine Eleştirel Bir Yaklaşım, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye 80. Yıl Armağanı, 15-20.
- Topkaya, Ş. (2017). Yoksulluk ve İştirak Nafakası (Master Thesis, İstanbul Kültür Üniversitesi, TR).
- Topkaya, Ş. (2017). Yoksulluk ve İştirak Nafakası [Unpublished Master Thesis]. İstanbul Kültür University.
- Turan, S. T. (2019). 2007 Tarihli La Haye Sözleşmesine İstinaden Çocuk Nafakası ile Diğer Nafaka Çeşitlerinden Doğan Nafaka Alacağı'nın Milletlerarası Tahsili. *Public and Private International Law Bulletin*, 39(2), 479-510.
- Von Hauzen, B. (2009). Should Permanent Alimony Be Eliminated? *The Reformer*, 12-21.
- Yağcı, K. (2018). Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 76(1), 323-358.
- Yıldırım, A. (2019). Aile Hukukundaki Hak İhlallerinin Tespiti ve Çözüm Önerileri, In: A. Ünal ve Arif A. Kalkan (ed.) *Yoksulluk Nafakasında Süre Sorunu ve Çözüm Önerisi* (pp. 105-112). İstanbul: Adalet Yayınevi.
- Yıldırım, E. (2020). Yoksulluk nafakası [Unpublished Master Thesis]. Başkent University.

Konferans Bildirisi / Conference Paper

A Political Economy of Inadequate Housing in Kenya: A Case of Mathare Valley, Nairobi 1920-2022¹

Kenya'da Konut Yetersizliğinin Ekonomi Politiği: Mathare Vadisi Örneği, Nairobi 1920-2022

Felistus KINYANJUI²

ABSTRACT

The purpose of this article is to analyze the 100-year transformation of Mathare Valley settlement in Nairobi City County of Kenya. It answers the question of how the unwanted settlement has found a space for its residents against policy and fiscal odds to survive and provide housing for last one century to an urban poor who were otherwise considered vagrants by municipal authorities. Mathare Valley settlement is a shanty attributable to reliance on the use of readily available and cheap materials such as corrugated iron sheet, carton boards, cast-off timber and plastic sheeting for putting up the structures. The questions of economic rent and 'who would meet the cost of municipal services' rendered to the city in 'unauthorized' Mathare settlement dominated municipal and city council debates up to the 1950s and a legacy held by contemporary political elite. Mathare is a reflection of the resilience of the lumpen in the context of an unwelcome urbanization policy framework relegating it to unauthorized, informality, filth, disease, vagrancy and crime. Notwithstanding these challenges today Mathare is home to 60 % of Nairobians.

Keywords: vagrancy, unauthorized, unsanitary, squalor, agency, self-help

1 A Conference Paper Presented at the Interdisciplinary World Congress of Urban Studies: Urban Poverty and Homeliness Held at Istanbul Topkapı University, 25-26 August 2022.

2 Dr., Kenyatta University, Department of History, Archaeology and Political Studies, cathynush@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6294-4136

Introduction

According to the Nairobi City Integrated Development Plan (CIDP 2018)) housing demand in Nairobi outstrips supply. This gap has led to mushrooming of informal settlements. The private market targets middle and higher income groups, hence leaving the bigger chunk of population in the lower cadres to seek alternative and principally low standard, housing solutions (CIDP 2018–2023, 111). The establishment of informal settlements in Kenya's capital is a response to address poverty and its attendant homelessness and inadequate housing, rife in Kenyan cities.

The Mathare River Valley is one of the many informal settlements in Kenya's capital city, Nairobi. Mathare River Valley settlement is an area of 73 acres of land, appropriately named after the river, Mathare, a valley, or river bank, where the settlement sits. The settlement is located on riparian land, where human encroachment for over a century continues to hedge unforgiving nature. Floods and land slides frequently visit the residents. The settlement is located within 5 kilometres from the Nairobi's central business district and had therefore been an eyesore to the municipal authorities who through fire, bulldozers and brute force have attempted to annihilate the residents and the settlement, arbitrary considering it illegal and informal. In 2019 Kenya Central Bureau of Statistics estimated Mathare Valley's population at 206,564 (KNBS, 2019). Its residents, most of whom earn an average of Kenya Shillings (KES) 10,000 (US\$105) monthly, engage mostly in casual, unskilled, and semi-skilled labor within the community and in the nearby posh estates to eke out a living. They have over time established innovative grassroots and self-help modalities for provisioning necessary municipal services, particularly with regard to putting up structures, water and

sanitation, by pooling together resources and harnessing local systems and knowledge. Although the settlement has existed for 100 years, Mathare Valley is marked by the stark and distinct inadequacy of formal network infrastructure services and still lacks sufficient piped water provision by the state (MSJC, 2019). It therefore represent an imprint of poverty and homelessness, negligence by urban authorities, but on its own the Valley evolved, though vulnerable has remained resilient for over a century of state harassment towards annihilation.

The objective of this paper is to unravel the transformation of the mud and wattle city to the tenements, standing there today, a story of resilience and agency to fight homelessness created by default by the municipal authorities. By use of archival data, empirical research conducted between 2019 and 2022 and expert reports this we analyse the story of the century old valley. Our core argument is that both states have contributed to infrastructural deficit, policy deficiency and the manifest homelessness that is the plight of the residents of Mathare. Years of racial segregation, illegality, declaration of vagrancy and vice, informality, unsanitary, public policy monopoly and open neglect, adoption of neo-liberal policies of the 1990s have cumulatively produced the sum total of what Mathare Valley Settlement is today. Mathare Valley is a story of agency, self-help, resilience and determination to exist in an otherwise adverse and harsh policy environment intended at annihilation and extinction of the unwanted filth, nuisance and poor citizenry in a city carved out for white settler capitalist replaced by a black elite. The story of Mathare represents a microcosm of dependent urbanisation and urbanism in Kenya and in much of Global South cities.

Mathare Valley: An Urban History of the Century Old Self-Help City

Nairobi, Kenya's commercial hub, started as an administrative centre, for the easy control the Eastern province of the Kenya colony, the epicentre of commercial agriculture production. The name 'Nairobi' was coined from a Maasai word *Enkare nyorobi*, meaning a place of cool waters, serving as an attraction to the early British settlers. The settlement has undergone various phases and faces, a dictate of the economies and politics of the city as well those of the Kenyan state. Today, the Chinese-built Thika Super Highway separates the informal settlement of Mathare Valley from affluent Muthaiga Estate, home, to many who is who of Kenya's political and economic elite. Figure 1 shows some of the structures in the horizon across the Valley.

Settlement in the Valley is zoned into 13 'villages'. The English meaning of a village is a small settlement normally in a rural setting devoid of municipal services such as water, flushing toilets, sewerage, lighting, walking pavements and road network among other advantages of urban life. Mathare though 5 kilometres from the capital city is zoned into villages. John Lonsdale's study on "Town Life in Colonial Kenya" in *Nairobi Today* observes it would be too extreme to suggest that colonial Kenya had an *anti-urban*, as much as as an urban, history....Africans were unwelcome in Nairobi, the 'settler city'. Until the 1950s colonial pass laws and the very limited official provision for housing were designed to constrain single men to generally brief periods of work in towns, as distinct from 'living out their lives there' (Lonsdale 2010 p.36). Barely a decade before independence the British policy reversed, with the aim of separating African peasantries from urban workers who were now permitted the right, if scarcely yet the conditions, to become townspeople.

But the Africans had smuggled themselves into the city as early as the 1920s, and therefore the year 2022 marks a century of Mathare's existence. In 2022 the zones in Mathare Valley are: Mashimoni, Mabatini, Village No. 10, Village 2, Kosovo, 3A, 3B, 3C, 4A, 4B, Gitathuru, Kiamutisya, and Kwa Kariuki, collectively covering an area of approximately 0.42 sq. kilometers. The villages are aptly named after administrative heads, chiefs while some names are reflective of the dominant ecological condition, such as valleys or rugged gaping hollows, *Mji wa Huruma* (Kiswahili for City of Mercy), *Thayu* (Kikuyu for peace) and *Kaburini* (Kiswahili for cemetery), among others. Alternatively, names are adopted from the criminal and conflict-laden environment, such as Kosovo, and Nigeria because of fraudulence, among other names mirroring what is characteristic of neighbourhood.

African labour was desirable to be retained in the then created labour enclaves, 'reservoirs' on the hinterlands of the capital city, for optimal utilization and realization of the economic imperative of Kenya's colonization by the British. In the early colonial period up to 1920, Nairobi constituted people of mainly European and Asian origins. Some of the earliest Asian capital was obtained this way in areas which latter came to be fashionable districts of the city (Hake, 1977, 173-6). The Asians occupied Pangani and Ngara areas of colonial Nairobi while the blacks were left to take the Eastlands, where Mathare is located. The local government, which was initiated in 1900, was geared towards solving the problems of European and Asian settlers, among them the planning of a bazaar, street lighting, unplanned shops, characterized by absence of well lit streets, conservancy, refuse collection, policing and general impoverishment of the population. It was assumed there were no Africans in the city in as much as they worked as domestic

Figure 1. The Valley: Structures in Horizon

Source: Researcher 2022

servants in the White and Asian areas. By 1906, the railway depot had expanded to a town of 11,000 people living and working within one and half miles of radius of the government offices. The early African

immigrants into Nairobi remained unwelcome in the white and Asian-dominated city except as domestic workers premised on racial municipal law that Nairobi was not for the redundant natives'. However,

in the first two years after World War I the city witnessed an increase in the population of all races in Nairobi, a rise occasioned by the demobilized soldiers, members of the Carrier Corps (corrupted in African languages to today's *kariokor*, a leading market in Nairobi), who provided military labour and a group of African immigrants, especially men from the rural areas seeking employment. It is against this backdrop that Africans created a niche for themselves in city through innovation, and bypassing of municipal authorities, which we now turn to.

Mathare Valley is also known as the self-help or *harambee* (Kiswahili for pooling together for collective assistance) city, having been built of African agency and initiative. The Municipal Council of Nairobi, concentrated on providing modern housing for those well above the poverty line, viewing the shantytowns as filth on the city landscape. Yet despite the constraints of racial segregation Nairobi became the first municipality with a mixed-race municipal council. The Asians living in Pangani abandoned Pumwani, which they had quarried for years. It is in this dereliction that Mathare was founded. The African migrants mainly the African railway and domestic workers rented quarry land from Indians in as much as the City Council of Nairobi continued to discuss the possibility of destruction of 'African Housing' outside the Native Location of Pumwani (Etherton, 1971, 10). Using readily available materials the immigrants started settlement along rivers Mathare and Gitathuru. Also, the completion of the railway many more Africans migrated to occupy Mathare and on fringes of the railway line. The township administration, citing its fear of rising crime as a result of the city's burgeoning unemployed population, requested the government to help control the African influx into the city. Starting at a population of around

300 Mathare Valley settlement grew exponentially to today's Kenya's second largest informal settlement after that of Kibera. The absence of basic amenities defined the shanties. The informal shanties were places with one standpipe water tap and one latrine block for every 100 people. Nairobi continued to grow, attaining the status of a municipality, providing a political space where identity politics based on class and race was to be manifested. This identity politics based on race, informed all other political contestations that followed within Nairobi during and after colonial period as we shall note in the remainder of this article.

Colonial urbanization which denied Africans 'citizenship', at city hall discriminative legislations were enacted to suppress and oppress both the native men and women. The Africans were thrown into oblivion in the running of Nairobi's Municipal affairs to the detriment of their urban environment. The municipal laws were to stifle the influx of Africans into the city to the anger of the few elite Africans in the Municipality. A myriad social and economic challenges affected Africans in the city. The Municipal African Affairs Department was concerned that there were no strategies for dealing with the unemployable and criminal African cases. African housing was also inadequate as more Africans were moving into the city to live with their kins. Law enforcement ensured that the vagrants and beggars, who found their way into the city were forcefully returned to the reserves. (KNA/RN/1/148: City Council of Nairobi: Beggars and Vagrants 1959-1966). But the resilient spirit of the migrants did not succumb. It is imperative that we address the legality of land tenure in the Valley to authenticate claims on the shanties and the rents charged by some of the structure owners.

As the influx of Africans into the city continued unabated, complex land ownership and claims emerged and sustained. Land ownership in Mathare Valley is still mixed. Land in Mathare Valley belongs to the state, the urban rich and poor. In Mathare Valley there are about 496 acres of land, of which 34% is owned by the state, 8% by the Nairobi City Council and the rest by individuals, companies and cooperative societies (Etherton, 1971, 9). Until 1969 when cooperative societies began buying private land, Mathare villages were built illegally on land in all three types of ownership (*Ibid*). To date there are 'structure owners', who built and own shacks, temporary in nature owing to shaky claims to ownership on which they sit. There are also squatters who live in structures they have put up themselves, on land that they do not stake claims to. In the latter case any land perceived as idle and unoccupied, mainly be public land has been seized by the poor who put up homes, knowing too well they can be evicted at any time. They are the most vulnerable to forced displacement, evictions, bulldozers and harassment from the City Council *askari kanjo* (infamous City Council security officers). Many residents have encroached into the river way putting up temporary shanties of corrugated iron sheets, polythene bags and carton boards on land that they do not legally hold ownership to.

Available evidence shows that land belonged to the government and was under utilized which many seized to put up structures for habitation. Politicians are the chief grabbers of the land. Some live in the vicinity for the sake of ensuring that tenants do not end up ousting them and taking up land ownership, whose claims and contestations are rife. In Kenya it is common knowledge that landlords can accumulate capital from leasing land and structures in slum areas in Nairobi is hardly a new discovery. One still wonders how

a rich political class has been allowed to make profits from the poor in the under serviced and insecure settlement schemes. But that is the history of that makes Mathare Valley settlement, an answer to poverty and desperation of a lumpen class, a byproduct of dependent capitalism. It is on this flax land ownership script that the 100-years old valley was built by anyone who intended to stake a claim to Valley of poverty.

By the 1930s a black informal set up was taking shape and providing 'shelter' to a sprawling population of the unwelcome African immigrants, a constellation of individuals of little means in paid employment, casual labour, or in self-employment as traders, hawkers, artisans, food vendors, cobblers, illegal brewers, prostitutes and market-women. We note that there existed a blurred line between the last two categories. Using daub and wattle, Kikuyu men and women made homes for themselves. The single rooms were of between 6 and 10 metres in size, adequate to accommodate the males, who left their families in the rural areas, reserves where they worked on the farms providing a subsidy to the meagre wages of their male husbands. For purposes of stretching the income earned from the informal sector self-employment men who rented the rooms lived in this space with friends and shared the rent as tact to survive the economic realities of city life. With time many landowners expanded the housing schemes to make profits from this lucrative enterprise but did not care to increase the size of the housing unit rooms. Notably, there were only a few authorized houses in the area due to a lack of sanitation and waste disposal services. The municipal authorities turned a blind eye to the shanties and did not adjust laws to allow even for rudimentary services to be supplied in these so-called African areas. Any unoccupied space in the river bank and quarry was grabbed by opportunistic

individuals in utter disregard to themunicipal by laws or the environmental safeguarding the riparian land.

Nairobi was confirmed as the capital city of Kenya in 1950, and was divided into seven distinct zones, a consequence of the British 'plan for a settler capital' which enhanced discrimination, enclaves and spatial limits to the interest and advantage of Europeans. Nairobi Municipality was divided into six wards for European representatives and seven for Indian representatives up until by a Royal Charter it attained city status.

Antecedents to the Sprawling of Mathare in Independent Kenya, 1964-1985

Simultaneously, as Nairobi gained the status of a city, the Mau Mau liberation struggle was underway. Subsequently, many of the outlawed Mau Mau fighters found a hideout in the Valley. The illegality and informality of the Valley was ideal for these operatives, who hid weapons and conducted oathing ceremonies her e to the chagrin of the colonial authorities. This accentuated the anger of the municipal authorities who had better justification not to allow, facilitate urban life for the Africans. Adjacent to the affluent Muthaiga white residence, Mathare was razed down in 1954. Threats and acts of arson as well as planned bulldozing by city authorities did not kill the resilience of the residents of Mathare, who re-inhabited it in 1958 turning the Village into a sprawling slum by 1962.

After independence, many people were left landless as Kanogo succinctly observes 'it was enough to destroy white supremacy but not enough to realize the peasant dream' (Kanogo, 1987, 181). Without land and shelter most of them came to

Nairobi to look for employment. Unfortunately, there were no jobs. With limited industries, the labour absorption was so low to accommodate the high levels of immigrants into the city. This forced some to return home, while others seized and settled on government and underutilized seemingly idle land. They erected low-cost shanties for shelter. Informal labour opportunities were common, as construction sites begun to spread across Mathare. The newcomers joined the old trade of brewing commercial *changaa* and *busaa* (illicit brews). In Mathare possibilities for menial jobs employment and outlets for the sale of illegally brewed beer and spirits existed at the Air Force Base, the Police Lines and in the surrounding housing areas. Others started small food kiosks, green groceries as well as hawking (Etherton, 1971, 10). From the 1950s through the 1960s Africans made attempts at making their lives comfortable in the capital by putting up shanties to call home in fear of facing the Beggars and Vagrancy by laws instituted by the city authorities.

On the eve of independence the colonial state whetted the desire of Africans to equally inhabit the city. As Luise White in her book *The Comforts of Home: Prostitution in Colonial Nairobi* observes, the East African Royal Commission formed to de-racialize Kenya, recommended "wherever possible Africans should be encouraged to own their own houses", a call that was fastly followed by the shooting and sprawling of slums in Mathare, Dagoretti, Dandora, Huruma, Korogocho, Kibera, Kawangware and Mukuru, among others, across the City. Another factor contributing to this surge in city populations was an increase in wages in the late 1950s and the overcrowded conditions of Nairobi's legal African housing resulted in a vigorous expansion of squatter settlements starting slowly in 1958-1959 and getting into an explosion in the early 1960s.

The first acts of towards controlled urbanization by Kenya's independent government included a state-orchestrated fire aimed at clearing shanties in Mathare, a move that was vehemently resisted by the opposition party thus allowing the Village to survive as home to the growing class of the poor in Nairobi. Thus, Mathare burgeoned into a 'city'. throughout the 1970s through various initiatives. Self-help efforts complemented by those by the government made a way for building and improvement of authorized African housing. More than 7,628 single room-units were planned on cooperative basis. The architects of rebuilding Mathare intended to have all heads of households involved in an all inclusive projects of investment but shackles of poverty denied a majority from contributing shares in the building cooperative. Some of the villages collected contribution from the villagers as a tax. The headman of each village worked through the chief and District Officer (DO). Government administration has always been more sympathetic with the the problems of Valley than has been the City Council although both have now accepted the view that physical and social improvement are necessary ignored and out of sight and mind of the municipal until companies started buying and acquiring loans to upgrade the housing rural villages in pattern and layout toilets are on the edge and there is an access road in Village II. Notably, as is the norm in any capitalism setup, some of the richer residents in the Valley bought more shares, resulting in more than one allotment or plot, on which they later put up tenements. To say the least the support of government however has been inconsistent and too little at times. Delayed funding as well as delivery of technical staff in the upgrading programme were commonly reported, impacting timely implementation and completion of programmes on schedule.

In independent Kenya exclusion of informal settlements from formal systems and services continued and was normalized. Normalization of violence as a form of exclusion of residents of informal settlements has been evident in the threatened and actual demolition of homes; extortion and harassment of residents; lack of police presence followed by periodic and violent police raids; land conflicts and tenure struggles; corrupt government or police presence; and violent electoral protests orchestrated by politicians. The unrelenting spirit of the Mathare Valley residents continued throughout the 1970s and to the present. Though not so comfortable or ideal for modern cities, Matharians were better off than their rural folks, by any measure, a factor that contributed to a steady influx of many Kenyans and other Africans (Uganda and Nigeria) into the city in albeit African housing and provisioning of services was 'out of sight and mind' of the city planners, which we now address in the next section.

It is our submission that urban governance and planning largely is to blame for the appalling conditions in Mathare. It is documented that the colonial government remained sympathetic of the plight of the residents Valley but the City Council of Nairobi (CCN) remained unconcerned of what happened to the residents. Throughout its historical development, Nairobi has been described as a metropolitan city harbouring a cosmopolitan population with diverse identities ranging from race, religion and ethnicity to class, gender among others. Yet, the CCN instituted measures to wade of the city from filth and crime through bylaws to curtail begging and vagrancy. As early as the late 1950s and through the 1960s, vagrancy and begging proved a headache to the City authorities in Nairobi compelling the Ministry of Local Government, being the one responsible for the running of county and

municipal affairs to issue a Vagrancy Act in 1965, which defined a vagrant thus: any person having neither lawful employment nor lawful means of subsistence such as to provide him regularly with the necessities for his maintenance or any person having no fixed abode and not giving a satisfactory account of himself and for any purposes of this paragraph, any person lodging in or about any verandah [sic], pavement, sidewalk, passage, outhouse, shed, warehouse, store, shop or unoccupied building, or in the open air or in or about any cart or vehicle, shall, without prejudice to the generality of the expression “fixed abode”; or any person wandering abroad, or placing himself in any public place, to beg or gather alms; or any person offering, pretending or professing to tell fortune, or using any subtle craft, means or device by palmistry otherwise to deceive or imposes upon any person; or any person living or lodging in any place or area which the Minister for the time being responsible for health has declared, by notice in the Gazette, to be unfit for living in. (KNA/RN/1/148: City Council of Nairobi: Beggars and Vagrants 1959-1966). In accordance with the Act, any vagrant authenticated as being a one by the court and it was satisfied ‘he is a citizen of Kenya and has a home, ordered him to be taken to the district in which his home was situated and not he was not to leave that district for a period of three years thereafter unless he has been issued with a permit in accordance with section 6 of this Act’. Further it was recommended under the same Act that the police prosecute beggars not for begging but because of obstruction.

Mathare Valley and its residents fit into these various categories of vagrancy, as people lived in riparian areas prone to floods, landslides, vagrancy defined lifestyle for the homeless in the settlement and many did not have any identifiable form of earning an income. The Town Clerk alerted

the Mayor that ‘to my mind the police have all the power necessary to ‘harass’ these people and, if they are unwilling to do so, or the council to attempt it, may well be a case of fools rushing in. Authority to harass these people a nuisance who are on thoroughfares and the local papers are criticizing the CCN for its ineffectiveness efforts to deal with vagrancy so harass by city inspectorate till they go to the rehabilitation in Bahati Home in the estate for the aged and disabled. By use of vagrancy Acts, Nairobi was to be kept clear of the poor beggars and vagabonds being the ‘settler capital’ it was planned to be. Being in close proximity to the central business district (CBD), the poor in Mathare could beg on the city streets and return to sleep in the open spaces or in incomplete buildings. To date many street families have make-shift homes in Mathare. They sleep in open spaces, then walk to the city to beg, engage in petty crime and walk back to the Valley to rest for the night.

As such there was no plan to include the residents of Mathare in the provision of services by the City Council whatsoever. The people resorted to ‘self-help’ effort to create their own spaces in the city. They raised funds from friends and relatives, donors and churches to make Mathare what it is today. Efforts to assist the residents were seen in the late 1960s, when the CCN resorted to making improvements on the mud and wattle structures. The structures in 1969 were as shown in Figure 2.

Similarly social amenities were built of the same temporary materials as houses as exemplified in Figure 3.

Figure 2: Mathare Valley Structures in 1969

Source: *The Sunday Post* March 9 1969

Mathare Site and Service Housing Scheme

Among the myriad of challenges experienced by the residents of Mathare were those relating to suspect fires which razed down the Valley and the unsanitary conditions, subjecting the residents to many health hazards as well as high levels of crime and criminality. For instance, in December 1968 and June 1969 fire razed down Kaburini (Kiswahili for cemetery), an area occupied by squatters one of the villages in the Valley. By 1971 the scale of this type of settlement had been effectively limited by repeated demolitions and burning by the Nairobi City Council (NCC) (Etherton, 1971, 8). The reality, however, was that these areas were re-built as soon as they were demolished, an indication of the persistence of this section of the population in providing itself with shelter close to the best opportunities for casual employment. The construction of these temporary shelters was with layers of paper and cardboard scrap tied to a wooden frame. An outer covering of polythene sheet or sacking was

also common. To evacuate the people they were relocated in the neighbouring Karura Forest, where they were faced with severe human security challenges resulting from a loss of income. They could not afford food, and cooking energy for instance, subjecting them to further distress while their children dropped out of school.

Compassion of the National Council of Churches of Kenya (NCCCK) was extended to the evacuated families. The Church Council observed that fire hazard and health risks were now even greater in Karura Forest than they were at the old Kaburini site granted that they had been removed far from their former sources of income and could not fend for themselves. Of the City Council's act of evacuating the Mathare fire victims to *Mji wa Huruma* (City of Mercy), the Church Council observed:

Although your council is generously providing food, the people are lacking a number of important items such as charcoal, paraffin and tea. This council is continuing to cooperate with the Family Welfare Sec-

tion of your council, whose efforts to relieve the suffering of the displaced people are most commendable. May I urge, however, that the steps to resettle the people should proceed at the earliest opportunity. The NCKK has made available the services of two staff members and the details of the November 1969 survey of Kaburini are also available to assist your council in determining which are genuine Kaburini residents without alternative places of residence. To maintain these people at *Mji wa Huruma* is both costly and unsatisfactory, and I therefore look forward to hearing of your plans to re-settle the people, so that we may do our utmost to cooperate with you in assisting their rehabilitation. (KNA/RN/6/24: City Council of Nairobi, Development of Mathare Valley 1969).

In a prompt response to end the suffering of the homelessness so created by the City Council fires, the Secretary General of the NCKK, one John P Kamau wrote to the Town Clerk highlighting the myriad challenges being experienced by the residents of the Valley, primarily frequent fire out-

breaks, high levels of crime, drunkenness and illegal brewing and its trade (KNA/TR/8/1215: Huruma Cooperative Savings and Credit Society Limited, 1971). Further, the Church Council took it upon itself to rebuild shelter for the Mathare homeless. Following the initiatives of the Church Council, City Council authorities took the cue and invested albeit sluggishly in upgrading the Valley to some degree as we delve into now.

By 1969 there were 20-30000 people squatting in the Valley according to City Engineer writing to Ms. Donna Haldane, a social worker from the NCKK to consider what to do to them. After a Housing Study Group on homelessness in the Valley she embarked on fundraising in the USA for the upgrading of the Valley. She advised the City Council on a three-pronged approach of recognition, aid and progressive improvement policy, which worked in future alongside tangible help from the people themselves or others, funding the capital costs of the policy. The NCKK's years of education and and pub-

Figure 3: Children at Play in a Nursery School

Source: *The Sunday Post* March 9 1969

licity on the squalor of housing caught the eyes of the City Council and the Ministry of Housing, who admitted that there was need to demolish what poor residents had called 'homes', with few and blocked latrines. The Ministry of Housing writing to the CCN raised concern that "The had made available to the City Council of Nairobi some funds towards the first experiment on the kind of houses to be built for the people of Mathare Valley, which was its brain child after it visited on 4 June 1969 and made certain promises to help the Mathare Valley people regarding their housing problems". Further, the Commissioner of Squatters endorsed 79 acres of land to be set aside for the settlement of Kaburini squatters of 1969 fire, an act of arson that was highly suspected to be municipal-engendered to repulse the immigrants from rural Kenya to forfeit urban life by rendering them homeless. Evidently, by 1970 the government appeared to be softening its pedestal and hence authorized African settlement in the Valley and/or it was giving up on its efforts to end what was previously considered unauthorized settlement in the unsanitary conditions of the Valley.

The NCKK had spent two years talking about the educational and social work in the Valley on the need for them to plan for their future and request for need to see the need for the improvement of amenities for the people in Mathare Valley. This yielded as finally advice from the NCKK gained the City Council's approval. Further, the policy that NCKK obtained funds through Ms. Haldane was to be channeled through NCKK but the CCN. By sharing the burden of building one-room units, the money was contributed as follows £40,000 made to Uhuru and Kariobangi low cost housing from National Housing Corporation (NHC) and another £50,000 for the Mathare Valley project in February 1970. (KNA/RN/6/24: City Council of

Nairobi, Development of Mathare Valley, 1969).

The CCN quickly embarked on surveying of the land, approval of designs and building materials. Mathare posed peculiar engineering problems owing to the the landscape, quarrying, river bed and the rugged nature of the surface. The upgrading was done using the earth bricks as low cost local materials for construction on site six proto-type units. After experimentation it was resolved that earth blocks were the most appropriate to use as they would add value to the pilot project. However, the ensuing power struggle and contestations between the Ministry of Housing and the City Council authorities clearly played out and delayed solving the housing problems in Mathare as the following memo suggested:

It would be unfair for the City Council of Nairobi to spend government funds on the Mathare Valley re-development scheme without also bringing the Ministry into the picture on the groundbreaking ceremony on 15 December 1969. The problems being encountered in the City Council of Nairobi cannot be resolved and hence there is no need to highlight by giving more publicity. (KNA/RN/6/24: City Council of Nairobi, Development of Mathare Valley 1969).

The case of Mathare Valley housing is one of hybridity, sourcing funding from diverse actors. With the assistance of Church Council and other religious bodies the CCN agreed to the idea of 'alleviation of the 'slum' housing problem in the Mathare through loans and grants solicited locally and internationally. Armed with KES 443 820; KES 137, 310 being a grant to the CCN and a loan of KES 306, 510 payable over nine years CNN embarked on the upgrading scheme. The CCN agreed to contribute amenities including water

supplies, sewerage, latrines and roads for the Mathare Valley Programme valued at KES 200,000 on 1 October 1972. It was recommended to the CCN for funds to be set aside to have each individual plot connected to the main sewer and water. As such the CNN 1973 Development Plan included Mathare slum upgrading. The upgrading programme included the assistance of the government to qualified landlords, who were allocated land to build. To this end in 1973 the City Director of Social Services wrote to the Commissioner of Lands pleading to with the government that the people on the list had been squatters in Mathare for a period of more than two years as squatters and now qualified to be allocated land and be issued with title deeds. With evidence of land ownership this would be used as collateral to secure loans from commercial banks, various employers such as the Kenya Bus Service (KBS) and the National Housing Corporation (NHC), among others. Evidently at least 102 residents were allocated land and issued with title deeds. (KNA/RN/6/69: Development of Mathare Valley 1971-1973).

The social work unit was working close to the community in the valley and identified how dire and desperate the housing condition was a subject of congestion and dilapidation owing to the municipal authorities untoward negligence considering African occupied areas as illegal, informal and could not warrant provision of municipal services. The Site and Service Scheme partially addressed the problems of provided housing in the 'depressed area'. It would be impossible to totally eliminate homelessness and congestion in housing in the Mathare. As the up grading was continuing an influx into the city continued especially for newcomers, the hope was to be included in the up grading programme. It took scrutiny of the directorate of social services and the local administra-

tors to authenticate the genuine squatters and recommend them for land allocation. By the end of phase one around 110,000 people or 17 of the entire city people, had had been allocated home. But the deficiency remained. Much more needed to be done. Another 30,000-40,000 residents were moved into newly serviced areas from other parts of the city and the squatter upgrading project continued. This projection was quickly surpassed as the newly rehabilitated houses served as an attraction to more migrants and the newly rehabilitated houses could not match the demand for housing. On 12 July 1976 Nairobi Town Clerk wrote to the Commissioner of Lands cautioning that the housing problem in Mathare was too complex:

To be resolved in one formulae yet its so complex he captured it thus: population growth here is fastest greater than anywhere in the city growing at 10% pa. In my opinion the problem is that we apply theoretical and abstract formulae to what is really a complex human problem. No one form of development can work for Mathare. Flexible plan to accommodate plans, we should allow high class development near the road, where there are companies capable of construction even without over reliance on the CCN funds. Rezone by laws allow quarter acres, allow and encourage owners to build houses and in cases of upgrading to proceed. Those with tenure deeds to be allowed to seek aid elsewhere not necessarily from the CNN in order to be able to develop their plots. (KNA/RN/6/69: Development of Mathare Valley, 1971-1973).

Moving forward his recommendation being 'we should create a 'bee hive of activity' in Mathare Valley so that the versatility of the people with the encouragement of the Member of Parliament (MP) and the councilors championing the course can lead to the re-development so much

required. It is through such efforts that houses were built. By 1977 it was estimated that there were around 472 units in Mathare, capable of addressing the high density population in the area. By the end of the 1970s owing to the persistence of the squatters, the landlords, well wishers, the church and some government officers some efforts were underway towards the rehabilitation of the Mathare Valley Settlement. Congestion in the Valley was and persists obvious as shown in these rows of houses and note the narrow open spaces in the labyrinth in Figure 4.

These collective efforts paid dividends as eventually most villages in the Valley was up graded to some degree of decency and dignity. Where land ownership disputes persisted the upgrading was delayed, as such the shanties remained as it were and threats of arson, bulldozing and evictions continue to date. It is not uncommon to find people sleeping in the open as vulnerabilities of fire and forced displacement occur. People with more resources invested in the tenements as shown in Figure 5. The rents charged for the storey buildings are much high, ranging from KES 3500 to 5000 and theretofore way beyond reach by the poor in the Valley. With an income of KES 10, 000 it would be illogical to commit to rent of about a third of this income. Therefore many residents of the Valley prefer to live in the shacks where rent can be as low as KES 1500 if not lower. Many who are engaged in informal and casual jobs in the neighbouring estates such as Muthaiga, Ridgeways and Thome cannot afford rent charged in the tenements. The tenements are mainly on the Eastern side of the Valley neighbouring the Moi Air Base and Kariobangi Light Industries, presenting more formal job opportunities to the residents in the Valley. As one of the Town Clerks in Nairobi had rightly projected, the demand for housing in Mathare could not go by a one size fits all. As shown in

various figures in this article valley holds both tenements and bungalows, houses of mud and wattle, tin and wood and in the centre are carton board houses. The complex structures today and myriad designs pose a pragmatic responsive to varying pocket sizes of the Valley residents. Figure 5 captures at least three different housing types within the same neighbourhood in Mathare North.

Another aspect of poverty that the people in Mathare live in is vulnerability to natural disasters. As the land was reclaimed from a quarry dereliction the risk of land slides is real and intermittent. The dangers of landslides since the houses are at the bottom of overhanging land posing a danger to the occupants as represented in Figure 6

The upgrading of the slum had included the connection of the Mathare to the water and sewer of the larger city. However, as we have noted the contest between the concerned ministry and the relevant city council authorities, the Valley has never fully been integrated into the network of the CNN. All along the provision of water and sewerage to the people of the valley has never been prioritized by the CCN. The dominating concern being who would bear the cost emerged at one time exchanging in their official correspondence 'worse still we cannot allow water to be used in the ablution block 'for who will pay for it'? (KNA/RN/1/163: City Council of Nairobi: Housing General 1978-1981). The intrigues of all these are about a City not interested in providing essential services to the residents, that it concerned the Treasurer that storm water, which would be available for free to the residents, would curtail profits and deny levy to the council is telling of the motive of the city fathers. That, even so late in the day, the independent state still considers urban life for the rich middle class who are able to pay uti-

lity bills. The poor should remain homeless or take up shelter in the under serviced areas. Town Clerk cautioned 'I think you are also aware of the city council's strenuous efforts currently being made to assist the very poor people in the city, among other things. Little wonder that frequent outbreak of cholera and other water borne diseases in Mathare were common such that the cholera scare of 1973 could not be far-fetched. (KNA/RN/6/23: Mathare Valley Site and Service Settlement Scheme 1976-1978).

Water remains a challenge to the residents of the valley as the CCN has never considered it a priority to connect the residents to its network of supply. Subsequently, residents may fetch water by foot, animal-carts, or hand-pushcarts from neighboring locales with piped water supply, or purchase water from delivery vehicles including tanker trucks or the popular motorbikes (boda boda). In a recent debate for the contestant for the Nairobi gubernatorial seat, it was amazing to learn that some people in Eastlands of Nairobi have never taken however, rather they bath

from 'bottom up' that small amounts of water contained in a plastic basin is what they use to wash their bodies. This water drawn from the river Mathare river. Water is a precious commodity in the Valley as it is controlled by cartels, who collude with the municipal authorities to deny some areas water and supply others. Water kiosks are run by people who store water in tanks and manually dispense it to residents at a fee of between shillings 2 and 5 for a 20-liter jerrycans. Whenever there is a shortage of water when the Ndakaini and Sasumwa Dams, the main sources of water for Nairobi City, dries up during the dry spell, water can retail for as much as Sh. 30 for a 20-liter jerrycan. Another alternate source of water in the Valley is that which is dispensed from automated teller machines (ATMs), water that is used by a small proportion of the residents. Accessible supply is from water kiosks, as captured in Figure 7.

Inadequacy in refuse collection service, too, has to date prevailed owing to the absence of a policy during the colonial period, a period that has persisted to date.

Figure 4: Labyrinth Site and Service Upgraded Structures of the 1970s Standing to date

Source: Researcher 2022

Figure 5: The Various Structures in the Valley Today

Source: Researcher 2022

Since the 1970s the CCN has not consistently managed to avail dustbins and collect garbage in a routine. Though the responsibility of the house owner is fully explained on CCN and owners on the centralized bulk refuse collection areas this does not happen. (KNA/RN/6/23: Mathare Valley Site and Service Settlement Scheme 1976-1978). To date mounds of

uncollected garbage litter the Valley, producing fumes of foul smell. During the time of data collection, a fierce battle ensued between law enforcement agents and the youth in Mathare, over the intention to fence off land had been used as a dumpsite for the residents. In the usual land grab style, private developers had started fencing off the garbage collection site, an

Figure 6: Vulnerabilities to Landslides

Source: Researcher 2022

intrusion that was not taken lightly by the residents. For a whole week battles ensued as the residents protested against the acquisition of land and garbage site. Residents scavenge through the mounds looking for scrap metal which they sell to earn a living. Indeed it is a form of employment for street urchins, the youth but entire families subsist by the garbage site which they jealously guard. As always the residents fight back any efforts to change the status quo and exercise a collectivist attitude towards their existence and rights to survival. In Figure 8 shows evidence of scavenging by animals and human in the Valley.

Contemporary Mathare Valley 1986-2022

The capitalistic Kenyan economy ensures that the private market targets middle and higher income groups, hence leaving the bigger chunk of population in the lower cadres to seek alternative and principally low standard, housing solutions (CIDP 2018-2023, 111). UNICEF (2018) estimates that 80 % the population in Mathare is unemployed or are in insecure jobs. This renders most of them economically vulnerable. As such they reside in shanty-like accommodation described as informal settlements consisting of roughly constructed mud, tin or wooden one-roomed huts without electricity supply as well as sewerage system. Access to water is usually from a single shared tap, typically serving more than 100 dwellings. On

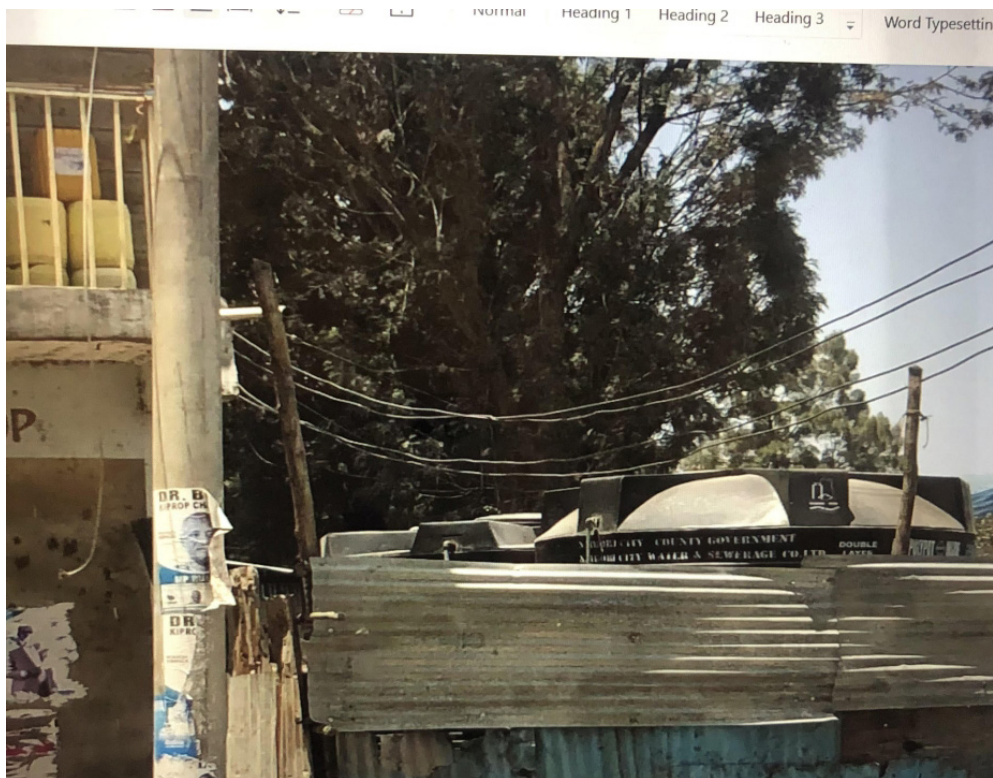

Figure 7: A Water Tank in a kiosk

Source: Researcher 2022

Figure 8: Scavenging at A Dumpsite

Source: Researcher 2022

the average the population per hut is eight persons for a small unit.

Informality in design and structure continue to define the single-rooms made of iron sheets, wood and mud in some areas. These shacks of tin and metals are home to many in the Valley. Uniformly the units are small, sometimes 3m by 3m squares, are of low height while uncomfortable to live in. The tin materials make the room temperatures too high during the day and too cold at night. Congestion is characteristic of the dwelling units and it becomes incomprehensible how families live but the reality on the ground is that these are homes to many in the valley. International aid channeled through the Catholic Church

in the 1990s was turned away and rejected under the guise that the owners of the land could not pay economic rents for the donors to recover the money sent in the rehabilitation of Mathare North. Instead the owners of the land alleged that their own shacks were similar to those put up by the Church and were occupied almost for free yet to recoup the money expended the Church was charging almost an economic rent which the residents could not accept. free of charge that the Church had built for them. The rooms are small in size and families live in congestion. On average a household size of 4-8 people living in a single room. Basket-woven mats and sheets are used to subdivide the room into compartments for functions such as sitting,

sleeping and cooking. This creates separate sleeping spaces for parents and children. This is grossly inadequate spacing compromises quality of air for the members while lack privacy for adults members cannot be questioned. In convergence with this my field observation was that poverty pushes these people to live in an unsanitary environment, whereby 60% of the residents use flying toilets. Human waste is strewn all over the place polluting the air as well as the river, which also serves as a source of water for domestic use. This further poses health challenges which are beyond the scope of this article. Open sewer and poor drainage is a common site in the villages as shown in Figure 9.

Due to illegal activities in most of the informal settlements, such as, illegal connections, particularly of water and electricity. There is some unwritten agreement between members of making the settlements exclusive areas where outsiders, irrespective of their intention and mission are not allowed. In Figure 10 take note of the dangerously low hanging electricity power lines.

The way the settlements are closely knit in terms of close alleys and lack of driveways or pathways, outsiders cannot weave their way through the settlements. Vigilante groups are gatekeepers who are on surveillance to keep off outsiders who are looked at suspiciously as informers, people on espionage to report on illegal water piping and electricity connections and are therefore unwelcome. This illegal unplanned enclosure of dwellings acts against the same vulnerable communities, in that in case of a fire outbreak, quite common in the same areas, the fire-brigade and other well-wishers on emergency rescue and evacuation mission are barely able to penetrate the settlements to save enough lives, especially those of helpless children and property.

Mathare Valley is located in a neighbourhood of abundance. The Kenya School of Monetary Studies and DeLa Rue, where Kenyan money is minted, The National Youth Service Engineering Unit (NYS), The Mathari Teaching and Referral Hospital, Moi Airbase, and the National Police Service-Traffic Headquarters among other high end institutions surround the Mathare Valley. Residents of the Valley can easily connect to the prestigious Thika Superhighway which has opened more income generating opportunities. In Figure 11 is a tarmac road which connects to the superhighway, gateway to the resource rich Central Kenya highland.

To the left in Figure 11 the stone-built two storey buildings belonging to the NYS Engineering unit while on the right the corrugated-ironsheet story-buildings are houses for the residents in Mathare North, which in its self is a physical hazards among the many vulnerabilities that define daily lives for the urban poor in the Valley yet every five years government after government continue to make promises on affordable housing for the poor in Nairobi.

In 2014 the Jubilee government like all previous regimes embarked on a rhetoric project of its affordable Housing Programme (AHP) under the much touted big four agenda. The aim was to provide 500,000 houses annually to meet the need. Yet the AHP did not provide even 700 units, which was way below the demand. This has seen many people homeless in the city, pavements are homes to many and under the bridges one finds many street families converting them to homes at night. The struggle between the city *askaris* and the vagrants, so to speak continue pretty much as they did in the 1930s. The city has not changed much in terms of adequacy in house provisioning. As a consequence the Mathare Valley settlement is home to over 800, 000, living in unsanitary shacks and

Figure 9: Drainage in the Valley

Source: Researcher 2022

Figure 10: Electricity Wire Connections

Source: Researcher 2022

Figure 11: The Valley Poverty in Proximity of Monetary Institutions

Source: Researcher 2022

shanties, devoid of basic rights guaranteed in the Constitution. The residents remain resilient surviving against odds of vagrancy acts, city council authorities harassment, bulldozing and fires. To date structures are put up as soon as they are destroyed, reflective of the inadequacy in housing for the urban poor and that municipal authorities have not paid attention to this need. The 100-years of existence, hide and seek, evictions, acts of arson, no upgrading and a rising urban population.

Conclusion

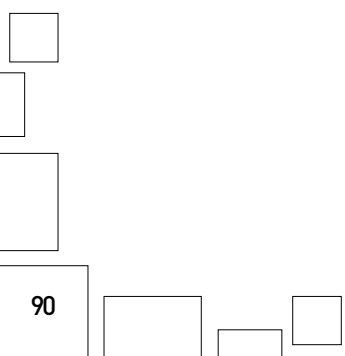
The objective of this article was to tell the resilient story of the Mathare Valley, a story of transformation of the mud and wattle city to the stone and iron sheet tenements, shacks and shanties, depicting resilience and agency to fight homelessness created by default by the municipal authorities and successive government regimes. Modern and traditional structures co-exist in the valley today. The racial discrimination that was initiated as at the start of Nairobi has seen it grow into what it is today, a city of contrasts. Colonial policies of lack of provision for housing for the poor, de-

liberate effort to deny social amenities to Nairobi subalterns bred the 'self-help' the city of Mathare Valley. Through African agency, particularly that of women, who by use of indigenous alcohol brewing and prostitution made Mathare Valley Settlement came to be before the 1950s. The municipal council of Nairobi continued a policy of negligence to the perceived redundant natives, who to date are perceived as a haven for, filth, disease and crime. The story of housing in Mathare Valley is one of hybridity. Self-help efforts by the residents of Mathare were complemented by assistance from the government and those of the NCCK and World Bank and the international aid through the, Catholic Church. Having been founded on crime, prostitution and illegal brews that character and image, Mathare has not shed off that image. Today the mention of Mathare triggers the imagery of labyrinth streets, shacks, filth, raw sewerage, multiple vulnerabilities, violence, crime and absence of municipal services and government. The urban poor constitute close to half the population of Nairobi, therefore cannot be wished away whatsoever having carved out a space for themselves however precarious. The problems of Mathare are man-made by the political class, who grab land to collect economic rents from the poor, deny them social services yet continue to lump heaps of promises of better lives during campaigns and wish to retain the congestion in the Valley, as they the high density population holds an asset for the political class giving it leverage. After elections the city fathers and others the residents are abandoned in their want or served with token municipal services until the next election cycle after five years. There is need to reconsider urban housing in Mathare, upgrade in order to resolve some of the problems of disease burden and escalating crime rate. Mathare cannot be wished away but has to be integrated in the Nairobi City Master Plan, within

the paradigm of sustainable development for all as championed by UN the poor of Mathare ought to catered for in the Mater Plan of Nairobi futures.

References

- Amnesty International (2013). *We are like Rubbish in this Country: Forced Evictions in Nairobi, Kenya*. Amnesty International.
- Chege, M. (1981). *A Tale of Two Slums: Electoral Politics in Mathare and Dagoretti. Review of African Political Economy* (20) 74-88.
- Chiuri, W. (1978). *Mathare Valley: A squatter settlement in Nairobi: a Case Study*. Nairobi.
- Etherton, D. (1971). *Mathare Valley. A Case Study of Uncontrolled Settlement in Nairobi*. Nairobi. The University of Nairobi. Housing Research and Development Unit.
- GoK, (2008). *Nairobi Metro 2030: A world-class African metropolis*. Nairobi: Ministry of Nairobi Metropolitan Development.
- Hake, A. (1979). *African Metropolis: Nairobi's Self-Help City*. Sussex University Press.
- KNBS (2012). 2009 Kenya Population and Housing Census: Analytical Report on Gender Dimensions, Volume XI.
- KNA/RN/1/163 (1981). City Council of Nairobi: Housing General.
- KNA/TR/8/1215 (1971). Huruma Cooperative Savings and Credit Society Limited.
- KNA/RN/6/24 (1969). City Council of Nairobi, Development of Mathare Valley.
- KNA/RN/1/148 (1966). City Council of Nairobi: Beggars and Vagrants.
- KNA/RN/6/69 (1973). Development of Mathare Valley.
- KNA/RN/6/23 (1978): Mathare Valley Site and Service Settlement Scheme.
- Manji, A. (1977). *Bulldozers, homes, and highways: Nairobi and the right to the city*. Amnesty International. 'We are like Rubbish in this Country. Forced Evictions in Nairobi, Kenya. Amnesty International.
- Nairobi City Council (1974). *Master plan for sewerage and drainage*. Volume I.
- Nairobi City Council (1985). *Development plan 1984-1988*.
- Nairobi City County (2018). *Nairobi City Integrated Development Plan 2018-2022*.
- Nairobi Urban Study Group (1973). *Nairobi metropolitan growth strategy report*. Volume I.
- Lonsdale, J. (2010). *Town Life in Colonial Kenya in Charton-Bigot, H. & Rodriguez-Torres, D. (Eds.) Nairobi Today: The Paradox of a Fragmented City* (1-21). IFRA.
- Kanogo, T. (1981). *Squatters and the Roots of Mau Mau*. Nairobi. Eastern African Studies.
- Nevanlinna, K. (1996). *Interpreting Nairobi: The Cultural Study of Built Forms*. Helsinki: Bibliotheca Historica.
- Otiso, K. (2005). *Colonial Urbanisation and Urban management in Kenya in Salm, J. & Falola, T. (Eds.) African urban spaces in historical perspective*. (73- 97). University of Rochester Press.
- Parker, M. (1949). *Political and Social Aspects of the Development of Municipal Government in Kenya with Special Reference to Nairobi*. [unpublished doctoral dissertation]. University of London.
- Republic of Kenya (2019). *Population and Housing Census*. KNBS.
- Rodriguez-Torres, D. (2010). *Public authorities and urban upgrading policies in Eastlands: the example of 'Mathare 4A Slum Upgrading Project in Charton-Bigot and D Rodriguez-Torres, Nairobi Today: The Paradox of a Fragmented City*. (61-94). IFRA.
- Thieme, T. (2016). *The ghetto will always be my living room. Hustling and belonging in the Nairobi slums*.
- Tiwari, R. (1981). *The origin, growth, and functional structures of Nairobi's Central Business District (CBD)*. in Obudho, R. (Ed.), *Urbanization and development planning in Kenya*. Kenya Literature Bureau.
- Werlin, H. (1966). *The Nairobi City Council: A Study in Comparative Local Government, Comparative Studies in Society and History*, Cambridge University Press.
- White, L. (1990). *The Comforts of Home: Prostitution in Colonial Nairobi*. University of Chicago Press.

Araştırma Makalesi / Research Article

Exploring Urban Poverty in Bangladesh: Dynamics, Coping Strategies and Beyond

Bangladeşte Kentsel Yoksulluğu Keşfetmek: Dinamikler, Başa Çıkma Stratejileri ve Ötesi

Manzuma AHSAN¹

ABSTRACT

Poverty assumes an urban character as the world becomes increasingly urban. To some, this is viewed as a positive force within the realm of socio-economic development, whereas to some others, this is considered as bearer of new poverty problems. These problems are critical to those who encounter them every moment of their lives – the urban poor. This is also true for a fast-growing metropolitan city like Dhaka in Bangladesh. Despite the remarkable achievements in terms of GDP growth, human development, and environmental awareness, Bangladesh still encounters a major challenge especially on the issue of poverty in urban areas. This paper has made an effort in exploring the dynamics of urban poverty in contemporary Bangladesh by focusing on its capital city. While exploring the urban poor, the incident of Pandemic situation due to novel coronavirus (known as covid-19) has been taken into consideration as it has made an 'uncertainty' since the last two years. With three phases of lockdown in Bangladesh, the urban poor had to bear the toll in many ways. By employing a mix-method, including a purposive sampling through field level observation, the present study has found out that the urban poor of Dhaka city have been facing many odds in terms of not only income-consumption poverty; but there have also been the dynamics of impoverishment through unemployment, lack of social networks, stigmatization, eviction, and social crimes etc. All these have made them develop their coping strategies in many ways starting from lending money to changing the occupations (even women being in 'prostitution'). These have been further validated with some case studies and few in-depth and key-personnel interviews. To mitigate these problems, there should be policies and guidelines based on three essential policy strands of economic, health, and administration criteria from the government and the stakeholders.

Keywords: urban poverty, urban poor, coping strategy, Dhaka, Bangladesh

1 Lecturer, East West University, Department of Sociology, Dhaka, Bangladesh, manzuma@ewubd.edu, ORCID: 0000-0002-1239-5682

ÖZ

Yoksulluk, dünya giderek kentsel hale geldikçe kentsel bir karakter kazanıyor. Bazıları için bu, so-syo-ekonomik kalkınma alanında olumlu bir güç olarak görülürken, diğerleri için bu, yeni yoksulluk sorunlarının taşıyıcısı olarak görülüyor. Bu sorunlar, yaşamlarının her anında karşılaşılan kent yoksulları için kritik öneme sahiptir. Bu aynı zamanda Bangladeş'teki Dakka gibi hızla büyüyen bir metropol için de geçerlidir. GSYİH büyümesi, insani gelişme ve çevre bilinci açısından kayda değer başarılarla rağmen, Bangladeş hala özellikle kentsel alanlarda yoksulluk konusunda büyük bir zorlukla karşı karşıya. Bu makale, başkentine odaklanarak çağdaş Bangladeş'teki kentsel yoksulluğun dinamiklerini keşfetmeye çaba göstermiştir. Kent yoksulları araştırılırken, yeni koronavirüs (covid-19 olarak da bilinir) nedeniyle ortaya çıkan Pandemi durumu olayı, son iki yıldır 'belirsizlik' yaptığı için dikkate alındı. Bangladeş'te üç aşamalı tecrit ile şehirli yoksullar birçok yönden zarara katlanmak zorunda kaldı. Bu çalışma, saha düzeyinde gözlem yoluyla amaçlı bir örnekleme içeren bir karma yöntem kullanarak, Dakka şehrinin kentsel yoksullarının yalnızca gelir-tüketim yoksulluğu açısından değil; ama aynı zamanda işsizlik, sosyal ağların yokluğu, damgalanma, tahliye, sosyal suçlar vb. yoluyla yoksullaşma dinamikleri de olmuştur. Bütün bunlar, borç para vermekten meslek değiştirmeye kadar (kadınlar bile kadın olmak üzere) birçok yönden başa çıkma stratejilerini geliştirmelerini sağlamıştır "fuhuş" içinde). Bunlar, bazı vaka çalışmaları ve birkaç derinlemesine ve kilit personel görüşmesi ile daha da doğrulanmıştır. Bu sorunları azaltmak için, hükümet ve paydaşlardan ekonomik, sağlık ve yönetim kriterlerinden oluşan üç temel politika koluna dayanan politikalar ve kılavuzlar olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: kentsel yoksulluk, kentsel yoksullar, başa çıkma stratejisi, Dakka, Bangladeş

1. Introduction

The world is becoming increasingly urban with a continuous growth in urban population. This growth will continue to rise, and the global share of the urban population is projected to rise to 60 percent by 2030 (UN Population Facts, 2020). It will increase by 1.5 times to 6 billion by 2045 (The World Bank Website), that is in other words, expected to increase to 68

percent by 2050 (UN DESA Website). Such a process of growth, known as 'urbanization', takes place by natural population growth and rural to urban migration. But often this scenario becomes complex on the basis of its confrontation with the issue of 'poverty'.

Poverty assumes an urban character in an increasingly urbanized world. Addressed as 'urban poverty', to some, this is viewed as a

positive force within the realm of socio-economic development; whereas to some others, this is considered as bearer of new poverty problems. The undeniable truth of urban poverty is that these problems are critical to those who encounter them every moment of their lives – the urban poor. These poor people in the urban spaces find it crucially challenging to survive because of many interrelated factors. With many of the challenges to survival amidst urban poverty, it also becomes critical to poverty reduction. This is also true for a fast-growing metropolitan city like Dhaka – the capital of Bangladesh.

Bangladesh is designated as an ‘emerging Asian tiger’ in the south Asian region (Garber, 2017; Šerić, 2022). It has obtained remarkable achievements in Gross Domestic Product (GDP) where the average growth in the last five years is 7 percent and the most recent value is about 6.9 percent in 2021 (The World Bank Data Website). The Human Development Index (HDI) indicates that Bangladesh has achieved tremendous success in many of its indicators. According to most items of the Human Development Index, *i.e.*, quality of life, Bangladesh is ahead of India and Pakistan (Šerić, 2022). According to the Human Development Report 2021-2022 (UNDP, 2022), with a life expectancy at birth of 72.4 years, an average 7.4 years of schooling, and \$5,472 gross national income per capita, Bangladesh has improved her index value by 0.006 compared to the previous year. The HDI value of Bangladesh for 2021 is 0.661 which puts the country in the medium human development category positioning it at 129 out of 191 countries and territories (UNDP, 2022). Women in Bangladesh are among the most emancipated in the subcontinent as their proportion in the workforce is more than 30 percent. Healthcare has improved in the country and poverty rate has been halved from 2011 to the present

time (Šerić, 2022). Bangladesh has also achieved success in environmental awareness in dealing with the biggest threat of climate change. Bangladesh is a riverine country where the confluence of the rivers has made this geographical area the largest delta in the world - known as the ‘Bengal delta’. Therefore, its position is sensitive to climate change issues (Šerić, 2022) as increased precipitation, sea level rise and tropical cyclones are expected to intensify, adversely affecting agriculture, access to drinking water and food, and human homes. To address this threat, the Bangladesh Delta Plan 2100 was launched. In line with this, new environmental guidelines to promote green financing, foster green banking, and establish dedicated funds for environmental development have also been in action (IMF Website).

However, despite all these remarkable achievements, Bangladesh still encounters challenges in many development issues. One of the most severe challenges is related to the issue of poverty in urban areas.

Urban poverty is changing the face of poverty in Bangladesh. Many of its problems, as Baker (2008) has mentioned, are rooted in a complexity of resource and capacity constraints, inadequate policies in central and local level, and a lack of planning for urban growth and management. Situation got worse with the Pandemic of novel coronavirus (known as *covid-19*), that has created an ‘uncertainty’ for all. Such uncertainty revolves around social divides and inconsiderate tendencies to social consequences based on inequality and injustice – that have hit the urban poor the most. Like the other pandemic-stricken countries, as the Human Development Report 2021-2022 (UNDP, 2022) delineates, layers of uncertainty are stacking up and interacting to unsettle life in unprecedented ways in Bangladesh too.

To tackle the pandemic situation, Bangladesh has followed certain phases of lockdown to stop suffering and death of the people. The first phase of lockdown was announced on 18 March 2020 and it lasted approximately to May 2020 with several short intervals. The second phase of lockdown was declared after a year on 7 April 2021 by observing an exponential resurgence of the virus, originated from neighbouring India, that made new threats for Bangladesh. ‘Red alert’ was imposed on Bangladesh-India borders including a temporary ban on every kind of public movement in those adjacent areas. Bangladesh had to learn to cope up with the ‘new normal’. However, such situation was again interrupted with the emergence of a new variant of the virus and Bangladesh had to face the third phase of unofficial lockdown (known as ‘limited public exposure’) in May 2022 that became severe by the end of June 2022 (13,516 confirmed cases with 4,670 weekly increase; WHO Website). In all the phases, strict restrictions were being imposed on public movement along with strict rules on wearing masks, proper hand washing and keeping social distances. These rules were most staggering for the urban poor. They have faced socio-economic upheaval and have taken the brunt of the pandemic situation. With three phases of lockdown in Bangladesh, the urban poor had to bear the toll in many ways.

The lockdown measures in the urban spaces of the capital city have disproportionately affected the urban poor. As being a non-privileged class, the urban poor were hit the most. These people - who were generally front-line workers, in domestic services, or with transport, food delivery services, or mostly informal workers - were hit adversely in dealing with poverty. As these people have to toil hard to earn their living, and they cannot work from a ‘computer’ at home; they are pushed down to

extreme poverty. There have been adverse consequences for all ranging from disruption of fundamental human rights to death that has literally stopped every aspect of human life. This has created a burden on the urban poor because of the nature of their jobs and limited ability to cope with the financial shock. These poor people are highly vulnerable to economic, social and health shocks even beyond the pandemic situation.

It is true that understanding of poverty has increased enormously through poverty assessments, city level studies, academic research and other analytical works at many national and international levels (Baker, 2008). However, these say little about the dynamics of urban poverty. Gaps exist about details on the issues for the urban poor. This also applies to Bangladesh on this particular issue. Therefore, it is necessary to address the problem as a challenge to encounter in Bangladesh.

Based on this setting, the objective of the present study is – to explore the dynamics of urban poverty in contemporary Bangladesh by focusing on its capital city. The study also focused on the suggestive measures to combat the problem starting from community to the other stakeholder level.

The present study has focused on the urban poor of the capital city of Dhaka. It is mainly conducted in the *Slums* (low-income informal settlements) and adjacent areas of three different geographic zones under the local government from the central government. The central government in Bangladesh has two spheres: national and local. The local government has two types of settings namely rural and urban. At the urban level there are 12 City Corporations, and 320 Municipalities (known as *Pourashavas* in Bengali). These bodies are entrusted with a large number of functions and responsibilities relating to civic

and community welfare as well as local development. The rest are designated under other urban areas as Zila parishad, Upazila parishad, and Union parishad having fully urban characteristics (LGD Website).

The three slum areas were purposively selected from the three different geographic zones under the local government system, where two of them were under Dhaka North City Corporation (DNCC) and the other one was under Dhaka South City Corporation (DSCC). Geographically, the slums were situated in the northern, south-western, and slightly south-eastern part of Dhaka city. These three slums were coded as slum-a, slum-b, and slum-c for the convenience of extracting field level information and relevant analyses.

While conducting the present study, there were many restrictions because of the continuous threats of pandemic situations. Maintaining personal hygiene to avoid health hazards in public was a must rule to follow. Therefore, the study has undertaken a Mix-method to select the respondents randomly from the spots, including an observational technique to learn from their realities. A semi-structured interview schedule was used to study their conscious experiences as a way to understand the reality around them. With field level observation, the present study has also extracted some case studies and few in-depth and key-informant interviews. As for analysis, a descriptive style based on interpretive research has been followed as it attempts to interpret social reality through the subjective viewpoints of the embedded participants within the context where the reality is situated (Bhattacharjee, 2012).

The respondents were basically the *Slum* dwellers who were interviewed both in their households and their workplaces in nearby areas. A total of 77 urban poor were selected for the interview from the

three slum areas (29 people or 37.6% from slum-a, 21 people or 27.2% from slum-b, and 27 people or 35% from slum-c) based on their willingness and availability for the interview.

A total of 20 Case studies have been collected from the slum areas by using a checklist. Respondents who could provide extra times for the interviews were considered potential for such cases. Furthermore, about 10 In-depth interviews (IDIs) and 7 Key-informant interviews (KIIs) were conducted with personnel from different government wings, development actors, civil society, Community Based Organizations (CBOs), local Non-governmental Organizations (NGOs), and community leaders etc. As for the observations, about 30 urban poor people were observed based on their workplaces in different locations in and adjacent to the slum areas. The households were also brought under the observational technique while interviewing the respondents at their households.

However, the present study has encountered some limitations in the course of its conduction. Firstly, the study has not been conducted among all the cities of Bangladesh. According to the state administration, there are a total of 8 divisions all of which have larger cities (Bangladesh National Portal). But the study was conducted only in the capital city of Dhaka. Secondly, depicting the issues of urban poverty appeared as some kind of sensitive issue for many of the urban poor. Their embarrassments made their responses inexpressive in quite a few instances. Many of them did not provide the exact information on some of the issues (*i.e.*, financial matters). And lastly, there were incomplete interviews as many of the respondents had refused to be interviewed furthermore.

2. Dynamics of Urban Poverty

This sub-section mainly discusses the findings of the present study. Starting from presenting the demographic information of the respondents, this sub-section concentrates on the many dimensions of urban poverty in the capital city, the vulnerabilities faced by the urban poor, their experience in dealing with poverty, and the other significant problems that made their situation difficult.

2.1 Demographic Information of the Urban Poor

The present study is mainly conducted in the *Slums* and adjacent areas of three different geographic zones under city corporations in the capital city of Dhaka. A *Slum* is recognized as a low-income informal settlement (addressed as '*Basti*' or '*Bustee*' in Bengali). It is a cluster of compact settlements of 5 or more households which generally grow very unsystematically and haphazardly in an unhealthy condition and atmosphere on government and private vacant land. Slums also exist on the owner-based household premises (BBS, 2015). These are places where physical, social, economic and political vulnerabilities collide, creating a multi-layered blanket of vulnerability for their residents (Banks, 2012).

In the present study, the respondents were basically the *Slum* dwellers (a total of 77) who were interviewed both in their households and in their workplaces in nearby areas. There were both male and female respondents, but females were higher in number (48 or 62.3%). The age of the *Slum* dwellers ranged from 17 to 73 years. Most of the respondents were married, and very few of them were single, widowed, divorced, and destitute (altogether 14 or 18.2%).

In most cases of the *Slum* dwellers, the reasons for living in the slums were in-migration from rural areas – when most of them came voluntarily for a better life. Many of them had come nearly 20-25 years ago. There were also few cases of climate-induced migration (*i.e.*, river erosion and flood) as they had no other place to go or live. Getting rid of poverty was also an issue along with land occupation (with life-threats) for migrating to Dhaka. Regarding education of the *Slum* dwellers, most of the adult respondents had no education. Very few of them could only read and write their names. Some of them had completed their primary education. As for the children, most of the girl-child were out of school than boys. Incidents of childrens' low enrollment and dropout of school have also been reported from the responses.

The *Slum* dwellers were both from the informal and formal sectors, with their skilled, semi-skilled, and unskilled labour. However, most of them were engaged in part-time (temporary) jobs. Males had greater job options than females. For most of the female respondents, there was the existence of '*Chutabua*' culture - who were basically housemaids on a temporary basis. There were also very few single headed households that were mostly female headed.

2.2 Life of People in Urban Poverty

Three issues were explored in detail to depict the urban poverty in Dhaka. Firstly, the vulnerabilities of urban poverty were sought out in terms of income-consumption poverty, poor infrastructure and services including their unsanitary living conditions, environmental hazards and the health risks, overcrowding in living areas, and dynamics of impoverishment. Next, the study has focused on how the urban

Table 1. Categories of Labour/Employment/Occupation among the Urban Poor of the Slum Areas

<i>Male</i>		<i>Female</i>
Rickshawpuller	Construction Worker	Homemaker
Van/CNG auto driver	Restaurant assistant (Hotel boy)	Housemaids
Transport Worker	Hawker	Garments Worker
Vegetable vendor	Street food seller	Construction Worker
Security guard	Day labourer	Cleaner
Cleaner	Mechanic (Motor garage, Electrical)	Street food seller
Carpentry	Small Business	Small Business
Plumber	Beggar	Beggar

poor deal with poverty situations. It was assessed on the issues of the urban poor's limited access to income and employment opportunities, along with the issues of lack of social networks, stigmatization, eviction, and social crimes. Lastly, there were discussions on some other significant problems related to urban poverty that the *Slum* dwellers had to confront in their lives.

2.2.1 Vulnerabilities of Urban Poverty

Living in *slums* means exposure to a number of vulnerabilities for the urban poor. In the first place, cash income is needed to meet the basic needs of a household in an urban space. But work options are limited to low-paid and irregular workers who are primarily dependent on physical labour and in the informal sector. There is also

Box 2.2.1.1: Response from a Case Study – 'being traceless on what to do and how to survive'

Before the pandemic, life was somewhat running in a comfortable way. Both me and my husband were working hard to meet our ends. I worked as a temporary house-maid and my husband was a care-taker of a shop in a nearby shopping mall. When the pandemic struck, my husband lost his job. I too was restricted from entering the houses I worked for. We became traceless on what to do and how to survive. And we had 2 kids to feed. We had to utilize all our savings but that too were mere for a minimum survival. We took loans but we are still in debt.

- Case study with a female respondent, aged-32, married, slum-a (code-14)

Box 2.2.1.2: Response from a Case Study - 'one meal a day'

I can never forget those horrible days of the pandemic. I was working as a cleaner in a clothing business office (Buying House). But the office was closed because of the pandemic and I lost my job. My wife was the only earning member and we had one kid and my mother living with us. We took only one meal a day so that we can save for the upcoming days. It was so uncertain then! Now that the situation is better, we still have to struggle a lot to manage three meals a day.

- Case study with a male respondent, aged-36, married, slum-c (code-8)

the existence of a high level of child-labour, who are typically girls, to provide assistance for their family income. These girls are exposed to multifarious problems including sexual harassments at community and at work.

The average monthly income of the respondents (from a range of <5,000 to >15,000) was only about Bangladeshi Taka (BDT) 12,300 (about United States Dollar or USD 119). Although, information on financial matters, being a sensitive issue to many respondents, were not revealed properly in the study. Many of them did not provide information about the exact amount. However, this amount was roughly estimated both from the respondents who provided the information and by observing the urban poor through their workplaces, business options, and other sources of income. Of course, not everyone earns the same amount of money and not everyone faces poverty in the same way. There was also the issue of pandemic situation which was still haunting people in many ways. This scenario was further revealed from the case studies. Such a case study has delineated a harsh reality of the urban poor.

Altogether there was uncertainty and instability of income for the *Slum* dwellers that has impacted their consumption tra-

its. In terms of food consumption, most of the *Slum* dwellers can manage two meals a day that are basically rice, vegetable, and lentils. Very few of them take breakfasts with handmade breads (Roti) and vegetables, while others take rice again. Having 'good food' (in terms of *Pilaff/Pilau*, *Korma*, or recipes that need extra oil/spices etc.) was availed very rarely (1 or at best 2 times per month). During the pandemic restrictions, when most of the urban poor were struggling for availability of work options, many of them had to skip breakfast and only had to take 'one meal per day'. A case study has well extracted such situations.

The urban poor of the three slum areas have also faced problems with poor infrastructure and services. These were basically found in housing, water and sanitation, transportation, power supply, and telecommunications. The housing condition for the urban poor was dilapidated, overcrowded, and having high cost for tenants. Most of the houses were tin-built, while very few of them were brick-built (with cracks and moss on the roofs, walls, and the floors). Very few of them were thatched hut (known as *jhupri* in Bengali). The families reside in one room where sometimes, the average number exceeds by 8 persons. Such room overcrowding prohibits the *Slum* dwellers from any kind of

privacy. As most of the residents live in a rented house, the high-cost of house-rents puts extra pressure on their economic hardship.

The present study has found out very few respondents who were owners of the rented house (the 'Landlord'). From their responses, it was found that most of them avail their earnings from the house rents. They also added that they have put a flexibility for the tenants to pay the rents as they can well realize the adverse condition of the poor families. Some of them had even exempted the rents amidst the pandemic situation. However, this came in an opposite manner from the respondents who were the house tenants. They have reported that though they were exempted from paying the house rents in the pandemic situation, but they had to pay the amount at a later time with a certain interest rate, when it was 'normal' again.

Apart from this, most of the living houses were not climate-resilient as they have faced constant dropping of water inside the house in the rainy season. With that, they have faced poor condition and services of water and sanitation facilities. Even many of their living places were subject to water-logging all year round because of poor sanitation infrastructure. Their sources of drinking water were scarce in number (with tap-water, and tube-wells). They have faced problems with transportation fare as these were equal for all classes of people. They do not even get any concession to pay the fare. Also, many girls had confronted incidents of sexual harassment while moving through public buses.

There lies serious problems with availability of power or electricity connections as most of the connections were taken illegally by the landlords. The respondents had to pay for the monthly bills, but they did not get adequate supply of electri-

city. With that, there was also the problem of load-shedding. Most of the urban poor were using mobile phones, but it was found out that they were lacking the proper knowledge to operate the mobile sets and had faced problems in availing services from the operators. With that, by observing the household of the slum areas, it was found out that many of them had a Television set (mostly Tube TVs), a fan (either or both ceiling and table fan), a light (preferably energy light), a gas-stove (but most with illegal connection), and few essential furniture (mostly a bed, a cloth rack, and a mitsafe). Availing cable connection was also observed in the urban poor households, but that was related to their flow of income.

The *Slum* dwellers also confronted inadequacies in the provision of drainage system, garbage collection, and healthcare services. With the poor infrastructure of water and sanitation, the drainage system was almost ineffective. There were broken slabs that made over pouring of filthy waters and other feculent stuff that made the drainage system clogged and unclear for a long time. This problem got severe with the use of latrines which was one of the most serious problems related to public health measures in the community. There were pit latrines for approximately 10-15 households, but all were in unhygienic condition. Few provisions of shared sanitary latrines were provided by some government wing, development actors, and NGOs who work for the people of the slum areas.

Besides that, in absence of a specific waste disposal bin, garbage (solid wastes such as rotten food, rubbish, ashes, residues, torn clothes, street and roadside litter, broken furniture and vehicles etc.) were thrown here and there in the whole community. This made the situation vulnerable for the deterioration of the environment that

Box 2.2.2.1: Response from a Case Study – ‘no one to seek help from’

When I lost my job due to the coronavirus disease, I could see no light. I had to look after my old age parents, but I was out of work. There was no one to whom I could go. I was even returned from the door of some acquaintances. There was no money to survive. I am still facing problems as I don't have that kind of connection.

- Case study with a male respondent, aged-27, single, slum-b (code-11)

again made their living conditions unhygienic. For this, the urban poor had faced many health-related problems. Of them, inhaling fresh air to breath was very much acute. In addition, water borne diseases (*i.e.*, diarrhoea, dysentery, and typhoid) were also common in those slums for which many of the respondents had lost their working days.

The most vulnerable among the urban poor were the old age persons and the persons with disabilities. Due to their infirm physical conditions, they were not in any kind of work or income generation activities. This situation has made them dependent on their families. Sometimes they were treated very badly by their own families as not contributing to any earnings to the families. Sometimes, they were neglected and even ridiculed by the community people around them.

There is another incident that impacts the livelihoods of the urban poor and that is related to climate disruptions in the form of heavy rainfall. Whenever there is heavy rainfall, it is the poor people who had to halt their work and even had to skip the day's possible earnings.

2.2.2 Urban Poor Dealing with Urban Poverty

The *Slum* dwellers had to deal with urban poverty alongside some crucial issues like

– unemployment, lack of social networks, stigmatization, eviction, and social crimes. Many of the *Slum* dwellers have revealed that they had faced unemployment repeatedly for several times despite their working age. As dependence on cash incomes to meet all the basic needs means that money was a matter for the urban poor, employment was placed at the centre of livelihoods and strategies for their survival and improvement.

There existed multiple challenges to their entry into the labour market that sometimes added insurmountable dimensions to their vulnerability, with obstacles to better employment (Banks, 2012). Some of these were agency-related obstacles, *i.e.*, low skill levels, less qualifications, few experiences, limited capital, and poor health. Some other obstacles were structural that were weaved into a hostile labour market characterized by intense competition, low wage rates, difficult and unhealthy working conditions, work irregularity, and the mediation of the labour market by intermediaries.

The urban poor also faced problems with the issue of lacking social networks. There was absence of social contacts for connections into the labour market, to influential people, or to the people alike that can offer support-in-kind. This situation was much adverse in the time of pandemic situation for many of the *Slum* dwellers.

A case study reveals such a situation more profoundly.

The problem of urban poverty got more complex with the existence of stigmatization, eviction, and social crimes. The *Slum* dwellers has faced stigmatization starting from 'being dirty' to 'no right to protest'. In line with that, the urban poor also confronted the constant threat to eviction. This happened especially when they fail to pay or pay the house rents lately. The threats of eviction have also been reported to be impacted largely by 'masthanocracy' (the rule of street gangs through terrors). This situation gets further blended into social crimes. The *Slum* dwellers were exposed to many social crimes like drug addiction, drug supply, gambling, violences, and street crimes. They were both engaged to and were being victimized of all these social disorders.

Such 'masthanocracy' and social crimes gave rise to an informal system of governance at the *slums* that reproduce and exacerbate existing inequalities. There was existence of criminals as local leaders, who were often patronized by the influential elites or some political groups. The *Slum* dwellers often faced problems by these interest groups who informally hold the power to do any offences to the urban poor. These were the dynamics of impoverishment that the urban poor had to confront.

2.2.3 Other Significant Problems

The phenomenon of urban poverty is pervasive, severe, and largely unacknowledged (ADB, 2014). There are some significant problems relevant to urban poverty that are effective in understanding such phenomena. Though these were particularly confronted by the urban poor in the pandemic situation, these have been continuing to adversely affect many of their lives.

Such problems range from being trapped in financial insecurity, starvation, reverse in-migration, impact on physical health, and impact on mental health of the urban poor.

Most of the urban poor were trapped in financial insecurity that was an extension of the problem they faced amidst the pandemic situation. This situation got more severe due to both formal and informal loans that they took from the moneylenders (basically from the local cooperatives, NGOs like: Association for Social Advancements-ASA, *Thengamara Mahila Sabuj Sangha-TMSS*) and intermediaries. Many of them were still in debt that has put them under cumulative socio-economic pressure to return the money.

As food security remains a key concern for most of the urban poor households, many of them had to starve to meet the other necessities of life. They had to skip one meal in lockdown situation as they could not manage the food. This has impacted their health status and working ability, which again put them under intense pressure. It was like a vicious cycle that impacted most of the urban poor in those slum areas.

Following the pandemic situation, the urban poor had to face the problem of reverse in-migration. This happened when many of them had involuntarily migrated to villages due to loss of jobs or failing to meet basic needs. Although, many of them had returned into the city-life but not all. This has created a new bulk of rural poor that may affect the rural advancement in many ways. This situation is further discussed by Hossain (et al.) (2022) with the connotation of rise of 'new poor' who represent a new socioeconomic group in Bangladesh.

The urban poor in the three slum areas were acutely vulnerable to many kinds of health hazards. For this, the impact on

Box 2.2.3.1: Response from a Case Study – ‘coronavirus is the disease of the riches’

We are poor, and they are rich. This disease (covid-19) will not harm us because we don't have money. It is the rich people who have to spend money for every kind of treatment. Coronavirus is the disease of the rich people (Boroloker Oshukh in Bengali).

- Case study with a female respondent, aged-25, married, slum-b (code-6)

their physical health was severe. There was existence of circulatory diseases including hypertension, diabetes, chronic respiratory diseases, skin diseases, water borne diseases, and cancer. Many of the women in the urban poor families were found to be particularly suffering from Obstetric and Gynaecological problems. In the pandemic situation, the *Slum* dwellers were underestimated with *covid-19* cases due to testing constraints. Testing kits and vaccination programs came much later to them. However, this was not paid with much seriousness by those poor people as they have connoted the *covid-19* to be the diseases of the higher-class people. A case study thus reveals their opinion on such an aspect.

With impact on physical health, the *Slum* dwellers also had confronted problems with their mental health in dealing with their poverty situation. There was presence of anxiety and depression among the urban poor of the slum areas. With economic hardship, they confronted repeated restlessness. Their quality of life was compromised which again built the route to stress and strain. Many of them, especially male respondents, became arrogant and unstable and so their family relations had deteriorated. Such problems were more severe for women, elderlies, and persons with disabilities. In the pandemic situation, the urban poor had to go through many death news and other miseries. Along with that, there were no celebrations/recreation

in national/religious festivals. Even there were lack of motivation and empathy that could boost them up in that adverse situation. There were also personal challenges to overcome due to stigmatization (of both being poor and also due to pandemic situations). Because of all these, there was fragmentation of social relationships among the *Slum* dwellers. The breakdown of mental stability (for failing to look after the family including financial instability) among the urban poor even had led to suicide (2 of such incidents were revealed from the case studies).

In line with this, there was another crucial matter in developing the mental health of the urban poor though they were not much concerned while responding about it. The matter is related to one of the common traits of the *Slum* dwellers about using slangs frequently in their daily language. They used such slang as part of their everyday activity.

3. Coping Strategies of the Urban Poor

While exploring coping strategies, the present study has found out that the urban poor of the three slum areas follow different coping strategies depending on different situations. As the urban labour market has grown rapidly, it remained largely informal (Banks, 2012). The urban poor face problems with inadequate income and so, most of them opt for two to three

jobs or business options at a time. Regarding opting for more than one job, it was found out that most of them were engaged in salaried jobs in the formal sector (*i.e.*, cleaner) and also doing small businesses (*i.e.*, tea stall). Some of them have also opted for doing business alongside income earning tasks in the informal sector (*i.e.*, a Rickshaw puller by day, and a street food seller by evening). People have also opted for doing 'overtime' (*i.e.*, a security guard consecutively for 16 hours).

The above trend is also observed among the female respondents. It was found out that many of them were engaged as salaried garments workers and were also doing 'overtime' to earn extra money. Some of them were doing small businesses (*i.e.*, clothing stores or street food sellers). Regarding opting for more than one job, some of them have been doing some extra works (sewing or making crafts) to support their families as homemakers.

Lending money was a great source for many of the *Slum* dwellers. Those who borrowed money, took it from both formal (the local cooperatives, ASA, TMSS) and informal sources (the intermediaries). Most of these lending took place at the time of the pandemic situation. Very few of them had borrowed money by mortga-

ging the mere gold jewelries they had but could not recover those back.

Among the urban poor, the old age persons and the persons with disabilities, who had physical weakness or any kind of inability to do any work, tend to be in 'begging'. This has been one of the easiest coping strategies for many of them as it does not require any investment apart from time. Begging has also been a way-out for earning money in the time of the pandemic situation. However, begging was interrupted if there were any seasonal disruptions. And with that, for any seasonal disruptions (mainly in the form of heavy rainfall), the urban poor people either utilized their own savings or again lent money to purchase foods and other essential stuff (*i.e.*, medicines).

Changing the occupations was also observed among the urban poor as coping strategies to match with their poverty situation. It was found out that many of the *Slum* dwellers had changed their occupation, *i.e.*, from temporary housemaids to street food sellers, from cook to cleaner, from cloth vendor to local food restaurant assistant (hotel boy) etc. to meet their basic necessities. However, one of the harshest realities of changing of occupations to live for basic survival has been revealed out from a case study, where it was reported

Box 3.1: Response from a Case Study – 'woman joined prostitution for survival'

I know a woman who was forced to be in prostitution amidst the pandemic situation. She was 21. Her husband was a drug supplier, and she was a victim of domestic violence. One day police raided their house and found the drugs brought by her husband. She was convicted and sent to prison with him. Once she was out, she was homeless, she had no money to survive and support for herself. So, she had to join prostitution to overcome the poverty she faced.

- Case study with a female respondent, aged-35, destitute, slum-a (code-9)

that, to cope up with the urban poverty in the pandemic satiation, a woman had to take up 'prostitution.'

There was also another aspect that has been revealed from the responses of the urban poor, but in few instances. This aspect was related to some of their interests in local politics and has been addressed as a coping strategy to deal with urban poverty. The respondents who provided information on this aspect have added that the local 'mastans' are the ones who were effectively engaged in political activities, starting from joining processions to even doing many kinds of criminal offences. All were driven to do such activities for 'money'.

4. Analyzing Urban Poverty in the Capital City of Bangladesh

The present study has found out some outstanding aspects related to urban poverty and the life of the urban poor. Regarding the reasons for their entry into the slums, it has reflected the aspect of migration. The proliferation and expansion of slums is often attributed to rural-to-urban migration that is a complex and multi-dimensional process (Afsar, 1999 as mentioned in Banks, 2012). A huge number of new migrants leave their rural homesteads annually, heading for Dhaka. They are being pulled towards the country's heart in search of economic opportunity, as well as pushed from rural areas due to poverty and natural disaster. Due to all these, slums are viewed as a temporary phenomenon and that rural areas are the 'legitimate' home of the poor (Banks et al. 2011, Rashid 2009; as cited in Banks, 2012).

Income is central for the day-to-day survival of the urban poor. The employment and income of these people has a deep connection with the poverty line because if the total income of a family is less than

the threshold, then that family and every individual in it is considered to be in poverty. However, determining poverty lines is a complex undertaking (ADB, 2014). Most countries use the monetary value of a minimum food basket to determine the poverty line; while a few make adjustments to this line by allowing for a minimum nonfood constituent of expenditure. A few countries allow for cost-of-living adjustments to differentiate between rural and urban poverty lines.

Following this, the Bangladesh Bureau of Statistics (BBS) uses the Cost of Basic Needs (CBN) method as the standard for estimating the incidence of poverty. In this method, two poverty lines are estimated: lower (1,805 calories per person per day) and upper (2,122 calories per person per day). The lower poverty line determines the extent of extreme poverty, whereas the upper poverty line, by adding together the food and nonfood poverty lines; determines the extent of moderate poverty. Irrespective of internationally used or country-specific poverty lines, there are signals and trends toward a geographical relocation of poverty from the rural to the urban areas. However, several scholars have taken the position that for countries that are entering the middle-income or lower-middle income groups, a higher urban poverty line of \$2.15/day is a better measure than the \$1.90/day line, which at best captures extreme poverty. It is based on 2017 PPPs and has been updated recently (The World Bank Fact Sheet Website).

Regarding the coping strategy of the urban poor, the present study has delineated some remarkable features. Various strategies help the urban poor to cope with income shortfalls, including buying in small quantities (at higher per unit prices), skipping meals and purchasing foods of lower nutritional values (Banks, 2012). All of

these have serious implications on health outcomes.

Following this, the urban poor living in slums bear the largest burden of health hazards and the slum-dwellers are considerably worse off in their lives (Kim, 2019). Within the framework of multidimensional poverty, health remains at the forefront of deprivations faced by the urban poor, especially those living in slums. The healthcare facilities were not adequate for them. Hospitals and clinics were not necessarily physically distant, but they were socially and financially distant from poor urban populations. Due to lack of supervision from the authorities, the doctors and nurses are often found to be very inefficient and this further weakens the prospect of poor people being unable to get access to proper healthcare services from public hospitals.

With physical health, the urban poor also face the distresses of mental health. Though being the most severe, these were mostly unrecognized. The physical and social environments of urban life can contribute both positively and negatively to mental health and wellbeing (UDMH Website). Compared to rural areas, cities were associated with higher rates of most mental health problems: higher risk of depression, more anxiety, and the risk of schizophrenia, in addition to more loneliness, isolation and stress. Even *covid-19* outbreaks took a heavy mental health toll on the urban poor (D'lima & Grabinsky, 2022).

In line with other coping strategies of the urban poor, the present study has brought up another influential issue related to lending money. The need to find alternative means of consumption-smoothing has led to the search for loans becoming the most common livelihood strategy among Dhaka's low-income households (Banks, 2012). These households have at least one

loan or debt in their financial portfolio, most of which are informal. Different types of loan play different roles in securing livelihoods, ranging from assisting with the daily struggles of survival or coping in emergencies, to facilitating prospects for investment and improvement.

Regarding housing conditions and education of the urban poor, the present study has found some depressing situations. It has a resemblance with the Slum Census of 2014 in Bangladesh too (BBS, 2015). According to the report, the housing structures within slum areas are made of relatively cheaper materials like straw, leaves, polythene sheets, wood, bamboo, coarse papers etc. These structures can be easily moved on short notice from one place to other and can be erected quickly. Generally the slum dwellers live in low cost housing structures. Most of them live in Tin-built houses. Near about 65 percent of them live in the rented houses, while about 27 percent in their own houses, and about 8 percent in other categories. As such, low-income communities pay exorbitant rents to live in slums with poor services and no tenure security (UNDP Bangladesh Website).

In terms of education of the urban poor, slum households have a primary school enrolment rate of only 77 percent that is significantly lower than the national level statistics of 98 percent (Khondoker, 2020). This indicates that the financial vulnerability of slum households translates to low enrolment. Enrolment numbers suffer a drastic drop with the age group of the children (from 69% for 10-14 years old to 25% for 15 and 19 years old), indicating alarmingly high dropout rates among school-going adolescents in the urban slums. The drop out cases for both girl and boy child was mostly related to supplementing the household incomes. Lack of healthcare facilities, inadequacies of

hygienic infrastructure, and lack of proper nutrition also lead to an increase in drop-out rates. Moreover, girls in the slums were discriminated against by the boys in terms of access to education. One reason behind such situation is that the girls were engaged in domestic work or they were needed to take care of their younger siblings.

The present study has shed light on the issues of water, sanitation, and hygiene (WASH) and power or electricity supply to the urban poor of the three slum areas. As the overcrowded urban settlements are characterized by poor infrastructure, lack of access to basic services, and exposure to disasters and climate risks, creating conditions of unsanitary environmental and public health, they are exposed to the problems related to WASH issues. These are also reflected across a range of health indicators, including exposure to water-borne diseases, nutrition, and maternal and child health; where slums perform worse compared to other areas of the country (WaterAid Bangladesh Website). In Bangladesh, two-thirds of the urban population lack access to safe water. In urban slums, more than 80 percent of households do not have access to sanitary latrines and toilet facilities and upto 60 percent of solid waste in Bangladesh is not properly disposed (BRAC WASH-Factsheet, n.d).

Regarding electricity supply, despite its importance for basic survival, it is not recognized as a basic urban service for the urban poor living in slum areas. With lack of access to clean and modern sources of energy, these people have not been addressed comprehensively (Lipu et al., 2013). They face barriers in availing such services in many ways. The urban poor face problems in accessing legal energy services due to illegal settlement, lack of explicit policy on energy and housing, lack of dedicated institutions, the pervasive role of masta-

ans, poor infrastructure and lack of monitoring and evaluating systems.

With the advancement of technological services in Bangladesh (with the motto of 'Digital Bangladesh'), the urban poor have also started to use mobile phones. However, most of them lack proper knowledge on operating and availing the services from the various telecommunication operators. For many of the urban poor, the use of mobiles has led to an improvement in their economic situation and that these benefits are greater than ownership and usage costs. Mobile also appears to change how slum residents interact with each other with stronger social relationships. While cost of a handset is the primary barrier to owning a mobile, the difficulty in using a mobile, clarity of charges for call-plans and information dissemination are also some other problems in this regard (Sarin & Jain, 2009).

Regarding the status of children in the slums, the situation is somewhat dispiriting. Most of the children in slums live in inhumane conditions. These children lack access to basic education and proper nutrition. The chaos of life in slums makes it difficult for children to grow up in a healthy manner (Malik, 2019). For children living in slum areas, life is difficult and often dangerous, with high rates of malnourishment, school dropout, child marriage, child labour and abuse (UNICEF Bangladesh Website). Gender concerns are usually neglected in cities that are overcrowded and unplanned. Girls and boys experience urban life in different ways with girls often facing discrimination in their daily urban life.

In line with this, the issue of slum socialization is also a crucial matter in the lives of the children that will ultimately impact their adulthood in the future. The issue of slum socialization has been given atten-

tion to discuss the common trait of the *Slum* dwellers about using slangs frequently in their daily language. As socialization can impact each and every factor of the life course, it is the process of becoming a part of the society. But it is impacted in many ways when it happens in the slums. Living in poverty, as Fish (2020) argues, tends to instigate trauma, making it more challenging to break from one's socioeconomic status. People living in poverty are more likely to be bullied, demoralized and isolated. The long-term impacts are extremely destructive, resulting in the oppression of communities, increase in large educational gaps, and in the perpetuation of the cycle of poverty. Therefore, socialization and poverty is a difficult combination when those in poverty are seen as outsider. Moreover, decreased affection and support for children in families and increased harsh and inconsistent parental practices induced by demoralization, distress, anger, anxiety, stress and frustration caused by poverty undermine socialization and child-rearing processes (Şengönül, 2021).

As a crucial aspect, the present study has put special concentration in discussing the role of women in urban poor families. Despite facing constraints in their labour market choices, women play a great role in sustaining poor households. From the earnings of daily self-employed work activities, women could provide a substantial and steady component to the household income. As economic insecurities hit the family over time (much of it was because of the pandemic situation), women helped their families by increasing earnings, initiating secondary jobs, obtaining loans from a variety of sources, foregoing personal expenditures and sacrificing their leisure. At the same time women also managed to provide 'unpaid care work' that places a vital share in the overall economy. The ILO estimates the value of unpaid care and domestic work to be as much as

9 percent of global GDP (USD 11 trillion), with women's contribution at around 6.6 percent of GDP compared to men's at 2.4 percent of GDP (APEC Policy Brief, 2022). Therefore, women are central to the family survival.

The issue of climate change has been dealt with special care while exploring the experiences of the urban poor in the present study. The impacts of climate change and natural hazards put the poor people living in slums at high risk. According to Baker (ed.) (2012), they live on the most vulnerable lands within cities, typically areas that are deemed undesirable by others and are thus affordable. The poor people living in the urban slums are exposed to the impacts of landslides, sea-level rise, flooding, and other natural hazards. Exposure to risk is further exacerbated by overcrowding, inadequacies in infrastructure and services, unsafe housing, unmet nutrition, and poor health. These conditions can turn a natural hazard or change in climate into a disaster, and result in the loss of basic services, damage or destruction to homes, loss of livelihoods, malnutrition, disease, disability, and loss of life.

By observing the above issues of urban poverty, it can be assumed that poverty has many meanings and contexts depending on how it is being experienced. Poverty is such a prevailing concept in society that is stigmatized on many levels based on social classes and the mindset that they have about the poor people. In simple terms, stigmatization means the act of describing or considering somebody or something in a way that unfairly suggests that they are bad or do not deserve respect. Therefore, poverty should be understood, as argued by Spencer-Wood and Matthews (2011), as progressing from simple dictionary definitions, to the more complex considerations based on cultural construction through discourse on impoverishment as

a relational process involving power dynamics at the intersection of classes, occupation groups, and gender. Impoverishment is a complex process involving interaction of capitalism, patriarchy, and social exclusion to structurally produce a set of economic, social, and political positions. Poverty is culturally constructed through ideological discourse as an individual failing and a stigmatized identity.

This can further be understood with the help of a brief reflection on the theoretical background of poverty. According to Shildrick and Rucell (2015), many scholars have tended to explain poverty by referring to people's moral failings, fecklessness or dependency cultures, while others have argued that it can be better understood as a result of how resources and opportunities are unequally distributed across society. Additionally, poverty has been explained with its relation to social classes as the opportunities open to people are influenced, to a large extent, by their social class positions. There are also the notions of stigma and shame in understanding the experience of poverty and the ways that those experiencing poverty can be negatively stereotyped by institutions (*i.e.*, public or welfare delivery services) that have been stigmatizing and disadvantaging the people in poverty.

While discussing poverty, a renowned sociological theory comes into the way known as 'Strain Theory'. Strain theory discusses that pressure derived from social factors, such as lack of income or lack of quality education, drives individuals to commit crime (Encyclopedia Britannica, 2019). The first ideas were provided in the 1930s by American sociologist Robert K. Merton that focused primarily on disadvantaged groups, wherein common aspirations and the inability to achieve those goals was considered a driving factor behind crime. Individuals whose incomes

placed them below the poverty threshold were unable to realize common, socially accepted ambitions through legal means, and thus they were forced down a path of criminal behaviour to achieve their goals. There is also the role of emotion in strain-derived crime because of many societal pressures.

In relation to the above, there exists the concept of 'alienation'. Alienation is the state of feeling estranged or separated from one's own setting, work, products of work, or self (Encyclopedia Britannica, 2022). In addition to its popularity in the analysis of contemporary life, the idea of alienation entails different meanings, *i.e.*, powerlessness (being controlled by external agents), meaninglessness (lack of comprehensibility or sense of purposelessness in life), normlessness (lack of commitment to shared social conventions of behaviour that causes widespread deviance), cultural estrangement (sense of removal from established values in society), social isolation (sense of loneliness or exclusion in social relations), and self-estrangement (realizing that the individual is out of touch with oneself). Following this, urban areas or inner cities are increasingly bereft of adequate housing, safe neighbourhoods, employment opportunities, primary health care facilities, and effective schools (Uchitelle, 2000, as cited in Holcomb-McCoy, 2004). For all these complexities, large cities fail to respond to the needs of families and individuals in the deteriorating urban areas that are often plagued with demoralizing social conditions (*i.e.*, poverty, homelessness, crime). This in turn promotes maladaptive behaviour and other malfunctions that affect the wider society and perpetuates a phenomenon called "alienation" (Calabrese, 1990; Erikson, 1986, as referred to in Holcomb-McCoy, 2004).

Therefore, it is necessary to understand poverty based on its many essence to provide policies and guidelines to wither away or at least to reduce it. The goal should focus on developing new strategies and measurement of multidimensional poverty and generate poverty reduction policy analysis. This also applies to the urban poor living in the slum areas of Dhaka city.

5. Suggestions and Conclusion

The Suggestions regarding the possible improvements of the urban poor of the three slum areas have been gathered from the IDIs, KIIs and from the field level observations. Several important aspects have been identified from their responses and from the interview survey and case studies. Some of the suggestions are made for the government while some of them are for the other stakeholders. By government, it means all the ministries that can work together to improve the poverty situation of the *Slum* dwellers. Following this, the ministries that can initiate and coordinate the tasks together are - Ministry of Finance; Ministry of Planning; Local Government Division under Ministry of Local Government, Rural Development, and Cooperatives; Ministry of Social Welfare; Ministry of Health and Family Welfare; Ministry of Education (Secondary and Higher Education Division); Ministry of Women and Children Affairs; Ministry of Youth and Sports; Ministry of Power, Energy and Mineral Resources (Power Division); Ministry of Information and Broadcasting; Ministry of Law and Justice; and Ministry of Posts, Telecommunications and Information Technology etc.

Suggestions are made for the other stakeholders to take measures to assist the urban poor. These are mainly - elected representatives/lawmakers (legislature), local government/city corporations, de-

velopment actors (United Nations, World Bank, IMF etc.), civil society, CBOs, local NGOs, mass media, advocacy groups, law and legal bodies, and community leaders etc.

5.1 Suggestions

Formulation and implementation of effective policies are prerequisites to fight the challenges that urban poverty poses. The suggestions for the possible improvements of the urban poor of the three slum areas have been categorized based on three essential policy strands, namely: economic, health, and administration criteria.

Table 2. Suggestions for Possible Improvements of the Urban Poor of the Slum Areas		
<i>Essential Policy Strands</i>	<i>Doable*</i>	<i>Key Actors and other Possible Stakeholders</i>
Economic	<ul style="list-style-type: none"> * Creating employment opportunities * Encouraging about self-employment and skill development * Providing assistance for savings, and credit initiatives * Sharing importance of micro-finance program followed by effective implementation * Imparting knowledge on opportunities and constraints for sustainability and reliability on various financial schemes 	<p>Government of Bangladesh:</p> <p>Ministry of Finance; Ministry of Planning; Local Government Division; Ministry of Social Welfare; Ministry of Health and Family Welfare; Ministry of Women and Children Affairs; Ministry of Youth and Sports</p> <p>Lawmakers</p> <p>City corporations</p> <p>Development actors</p> <p>Civil society, CBOs and local NGOs</p> <p>Mass media and advocacy groups</p> <p>Community leaders</p>
Health	<ul style="list-style-type: none"> * Identifying ill health as a chronic condition * Understanding adverse living and working conditions * Assessing the changing lifestyles * Concentrating on the problem of maternal and neonatal health including malnutrition * Focusing the persistent social inequality responsible for health problems * Pointing out effect of economic insecurity on health * Focusing on unstable social life * Detecting all communicable and non-communicable diseases plus their threats * Making awareness on substance misuse * Imparting knowledge on mental health problems. 	<p>Government of Bangladesh:</p> <p>Ministry of Finance; Ministry of Planning; Local Government Division; Ministry of Health and Family Welfare; Ministry of Education (Secondary and Higher Education Division); Ministry of Women and Children Affairs; Ministry of Youth and Sports; Ministry of Information and Broadcasting</p> <p>Lawmakers</p> <p>City corporations</p> <p>Development actors</p> <p>Civil society, CBOs and local NGOs</p> <p>Mass media and advocacy groups</p> <p>Law and legal bodies</p> <p>Community leaders</p>

<p>Administration</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Building partnerships for reducing poverty focusing the <i>slums</i> * Developing educated and skilled human resources to tackle urban poverty * Designing effective targeting as it is essential for the success of any program * Taking technical and managerial support from the community * Ensuring women empowerment (through setting up employment ventures as women groups) * Developing and expanding housing, infrastructure for health care, and environmental settings * Getting rid of urban wastes (through collection, segregation, and recycling) * Fostering skills through appropriate training * Enhancing delivery of municipal services to the citizens * Launching report cards for assessing the performance of the municipal services to the citizens * Initiating networking between professional bodies of city managers and the citizens * Developing, mobilizing, and empowering the community organizations * Initiating and implementing inclusive and climate resilient urban planning * Engaging stakeholders in “dialogue for development” * Taking initiatives for the law and legal bodies (specially police) to be more ‘pro-poor’ * Adopting ideas on shifting traditional bureaucratic approaches to contemporary management orientation * Embracing strong political will 	<p>Government of Bangladesh:</p> <p>Ministry of Finance; Ministry of Planning; Local Government Division; Ministry of Social Welfare; Ministry of Education (Secondary and Higher Education Division); Ministry of Women and Children Affairs; Ministry of Youth and Sports; Ministry of Power, Energy and Mineral Resources (Power Division); Ministry of Information and Broadcasting; Ministry of Law and Justice; and Ministry of Posts, Telecommunications and Information Technology</p> <p>Lawmakers</p> <p>City corporations</p> <p>Development actors</p> <p>Civil society, CBOs and local NGOs</p> <p>Mass media and advocacy groups</p> <p>Law and legal bodies</p> <p>Community leaders</p>
------------------------------	--	---

*Note: The suggestive measures of doable may overlap between and among the three policy strands (*i.e.*, economic, health, and administration) and the stakeholders depending on the need and capacity of the planning.

5.2 Conclusion

The developing world has witnessed a dramatic decline in the levels of poverty over the last few decades. Even with such a massive decline in the numbers and proportions of the poor, poverty continues to be a formidable challenge for Asia. Also, while poverty continues to be a predominantly rural phenomenon, there are clear trends toward poverty shifting to the urban areas (ADB, 2014).

One in seven people worldwide live in poverty in urban areas (mostly in the global South) in overcrowded informal settlements that lack adequate water, sanitation, security, health care and schools (Mitlin & Satterthwaite, 2013; as cited in ADB, 2014). These poor people are victims of 'stigmatization', and are more likely to be in 'strain'. They are being 'alienated' from their very human essence, from their labour, and from the society because of many vulnerabilities of poverty. Together with this, people in the informal settlements of urban areas known as slums endure poor living and working conditions, low incomes and inadequate diets, which all add up to large health burdens or premature deaths. On top of these problems, the urban poor have little voice and few means to influence the policies and pressures that work against their interests.

Following this, there exist a big dilemma about urban poverty policies to what extent to invest into poor people or into poor places and what type of interventions to choose. Therefore, there is a need to go for alternatives – and that alternative can be a joint venture by concentrating both the people and the places where they live. The different dimensions of poverty and the factors related to it underscore the need for policy and institutional reforms at the national and at the city level in order to improve the conditions of the poor. Policy

and institutional reforms can promote the scope for poverty reduction by fostering the economic growth of cities through the development of efficient and well-integrated markets for labour, land and housing, and finance, and through effective public finance, and responsive urban governance. The roles of central and of local governments are also necessary in this course. Perceiving urban poverty reduction in a wider social context and with reference to the many dimensions of poverty and its cumulative impacts would help national authorities and the other stakeholders to design their policies and strategies in a more effective way.

References

- Asian Development Bank (ADB). (2014). *Urban Poverty In Asia*. Manila: Asian Development Bank.
- Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC). (2022). *Policy Brief*. APEC Policy Support Unit, POLICY BRIEF No. 43. N.P.
- Baker, J.L.(2008). *Urban Poverty: A Global View*. The World Bank Group Urban Papers (UP-5). Washington DC: The World Bank.
- Baker, J.L. (ed.)(2012). *Climate Change, Disaster Risk, and the Urban Poor: Cities Building Resilience for a Changing World*. Washington DC: The World Bank.
- Bangladesh Bureau of Statistics (BBS). (2015). *Census of Slum Areas and Floating Population 2014*. Dhaka: Statistics and Informatics Division (SID), Ministry of Planning, Government of the People's Republic of Bangladesh.
- Bangladesh National Portal. *Divisions*. <https://bangladesh.gov.bd/site/view/division-list/%E0%A6%AC%E0%A6%BF%E0%A6%AD%E0%A6%BE%E0%A6%97%E0%A6%B8%E0%A6%AE%E0%A7%82%E0%A6%B9> accessed 22 September 2022.

- Bangladesh Rural Advancement Committee (BRAC). (n.d). *WASH-Factsheet*. Water, Sanitation And Hygiene, Urban Development Programme. <http://www.brac.net/program/wp-content/uploads/2020/02/WASH-FACTSHEET.pdf> accessed 25 September 2022.
- Banks, N. (2012) *Urban poverty in Bangladesh: consequences, and coping Strategies*. BWPI Working Paper 178. Manchester: Brooks World Poverty Institute, University of Manchester, UK.
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Textbooks Collection. 3. http://scholarcommons.usf.edu/oa_textbooks/3
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2019, September 25). *Strain theory*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/strain-theory-sociology>
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2022, June 12). *Alienation*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/alienation-society>
- D'lima, T., and Grabinsky, J. (2022). *COVID outbreaks took heavy mental health toll on the urban poor*. Published on End Poverty in South Asia, The World Bank Blogs. <https://blogs.worldbank.org/endpointvertyinsouthasia/covid-outbreaks-bangladesh-take-heavy-mental-health-toll-urban-poor> accessed 25 September 2022.
- Fish, O. (2020). *Socialization and Poverty: How Social Protection Uplifts Communities*. The Borgen Project Blog. <https://borgenproject.org/socialization-and-poverty/#:~:text=Socialization%20and%20poverty%20is%20a,same%20activities%20as%20their%20peers>. accessed 23 September 2022
- Garber, J. (2017). *There's a new 'Asian Tiger'*. An article published in the Business Insider on April 7 2017. <https://www.businessinsider.com/bangladesh-is-the-new-asian-tiger-2017-4> accessed 16 September 2022.
- Holcomb-McCoy, C. (2004). *Alienation: a concept for understanding low-income, urban clients*. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 43(2), 188+. <https://link.gale.com/apps/doc/A125956049/AONE?u=anon-955e228b&sid=googleScholar&xid=acef5589>
- Hossain, Z.R. et al. (2022). *Recovery with distress: unpacking COVID-19 impact on livelihoods and poverty in Bangladesh*. WIDER Working Paper 2022/13. Helsinki: United Nations University World Institute for Development Economics Research.
- International Monetary Fund. *IMF Country Focus - Bangladesh Prepares for a Changing Climate*. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/09/18/na09182019-bangladesh-prepares-for-a-changing-climate> accessed 16 September 2022.
- Khondoker, Z.A. (2020). *The State of Education in Urban Slums of Bangladesh*. BRAC Institute of Governance and Development, BRAC University. <https://bigd.bracu.ac.bd/the-state-of-education-in-urban-slums-of-bangladesh/> accessed 25 September 2022.
- Kim, O.M. (2019). *The health challenges for the urban poor*. An article published in The Daily Star on March 30, 2019. <https://www.thedailystar.net/opinion/perspective/news/the-health-challenges-the-urban-poor-1722178> accessed 25 September 2022.
- Lipu, M.S.H., Jamal, T., and Miah, M.A.R. (2013). *Barriers to Energy Access in the Urban Poor Areas of Dhaka, Bangladesh: Analysis of Present Situation and Recommendations*. International Journal of Energy Economics and Policy Vol. 3, No. 4, 2013, pp.395-411
- Local Government Division. *Organizations*. <https://www.lgd.gov.bd/> accessed 16 September 2022.
- Malik, A. (2019). *Children in slums: Living in inhumane conditions*. An article published in The Daily Star on November 20, 2019. <https://www.thedailystar.net/supplements/news/children-slums-living-inhumane-conditions-1829566> accessed 25 September 2022.
- Sarin, A., and Jain, R. (2009). *Effect of Mobiles on Socio-economic Life of Urban Poor*. Ahmedabad: Indian Institute of Management (IIM).
- Şengönül, T. (2021). *The Adverse Role of Poverty in the Socialization Processes in the Family and in the Cognitive Development of Children and School Performance*. *Journal of Education and Instruction*, Vol. 11, No. 2, 2021, 1-13. DOI: 10.14527/pegegog.2021.00
- Šerić, M. (2022). *Bangladesh: A New Asian Tiger On The Horizon*. An Op-Ed published in Eurasia Review. <https://www.eurasiareview.com/06092022-bangladesh-a-new-asian-tiger-on-the-horizon-oped/> accessed 16 September 2022.
- Schildrick, T., and Rucell, J. (2015). *Sociological perspectives on poverty*. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/report/sociologi>

cal-perspectives-poverty accessed 25 September 2022.

Spencer-Wood, S. M., and Matthews, C. N. (2011). *Impoverishment, Criminalization, and the Culture of Poverty*. *Historical Archaeology*, 45(3), 1–10. <http://www.jstor.org/stable/23070030>

The Centre for Urban Design and Mental Health. *How The City Affects Mental Health*. <https://www.urbandesignmentalhealth.com/how-the-city-affects-mental-health.html#:~:text=Cities%20are%20associated%20with%20higher,click%20here%20for%20more%20detail>. accessed 25 September 2022.

The World Bank. *Urban Development*. <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview> accessed 16 September 2022.

The World Bank Data. *GDP growth (annual %) - Bangladesh*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BD> accessed 16 September 2022.

The World Bank. *Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines*. <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines#:~:text=As%20differences%20in%20price%20levels,%242.15%20per%20person%20per%20day>. accessed 25 September 2022.

United Nations Children's Fund (UNICEF) Bangladesh. *Children in cities*. <https://www.unicef.org/bangladesh/en/children-cities%C2%A0> accessed 25 September 2022.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. *News: 68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN*. <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html> accessed 16 September 2022.

United Nations Development Programme. (2022). *Human Development Report 2021-2022: Uncertain times, unsettled lives - Shaping our future in a transforming world*. New York: United Nations Development Programme (UNDP).

United Nations Development Programme (UNDP) Bangladesh. *Housing solutions for the urban poor in Bangladesh*. <https://www.undp.org/bangladesh/press-releases/housing-solutions-urban-poor-bangladesh> accessed 25 September 2022.

United Nations Population Facts. (2020). Department of Economic and Social Affairs, United Nations. N.P.

WaterAid Bangladesh. *Urban WASH programme*. <https://www.wateraid.org/bd/urban-wash-programme> accessed 25 September 2022.

World Health Organization. *Bangladesh Situation*. <https://covid19.who.int/region/searo/country/bd> accessed 16 September 2022.

Araştırma Makalesi / Research Article

The Images of Urban Poverty in Bong Joon Ho's "Parasite"

Bong Joon Ho'nun Parazit Filminde Kent Yoksulluğu İmgeleri

Ferma LEKESİZALIN¹

ABSTRACT

The global acclaim, critical adulations, top prizes, and the box-office success amassed by South Korean film-maker Bong Joon Ho with his movie "Parasite" (2019) secured him a place in the film industry as the maker of a masterpiece. The movie's success comes as much from its intricately conceived multi-layered story which transforms into a rapidly moving thriller towards the end as its stunning images of urban poverty and urban privilege. But the most conspicuous fact about Bong Joon Ho's film is that it provides a thoroughly skeptical take on the South Korean economic miracle which has made South Korea the tenth biggest economy in the world and an intimidating competitor in global business and commerce. It is a well-known fact that South Korea is based on a market economy which allows individuals and businesses to freely conduct economic activities. Achieving rapid growth in a short period through guaranteeing profit, the country has enjoyed global success in various fields of commerce including high technology. While some political scientists consider the South Korean miracle as the result of the smart macroeconomic decisions applied by the authoritarian administration which has governed the country since early 1960s, the film shows the tragic consequences of such policies. Bong Joon Ho says that "Korea, on the surface, seems like a very rich and glamorous country now, with K-pop, high-speed internet and IT technology, but the relative wealth between rich and poor is widening. The younger generation, in particular, feels a lot of despair." Juxtaposing the life experience of the poor Kim family and business tycoon, Park family, Bong Joon Ho's movie shows how the neo-liberal cities are the exclusionary centers of the stark differences in living conditions. Approaching the South Korean economic miracle with skepticism, the movie renders the dark realities lurking behind the glamorous facade. The constitution of South Korea stipulates that "the right of property of all citizens shall be guaranteed." Bong Joon Ho's movie, however, belies this through its dark story of socioeconomic injustices and class conflict as the most conspicuous facts of South Korean urban life.

Keywords: urban poverty, South Korean economic miracle, socioeconomic inequality, class conflict, moral decay

1 Prof. Dr., İstanbul Topkapı University, English Language and Literature Department, femalekesizalin@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2935-2013

ÖZ

Güney Koreli yönetmen Bong Joon Ho'nun gösterildiği yıl Altın Palmiy'e'den Oskar'a tüm en iyi film ödülleri toplayan ve aynı zamanda hasılat rekorları kıran "Parasite" (2019) filminin hem sanatsal hem de popülerlik açısından bu derece ilgi görmesinin tek bir nedeni var, o da endüstri sonrası, neo-liberal enformasyon toplumunun sosyoekonomik eşitsizlik ve sınıf çatışmasını eşi benzeri görülmemiş çok katmanlı bir hikayenin yanı sıra son derece çarpıcı kentsel yoksulluk ve kentsel ayrıcalık imgeleriyle sinemaya yansıtması. Güney Kore'nin küresel ekonomiye eklemlenmesini sağlayan "ekonomik mucize" tüm dünyayı şaşırta bir olguyken, siyaset bilimciler bu olguyu 1960lardan itibaren ülkeyi yöneten otoriter yönetimlerin attığı doğru makroekonomik adımlara bağlar. Bong Joon Ho'nun filmi ise, sermaye birikimi, ucuz iş gücü ve hızlı sanayileşmeyle birlikte tüketim toplumuna geçiş yapan, 2020 itibarıyla kişi başına düşen 31.500\$ milli geliriyle Asya'nın dördüncü, dünyanın onuncu büyük ekonomisi olan, gelişmişlik endekslerinde birinci ligdeki ülkeler arasında giren Güney Kore'nin baş döndüren ekonomik başarısına toplumsal adalet ve gelir dağılımı eşitliği açısından şüpheyle yaklaşmakta. Güney Kore mucizesini alaycı ve trajikomik bir stratejiyle ele alan film, gelişmişliğin simgesi kentsel hayatın gelir dağılımından eşit pay alamayan yoksul kesimler açısından bir cehennem, fakat mucize ekonomisinin baş aktörleri olan girişimci teknokratların başını çektiği kent soylu zenginler açısından bir ayrıcalık alanı olduğunu çarpıcı bir sınıfsal gerilim ve çatışma hikayesiyle gözler önüne serer. Filmin çarpıcılığı büyük ölçüde yansıttığı trajik durumdan, yani kent yoksulluğunu bire bir yaşayan kesimin girişimci teknokrat burjuvanın kentsel ayrıcalıklarını fetiş haline getirmesi ve bunlara ulaşmak için giderek insani ve ahlaki değerlerinden ödün vermek zorunda kalmasını ortaya koymasından kaynaklanır.

Anahtar Kelimeler: kent yoksulluğu, Güney Kore ekonomik mucizesi, gelir dağılımı eşitsizliği, sınıf çatışması, ahlaki çöküş

Bong Joon Ho's Oscar-winning movie, "Parasite" uses urbanscapes to show the socioeconomic injustices and wealth gap between rich and poor in the South Korean society. The movie's images of the South Korean urban landscape reflect a divided reality where the poor inhabit the bug-infested, dingy semi-basement apartments and the South Korean rich inhabit beautifully designed, technologically supported, and secluded spaces. "Parasite" shows that exclusionary urbanspaces inhabited

by the wealthy elite are inaccessible by the poor who can only have access to comfort, luxury, and seclusion by becoming household aides to the wealthy. The fact that such discrepant realities exist side by side indicates that the South Korean economic success considered 'miraculous' by many is undercut by the socioeconomic injustices. In "Parasite," the wealthy avoid the dingy neighborhoods inhabited by the poor and the poor endanger their moral values to have access to the urban districts alloca-

ted to the South Korean business tycoons, captains of industry, and the technocratic elite. Foregrounding the collision between the opposite poles of the urban experience, Bong Joon-Ho creates a dreary picture of the degrading and dehumanizing effects of the socioeconomic gap on both the rich and the poor.

“Parasite” starts with the scenes from the Kim family’s daily life in a semi-basement apartment located in a seedy, decrepit neighborhood of Seoul. The apartment lacks the basic infrastructure facilities required in a livable environment. It has no ventilation; the sewerage is clogged; it hardly gets sunlight; it is infested by bugs; the smell of damp laden forever sticks to the inhabitants’ clothes. But the worst of all, it becomes a death-trap during heavy rainstorms. In South Korea, the term used for these semi-basement apartments inhabited by the low-income people is ‘banjiha.’ Colm Quinn (2022) points out that “Roughly 5 percent of households in Seoul are believed to live in banjiha properties across the city” (para. 4). The deadly floods of August 2022, which came after the heaviest rains in 80 years in Seoul, have brought banjihas to focus.

The recent flood has brought disaster to the inhabitants of semi-basement banjihas in Seoul. The news articles that relate the news about the August 2022-flood in Seoul are relevant in a discussion of the film’s take on urban poverty. In fact, the flooding reports imply the film’s foreshadowing the disaster which brings urban destitution and housing crisis under focus. BBC reporter, Melissa Zhu (2022) writes that the flood has been deadly: “As of Wednesday, at least 11 people were confirmed dead or missing as a result of the floods, which have gone on for three days”. The fact that some of the flood victims lived in the semi-basement banjihas exposes the glamour of the South Korean mo-

dern urbanscape. As he reports the flood, Colm Quinn (2022) refers to Bong Joon Ho’s movie: “That four of those killed in the flooding lived in banjiha--semi-basement dwellings--the kind popularized in the Oscar-winning movie Parasite, which featured a catastrophic flood scene” Quinn states that the movie “has thrown a spotlight on the country’s housing crisis” (Quinn, 2022, para. 7). While the CNN report about the deadly flood in Seoul calls attention to the drastic housing crisis, it implies that the existing urban poverty raises skeptical responses about ‘the South Korean economic miracle’: “Seoul has vowed to move some of the city’s poorest families out of underground and semi-subterranean homes after 13 people were killed in flooding caused by record rainfall this week, sparking public horror and calls for government accountability” (Yeung & Bae, 2022). The fact that banjihas become a deathtrap during the flood shows the doom faced by the South Korean low-income social groups. The news article further points out that the deaths in flooded banjihas have brought social and economic injustices to focus: “The deaths, which included a family who drowned after becoming trapped underground, have spurred the South Korean capital to put an end to people living in “banjiha” homes--the often cramped and dingy basement apartments made famous by the movie “Parasite” (Yeung & Bae, 2022). As the news articles indicate, the flooding semi-basement apartments are the tragic emblems of urban poverty in South Korea, a country proud of its economic success in the neoliberal economic climate of 2000s.

The leading economists agree that the neoliberal economic policies have made South Korea the tenth biggest economy in the world and an intimidating competitor in global business. Political scientists point out that the South Korean “economic miracle” is the result of the macroeconomic

decisions made by the administrations that have governed the country since the World War II. When the South Korean government undertook the task of nation building in 1948, they defined three conditions: “(1) poverty reduction, (2) social security and (3) national defense capacity” (Chun, 2018, p.34). Seung-hun Chun points out that industrialization had been seen as an effective means to deal with these conditions. In the decades that follow, industrial growth has become the precedence and provided “the significant increase in the nation’s output and income” (Chun, 2018, p. 23). Giving precedence to industrialization as well as applying the rules of market economy and allowing individuals and businesses to freely conduct economic activities, South Korea has achieved unprecedented economic growth in the second half of the twentieth century.

Writing in the early nineties, Robert Lucas called South Korean economic success as “The Miracle on the Han River” (as cited in Chun, 2018, p. 23). Lucas pointed out the signs of the sustainment of the miraculous economic and social transformation in South Korea:

I do not think it is in any way an exaggeration to refer to this continuing transformation of the Korean society as a miracle... Never before have the lives of so many people undergone so rapid an improvement over so long a period, is there any sign that this progress is near its end (as cited in Chun, 2018, p. 23).

According to Judith A. Teichman (2012), the improvement of the lives of the Korean people is primarily related with “early land reform and labor-intensive and export-oriented industrialization” (p.17). Referring to the country’s “policy of employment generating industrial strategy”, she compares South Korea with Latin American countries and states that South Korea has been able to avoid severe unemployment

and poverty which are “common in Latin America” (p.17). Calling attention to the South Korean efforts for reducing unemployment, Teichman presages a sustained economic growth.

In the second decade of the new millennium, indeed, the South Korean economic miracle persists. In 2020, the income per capita was calculated as 31.450 dollars a year. The country has been enjoying global success in various fields of commerce including high technology since the nineties. Yet, the recent research shows that this glamorous facade hardly covers the harsh reality of urban poverty. Seong-Kyu Ha (2004) points out that since the country began to receive money loans from International Monetary Fund in the late nineties, economic inequality has risen, which primarily has shown itself in “the increasing polarization in the housing conditions of the better off and of those of the worse off” (p. 139). Ha continues that “the impact on the economy of the ensuing crisis was severe, with the urban poor suffering more than any other group” (Ha, 2004, p. 140). The film’s director Bong Joon Ho is also skeptical about ‘the South Korean economic miracle.’ In an interview with Steve Rose, Joon Ho states that “Korea, on the surface, seems like a very rich and glamorous country now, with K-pop, high-speed internet and IT technology, but the relative wealth between rich and poor is widening. The younger generation, in particular, feels a lot of despair” (Rose, 2020, para. 3). Approaching ‘the South Korean economic miracle’ with skepticism, “Parasite” renders the dark realities behind this glamorous facade. The film penetrates into the reality of urban poverty which “is not simply low or inadequate income but refers also to a lack of physical necessities and other assets” (Ha, 2004, p. 140).

The most remarkable indication of urban poverty in South Korea is the inequality in living conditions. In “Parasite”, Joon Ho presents the urban space as the neoliberal city divided between the gated and isolated residences inhabited by the wealthy elite and the dingy neighborhoods inhabited by the poor. The gloomy content of “Parasite” involves the captivating scenes in which the poor aspires to be a part of the isolated, secluded, luxurious urban spaces inhabited by the wealthy. The gap between the urban experiences of the Kim family and the Park family, who represents the wealthy elite of South Korea, creates a gloomy picture of social and economic inequality. While the Park family residence appears to have all the comfort and luxury that money can buy with its ultra-modern design, technological facilities, lush green yard, expensive designer furniture, and more importantly, seclusion and peace, the semi-basement *banjiha* where the Kims live lacks even the basic facilities. While the Park property epitomizes the exclusive privileges of the rich minority, the Kims’ rundown semi-basement apartment represents the conditions of the destitute who struggles to survive in the neoliberal city.

Commenting on the housing inequality in South Korea, Jeong Ho-Lee points out the contrast between the slum areas and wealthy districts of Seoul with specific examples. In the divided urban space of neoliberal Seoul, while the slum area known as Guryong exists side by side with wealthy Gangnam, its inhabitants are totally excluded from Gangnam where property prices soar:

The fight over Guryong village has become a symbol for the wealth gap in South Korea. Gangnam, where the average apartment sells for about 2 billion won (\$1.8 million), is synonymous with the conspicuous wealth satirized by Psy’s viral “Gangnam Style” video in 2012. Guryong, howev-

er, captures those left out of the boom, including the country’s oldest residents: More than four out of 10 Koreans older than 65 live in poverty, a developed-world high. (Ho-Lee, 2022)

The inequality between the poor living conditions of Guryong village populated by the low-income residents and the posh Gangnam district shows the extent of social inequality in South Korea. Jeong Ho-Lee concludes that despite its economic success and rapid urbanization, South Korea is faced with urban poverty. Bong Joon Ho’s “Parasite” can be seen as an effective commentary on destitution in the South Korean urban environment which is ironically regarded as the emblem of the economic success. The film thus views the South Korean economic miracle through a darkly satirical lens. Mostly taking place in the Parks’ luxurious residence, it shows the secluded isolation of the wealthy minority of Seoul from the reality of the destitute. Joon Ho works his satire through the scenes of consumption culture which the wealthy enjoy but the poor are only spectators. The images of a life of wealth and comfort such as Mrs. Park’s shopping sprees and the glitzy birthday party she throws for her son stand in stark contrast to the inhuman conditions the Kim family experiences. While the wealthy minority can never get enough of glamour and luxury, the poor face deadly flooding in the dreary semi-basement apartments.

“Parasite” represents the Kim family’s epic struggle to overcome their urban poverty and their longing for a better life. Neither the father, Ki-taek nor the mother, Chung-sook has employment or any form of social security. They try to survive by odd-jobs like folding hundreds of pizza boxes. The film presents humorous scenes in which the family uses their cunning and inventiveness in order to meet some basic needs. The scenes in which the kids poach on a neighbor’s Wifi or when a cloud of

fumigation comes from outside, Ki-taek insists on keeping the windows open in order to take advantage of the free pesticide, exemplify the inventive solutions. Such scenes reinforce Joon Ho's satirical approach to so-called economic miracle. Although they choke briefly, the Kim family sorts out the pest invasion. Ki-woo, who is the protagonist of the film, has college aspirations, but lacks financial means to pursue them. One of the most severe consequences of economic exclusion is the fact that it causes lack of education. Economically and socially excluded people are usually less educated and this causes more social problems. "Parasite" shows how the poor deal with such disadvantage by putting emphasis on the individual effort.

The Kim children represent successful examples of self-education. They educate themselves in a way that they can become private tutors in the rich households. Thus, when Ki-woo shows up at the Park villa, it is as if he crosses the threshold into another world of cultivated pleasures and polished surfaces. The posh residence of Parks makes him more deeply aware of his own family's deprivation. The Parks can afford private tutors, drivers, and housekeepers. In the film, the fact that the poor can only have access to the elite households through selling their labour is centralized. The poor thus become domestic workers, nannies, tutors and private chauffeurs. They drive the rich to shopping malls and high-end restaurants and try to bridge the gap by following the dress codes imposed by their employer. The film presents the conflict by juxtaposing scenes in which the smug Mr Park is depicted as ascending the stairs of his ultra-modern home while the Kims have to run down the hill to reach their house during the flood. The scene is shot in a way as if the Kim family descends to the underworld.

Ki-woo aka "Kevin" becomes a part of the staff of the Park villa as the tutor of the Parks' daughter. Using her photoshop skills, his sister, Da-Song aka Jessica creates a fake diploma for him so that the Parks do not suspect his teaching credentials. The film further reveals that the poor has no other way to have access to the privileges of the wealthy except through moral compromise and dishonesty. Soon Ki-woo realizes that his own family could easily fill similar roles and through careful scheming introduces his sister as an art therapist for the family's little son. The Kim family may live in sewage-flooded squalor, but they are every bit as smart as the Parks. One by one they fill the open positions in the Park household using a variety of schemes. They fake identities and execute a well-rehearsed plan at the end of which the driver and devoted housekeeper are eliminated. The mother Chung Sook replaces the devoted housekeeper, Moon-gwang, who is left behind by the former architect owner of the villa. The father, Ki-taek becomes the new chauffeur. As the Kim family plays their part as submissive and good-natured servants, the film develops its theme of master-servant relationship working tension and dread. The scene where Mr. Park reminds Ki-taek not to go over the line and maintain the formal employer-employee relationship exemplifies the arrogance of the employer and the silent resentment of the employee. Later, Park tells his wife how Ki-taek smells bad and equates the smell to the "repulsive" atmosphere of the subway. The film thus implies that the mere presence of the poor is repulsive for the rich and as such works its tension.

The dramatic tension reaches its peak with the scene the Parks leave for a camping trip. The Kims thus have the opportunity to enjoy the privileges of the luxurious house. They bring out the booze, food, and take over the house. The scenes in which the Kims enjoy the family party in

the Parks' house show how the trappings of bourgeoisie seduce the poor. Yet, this brief break from poverty proves to be costly. The dark satire appears as the party is cut short when the former housekeeper returns, bringing a surprise with her. The turning point of the movie appears in the form of a secret in the basement which threatens to expose the Kims as impostors. It turns out that the Kims are not the only 'parasites' in the household. The former housekeeper, Moon-gwang has been hiding her husband in the basement-bunker for years outside the knowledge of Parks. A maze of events is unleashed which brings the class conflict and social inequality to the fore.

The exposition of the former housekeeper's scam implies a repetitive process in which the 'parasitic' status of the Kim family duplicates. In its depictions of urban poverty, the film sarcastically inverts the class struggle and renders it as an animosity between the poor. In other words, the film takes a sarcastic turn as the class conflict transforms into a violent animosity between the poor who begin to struggle for keeping the 'parasite' status. The former housekeeper and her husband are also parasites living off the Park household. In order to maintain the comforts of this parasitic life, both sides engage in a life and death struggle. The former housekeeper and her husband and the Kims thus begin fighting over the privileges they have in the Park household and the sterile, secluded, and peaceful villa ironically becomes the setting of bloody violence. Dehumanizing aspects of urban poverty are depicted in the scenes in which the former and present household employees allow animosity even to the extent of killing each other. The moral decay of the poor thus emerges as an inevitable consequence of poverty. The scenes that show the struggle of the poor against the poor imply Joon Ho's gloomy perspective with regard to

the South Korean social and economic inequality. The struggle ends with violence which affects all sides. The film's ending is like the eruption of tension experienced by the poor who have to make so many moral compromises in their struggle for survival. The exploding violence during the birthday party of the Parks' little son is, therefore, the result of such tension. The violent scene in which the two of his employees are left bleeding to death and yet Mr. Park, who tries to take his fainted son to the hospital, is totally indifferent represents the peak of the disastrous consequences of the animosity nurtured by urban poverty. Ki-taek who loses control over the loss of his daughter attacks and stabs Mr. Park to death. His murderous act can be seen as an exploitative reaction against the socio-economic inequality. Mr. Park, on the other hand, becomes the victim of the exploitative relations that rip the society apart.

In consequence, Bong Joon Ho's "Parasite" emerges as a masterpiece which exposes the dark realities of the globalized, neoliberal metropolitan space. The urban planning tends to focus on creating world-class infrastructure and spaces exclusive for the rich elite. Yet, this leads to urban spaces which are marred with economic and social inequalities. The film thus shows how the modern urban spaces are divided by the disparity between the poor and the rich who isolate themselves behind the secured gates. Focusing on such disparity between the destitute and the wealthy, Bong Joon-Ho implies that neoliberal urban space does not present much hope for the former. The father, Ki-Taek wants social upliftment for his family, yet what he ends up in is the life sentence in the basement-bunker of the Park residence. In its closing, "Parasite" puts forward a remarkable picture of the wreckage caused by urban poverty.

References

- Chun, S. (2018). *The economic development of South Korea: From poverty to a modern industrial state*. Routledge.
- Ha, S. (2004). Housing poverty and the role of urban governance in Korea. *Environment & Urbanization*, 16(1), 139-154. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/095624780401600112>
- Ho-Lee, J. (2020, December 18). The slum next door to Gangnam exposes South Korea's wealth gap. *Bloomberg: US Edition*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-17/seoul-slum-near-gangnam-guryong-exposes-south-korea-wealth-gap>
- Quinn, C. (2022, August 12). South Korea's unequal flood disaster. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2022/08/12/south-korea-flood-parasite-banjiha>
- Rose, Steve. (2020, January 31). Parasite director Bong Joon-ho: Korea seems glamorous, but the young are in despair. *Guardian*. <https://www.theguardian.com/film/2020/jan/31/parasite-director-bong-joon-ho-korea-seems-glamorous-but-the-young-are-in-despair>
- Teichman, J. (2012). *Social forces and states: Poverty and distributional outcomes in South Korea, Chile, and Mexico*. Stanford University Press.
- Yeung, J., & Bae, G. (2022, August 12). Seoul vows to move families from 'Parasite'-style basement homes after flooding deaths. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2022/08/11/asia/seoul-flooding-banjiha-basement-apartment-climate-intl-hnk/index.html>
- Zhu, M. (2022). Seoul floods: 'Parasite-style' flats to be banned after deaths. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-62501192>

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Topkapı Journal of Social Science, Vol. 2, No. 1, 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Finding Neverland: Homelessness and Despair in the Urban Space

Neverland'i Bulmak: Kentsel Mekanda Evsizlik ve Umutsuzluk

Sweta KUSHWAHA ¹

ABSTRACT

The centrality of the space of the home to an individual's existence has been extensively documented philosophically, anthropologically and socio-culturally. This paper plans to look at the state of homelessness and urban poverty within the postmodern spaces of cities like Hong Kong and Seoul through cinematic space. The paper is an exploration into the state of being homeless, adrift and existing within these city spaces and looking for something as a response to the rapid globalization of these cities. The centrality of the home is dissected through the fragmentary lives and spatially rootless existence that the characters in the two films under study have: Microhabitat (Jeon 2017) and Drifting (Jun Li 2021). Their urban poverty is contrasted against the towering buildings that line the sidewalks of these cities and is interrogated against the state and the accessibility of rights to the city within the state. How do placeless individuals fight for belonging and acceptance? What are the responses to urban poverty within these spaces of the city? These are some of the questions this paper will be exploring.

Keywords: urban poverty, homelessness, globalization, marginalization, cinema

1 PhD candidate, Jawaharlal Nehru University, School of Arts and Aesthetics, Sweta.kushwaha92@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0962-5627

1. Introduction

Originally, home meant the center of the world—not in a geographical, but in an ontological sense . . . home was the place from which the world could be founded. In traditional societies, everything that made sense of the world was real; the surrounding chaos existed and was threatening, but it was threatening because it was unreal . . . without a home everything was fragmentation. (Berger, 1984)

Within the contemporary urban space, the question surrounding homelessness, access to affordable housing, and who has the right to live within the city is a relevant concern in a highly postmodern and alienating space of the city. While traditionally home has been seen as the center of an individual's existence, a place one returns to so that one can get away from the anxieties of their modern existence, its interpretation has been transformed extensively over the past decades. While home as a concept continues to remain rooted in the permanence of a space one inhabits, individuals within the globalized world are challenging this by constructing and practicing alternative meanings of home. Home isn't merely about the physical materiality of a place anymore but also a mode of expression, a way through which people construct and define their identities and their ideologies.

A home isn't just a mere dwelling place, a place one inhabits, but also can also be interpreted as a place where routines and practices create and construct a sense of belonging and identity that helps anchor their existence in the physical, economic, and social fabric of the world. An individual's development isn't merely dependent on meaningful relationships with other people but also on the affective ties that they create with their immediate material environment around them as well. Home is where an individual originates from and

where one will be ending. Home is where a sense of belonging exists in tandem with people's identity and is also a place where our fundamental needs are heeded and cared for without issues. Within the meanings afforded to home, it becomes important to interrogate who has the right to it and who can afford it within a postmodern world. The access to housing is also access to privileges associated with having a home, and the belonging one might feel with their neighborhood, their community and their people. In the 21st century, home as a traditional, stable entity has been undone and it can no longer be a center where individuals find existential meaning.

Yi Fu Tuan considers "permanence as an important element in the idea of place (140). Home exists in a geographical space but could also be associated with "the idea of a human person as "place" or "home" (Tuan, 139). Therefore, while permanence is one of the qualities of a home, it can also be thought of in terms of movement from one space to another, the idea that we might not carry the physical space with us, but the potential of carrying the concept of home along with ourselves every time we move, as if the very existence of it is in transience. Furthermore, the sense of belonging is shifting beyond mere geographical locality (Conradson and Latham, 2005). Within a postmodern, globalized world, home moves with the inhabitant within the nomadic lifestyle that many have picked up either by choice or has been forced onto them by the state. Urban poverty, rising land prices and the impossibility of ever having a home are what have driven people in the 21st century to exist in constantly shifting kind of space.

2. Home in *Microhabitat*

Architecture and urban design “frames” space, both literally and discursively. In the literal sense, everyday life takes place within the spaces of rooms, buildings, streets, and cities that we inhabit. A life within a home is structured and shaped by walls, doors, windows, and objects that are within these spaces, and furthermore it is framed by decisions of urban designers, architects, the state, the inhabitants, and the hierarchy within them. The inhabitants in *Microhabitat* are confined within a handful of rooms and sometimes nothing at all, like Mi-so, with the streets being the only available home. Concentration on this physical space, in this manner, brings about a new kind of experiential meaning to the architecture that enables cinematic response to this to unravel.

Microhabitat revolves around Mi-so’s act of giving up on a house when the rent goes up and she is unable to catch up to all the resultant inflation. We see her spending the entire film couch surfing in friends’ houses, friends who used to be in a band together in college, and friends that she housed in their time of need when they were young. Mi-so’s character doesn’t complain about her lack of money or her job as a housekeeper instead choosing to live her life with a certain grace, dignity, and stoicism. Mi-so’s a direct threat to a capitalist system that measures an individual’s worth through social, financial, and cultural capital. Each visit to her friends is punctuated with her desire to nurture them. Mi-so’s utter disregard for any judgment towards any of her friends emphasizes her desire to not give into a system that valorizes people who give up themselves and their dreams for capitalism and society. She doesn’t blame her friends for choosing paths that have ensured financial stability, but which haven’t necessarily ensured their happiness or their peace.

Within the entirety of the film, Mi-so carries on with her routine of being a part-time housekeeper, drinking a glass of her favorite wine and smoking cigarettes. Her routine rarely wavers but within this routine, she is unable to carve out any solution for her urban poverty for none exists. Even if she is to give up on her cigarettes and her sole glass of wine, she would still be unable to make enough money to put in the safety deposit for a flat and afford a roof over her head. Her response to her lack of a house is one of resignation. However, it isn’t a passive response as much as an acceptance of the despair of living in a city and not being able to afford to house. There is a resignation to the way Seoul is and has treated her in all her life after her family’s fall from grace and money. She doesn’t have any familial support systems left. Her working-class status, her gender, and her lack of any ambition are mind-boggling to a capitalist society where an individual’s worth is connected to what they own and how much money they have. She isn’t ashamed to ask for help from people she continues to feel close to, despite years of separation. Her desire to ask for help doesn’t induce any self-pity either as much as the lingering affection she feels for them. However, her affection isn’t about entitlement either. She doesn’t feel people owe her affection either, instead understanding people’s desperation and problems better than they understand them themselves. Instead, her homeless existence becomes a tether for all her friends to become self-aware and realize the societal norms and the choices they took. In exchange for staying at people’s houses, she cooks, cleans, and labors for them before leaving. Cleaning is the only thing she can offer to her friends in transactions both emotional and financial. In the absence of her own domesticity and her lack of a home, she finds ways to perform the arrangement or semblance of a home in these spaces.

Mi-so's homelessness in the film is a comment on the altogether denial of domestic space by the city to marginalized, disenfranchised people like her. While her lack of a home is a cause of concern for her boyfriend who cannot house her as he lives in a youth hostel, everyone else also passes judgement on her lack of a home. The opening scene of the film emphasizes her separation from her immediate surroundings as she cleans inside a house belonging to another. The entire sequence emphasizes her quiet dignity in her labor and her hard work. This is immediately intercut with a shot of her walking home, carrying a borrowed bag of rice that has scattered due to a hole in the bag and her resultant disappointment with it and the real possibility that she doesn't have any ration to feed herself. This sequence then cuts to her solitary glass of wine and cigarette at a bar. While she moves in and out of other people's houses, she herself cannot rent one or perform the rituals of having a home in the entire film.

Mi-so values her romantic relationship with her boyfriend, Han-sol, and is ready to sacrifice her own hopes and dreams to support her partner. And yet, Miso loses her home and grapples with its loss in an increasingly capitalist society to hold onto the two things that are dear to her: cigarettes and whiskey. Despite keeping a strict budget, the room she inhabits at the start of the film is a room too sterile for any love to blossom. They must resort to selling their blood by the pint to be able to afford food on a date and movie tickets. Mi-so's condition is a direct result of the failure of the urban system's increased capitalization and a lack of familial connections that render her homeless. Rather than choosing to spend her salary as a part-time housekeeper on expensive housing in unsafe and highly unhygienic areas, she chooses to spend her life couch-surfing from one friend's house to another. Mi-so's later search for a house

is fraught with tension as all the prospective houses the broker shows her are located at the top of the hill or are attics with no electricity or ventilation, uninhabitable by a human being.

The claustrophobic interiors of the houses she visits are emblematic of the entire city of Seoul that's shown in the last continuous shot of the film that frames the entire city through the subway system and the road. Mi-so's houses are cramped and dehumanized spaces where the bodies are reduced to their mere function to barely survive. Mi-so's lack of a house is emblematic of a lack of space for her to materialize what she can have in her life. The end of the film sees Mi-so pitching up a tent near a river and living off the grid. Her last tether is taken away from her when her boyfriend flies to Saudi Arabia to work and save enough money to come back to South Korea and own a house with her. However, that dream remains unrealized as we see Mi-so after an undisclosed amount of time living the life of a nomad, her medical condition finally greying all her hair, signifying her inability to not just occupy and afford a space but also her inability to take care of herself in an increasingly capitalistic and cruel world that has no space for the homeless and the disadvantaged.

While we never see her directly framed in the last sequences of the film, the decision remains deliberate. It is also in a way a direct representation of how it's abundantly clear that the system has failed a woman like her and cannot account for her belonging despite her painstakingly trying, again and again, to save money and survive. Her failure to acquire a space to call her home doesn't mean she gives up. The last shot emphasizes that she continues to partake in her whiskey and her cigarettes after finally giving up on finding a home that she can afford on her meager salary. Her belonging, her sense of place is now

the tent that she has pitched on the riverbank against the dizzying lights of the city that has treated her like an abject, out of mind, out of sight. It is nature that finally gives her the belonging that she has been longing for.

Within the film, the camera never intrudes and just like Mi-so, observes the motions of her life. Director Jeon Go-woon keeps the camera close to emphasize the cramped interiors and the emotional pressures they can generate occasionally drawing back to reveal the sprawling cityscapes, like the longer take filmed from inside a subway to remind us about invisible and dispossessed souls like Mi-so living such a life. Within the film, while the camera closes in on her, it never intrudes or shows a pitying perspective. While it's the people around her who ostracize her, in subtle forms, she herself is never made to feel pity about what is happening to her, just instead resigning herself to the fate of the homeless. But within the narrative, she isn't a figure of pity but instead, at multiple points, it is her friends who become the object of pity for their extinguishment of their individuality and their dreams. While others judge her lifestyle as nomadic and therefore rebellious, something so frowned upon within the highly conformist society she doesn't hesitate to ask for the things that are necessary and never at the cost of her freedom and her sense of self, something the others have compromised on and feel proud of themselves for having settled and found a house to call their own.

Selfhood alongside urban poverty becomes harder considering how it can render one's agency null and void. Her band members have all conformed to the socio-economic-political milieu of 21st century Seoul that spares no one from patriarchal notions of marriage, gender politics at the workplace, familial obligations, and capitalism. Her friends are all part of a system that

gives the bare minimum in exchange for demanding the maximum out of an individual.

Mun-young, the first person she contacts, works for a corporate firm and her first action is to hook herself up to an IV line when she meets Mi-so during her lunch hour, which is later interrupted mid-way by her supervisor's phone call. Mun-Young states that while she doesn't consider Mi-so's lifestyle normal, she finds it cool while at the same time accusing her of living in a fantasy world of living rent-free and still smoking as she did in college.

The house and its connections to its inhabitants in South Korean culture are derived from Confucian traditions. In South Korea, doctrines like “현모양처” Hyun Mo Yang Cho —wise mother and good wife, which idealised the submissive wife and altruistic mother are important to the fabric of the house. Similarly, “남존여비” *Nam Jon Yo Bi*— respect for men but not for women— belief also originated from the Confucian concept that women were inherently inferior, and they were relegated to a life of self-sacrifice (E. Kim, 1998). In family norms, some principles like “남녀유별” *Nam Nyu Yu Byol*- men and women are originally different- and “내외법” *Nae Oe Bob*- women's place is the domestic space and men's place is the public space emphasized women's foremost duty to family and home (Y. Kim, 2005). While these Confucian ideals have been challenged and accepted as outdated, the idea of “효” (*Hyo*), which refers to filial piety, still dominate the South Korean society and considered a traditional virtue worthy to be preserved. 효 is often cited as a direct reason for the continued expectation from women to bear the responsibility for each member of their family. However, the recent democratization of South Korea in the 1990s and early 2000s did bring institutional and legal changes for gender

equality and brought scrutiny to the patriarchal society (S. KimKee, 2004).

Hyun-jung, played the keyboard in college with Mi-so, and seems uncomfortably settled into her married family routines when Mi-so visits her. She struggles with unpaid labor that is expected from her by her husband and her in-laws, a burden that exhausts her, but her duty expects of her. However, she doesn't have any right to the home that she works tirelessly for. Despite fulfilling the duties of a daughter-in-law and wife, she cannot claim any space in the house as her own. *Nae Oe Bob-* insists that the family and the domestic space come first. Similarly, Jung-mi used to play guitar in the band but is now married and saddled with a toddler and a husband whose needs she is responsible for like a child. While she has a huge bungalow that she is a mistress of, the house is framed repeatedly as intimidating, sterile, and without affection, quite like her marriage and the promises of motherhood that have failed.

These women had ambition and dreams but within the capitalist and patriarchal system, they have given up, just to survive. Jung-mi in particular feels threatened by what Mi-so represents, as an unattached woman who can live, however she wants, unlike her who's nothing but like a live-in caretaker for her husband, a role she feels is an appropriate exchange for her getting out of her urban poverty and climbing up the social ranks, nonetheless a role we clearly see she resents. Her state of mind is revealed through the constant Freudian slips as well. Hyun-jung on the other hand while understands Mi-so but is powerless to let her stay even beyond one single night for her in-laws really control the house and its space, she has none for herself. Dae-yong is emotionally ravaged from the abandonment of his new wife and a house that's mortgaged to the hilt,

depressed, and surviving on alcohol when Mi-so finds shelter in his spare bedroom. The material success does nothing to alleviate his struggles. She comes into everyone's life and sees the choices that they have made but doesn't judge them the way they judge her, instead laboring for them with her body, cooking, cleaning, taking care of them, showing a kind of gentle care that allows her friends to relax for a second from the humdrum and just exist.

Mi-so can even be seen as a figure that reminds them of what they have lost, the liberation and the freedom. Her nomadic existence only reminds them of the parts of themselves they threw away. A simple life is what she seeks and what she ultimately gets, even if the path to non-conformity means homelessness and a rootless meandering everywhere in the city. Behind the carefully cultivated façade of these people, she gets to the other layers for us to really interrogate what really is a home and belonging.

Within the entirety of the film, we do not see her trying to get a desk job or anything permanent because her options are limited. She had to drop out of college because she couldn't fund her education after her parents passed away, and the city and the urban existence are indifferent to any person. Her desire to stay away from the things her friends have accepted and settled for also speaks of a deeper decision to pursue what feels meaningful to her—supporting her partner's dream to be a cartoon artist; going on dates with him; doing her job meticulously; her cigarettes and her wine. All of these are her way to resist a slow dwindling of herself and her identity and a comfortable escape into these indulgences. Vice is indulgence, a choice, an agency that is what sustains her. However, it's also a reminder of her own younger and carefree days, college and bandmates, and the hazy drunkenness and joy of being

young, wild and free. It's also a reminder of a life without the requirement of choices that individuals make for their survival when they turn into working adults. The contrast is brought beautifully when we see her navigate the spaces of the homes of her friends. Within the houses her friends inhabit, there is a lack of love and belonging despite a house to live in, unlike her.

Watson and Austerberry's 1986 research survey revealed through survey responses, certain findings about home and homelessness. It was found that certain things were common among people like good material conditions and standards, physical and emotional well-being, intimate social relations, agency, and privacy (93-7). In contrast to home, they defined homelessness as a lack of the above conditions (97-102). However, the research also found out that 30% of the women did not consider their current accommodations as their home but refused to define themselves as homeless while 32% of the women thought the absolute opposite of this (92). These contradictions of having a home but defining oneself as homeless and vice-versa point to the larger contradictions within people's relationship to spaces that house them in the manner that is most comfortable to them.

Mun-Young states in the last section of the film the reason why Mi-so seems to have disappeared when she doesn't turn up for the funeral of a college teacher and suggests that "maybe she couldn't afford it anymore." While the cost of living in the city is too much for people on the fringes like her, the only solution left is then to give up entirely. Mi-so carries her home with her even if she doesn't have any physical space which bears her name or a legal document either. Her placelessness is also what gives her the right over her own body and her own belonging. While her belonging has been spurned by society, homelessness is

something that she becomes intimately familiar with but something that she refuses to acknowledge as a failure. Instead, her homelessness is shown as a failure of a system that cannot house her and whatever dreams she might or might not have. While she is resigned to the helplessness of a homeless existence, the despair hasn't gotten to her, unlike her spatially rooted friends. The question through the film then becomes about the dignity people like Mi-so are allowed to have and how being homeless makes them any less of a human or not. This is also a question asked in the film *Drifting*. They are homeless but not mindless.

3. Despair and Boredom

Drifting, like *Microhabitat*, also brings to notice the indifference of the system and its officials in disrupting the lives of homeless individuals that are living on the streets. It focuses on such a group in Hong Kong that is living off the street in any manner they can manage to. At the heart of the film is Fai, an inmate recently released from prison, who goes back to living on the street. The film focuses on Fai, an inmate recently released from prison who is back on the street as a homeless person. Furthermore, it focuses on Fai's court case against the government for forcefully making them vacate the streets in the middle of the night and throwing their possessions in a garbage truck and confiscating it, even his photo with his son, without any prior legal notice of eviction from the street. The film follows his struggle against the court and the legal system that refuses to acknowledge the invisible bodies of the homeless, leave alone treat them with any dignity.

The boundaries between the public and the private are eroded within the space of the street for these homeless individuals. A

street is a public space that is supposed to belong to everybody but in essence, does not. The crisis of the housing industry within Hong Kong is based on Government controlled land prices resulting in hyperdense spaces and a housing crisis that hasn't let up contemporarily. Within such a politics of space, the homeless characters only hope to find any place to settle for a short while till they are displaced again. Their life is nothing different than the nomadism of people who move from space to space as the homeless crisis and the state intervention ensures there isn't any permanency or any certainty within their lives.

The community of homeless people is at the center of *Drifting*, a title that speaks of not just the rootlessness of their lives but also how people permeate and drift in and out of these makeshift systems of families created within this transgressive space of the street and become involved in the trials and tribulations of these dispossessed people. These impermanent spaces of living have objects within them because urban poverty does not equal a lack of objects. The objects that litter these ramshackle houses are all objects that have emotional value and speaks of a deeper desire to retain the humanity that is denied to these people because of their homelessness it is almost as if by holding onto these objects they're asserting themselves and their presence against the crumbling infrastructure system, the government, and the city. They also hold onto the memories associated with these objects that make it bearable to exist in a system where they are considered a failure, worthless, and inhuman. The homeless people at one point in the film don't even have the money to take the subway, instead opting for the ferry, a much cheaper option. Their non-access to money also limits their movement within the physical spaces of the city unless they are willing to walk throughout the island. Their lack of permanent address translates

to their lack of opportunities to ever move out of their homeless status since all jobs would require identification cards and home addresses. It is an unending cycle of poverty becoming more enmeshed with the lives of the homeless.

Within the film, Muk is a teenage boy that Fai takes under his wing, seeing the image of his son in him but wanting him to stay away from the cruelty of a homeless existence at the same time. However, it is also these same people who become a makeshift family for Muk, for later it's found out that he ran away from his home, boredom combined with loneliness leading to such a thing. Muk also asks hard questions when he speaks out loud "where can poor people live?" Who has the right to possess a home? Possess a space and call it their own in the simplest way possible? Can marginalized people ever claim ownership of anything long enough to call it their place? How do they live in a city that denies them the basic human right to exist in a safe space? The rights of citizenship are outright denied to the ones on the fringes and are reserved only for the homeless, the ones who will contribute to the capitalist machinery, anything else is discarded.

Boredom is a direct result of the despair that these people find themselves in. Unlike Mi-so and her resigned but dignified response to her homelessness and despair, the people within *Drifting* resort to drugs and sex as the only response to the lack of any stimulation and sensorium. It is only through excess that they can experience anything beyond despair while living on the streets. Chaos and disorder abound in the world of *Drifting* as the unbearably slow pace of their life are also where their boredom finds its survival, teeming with the potential for destruction, just something to do, to stave off the thoughts, the despair, the hopelessness of their situation. Chain smoking, drug addiction and alco-

hol are all responses to a lack of foci within their lives, because the state repeatedly breaks down their personhood, rendering them invisible in any way that matters. It is invisibility against which Fai is really fighting for. The invisibility of what happens on the streets and the ones who treat it as their homes, how they cannot be ignored and remain unacknowledged in a system that creates them in the first place. Their despair is also a response to their entrapment in an urban system of globalization where the contrast between the high-rises and the homeless is painful and evident everywhere.

As Michel Foucault notes, letting die is not as simple as “murder as such” but is instead a form of “indirect murder: the fact of exposing someone to death, increasing the risk of death for some people, or quite simply, political death, expulsion, rejection, and so on” (256). These people and their lives ultimately do not matter to the state. In fact, the state is actually “letting die” these people, therefore, they are complicit in their suffering even if their presence is never even acknowledged.

When Muk leaves for his mother’s home and the Master, another character who acts like the wise elder of the makeshift family commits suicide, there isn’t anything holding Fai back apart from the acknowledgement of his utter helplessness and his refusal to give in to the only thing that has sustained him since his release: the street and his house on it. The fight is a constant fight against abject despair and Fai’s drug addiction is a response to that. Fai refuses to leave the home that he has constructed along with the help of other homeless people that make part of his family. While rootless existence is often what we have seen in the film there’s still an attachment to the place. Within the last house Fai inhabits, there is a kind of association of this space with a place. The house has turned

into a place and that is what renders any alternative housing arrangement abhorrent and insignificant, despite the threats of being forcibly moved. This house is constructed through discarded objects gathered and collected from all over the city and with the help of other characters as well. It isn’t just concrete and cardboard boxes off the street for him, but instead, it’s a place that holds memories, affection, love and desires within its temporary walls, and for all intents and purposes, is a home that anchors him when people around him are slowly dying, giving into despair, just fading away. The space of this ramshackle house is saturated with meaning for Fai, and his inability to leave it when the state wants to destroy these houses under the bridge, speaks not only to the rootedness of a house but also to its fleeting existence.

The house becomes the final straw where Fai’s despair, hopelessness, the lack of choice takes over. He is forced to choose a tragic end, without any dignity left by the state, without any space to call his own. His court case has been completed with no apology from the government only a meagre compensation. A house for people like Fai can only be a utopic dream and by its very definition doesn’t exist. Instead of abandoning this house and moving and reconstructing it somewhere else, Fai chooses to burn alongside his own house, where his photograph with his son, symbolic of his rebellion against the state, starts burning alongside everything it stood for. The stark contrast of the subway as a symbol of modernity and the house burning below it in the frame makes the question even more horrific. Development within the urban space then is always about development for whom? For what purpose? Who benefits from it?

Drifting while showcasing the housing crisis also shows how development continues to happen, condos and skyscrapers

continue to be built but the invisible marginalized inhabitants continue to remain invisible against the global image of Hong Kong city. The abandoned roads that Fai and others live in are socially devalued spaces, on the fringes. Within the discarded spaces of the city, boredom is the affect that is felt within the inner self where personhood is defined.

4. Conclusion

What then the director Jun Li seems to be asking is the right to the city and if the urban poor, the marginalized have any right to it? Similarly, *Microhabitat's* seems to be interrogating urban poverty and choices that individuals are forced to make in Seoul. Where does one go when the city cannot and will not house these individuals? There is no answer given. Only a reality is shown where the homeless can end up nowhere but in the public space of the street until removed or in nature, for the city has no use for such individuals, discarded and thrown away.

Within the spaces that Mi-so, Fai and the others occupy, their despair takes varied and different responses. Suicide, boredom, or abject resignation is a response to a system that is indifferent, to a city that renders individuals helpless to infrastructure that is meant to alienate and keep people isolated. The sense of home and belonging to a place that these characters seek is also a desire to form a connection with any space that would receive them, without judgement. The urbanity of these cities only renders these individuals invisible. Within this invisibility, all they seek is an acknowledgement and a space to call their own, as should be their right.

References

- Berger, John. (2005). *And Our Faces, My Heart, Brief as Photos*. Bloomsbury.
- Conradson, David and Alan Latham. (2005). "Transnational urbanism: Attending to everyday practices and mobilities." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31, 227 – 233. <https://doi.org/10.1080/1369183042000339891>
- Drifting*. (2021). Directed by Jun Li. Hong Kong: Mm2 Entertainment, Netflix.
- Foucault, M. (2003). *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège De France, 1975-1976*. New York: Picador.
- Kim, E. H. (1998). The Social Reality of Korean American Women: Toward Crashing with the Confucian Ideology. In Y. I. Song (Ed), *Korean American Women: From Tradition to Modern Feminism*. Praeger.
- Kim, Y. (2005). *Women, Television and Everyday Life in Korea: Journeys of Hope*. Routledge.
- Kim, S. Y. (2004). Modernization and The Change of Family. In J.-S. Chung & J. An (Eds) *The Current History of Korean Women*. HanUl.
- Microhabitat*. (2017). Directed by Jeon Go-woon. South Korea: CGV ArtHouse, DVD.
- Watson, S. and Austerberry, H. (1991). *Housing and Homelessness: A Feminist Perspective*. Routledge.
- Yi-Fu, Tuan. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Artan Konut İhtiyacı ve Konut Sorununun Dinamikleri

Increasing Housing Demand and Dynamics of Housing Problem in Turkey

Simge KUTSAL ¹
Çiğdem POLATOĞLU ²

ABSTRACT

Barınma, doğal tehlikeler, hastalık, kişisel ve çevresel güvenlik gibi hayatta kalmaya yönelik ihtiyaçlara ve dayanıklılık oluşturma, normal yaşam sürme, mahremiyet, istikrar gibi sağlıklı birey olmanın özelliklerine cevap verebilen en ilkel gereklilikten bir tanesidir. Barınma koşullarının hanehalklarının istihdamını, refahını, eğitim durumunu, sosyal istikrarlarını, çocuk ve gençlerin başarısını etkilemedeki doğrudan etkisi, konutu disiplinler arası konumda sorun olarak daima merkeze yerleştirmiştir. 20. yüzyıldan itibaren konut sorununun evrensel olduğu kabul edilmiştir. Dünyada konut sorununun başlıca nedeni kentlerdeki hızlıca artan barınma ihtiyacıdır. Türkiye özelinde ise sorun, arz-talep dengesizliği gibi niceliksel; üretilen konutların standartı, altyapıya erişimi ve çevresel özellikleri gibi niteliksel olmak üzere iki yönlü ilerlemiştir. Yakın tarihe kadar konut üretimindeki yetersizlik sorunu oluştururken, bugün konut krizinin merkezinde konut inşaat ve işletme maliyetlerinin kullanıcıların karşılayabileceğinden fazla olduğu gerçeği yatmaktadır. Çalışma Türkiye’deki barınma ihtiyacının temel belirleyicilerini ortaya koyarak konut sorununa neden olan etmenlere odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen literatür betimsel olarak analiz edilerek konut sorununun ortaya çıkışındaki temel etmenler sosyal, doğal, ekonomik ve politik olmak üzere dört grupta toplanmıştır. Grupların her biri nüfus artışı, kentleşme ve beklenmedik nüfus hareketleri; coğrafi konum ve doğal afetler, yeni yoksulluk, mevcut konut stokunun eskimesi ve verimsiz konut yatırımları; illegal konut üretimi, ıslahı ve tasfiyesi gibi alt belirleyicilerle ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın günümüzün konut talebine yönelik dinamikleri ortaya çıkarması, küresel konut krizi hakkında farkındalık yaratması ve geleceğin konut sunma biçimlerinin yönünü belirlemede katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: barınma, konut sorunu, konut dinamikleri, kentleşme, sosyal etmenler

1 Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Doktora Programı, simgekutsal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5066-3959

2 Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, cpolatoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9102-4969

ABSTRACT

Shelter is one of the most primitive requirements that can respond to survival needs such as natural hazards, disease, personal and environmental security, and the characteristics of being a healthy individual such as building resilience, leading a normal life, privacy and stability. Housing always gets into focus as a problem in an interdisciplinary position. This is because housing conditions have a direct impact on the employment, welfare, educational status, social stability, and success of children and young people in households. The housing problem has been considered universal since the 20th century. The main reason for the housing problem in the world is the rapidly increasing need for housing in cities. In the specific to Turkey the problem has progressed in two directions: quantitative such as supply-demand imbalance, and qualitative such as the standards of the houses produced, their access to infrastructure and environmental characteristics. Until quite recently the inadequacy of housing production constituted the housing problem. Today, the fact that the costs of building and operating houses are more than the users can afford creates the housing crisis. Study reveals the main determinants of housing need in Turkey and focuses on the factors that cause the housing problem. Research method is descriptive survey research. Within the scope of the study, the literature of the subject is analyzed descriptively. The main factors in the emergence of the housing problem gather in four groups as social, natural, economic and political. Each of the groups associates with sub-determinants such as population growth, urbanization and unexpected population movements, geographic location and natural disasters, poverty, obsolescence of existing housing stock and inefficient housing investments, illegal housing production, improvement and disposal. It is expected that this study will reveal the dynamics of today's housing demand, raise awareness about the global housing crisis, and contribute to determining the direction of the housing supply forms of the future.

Keywords: housing, housing problem, housing dynamics, urbanization, social factors

1. Kavramsal Arka Plan

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2020 tarihinde küresel salgın olarak ilan edilen Covid-19 hastalığı bu tarihten itibaren yaşamın her alanında alışlagelmiş gerçekleri sorgulatmaktadır. Gündelik hayatın içinde gerçekliği ve anlamı üzerine düşünülmeyen, salt bir koruma halini karşılığı olarak görülen ev, salgın ile birlikte tüm hayatın sığınağı (Adıgüzel Özbek & Melikoğlu Eke, 2022) haline gelmiştir. Bu süreç, ailelerin sadece yaşamak için değil; çalışmak, okumak, sosyalleşmek, spor yapmak ve karşılıklı bir arada yaşamaları dahil olmak üzere günlük faaliyetlerinin tamamının karşılandığı alanlar olarak konutun rolünü güçlendirmiştir.

Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde barınmayı fizyolojik ihtiyaçlar altında sınıflandırmamasından yola çıkarak konutu, insanın barınma, kullananları dış etkilere, tehlikelere karşı koruma ve istenmeyen etkilere karşı güvende olma ihtiyacını karşılayan temel bir araç olarak tanımlamak mümkündür (Şekil 1). Küresel ölçekte güvenli, istikrarlı ve uygun fiyatlı konut ilk olarak 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde insanlık hakkı olarak kabul edilmiştir (United Nations, 1948). Bu tarihten itibaren birçok uluslararası anlaşma, karar ve bildirmede farklı düzeylerde onaylanmıştır. Konut, bireylerin yaşam kalitesi, fiziksel sağlık, psikolojik etkileşim, eğitime erişim, sosyal istikrar, ekonomik refah dahil olmak üzere yaşamın diğer birçok yönü için büyük öneme sahiptir.

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi

Kaynak: Mcleod (2022)

Fiziksel boyutuyla konutu, “bir ya da birkaç ev halkının yaşaması için yapılmış insan yaşamının gerekli kıldığı uyuma, yemek pişirme, soğuktan ve sıcaktan korunma, yıkanma ve ayakyolu gibi temel gereksinim konularında kolaylık sağlayacak barınak” (Keleş, 1983, s. 79) olarak tanımlamak mümkündür. Ancak konut, sadece fiziksel bir yapı olarak, bulunduğu çevrenin çoklu etkisinden bağımsız düşünülemez. Konut, tarihsel gelişimi içinde doğa koşullarına, toplumun gelenek ve göreneklerine, siyasal yapının özelliklerine, üretim ilişkilerine ve biçimine, nüfus yapısı ve özelliklerine, kentleşme tipine ve daha birçok sebebe bağlı olarak, dinamik bir ilişkiler toplamı şeklinde meydana gelmiştir (TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 2008).

En temel anlamı olan koruma işlevi bile konuta, kullanıcısı için içinde yaşanan topluluktan ayrı özel bir mekân tanımı yaparak anlamına başka işlevleri dahil eder (Tekeli, 2010). Zaman içerisinde konut salt sığınak olma anlamından uzaklaşmıştır. Konutun barınak olma; üretilen mal olma; tüketim malı olma; yatırım olarak spekülasyon değer artışlarına el koyma; gü-

vence sağlama; toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma; kentsel çevrenin oluşturulmasında kültürel bir yapı olma gibi işlevleri vardır (Tekeli, 2010). Günümüzde konut, kullanıcısının toplumdaki yerini ve statüsünü yansıtan, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına cevap verebilen, ekonomik, estetik ve fiziksel değerlerle ilişkili çok boyutlu (Kellekci & Berköz, 2006) bir ilişkiye dahil olmuştur.

Konutun çok işlevli yapısı konut sorunu tartışmalarını da karmaşık hale getirmektedir. Barınak olarak ele alındığında konut sorunu, yalnızca uygun standartta yeterli sayıda konutun üretilmesi ve toplumsal katmanlara dağıtılması (Tekeli, 2010) olarak sınırlandırılabilir. Oysaki konut ihtiyacı yalnızca sayısal değerle ölçülebilecek nicelik sorunu değil; büyük oranda yapıyla çevreyle birlikte ele alınması gereken nitelikli çevreler yaratmakla ilgilidir. Konut sorunu, kullanıcısının yaşam kalitesini doğrudan etkileyen ve aynı zamanda ekonomik yapı içerisinde önemli bir yere sahip olan ekonomik ve sosyal bir sorundur (Usanmaz, 2021).

Konut krizi çalışmaları ağırlıklı olarak sorunu nicel boyutuyla ele almaktadır (Kamete, 2006). Erken dönem çalışmaları (Keleş, 2010; Lim, 1987; Mayo vd., 1986; Mulder, 2006; Okpala, 1992; Sumka, 1987; Thompson, 1937) kentsel alanlardaki nüfus artışının konut ihtiyacını arttırdığına dikkat çekmektedir. Bu açıdan sorun, karşılanamayan konut talebi ile sınırlandırılmaktadır. Yıllar içerisinde konutun niteliksel sorunlarına odaklanan çalışmalarda düşük konut ve çevre kalitesine, gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma sorunlarına, sağlık, eskime, uygunluk ve erişilebilir konutlara ulaşımın zorluklarına da dikkat çekilmiştir (Byrne & Diamond, 2007; Chohan vd., 2015; Clauson-Kaas vd., 1996; Coşkun, 2022; Goodman Jr., 1978; Lawrence, 1995; Mayo vd., 1986; Okpala, 1992). Lawrence'a (1995) göre konutta nitelik tartışmalarında mimari, ekonomik, demografik, politik ve ekolojik faktörler arasında uygun ilişkinin kurulması gerekmektedir.

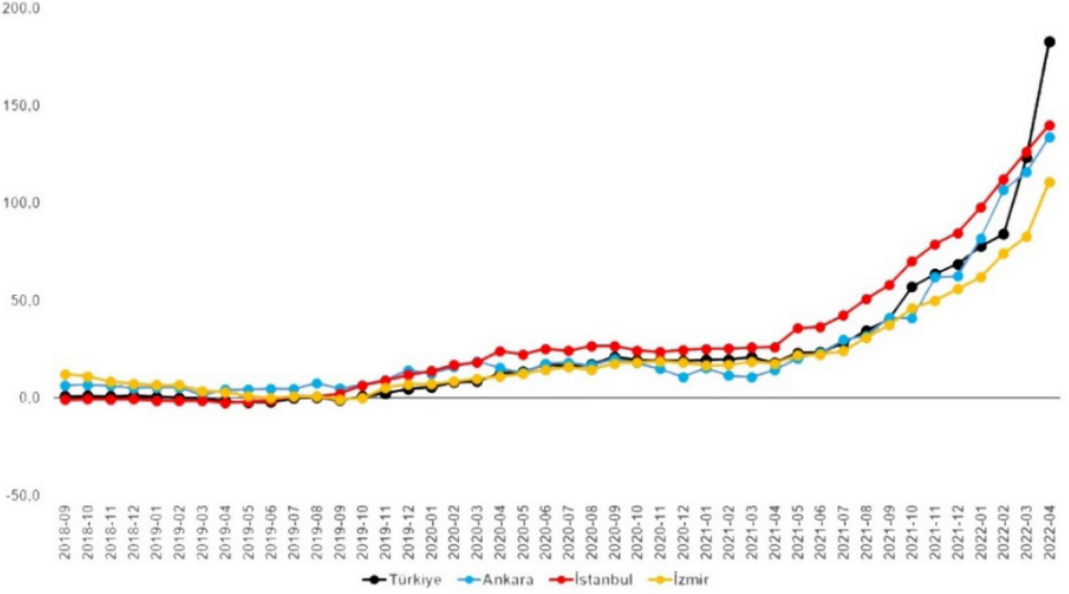
Çalışmaların ortaya koyduğu üzere sorununun nicel ve nitel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Kentleşme ve nüfus artışı ile birlikte ortaya çıkan, herkes için yeterli sayıda konut bulunması konut sorununun nicel boyutunu oluştururken, konut ve konutun içerisinde yer aldığı çevrenin yaşanabilir ve sağlıklı olması konut sorununun nitel boyutunu oluşturmaktadır (Kara, 2010). Nitelikli konutun ölçüsü belirli bir evrensel geçerliliğe sahip olmakla birlikte ülkeler ve bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Konu gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ayrımında ele alındığında ise kentleşme hızı ve etkileri nitelik diğer deyişle kalitenin belirleyicisi konumundadır.

Kentleşmenin önüne geçmek veya küresel etkilerini geri alabilmek mümkün değildir. Aynı şekilde kentleşmenin en büyük itici gücü olan nüfus artışının da tüm dünyada devam edeceği bir gerçektir. Birleşmiş

Milletler raporuna göre dünya nüfusunun geleceği kentseldir. Bugün dünya nüfusunun %55'i kentsel alanlarda yaşarken, 2050 yılında bu oran %70'lere çıkacaktır. Kentleşme, küresel nüfusun büyümesi, nüfusun yaşlanması ve uluslararası göç ile birlikte dört demografik eğilimden biridir ve dünya nüfusunun mekânsal dağılımını belirlemektedir (United Nations, 2018). Son 10 yılda evsizlikte endişe verici bir oranda artışa dikkat çeken BM-Habitat'a göre, dünya çapında 1,6 milyar insan yetersiz konut koşullarında yaşamakta ve her yıl yaklaşık 15 milyon kişi zorla yaşadıkları yerden çıkarılmaktadır. Özellikle genç nüfus evsiz kalma riskinin en yüksek olduğu yaş grubunu oluşturmaktadır (United Nations, 2020).

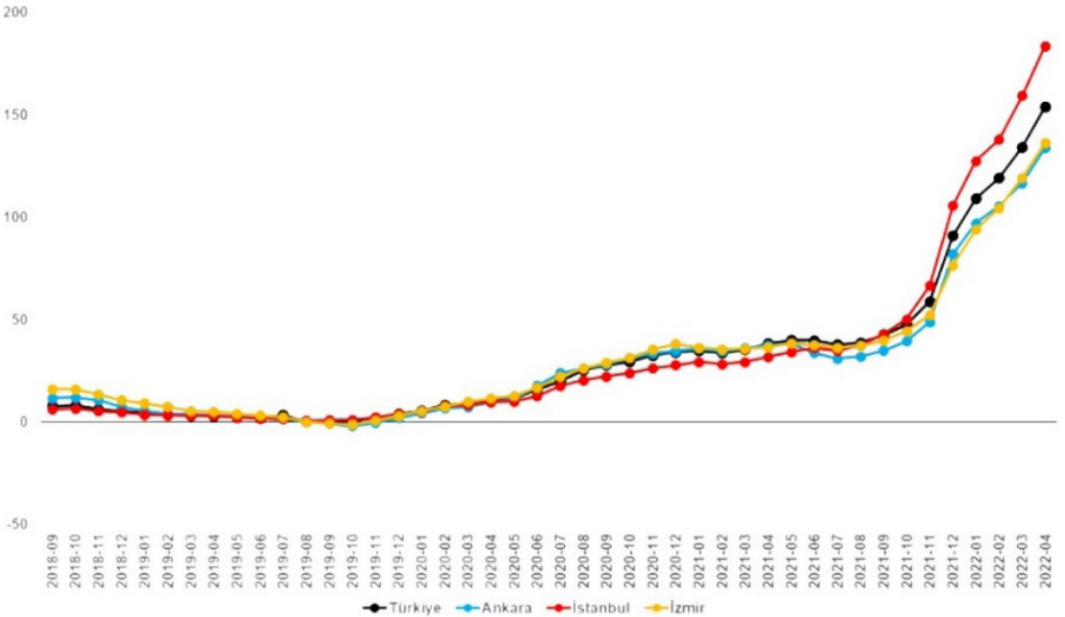
1990 ve 2013 yılları arasında yayınlanan 112 dergi makalesini inceleyen literatür araştırması (Li, 2015) konut sorununun yalnızca düşük gelirli hanelerin nitelikli konuta erişiminin sıkıntısında olmadığını, konut satın alınabilirliği ve artan kira bedellerini karşılamada orta gelirli hanelerin de sorunun bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Daha yakın tarihli çalışmalar (Coupe, 2021; Florida & Schneider, 2018; Lens, 2018; Morris, 2021; Morris vd., 2020; Rao & Ge, 2015; Wetzstein, 2017) erişilebilirlik sorununun küresel ölçekteki boyutlarına dikkat çekmektedir. Bu yönüyle sorun günümüzde yalnızca standart altı konutlarda, temel altyapı hizmetlerinden yoksun yaşayan az gelişmiş hızlı kentleşen ülkelerin niteliksel konut arzı olarak değil, gelişmiş ülkelerin görece ekonomik olarak güçlü şehirlerinde hızlıca azalan alım gücünün yarattığı daha karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Konutla ilgili hane harcamalarının maaş ve ücret artışlarından daha yüksek oranda artması (Perry, 2015; Pittini, 2012; Wetzstein, 2017) orta sınıfın konut sorununun temel nedenini oluşturur. Yapılan çalışmalar küresel ölçekte yaklaşık olarak yarım milyar insanın konut koşullarının gelecek yıllar-

Şekil 2. Türkiye’deki Kiralık Konut Fiyatlarının Aylara Göre Değişimi

Kaynak: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar ve Sahibinden (2022a, s. 3)

Şekil 3. Türkiye’deki Satılık Konut Fiyatlarının Aylara Göre Değişimi

Kaynak: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar ve Sahibinden (2022b, s. 3)

da standart altına düşeceği yönündedir. Bu durumun kentsel alanlardaki konut maliyetleri ve hane geliri arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Wetzstein, 2017; Woetzel vd., 2014). Gelecek yıllarda gelirlerinin büyük bir bölümünü barınma giderlerine harca-yacak olan hanhalklarının hayat standartları ve yaşam kaliteleri de olumsuz yönde etkilenecektir.

Türkiye’de ise konut sorunu yeni bir olgu değildir. 1950’li yıllardan itibaren hızlı ve plansız kentleşmenin bir sonucu olarak yaklaşık yetmiş yıllık bir sürece sahiptir. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde hızlı nüfus artışıyla birlikte ani ve yoğun konut talebi oluşmuş; çoğu zaman mevcut konut stoku talebi karşılamaya yeterli gelmemiştir. Küresel olarak deneyimlediğimiz pandemi süreci sorunu daha da derinleştirmiştir. Bu dönemde artan işsizlik ve toplumun gelir dağılımındaki eşitsizlik geçmişten gelen sorunun derinleşmesine neden olmuştur.

Şekil 2 ve Şekil 3 2018-2022 yılları arasında Türkiye’deki kiralık ve satılık konutlardaki fiyat değişimini göstermektedir. Pandeminin ülkemizde görüldüğü 2020 tarihinden itibaren ivmenin yukarı yönlü arttığı görülmektedir. Bu durum hem yoksul ve düşük gelirli hem de alt-orta ve orta gelirli hanhalklarının konut sahipliğini veya konutta kiracı olarak bulunmalarının giderek zorlaştığının bir göstergesidir. Konut sorunu son yıllarda toplumun tüm sınıfları için konut sayısındaki yetersizlikler ve konut kira artışlarıyla yaşanan mağduriyetler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Küresel nüfus arttıkça, kentsel alanlar kalabalıklaştıkça ve konuta erişim zorlukları hem gelişmiş hem de az gelişmiş toplumlarda ortaya çıktıkça konutun geleceğine (Holland, 2018) dikkat çeken çalışmalara odaklanmak ve güncel eğilimleri belirlemek önemli hale gelmiştir. Bu çalışma,

Türkiye’deki barınma ihtiyacına neden olan temel belirleyicilerine odaklanarak konut sorununun dinamikleri üzerinde durmaktadır. Çalışmanın amacı, konut sorununun bir incelemesini yapmaktır. Bu araştırmanın günümüzün konut talebine yönelik dinamiklerini ortaya çıkarması, küresel konut krizi hakkında farkındalık yaratması ve geleceğin konut sunma biçimlerinin yönünü belirlemede katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Konut Sorununa Neden Olan Etmenler

Demografik değişiklikler kısa vadede konut ihtiyacının değerlendirilmesinde temel bir yaklaşım sağlasa da uzun vadeli projeksiyonlar için tek başına yeterli olmamaktadır. Uzun vadede konuta olan talep hanehalkı oluşumu, göç değişikliklerinin kapsamı ve etkileri gibi sosyal belirleyiciler ile sosyal bakım ve destek, sosyal konut ve kiralama politikaları, refah reformu gibi ekonomik ve politik bağlamlardaki diğer değişikliklerle yakından ilişkilidir (Paris & Frey, 2018). Konut talebinin gelecekteki yönünü belirlemek için bütüncül yaklaşımla sorun ele alınmalı ve demografik değişimlerin etkileri yanında diğer belirleyiciler de incelenmelidir.

Çalışma kapsamında konut sorunlarına ilişkin literatür araştırması akademik makaleler, internet materyalleri ve haber makaleleri üzerinden betimsel içerik analizi yapılarak oluşturulmuştur. Konut ihtiyacı ve talebindeki değişen eğilimlerin itici güçleri ekonomik, politik, sosyal (Hugo, 2005) ve doğal (Islam vd., 2018; Smith, 2017) olmak üzere dört başlık altında gruplandırılmıştır. Tablo 1’de gösterildiği üzere gruplar nüfus artışı, kentleşme ve beklenmedik nüfus hareketleri; coğrafi konum ve doğal afetler; yeni yoksulluk, mevcut konut stokunun eskimesi ve verimsiz konut yatırımları; illegal konut üretimi,

ıslahı ve tasfiyesi gibi alt belirleyicilerle ilişkilendirilmiştir.

2.1. Sosyal Etmenler

2.1.1. Nüfus Artışı

Nüfus büyüklüğündeki değişiklikler konut talebini değiştirmektedir (Zhang vd., 2020). Konut piyasasının toplam nüfus artışına bağımlılığı yaygın olarak kabul edilmekte, konut talebinin barınacak bir nüfustan geldiği görüşü desteklenmektedir (Thompson, 1937). Nüfus artışı beraberinde kentleşmeyi de getirmektedir. Kentleşme dinamikleri ile beraber bu artış

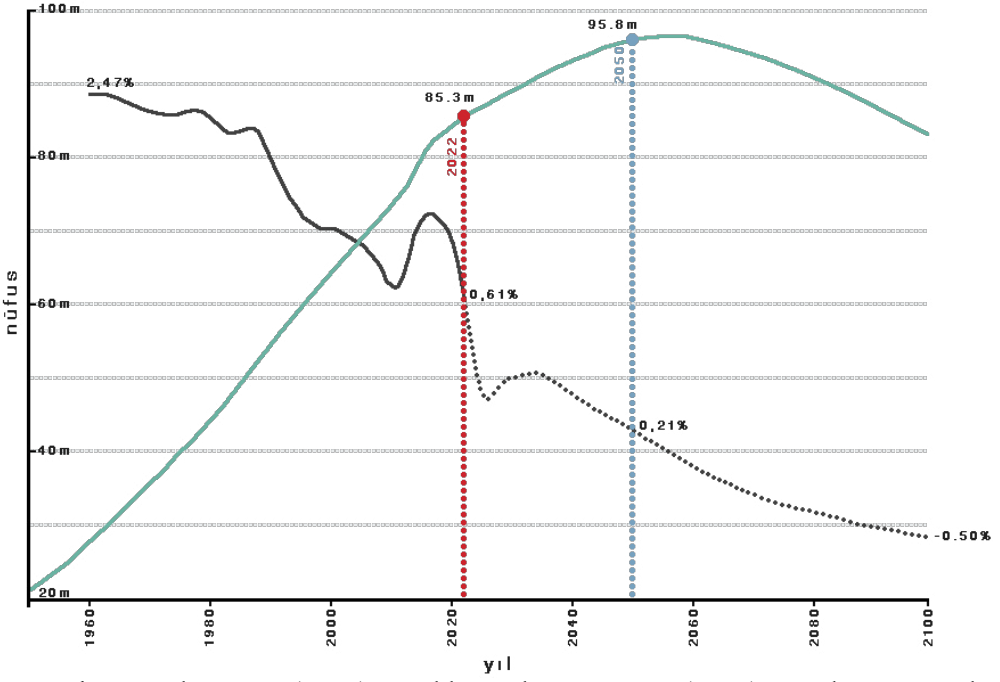
az gelişmiş ülkelerde daima soruna neden olmuştur (Es & Ateş, 2010). Nüfus artışı hane sayısı artışına ve doğal olarak konut talebinde artışa yol açmaktadır. Nüfus ile konut talebi arasında doğrusal bir ilişki olduğu düşünülse bile; nüfus azalma eğilimi gösterse dahi hanehalkı çeşitlenmesiyle talep artışı gösterebilir (Lauf vd., 2012). Hugo'nun (2005) Avustralya özelinde yaptığı çalışması hane sayısındaki artışın konut talebini arttırdığını göstermektedir. Günümüzde nüfus artışını hanehalkı çeşitliliği üzerinden ele almak konut sorununa olan etkiyi açıklamakta uygun bir yaklaşımdır.

1970'lerin çalışmaları yüksek doğurganlık ve bunların sonucunda ortaya çıkan hızlı

Tablo 1. Konut Sorununa Neden Olan Etmenler

Gruplar	Etmenler	Literatür çalışmaları
Sosyal	Nüfus artışı	Horioka (1988); Hugo (2005); Lauf vd. (2012); Mulder (2006); Özdemir Sarı (2011); Thompson (1937); Yavuz ve Yüceşahin (2012); Yıldırım (2013); Zhang vd. (2020)
	Kentleşme ve beklenmedik nüfus hareketleri	Es ve Ateş (2010); Lozano-Gracia ve Young (2014); van Doorn vd. (2019); Chen vd. (2011); Gonzalez ve Ortega (2013); Mulder (2006); Saiz (2007)
Doğal	Coğrafi konum ve doğal afetler	Burnell (2010); Islam vd. (2018); Jha vd. (2010); Lyons (2009); Önder vd. (2004); Smith (2017)
Ekonomik	Yeni yoksulluk	Bauman (1999); Brown vd. (2022); Kharas ve Dooley (2021); Kotkin (2013); Madden ve Marcuse (2021); Sánchez-Páramo (2020); Tunstall vd. (2013)
	Mevcut konut stokunun eskimesi ve verimsiz konut yatırımları	Batarags (2021); Brahmabhatt (2021); Chen ve Wen (2015); Kaul vd. (2021); Kintrea (2007); Mingye (2017); Poon (2019); Troy ve Randolph (2016)
Politik	İllegal konut üretimi, ıslahı ve tasfiyesi	Arimah (2017); Coelho (2016); Gilbert (2007); Gilbert ve Varley (1991); Grigsby (1964); Hamnett (1991); Kutsal (2012); LaVoice (2021); Panday (2020); Vagnby ve Jensen (2002)

Şekil 4. Türkiye'nin Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı

Kaynak: United Nations (2022); World Population Review (2022); Uyarlayan: Kutsal, (2022)

kentleşmeye odaklanırken, günümüz nüfus çalışmaları düşük doğurganlık ve yaşlanan nüfusun etkilerine odaklanmaktadır (Lee vd., 2014; Morgan, 2003). Nüfus artış oranının azalması altında yatan itici güç düşük doğurganlıktır; düşük doğurganlık küçük hanehalkları ile ilişkilidir. Nüfusun yaşlanması, boşanmış aile sayısı ve tek ebeveynli ailelerdeki artış da hanehalkı sayısına katkı sağlamaktadır.

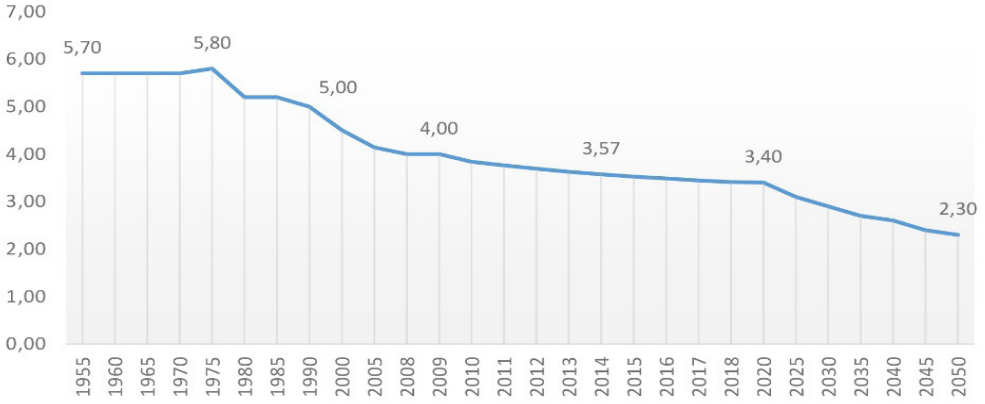
Yavuz ve Yüceşahin'e (2012) göre evlenme ve doğurganlık hızlarında karşılaşılan belirgin azalmalar, boşanma hızlarındaki artışlar, ilk doğum ve evlilik yaşlarının gittikçe ötelenmesi, kadının işgücüne daha fazla katılması ve ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, daha az çocuk doğurmayı özendiren normun yaygınlaşması ile göç ve kentleşme süreçleri geleneksel hanehalkı ve aile biçimlerini dönüştüren önemli

demografik ve sosyolojik faktörler arasında yer almaktadır. Yıldırım (2013) ise çalışmasında artan eğitim düzeyi ve bireyselleşmeye dikkat çekerek özellikle şehirlerde yaşayan gençlerin ailelerinin yanından ayrılmasının ek konut talebi yarattığını vurgulamaktadır.

Türkiye'nin nüfusu 2022 yılı itibarıyla 85.3 milyon kişi olmuştur. 2060 yılında nüfusun yaklaşık 96 milyon kişiye çıkması ön görülmektedir. Nüfus sayısı artış gösterse de nüfus artış oranı süreçte azalma eğilimindedir. 2080 yılından sonra ise oran negatif yönde ilerleyecektir (Şekil 4). Bu durum Türkiye'deki hanehalkı büyüklüğünde bölünmelere neden olacaktır.

Ortalama hane büyüklüğünün azalması, ortalama yaşam süresinin uzaması, bireysel yaşamının bir yaşam tarzı haline gelmesiy-

Şekil 5. Türkiye'nin Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

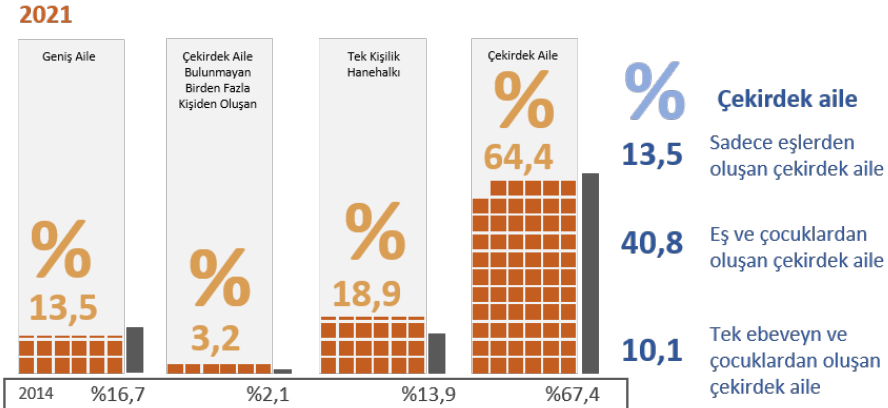
Kaynak: Canpolat (2018, s. 201)

le hane sayısı son yıllarda nüfustan daha hızlı artmaktadır. Geniş ve çekirdek aile yapısı çözüldürken tek kişilik hane halklarına doğru eğilim vardır. 1975 yılında ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,8 iken 2008 yılında %4'e, 2021 yılında %3,23'e inerek giderek azalma eğilimi göstermektedir. Hanehalkı projeksiyonlarına göre azalmanın süreceği ön görülmektedir (Şekil 5).

Çekirdek aile yapısının artmasıyla hanehalkı büyüklüğü azalırken, hanehalkı sa-

yısında artış olmaktadır. TÜİK'in (2022a) ADNKS sonuçlarına göre 2014 yılında %16,7 olan geniş aile hanehalklarının oranı 2021 yılında %13,5'a düşmüştür. Buna karşılık 2014 yılında %13,9 olan yalnız yaşayan bireylerden oluşan tek kişilik hanehalkı oranı ise %18,9'a yükselmiştir. Sadece eşlerden, eş ve çocuklardan, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranında 2014-2021 yılları arasında toplamda %3'lük bir düşüş olmakla beraber; çekirdek aile bulunmayan, bir başka

Şekil 6. Türkiye'nin Aile İstatistikleri

Kaynak: TRT Haber (2022)

ifadeyle aralarında eş veya ebeveyn – çocuk ilişkisi olmayan kişilerin oluşturduğu hanehalkları oranında artış olduğu görülmektedir (Şekil 6).

Hanehalkı yapısının yanında, nüfusun yaş yapısı da konut talebinin olası belirleyicisidir (Başlevent, 2021). Carliner (1973) çalışmasında konut talebinde gelir esnekliğinin farklı yaşlarda değişiklik gösterdiğini ve bu durumun farklı konut tüketimlerine yol açtığını belirtmiştir. TÜİK (2022b) verilerine göre, nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan ortalama yaş, 2016 yılında 31,4 iken 2021 yılında 33,1 olmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre, ortalama yaşın 2025 yılında 34,1, 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45,0 olacağı öngörülmektedir. 2040 yılında ise toplam nüfusun yaklaşık %16,3'ünü yaşlı nüfusu oluşturacaktır. Türkiye'nin küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan “demografik dönüşüm” sürecinde (TÜİK, 2022b) olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum hanehalkı sayısını etkilediği gibi, emeklilik sistemi üzerinden ülkenin genel ekonomik durumunu da doğrudan etkilemektedir.

2.1.2. Kentleşme ve Beklenmedik Nüfus Hareketleri

Türkiye'nin kentleşmesi 1950'lerde hızlı sanayileşme ile başlayan ve kırsal alanlarda meydana gelen sosyo-ekonomik değişimlerle kırdan kente doğru olan hareketle başlamıştır. Kentlerin bu göçü kaldırmaya hazır olmaması, o tarihten itibaren kentlerde sonlanmayan konut sorununun başlamasına neden olmuştur. Konut üretiminin serbest piyasa dinamiklerine bırakılması sonucunda konutun bir tüketim aracı haline gelmesiyle bugün karşı karşıya olduğumuz niteliksiz konut ve çarpık kent görüntüleri yaratılmıştır (Kutsal, 2012). Türkiye'de kentleşme süreci hızlı bir seyir

takip etmektedir (Es & Ateş, 2010). Gelecek yıllarda da Türkiye'nin kentsel nüfusu artmaya devam edecektir. Plansız ve aşırı büyüme nedeniyle şehirlerin çeperlere doğru genişlemesi ve yeni yerleşim alanlarının oluşumu devam edecek bir süreçtir.

Es ve Ateş (2010) çalışmasında kentleşmenin sorunlarını, işsizlik, sektörler arası dengesizlik, bölgeler arası kentleşme dengesizliği, altyapı hizmetlerinde tıkanma, konut problemi gibi ekonomik sorunlar; çevrenin tahribi, fiziki plansızlık ve yerleşme düzensizliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik, sosyal tabakalaşmanın veya sınıflaşmanın artması, kültür değişmesi ve boşluğu, toplum hayatındaki çözülme ve intibaksızlık gibi sosyal sorunlar; bütün bunlara ek olarak da planlama ve yönetim sorunları olarak ortaya koymuşlardır.

Van Doorn vd. (2019) çalışmasında kentlere yönelmenin artmasıyla birlikte ortaya çıkan mevcut arazi eksikliği ile arazi değerlerinin arttığına ve bu durumun uygun fiyatlı konut üretiminin önünde engel teşkil ettiğine dikkat çekmektedir. Şehirlerdeki pahalı arazi maliyetlerine ek olarak, inşaat maliyetleri, büyük ölçüde azalan işgücü, artan malzeme ve kaynak maliyetleri ve piyasanın düşük yoğunluklu konut beklentisi dahil olmak üzere konuta dair ilişkiler piyasa güçleri tarafından belirlenmektedir. Bütün bunlar konut fiyatlarını ve insanların neleri kiralayıp satın alabileceklerini doğrudan etkilemektedir (van Doorn vd., 2019).

Bir taraftan da kentlerin demografik yapıları göç hareketleriyle birlikte hızla değişmektedir. Ülke içi göç hareketleri bir yana Türkiye 2011 yılından itibaren kitlesel dış göçlerle değişim sürecini yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye'de kayıtlı olan Suriyeli sayısını Ağustos 2022 itibarıyla 3.652.000 kişi olarak açıklamıştır (Mülteciler Derneği, 2022; UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü,

2022). Afganistan ve Ukrayna uyruklu sığınmacıların toplam resmi sayısı yaklaşık 320.000 kadardır (UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, 2022).

Göçle gelenlerin sayılarındaki yükseklik karşısında geçici barınma merkezlerinde toplam 48.399 kişi yaşamaktadır (Mülteciler Derneği, 2022). Bu durum kayıtlı Suriyeli göçmenler üzerinden bile %1,3'lük bir dilimi kapsamaktadır. Geriye kalan %98,7'lik oran ise Türkiye'nin çeşitli kentlerine yayılmış durumdadır. Türkiye için bu durum iki temel şeyi göstermektedir; birincisi, göçle gelen insanların temel insani şartlarda dahi barınma ihtiyaçlarının karşılanamadığı, ikincisi ise kentlerdeki konut stoklarının hazır olmadığı bir yük ile yine kaderlerine terk edildiği gerçeğidir.

2.2. Doğal Etmenler

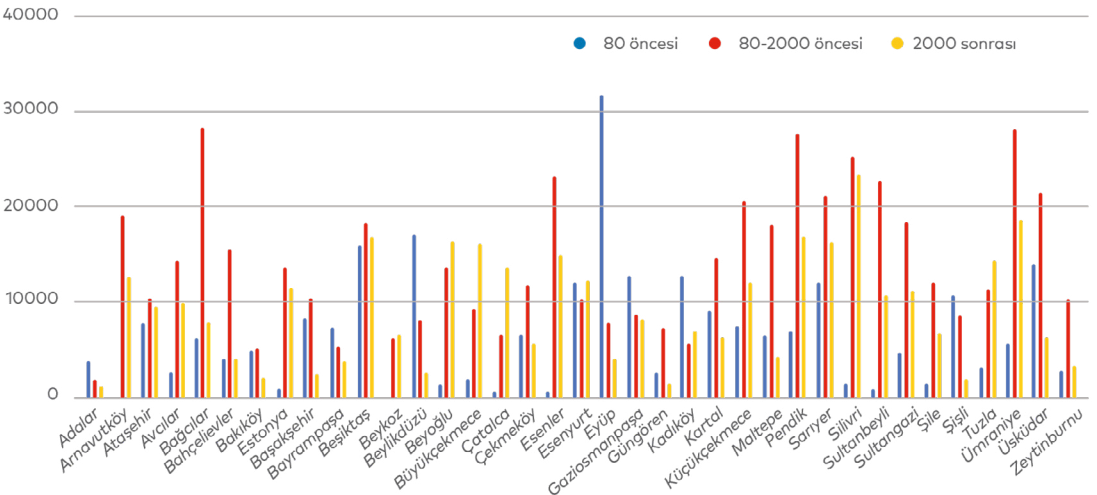
2.2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Afetler

Doğal afetler tekrarlayan ve yaygın bir sorundur; etkilenen nüfusun yaşamları ve mülkleri için büyük risk oluştururlar (İs-

lam vd., 2018). İklim değişikliğinin etkileri ilerledikçe ve küresel ortalama sıcaklık yükseldikçe dünyada doğal afetler daha sık ve şiddetli hale gelmektedir (Sheldon & Zhan, 2019). Depremler, yangınlar, su baskınları gibi nedenlerden ötürü aktif olarak kullanılan konutların yenilenmesi gerekmektedir. Özellikle depremler sonucunda büyük oranda ve bölgesel olarak nitelikli konut ihtiyacı oluşmaktadır (Kutsal, 2012). Konut stokunun eski olması depremlerde hem can kaybını hem de binaların hasar oranını olumsuz etkilemektedir.

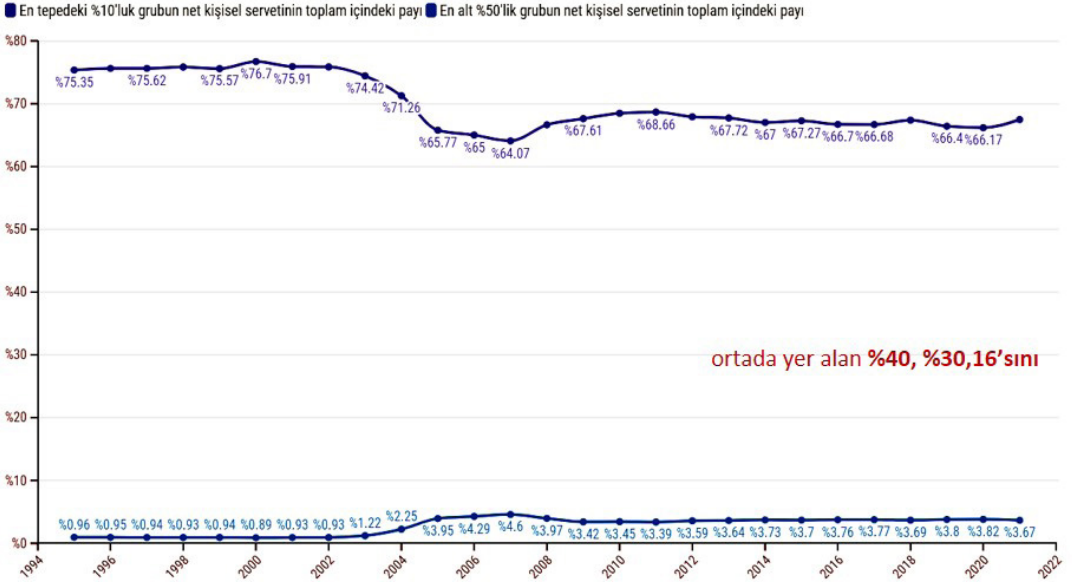
İPA'nın (İstanbul Planlama Ajansı vd., 2021) konut araştırmaları verilerine göre yaklaşık 246.047 yapı 1980 yılı öncesinde yapılmıştır (Şekil 7). Özellikle İstanbul depremi gerçeği kentsel dönüşüm sürecinde inşa edilen konutlara talebi arttırmaktadır. Ancak hem konut yapım maliyetlerinin yüksek olması hem artan konut fiyatları hem de konutların serbest piyasa koşullarına uygun olarak kar amacı güdümlerine inşa edilmesi konutlara erişimi kısıtlayarak belli bir gelir grubu için erişilebilir hale getirmektedir. Mevcutta işleyen sosyal konut politikasının bulunmaması özellikle

Şekil 7. İstanbul'da Yapıların Yapıl Yılı ve İlçeye Göre Dağılımı

Kaynak: İstanbul Planlama Ajansı, İstatistik Ofisi, Sosyal Politikalar Merkezi ve Vizyon 2050 Ofisi (2021, s. 15)

Şekil 8. Türkiye’de Servet Dağılımı

Kaynak: Yılmaz (2021)

deprem riski olan konutlarda düşük gelirli ve yoksul grupların yaşamasına neden olmaktadır.

2.3. Ekonomik Etmenler

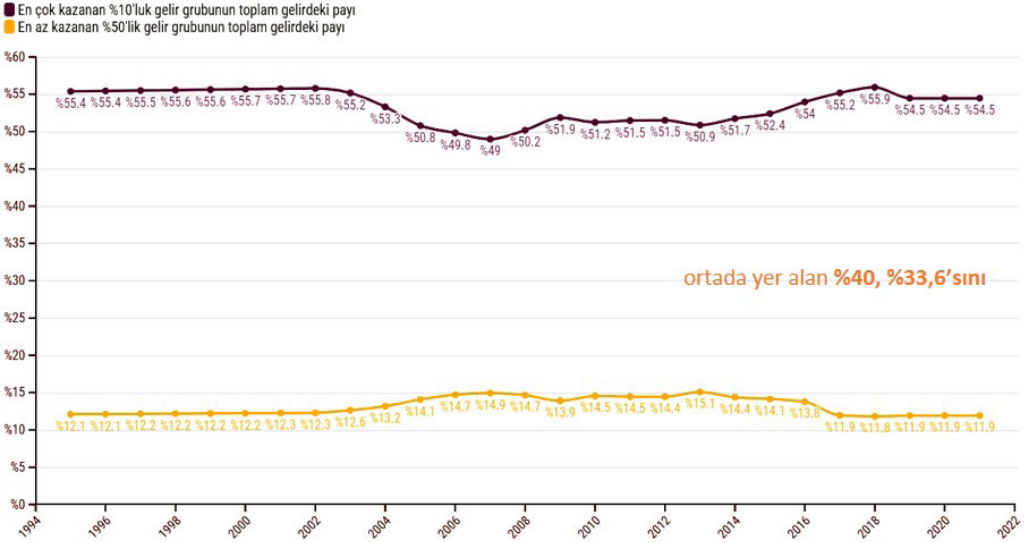
2.3.1. Yeni Yoksulluk

Konut sorunu ekonomik açıdan ele alındığında yoksulluk önemli bir belirleyicidir. Bauman (1999) Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar kitabında yoksul tanımına farklı bakış açısı getirir. Ona göre, yoksulların durumu yalnız hayatta kalabilme seviyesinin üstüne çıksa bile, yoksulluk her zaman için kötü beslenme, iklim değişikliklerine karşı yetersiz korunma ve evsizlik demektir; ancak bunların tanımı, söz konusu toplumun beslenme, giyinme ve barınmanın kesin standartlarını nasıl algıladığına bağlıdır (Bauman, 1999, s. 59). Bir başka deyişle o ülkenin, o toplumun yoksul olarak neyi kabul ettiği ile ilişkilidir.

Klasik olarak maddi kazanç üzerinden hesaplama yapıldığında ülkelerin yoksul olarak kabul ettikleri nüfus sayısı azalmaktadır. Bauman'ın vurguladığı gibi içinde bulunduğumuz dünya tüketim üzerinden de yoksulluk tanımlaması yapmayı gerektirir. Yoksulluğu çalışmama durumuyla ilişkilendirmek de yine gerçek sonuçlara ulaşmayı engellemektedir; çünkü en büyük problem çalışan yoksulluğudur ve tüketimle ilişkili incelendiğinde orta sınıf olarak adlandırılan hanelerin görece yoksulluk yaşadığı söylenebilir.

Sánchez-Páramo'nun (2020) yaptığı araştırma pandemiyle birlikte yeni yoksul olarak adlandırılacak bir durum varlığına dikkat çeker. Bu yeni yoksullar, Covid-19 olmasaydı yoksulluktan çıkacak olan ancak şimdi yoksul kalacağı tahmin edilenler ve Covid-19 nedeniyle yoksulluğa düşeceği tahmin edilenlerin birleşimidir. Yeni yoksulların çoğu kentlerde yaşayan çalışma çağındaki insanlardan oluşacaktır.

Şekil 9. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Kaynak: Yılmaz (2021)

Konut çalışmaları uzun süredir düşük gelirli topluluklara ve yoksullukla olan ilişkisine odaklanmaktadır. Bir ülkenin yoksulluk tanımlamasında ölçüt olarak gelir dağılımındaki eşitsizliğe vurgu yapılmaktadır. Yoksulluğun mekânsal açıdan kentlere yansımaları ise nitelikten yoksun barınma alanlarında kendisini göstermektedir (Kutsal, 2012). Türkiye’deki servet dağılımına (Şekil 8) ve gelir dağılımına (Şekil 9) bakıldığında en az kazanan %50’lik yoksul grubun toplamdaki paylarının giderek azaldığını, %40 oranındaki orta sınıfın ülke servetinin %30’una sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum kendi içinde bölünen orta grubun sıkışarak yoksul gruba yaklaşmasına neden olmaktadır. Konut maliyetlerinin ortalama gelirden daha hızlı artması, artan hanehalkı sayısı ve konut piyasasındaki nitelikli konut sıkıntısı ile birlikte orta gelirli hanehalkları da karşılanabilirlik sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Ağırlıklı olarak düşük gelirli olarak tartışılan konut krizleri, gelişmiş ülkelerde bile gide-

rek orta sınıfın sorunu haline gelmektedir (Tafrıd, 2021).

2.3.2. Mevcut Konut Stokunun Eskimesi ve Verimsiz Konut Yatırımları

Mevcut konut stokunun eskimesiyle oluşan sorun temelde nitelikli yaşam sorunu olarak görülmektedir. Bu nedenle konut sorununun üzerinde pek fazla durulmayan konusunu oluşturmaktadır. Oysaki modern yaşamın gerekliliği ile tasarlanmış konutlarla içinde yaşayan hanehalkının ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayamayan bir konut arasında farklılıklar bulunmaktadır. Konutlar yaşlandıkça verimlilik ve işlevsellik konusunda sorunlar çıkarmaktadır. Mevcut ömrünü tamamlamaya yakın konut çevrelerinde emlak değerlerinin düşük olması görece yoksul ve dar gelirli haneler için bu alanları cazip hale getirmektedir.

Türkiye’de eskiyen konut çevrelerindeki konut sorununa karşı getirilen çözüm po-

litikaları kentsel yenileme, bir diğer adıyla kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm, hanelerin beklentileri, konut piyasası faktörleri ve kentsel politikanın rolüyle ilerlemektedir. Konut, kentsel yenileme boyutuyla ele alındığında fiziksel bir mekân olmanın ötesinde ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan, uzun ömürlü, bireylerin kendilerini güvende hissedebilecekleri güvenli bir mekan ve ekonomik sosyal yönüyle kalkınmışlığın bir göstergesidir (Berberoğlu & Teker, 2005; Ören & Yüksel, 2013). Kentsel dönüşüm projelerinin sundukları hizmetleri, kentte yarattıkları yeni kimliği, dönüştürülen alanlarda yaşayan insanların yaşam tarzları üzerindeki etkilerini (Kahraman & Özdemir, 2017) göz ardı ederek konuyu ele aldığımızda dahi inşa edilen konutların nitelik bir değer deyişle kalite sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye gibi konut talebi yüksek olan bir ülkede verimsiz konut yatırımı çevresel ve ekonomik değerlerle bakıldığında önemli bir sorundur. Her iki durum da kısıtlı kaynağın tüketimi, enerji ve su kaynaklarının harcanması, inşaat kaynaklı atık oluşumu

gibi etkenlerle sürdürülebilir çevreler yaratmayı olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 10).

2.4. Politik Etmenler

2.4.1 İlegal Konut Üretimi, İslahı ve Tasfiyesi

Türkiye 1950'lerden itibaren hızlı ve plansız kentleşmenin bir sonucu olan illegal konut üretimi sorunuyla beş etmeye çalışmaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz olması, dar gelirliler ve yoksulların haklarını korumaya yönelik yerleşik bir sistemin olmaması, gecekonduların konut sorununun çözümü olarak kabul görmesi, kira giderlerinin hanehalkı gelirlerinde %40'luk oranda bir harcamaya karşılık gelmesi konut sorununu ciddi boyutlara taşımaktadır (Kutsal, 2012).

Türkiye'nin gecekondular alanları barınma ihtiyacından kaynaklanan yapılardan oluşan yerleşimlerdir. 2002 yılında toplam nüfusun %27'si gecekondular alanlarında yaşamaktadır. Beşer yıllık kalkınma plan-

Şekil 10. Verimsiz Konut Yatırımı: Burj Al Babas Projesi

Kaynak: Emen (2019)

Şekil 11. Yıllara Göre Gecekonduya Karşı Tutum

1923-1950 Karşılaşma ve Anlatma	Büyükşehirlere doğru göçün yoğunlaşmasıyla birlikte gecekondu olgusunun kavranmaya çalışıldığı görülmektedir. Arka arkaya çıkarılan yasalarla barınma sorununun karşılanamaması bir devlet meselesi olarak görülmüştür.	
1950-1980 Kabullenme ve Reddediş	Kent merkezlerine doğru kayan gecekondu yerleşimlerinin yanında kent çeperinde de serpiştirilmiş olarak duran gecekondu alanlarının arası dolmuş ve öbekler halini almıştır. Apartman tipi gecekonduların önu açılmış, mülkiyet hakkı tanınmış ve gecekondu ticarileşmiştir.	
1980-2000 Rantın Bölüşümü ve Varoşlar	Kente yeni göçerler hem arsa kısıtlılığından hem de ticarileşen gecekondu artan maliyetleri nedeniyle kendi gecekondu alanlarını yapamadılar. Böylece gecekondu kiralabilir, satılabilir veya bölünüp çoğalabilir hale gelmiştir.	
2000 ve sonrası Kentsel Dönüşüm ve Kârın Polarizasyonu	Kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte kent toprağından elde edilen rantın artırılması sağlanmıştır. Kentsel dönüşüm makro düzeyde sermaye birikim süreçlerinin önünü açılmasına, mikro düzeyde ise yerel kentsel büyüme problemlerinin çözümünde rol oynamaktadır.	

larında gecekondu, sağlık koşulları, nitelik ve kalite açısından çözülmesi gereken temel sorun olarak gösterilmektedir. Ancak alınan kararlara rağmen gecekondu sayısı yıllar içerisinde giderek artmıştır (Kutsal, 2012). Gecekondu olgusunun politikalarda tartışıldığı 50 yıllık süreçte, birbiri ardına çıkarılan yasalar, aflar ve uygulamalar gecekondu alanlarını yıkmış, yerinden etmiş, resmileşmiş, nitelik olarak bir iyileştirme söz konusu olmasa da kullanıcılarına mülkiyet hakkı kazandırmıştır. Uzun yıllar boyunca da kendi kaderine terk edilerek apartmanlaşmalarının önünü açan çeşitli yasalarla kentleşme politikalarında göz ardı edilmiştir. Bu uygulamalar 2000'lerin başından itibaren kentsel dönüşüm çalışmalarına yerini bırakmıştır (Şekil 11).

Özden (2016, s. 44) kentsel dönüşümü, zaman içerisinde eskiyen, köhneleşen, yıpranan, sağlıksız ve yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri, üstyapı değerinin

üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü, kent dokusunun, altyapısının, sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi olarak tanımlanmaktadır. Ataöv ve Osmay (2007, s. 58) kentsel dönüşüm olgusunun ilk kez gelişmiş Batı ülkelerin kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik olarak geliştirildiğine dikkat çeker. Bu ülkelerde kentsel dönüşüm kentin, nüfusunu kaybetmiş ya da düşük gelir gruplarının kötü ekonomik ve fiziksel şartlarda yaşadıkları ve sosyal dayanışmanın kayb olduğu konut alanlarında, eski boş liman ve sanayi alanlarında kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak projelerin uygulanma-

sı biçiminde olmuştur (Ataöv & Osmay, 2007, s. 58).

Kentsel dönüşüm kavramsal olarak toplulukların nitelikli yerleşim çevrelerine erişimini desteklediği, sosyal gelişim ve çevresel düzeni korumaya yönelik yaklaşımlar geliştirdiği için olumlu olarak görülmektedir. Ancak kent içi çöküntü alanları ve gecekonduların iyileştirme ve sağlıklılaştırma uygulamalarında tartışılmalı olan konu toplumsal dokuyu göz ardı eden ve bölgedeki sosyal yapıyı değiştirip dışlayan planlama kararlarıdır. Günümüzde gecekonduların ifade ettiği yapı üretim şeklini bulmak pek mümkün değildir. Zaman içerisinde gecekonduların mahalleri temizlenerek yerlerine kapalı siteler ve “lüks/modern” konut yerleşimleri inşa edilmiştir. Gecekonduların alanları ise özellikle İstanbul’da kentsel imge olarak hatırlanmaktadır.

Çoğunlukla Romanların yaşadığı İstanbul Sulukule semtindeki kentsel dönüşüm

uygulamalarında bölge halkı yerinden taşınmaya zorlanmış; TOKİ tarafından Arnavutköy Taşoluk mahallesinde yeniden inşa edilen çok katlı kapalı konut bloklarına gönderilmiştir. Taşınan hanhalkları adaptasyon sorunu yaşamış, mahalle kültürlerini kaybetmiş ve ulaşım sıkıntıları nedeniyle kısa süre içerisinde kentin farklı noktalarına geri dönmüşlerdir. Bugün TOKİ yerleşiminde Sulukule’den gelen hiçbir aile yaşamamaktadır. Kentsel dönüşümle yenilenen alan ise gelir seviyesi yüksek hanhalklarının yaşamasına uygun olarak planlanmıştır. İnşa edilen modern konutların turuncu villalar olarak adlandırılan bölümünde bugün zengin Suriyeliler ve Araplar ikamet etmektedir.

Kentsel dönüşümün kitlesel büyüklükteki ilk örneği olan Ayazma, Tepeüstü ve Bayramtepe bölgelerinin gecekondularını yerleşimlerinden edilerek Bezirganbahçe TOKİ Konutları’na taşınmak zorunda kalmışlardır. Bezirganbahçe yerleşiminde de çeşitli ödeme ve apartman yaşamına

Şekil 12. Gecekonduların Yerleşimlerinin Dönüşümü

Sulukule | eski yerleşim

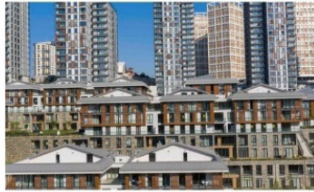
Sulukule | yeni yerleşim

Taşoluk | yeniden yerleşim

Ayazma | eski yerleşim

Ayazma | yeni yerleşim

Bezirganbahçe | yeniden yerleşim

Fikirtepe | eski yerleşim

Fikirtepe | yeni yerleşim

Özel şirketlerin kira yardımı | yeniden yerleşim

uyum sağlamadaki zorluklar nedeniyle birçok hanehalkı yerleşimden ayrılmıştır. Bezirganbahçe kentsel dönüşümün etkileri açısından önemli bir vaka çalışmasıdır (Kutsal, 2012). Fikirtepe mahallesindeki kentsel dönüşüm sürecine ve dönüşümün bugün geldiği noktaya baktığımızda Bezirganbahçe yerleşiminden ve hanehalklarının dile getirdiklerinden gerekli derslerin çıkarılmadığı görülmektedir. Ayazma mahallesindeki geçmişin gecekondu bölgeleri bir kez daha orta, orta-üst gelir grubuna yönelik olarak inşa edilen kapalı konut yerleşimleriyle çevrelenmiştir.

3. Bulgular

Günümüz küresel mega-trendlerin dünyanın ekonomik düzenini yeniden şekillendirdiği bir dönemdir. Kentleşmeden küresel orta sınıfın artmasına, nüfusun yaşlanmasından teknolojik eğilimlere kadar içinde bulunduğumuz değişikliklerin tümü kısa ve uzun vadede yapıları çevre ve konut talebi üzerinde önemli değişikliklere neden olacaktır (van Doorn vd., 2019). Kentlerin geleceği, nüfus artışı ve azalan alım gücünün etkisiyle şekillenirken, bir yandan da hava kirliliği, çevresel sorunlar, kaynak kıtlığı, ayrışma ve sosyal sorunlar etkisinde değişen konut piyasasının zorluklarıyla tehdit edilmektedir.

Konut, Türkiye'nin kentleşme sürecinde daima sorun olmuştur. Özellikle 1950'lerden itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirler başta olmak üzere konut ihtiyacı illegal üretim biçimleri ile kapatılmaya çalışılmıştır. Önceleri kente gelen hanelerin bireysel girişimleri ile barınma çözüme ulaştırılmaya çalışılmış; 1960'larda kentleşmenin önüne geçilemeyecek bir olgu olmasının anlaşılması, kitlesel göçün artması ve legal konut üretiminin ekonomik büyümenin bir dışlisi olarak görülmesiyle birlikte üretilen ve kar elde etmek amacıyla

sunulan bir ürün haline gelmiştir. Konut sorunu Türkiye için temelde erişebilirlik problemi olarak kalmıştır. Konuta erişimde yaşanan kesinti çeşitli dönemlerde toplumun farklı kesimlerini etkilemiş; yoksul ve dar gelirli hanehalkları için etkileri yıkıcı olmuştur. Türkiye'deki gelir dağılımının eşitsiz olması ise dezavantajlı gruplar için sorunu kalıcı hale getirmiştir.

Detaylı literatür araştırmasının ortaya koyduğu üzere sosyal, doğal, ekonomik ve politik etmenler konut arz ve talep ilişkisini belirlemede halen temel belirleyicidir. Farklılık gösteren bu etmenlerin ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak soruna etkileridir. Gelişmiş ülkelerin konut sorunu arz-talep dengesizliğinin ötesinde erişimdeki problemlerden, az gelişmiş ülkelerde en basit haliyle hala nitelikli barınma koşullarının sağlanması sorunu olduğundan arz-talep dengesi üzerinden tartışılmaktadır. Türkiye ise sorunu her iki şekilde de hissetmektedir.

Konut sorununa neden olan etmenlerden nüfus artışı, kentleşme ve beklenmedik nüfus hareketleri ile yoksulluk konut sorunu üzerinde doğrudan etkiye sahipken; coğrafi konum ve doğal afetler etkilediği bölgelerde kitlesel ve ani konut talebi oluşturmaktadır. Mevcut konut stokunun eskimesi ve verimsiz konut yatırımları ise konut sorununun üzerinde fazla durulmayan sebebi olmakla birlikte (Kutsal, 2012) gizli konut açığını oluşturmaktadır. İlegal konut üretimi, diğer deyişle gecekondulaşma, kentleşme ve göç olgusunun bir sonucu olarak ortaya çıksa da belli bir sınıf için kentlerde konut sunum biçimi halini almıştır. Gecekondu ifadesi, çeşitli çalışmalarda vurgulandığı gibi (Bhan & Jana, 2013; Coelho, 2016; Gilbert, 2007; Huchzermeyer, 2014; Simon, 2011), olumsuz anlamlarla yüklüdür ve ifade ettiği yaşam şekli sorunlu olmaya devam etmektedir. "Sorunlu" olduğu kesinleşmiş yerleşim alanlarının ıslahı ve tasfiyesine yönelik po-

litikalardan oluşan konut açığı kayıtlara dahil edilmemektedir. Bu durum konutun görmezden gelinen sorununu oluşturmaktadır.

Nüfus hareketleri ve hanehalkı yapısındaki değişimler ekstra konut talebi yaratmaktadır. Türkiye'nin karşılamak için hazır olmadığı değişiklikler konut fiyatlarının yükseldiği bir dönemde, halihazırda sorunlu olan düşük gelirli grupların konut sahipliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Sıkışan konut piyasası içerisinde zamanla orta-alt ve orta gelirli gruplar da konuta erişimde kısıtlılıklar yaşayacaktır.

Hanehalkı yapısında geriye dönüş sağlanması olası değildir. Bu nedenle konut ve kentsel dönüşüm projeleri geliştirilirken hanehalkı çeşitliliği, yaşlanan nüfus, tek aile ve aile olmayan hanehalklarının ihtiyaçları göz önüne alınarak planlama yapılması gerekmektedir. Türkiye'de konut piyasası satılık veya özel kiralık konutlar üzerinden ilerlemektedir. Gelecek yıllarda konut sunumlarının çeşitlenmesi, geçiş konutları olarak adlandırılacak alternatif planlamaların yapılması ve konut sürekliliğine dikkat edilmesi önemlidir. Özellikle genç nüfus, orta sınıf genç çalışan ve yaşlı nüfus gibi toplumun alternatif grupları için özel barınma çözümleri planlandığı takdirde genel konut stokunda rahatlama olması mümkündür.

Beklenmedik göçler, kentleşme ve konut sorunu üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Mülteciler ve sığınmacılar gibi kitlesel olarak gelen acil durum göçmenlerinin barınma olanaklarına göre gidecekleri yeri belirlemeleri; konut tercihlerinde uygun veya olması gerekene ulaşana kadar erteleme durumları mümkün değildir (Mulder, 2006, s. 404). İstanbul Göç Araştırmaları 2020 raporuna göre İstanbul'da yaşayan yaklaşık 550bin (Doğan vd., 2021; Göç İdaresi Daire Başkanlığı, 2022) Suriyeli kente bütünleşmeden yaşamlarını sürdür-

mektedir (Doğan vd., 2021; Topalakçı, 2019). Bu durum kente karışmamanın bir sonucu olan gettolaşmayı da beraberinde getirebilir. Dış göçlerle kentlere gelen kalabalık grupların adaptasyon programlarına dâhil edilmemesi, kapalı grupların bireysel çözümlerine, kentlere yayılmasının konut sorununa, bölgesel kutuplaşmanın kentleşmeye ve kültürel dokuya olumsuz etkileri olacağı açıktır.

Son yıllarda ardı ardına yaşadığımız depremeler sonucunda oluşan hasarlar konut stoklarında yanlış statik müdahaleler, kullanım hataları, uygunsuz tasarım kararları, kalitesiz malzeme ve üretim gibi nitelik sorunlarının yaşandığını göstermektedir. Konut bedellerinin yüksek olması ve düşük nitelikli yapıların uygun fiyatlarla el değiştirmesi hasarlı konutları dar gelirli haneler için cazip hale getirmektedir. Oysaki Türkiye'de nitelikli konuta erişim en çok dezavantajlı gruplar için sorun teşkil etmektedir.

Türkiye gelir dağılımının eşitsiz olduğu ülkelerden bir tanesidir. Yoksulluğun resmi verilerde hanehalkı geliriyle ölçülmesi tüketim eksikliğinden kaynaklanan çalışan yoksulları göz ardı etmektedir. Konut sorununa neden olan yoksulluk çoklu yaklaşımla kapsamlı olarak incelendiğinde sorunun daha derin olduğu görülmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar konuta erişebilirliğin yeni yoksulluğun bir tanımı olduğunu vurgulamaktadır. Konut sorununu yeni yoksulluk tanımıyla ilişkilendirerek ele aldığımızda bazı grupların sürekli olarak bu durumda olma olasılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşırken, orta sınıfın riskli grup olarak giderek soruna daha fazla dâhil oldukları ortaya çıkmaktadır. Özellikle orta sınıfın sorunu olan konut erişebilirliğinde belirleyici olan konut fiyat düzeyleri, yalnızca kitlelerin yaşam standartları ile değil, aynı zamanda küresel ekonomik kalkınmayla da ilgilidir (Rao & Ge, 2015, s. 552) ve tüm dünyada

olduğu gibi Türkiye’de de boş konut stoku bulunmasına karşın erişilebilir konut bir sorundur.

Kentleşme ve iklim krizi etkileriyle birlikte birçok ülke (özellikle EU ülkeleri), konut ve kentsel planlama sorunlarını kontrol altına almak ve önlemek için yeni konut sunumlarını gündemlerinin önemli bir konusu haline getirmektedir. Çevresel değerleri etkileyecek her kararın detaylı olarak ele alınması ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda verilmesi kısıtlı ekonomik kaynağı olan Türkiye için önemlidir. Kentsel dönüşüm adı altında yapılan yenilemeler, konsept proje olarak görülen ve makyajlanan projeler, belli bir sosyo-ekonomik grup için tasarlanan konut yerleşimleri, konutun kar elde etmek amacıyla üretilmesi, verimsiz yatırımlar, doğru kullanılmayan sınırlı sayıdaki kaynaklar içinde bulunduğumuz konut sorununu derinleştirmektedir.

Kentleri saran illegal konut üretimleri ve kent içi çöküntü alanlarının nitelik açısından yenilenmesi önemlidir. Kentsel dönüşümle bu alanların iyileştirilmesi pratikte en uygun yaklaşım olarak görülse de alınan kararlar nedeniyle uygulamada geçerli değildir. Gecekondu alanlarının sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı değiştirilmektedir. Kent çeperlerindeki yerleşim alanları yeni gelen nüfusun hayat tarzına uygun olmamakla birlikte, kültürel pratiklerinin

dikkate alınmadan planlandığı alanlardır. Konutların malzeme ve yapım kalitesi, hanehalkı sayısı kullanım alanı büyüklüğü, tasarım çeşitliliği ve kullanım esnekliğinin olmaması gibi etkenler konut sorununun niteliksel boyutuna çözüm üretememiştir. Bu yerleşimlere zorlanan aileler uzun süre barınamamış; tamamına yakın bir oranı yine kent içinde başka yoksulluk alanlarına dağılmıştır. Özetle kentsel dönüşüm ile konut sorununun önüne geçilememiş tam tersine sorun yön değiştirmiş ve görmezden gelinmiştir.

Kentsel dönüşüm projeleriyle yerleşim alanlarının yoğunlukları artırılmış böylece talep karşısında arz sağlanmıştır. Ancak serbest piyasa koşullarına teslim edilen konutlarda erişilebilirlik/karşılabilirlik sorunları yaşanmaya başlanmıştır. Erişilebilir konut ihtiyacındaki artışa paralel olarak boş konut oranı da giderek artmaktadır.

Konut sorununa etki eden dinamiklerinin ortaya çıkardığı sonuç Türkiye’deki sorunun arz-talep ilişkisinin ötesine geçmiştir. Sorun asıl olarak işleyen konut sürekliliğinin olmamasından kaynaklıdır; bir başka deyişle hane büyüklüğüne veya yaşam şekline göre konut arzının olmaması konut talebini de kısıtlı koşullarda çözmeyi zorunlu kılmaktadır (Şekil 13). Aile döngüsünde çocuksuz çekirdek aile, tek çocuklu aile, birden fazla çocuklu aile, orta yaşlı çocuksuz aile ve yaşlı birey dönüşümün-

Şekil 13. Konut Sürekliliği Akışı

Kaynak: Affordable Housing Virtual Open House (2021); Uyarlayan: Kutsal, (2022)

de ihtiyaç duyulan konut büyüklüğü ve sunumu farklılık göstermektedir. Konut politikaları ve pratikleri bu adımları göz ardı ederek serbest piyasa koşullarında kar-zarar ilişkisine odaklanmaktadır. Konut piyasasındaki bu ilişki sürdürülebilir değildir ve konut sorununu çözmeye yönelik bir sonucu hiçbir zaman yaratmayacaktır. Türkiye'deki konut teknik bir sorun değildir; sorun halen politiktir.

4. Sonuç

Çalışma, konut sorununun detaylı bir incelemesini yaparak Türkiye'deki mevcut barınma ihtiyacının temel belirleyicilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda konut sorununa neden olan dinamikler gelecekteki olası etkileriyle birlikte yeniden tartışmaya açılmıştır.

Detaylı literatür taraması göstermiştir ki, nüfus artışı ve kentleşme hızı halen konut sorununun en temel nedeni olarak görülmektedir. Ancak bu iki etmenin geri döndürülmesinin mümkün olmadığı da bir kabul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle nüfus artışı ve kentleşmenin etkisini artan hanehalkı sayısı olarak yeni bir perspektiften ele almak gerekir.

Hanehalkı sayısındaki artış ve hane içi birey sayısının giderek azalması günümüzde konut sorununa neden olan önemli bir dinamiktir. Değişen yaşam şekli ve kullanıcı istekleri, bireysel yaşamın artış göstermesi, paylaşımlı ev modeline olan talep, geleneksel aile modelindeki çözümlüyle yaşlı bireylerin tek yaşamaya başlaması, çocuksuz çekirdek aile sayısının artması ve modernleşme sonucunda konutun yalnızca yaşam alanı olma işlevinin pandemiyle birlikte bir kez daha çok kapsamlı bir olguya dönüşmesi gibi birbirinden farklı etkenler mevcut konut sunumunun ve stokunun yetersiz kalmasına neden olmak-

tadır. Bu durum Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde, dar gelirli haneler için niceliksel konut sorununu, orta gelirli haneler için de niteliksel konut sorununu yaratmaktadır.

Bu çalışma ortaya koymuştur ki, son on yılda arz-talep arasındaki dengesizlikten kaynaklanan konut sorunu yerini erişilebilir konut sorununa bırakmıştır. Türkiye özelinde konut sürekliliğinin kurulmaması erişilebilir konutun önündeki en büyük engeldir. Konut talebindeki çeşitliliğe karşın konut arzının sınırlılığı özellikle nitelikli konuta erişimde dezavantajlı grupların göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Günümüz konut sorununu geçmişten gelen bir düşüncenin devamı olarak, salt nicelik sorununa indirgeyen politikalar ile çözüme ulaştırmak mümkün değildir. Değişen dünyanın dinamiklerini anlamak ve güncel sorunlara uygun çağdaş çözümlerin tartışılması gerekmektedir. Bu çalışma, konut sorununa neden olan etmenlerle birlikte farklı yaşam şekillerine de dikkat çekerek konuta bakışta yeni bir tartışma alanı açmıştır. Çalışma bu anlamda gelecek çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Özellikle konut sorununun yalnızca dar gelirli haneler ile sınırlı olmadığına ortaya konmasıyla karar vericilerden dikkati toplumun daha geniş sınıfına odaklayarak kapsayıcı yaklaşımlara yöneltmesi beklenmektedir. Gelecek çalışmalarda özellikle konut sürekliliği üzerinden konunun ele alınmasının, küçülen hanehalklarının ihtiyaç ve taleplerinin daha detaylı incelenmesinin, konut talebinde çeşitliliği etkileyen fırsatların ve kısıtlılıkların araştırılmasının konut sorununun ortaya konmasında ve çözüm önerileri getirilmesinde önemli birer araştırma konusu olduğu düşünülmektedir.

Yazarların Katkı Oranı

Çalışma İkinci Yazar'ın danışmanlığında Birinci Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedirler.

Kaynakça

- Adıgüzel Özbek, D., & Melikoğlu Eke, A. S. (2022). Pandemi ile evde yaşam: Covid-19 süreci ve sonrası için konut tasarımı stratejileri. *Megaron*, 17(2), 371-388. <https://doi.org/10.14744/megaron.2022.78642>
- Affordable Housing Virtual Open House. (2021). Let's talk: Halton Hills. <https://letstalkhalton-hills.ca/affordable-housing/widgets/83676/videos/6664>
- Arimah, B. C. (2017, Eylül). Slums as expressions of social exclusion: Explaining the prevalence of slums in African countries. United Cities and Local Governments of Africa (UCLG Africa). <https://knowledge.uclga.org/Slums-as-Expressions-of-Social-Exclusion-Explaining-the-Prevalence-of-Slums-in.html>
- Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de kent- sel dönüşüme yönetsel bir yaklaşım. *METU Journal of Architecture*, 24(2), 57-82.
- Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, & Sahibinden. (2022a, Mayıs). Kiralık konut piyasası görünümü. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2022/05/kiralik-konut-piyasasi-gorunumu-mayis-2022/>
- Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, & Sahibinden. (2022b, Mayıs). Satılık konut piyasası görünümü. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2022/05/satilik-konut-piyasasi-gorunumu-mayis-2022/>
- Başlevent, C. (2021). Türkiye'nin değişen hanehalkı yapısı: Tek kişilik haneler ne durumda?. *Yıldız Social Science Review*, 6(1), 17-31. <https://doi.org/10.51803/yssr.703188>
- Batarags, L. (2021, Ocak 14). China has at least 65 million empty homes — enough to house the population of France. It offers a glimpse into the country's massive housing-market problem. Insider. <https://www.businessinsider.com/china-empty-homes-real-estate-evergrande-housing-market-problem-2021-10>
- Bauman, Z. (1999). Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar. (Ü. Öktem, Çev.). Sarmal Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1998)
- Berberoğlu, M. G., & Teker, S. (2005). Konut finansmanı ve Türkiye'ye uygun bir model önerisi. *İtü Dergisi/b Sosyal Bilimler*, 2(1), 58-68.
- Bhan, G., & Jana, A. (2013). Of slums or poverty: Notes of caution from census 2011. *Economic and Political Weekly*, 48(18), 13-16.
- Brahambhatt, R. (2021, Ekim 29). The story of China's ghost cities and its 65 million empty homes. Interesting Engineering. <https://interestingengineering.com/culture/chinas-ghost-cities-and-its-65-million-empty-homes>
- Brown, P., Newton, D., Armitage, R., Monchuk, L., & Robson, B. (2022). Locked down: Ontological security and the experience of Covid-19 while living in poor-quality housing. *Journal of Community Psychology*. <https://doi.org/10.1002/jcop.22883>
- Burnell, J. (2010). Literature review: What works well in shelter after disaster? Shelter Centre; Royal Roads University; FP Innovations. <https://www.humanitarianlibrary.org/resource/literature-review-shelter-after-disaster>
- Byrne, J. P., & Diamond, M. R. (2007). Affordable housing, land tenure, and urban policy: The matrix revealed. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works*, 527-510.
- Canpolat, Ş. B. (2018). Changes in the household structures of the elderly: household projections for Turkey, 2016-2050. *The Turkish Journal of Geriatrics*, 21(2), 195-207. <https://doi.org/10.31086/tjgeri.2018240420>
- Carliner, G. (1973). Income elasticity of housing demand. *The Review of Economics and Statistics*, 55(4), 528-532. <https://doi.org/10.2307/1925683>
- Chen, J., Guo, F., & Wu, Y. (2011). One decade of urban housing reform in China: Urban housing price dynamics and the role of migration and urbanization, 1995–2005. *Habitat International*, 35(1), 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2010.02.003>

- Chen, K., & Wen, Y. (2015, Kasım). The great housing boom of China (Sy 15-03; FRB Atlanta CQER Working Paper). Center for Quantitative Economic Research. <https://fedinprint.org/item/fedacq/33519/original>
- Chohan, A. H., Irfan, A., & Awad, J. (2015). Development of quality indicators of housing design (QIHD), an approach to improve design quality of affordable housing. *Open House International*, 40(4), 10-17.
- Clauson-Kaas, J., Dzikus, A., Stephens, C., Højlyng, N., & Aaby, P. (1996). Urban health: Human settlement indicators of crowding. *Third World Planning Review*, 18(3), 349-363. <https://doi.org/10.3828/twpr.18.3.p8x56376v0351421>
- Coelho, K. (2016). Tenements, ghettos, or neighborhoods? outcomes of slum-clearance interventions in Chennai. *Review of Development and Change*, 21(1), 111-136. <https://doi.org/10.1177/0972266120160106>
- Coşkun, Y. (2022). Housing affordability crisis and vulnerable social groups in Turkey. *Open House International*. <https://doi.org/10.1108/OHI-12-2021-0267>
- Coupe, T. (2021). How global is the affordable housing crisis? *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 14(3), 429-445. <https://doi.org/10.1108/IJHMA-04-2020-0040>
- Doğan, N., Süleymanoğlu-Kürüm, R., Bekaroğlu, E. A., & Cin, M. (2021). İstanbul göç araştırması. <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/3/goc-arastirmalari-24.03.2021.pdf>
- Emen, İ. (2019, Kasım 14). 'Şato' müteahhidinin iflas kararı kaldırıldı. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sato-muteahhidinin-iflas-karari-kaldirildi-41373611>
- Es, M., & Ateş, H. (2010). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(48), 205-248.
- Florida, R., & Schneider, B. (2018, Nisan 11). The global housing crisis. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-11/the-housing-crisis-extends-far-beyond-supersar-cities>
- Gilbert, A. (2007). The return of the slum: Does language matter? *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(4), 697-713. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2007.00754.x>
- Gilbert, A., & Varley, A. (1991). Landlord and tenant: Housing the poor in urban Mexico. Routledge.
- Gonzalez, L., & Ortega, F. (2013). Immigration and housing booms: Evidence from Spain. *Journal of Regional Science*, 53(1), 37-59. <https://doi.org/10.1111/jors.12010>
- Goodman Jr., J. L. (1978). Causes and indicators of housing quality. *Social Indicators Research*, 5(2), 195-210. <https://www.jstor.org/stable/27521858>
- Göç İdaresi Daire Başkanlığı. (2022, Eylül). Geçici koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2022).
- Grigsby, W. G. (1964). Housing and slum clearance: Elusive goals. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 352(1), 107-118. <https://doi.org/10.1177/000271626435200112>
- Hamnett, C. (1991). The blind men and the elephant: The explanation of gentrification. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16(2), 173-189. <https://doi.org/10.2307/622612>
- Holland, J. M. (2018). Challenges and considerations for housing in the future. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 47(2), 124-129. <https://doi.org/10.1111/fcsr.12288>
- Horioka, C. Y. (1988). Tenure choice and housing demand in Japan. *Journal of Urban Economics*, 24(3), 289-309. [https://doi.org/10.1016/0094-1190\(88\)90030-7](https://doi.org/10.1016/0094-1190(88)90030-7)
- Huchzermeyer, A. (2014). Troubling continuities: Use and utilities of the term 'slum'. S. Parnell & S. Oldfield (Ed.), *The Routledge handbook on cities of the global south* içinde (ss. 86-97). Routledge.
- Hugo, G. (2005). Implications of demographic change for future housing demand in Australia. *Australian Planner*, 42(2), 33-41. <https://doi.org/10.1080/07293682.2005.9982416>
- İslam, M. Z., Kolade, O., & Kibreab, G. (2018). Post-disaster housing reconstruction: The impact of resourcing in post-cyclones Sidr and Aila in Bangladesh. *Journal of International Development*, 30(6), 934-960. <https://doi.org/10.1002/jid.3367>
- İstanbul Planlama Ajansı: İstatistik Ofisi, Sosyal Politikalar Merkezi, & Vizyon 2050 Ofisi. (2021). Konut sorunu araştırması: İstanbul'da mevcut durum ve öneriler. <https://ipa.istanbul/>

wp-content/uploads/2021/09/IPA_KONUT_REHBERI-web.pdf

- Jha, A. K., Barenstein, J. D., Phelps, P. M., Pittet, D., & Sena, S. (2010, Ocak). Safer homes, stronger communities: A handbook for reconstruction after natural disaster. The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8045-1>
- Kahraman, Z. E., & Özdemir, S. S. (2017). A housing satisfaction research in an area that urban transformation come into question: The case of Türk-iş apartment blocks. *Megaron*, 12(4), 619-634. <https://doi.org/10.5505/megar-on.2017.04834>
- Kamete, A. Y. (2006). Revisiting the urban housing crisis in Zimbabwe: Some forgotten dimensions? *Habitat International*, 30(4), 981-995. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2005.08.002>
- Kara, M. (2010). Türkiye'de gecekondü projelerinin konut sorununun çözümündeki rolü: Ankara ili Gültepe ve Yatıkmusluk örneği. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, 5(2), 171-204.
- Kaul, K., Goodman, L., & Neal, M. (2021, Aralık). The role of single-family housing production and preservation in addressing the affordable housing supply shortage. Urban Institute: Housing Finance Policy Center. <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/105265/the-role-of-single-family-housing-production-and-preservation-in-addressing-the-affordable-housing-supply-shortage.pdf>
- Keleş, R. (1983). 100 soruda kentleşme, konut ve gecekondü. Gerçek Kitapevi.
- Keleş, R. (2010). Kentleşme politikası. İmge Kitabevi.
- Kellekci, Ö. L., & Berköz, L. (2006). Konut ve çevresel kalite memnuniyetini yükselten faktörler. *İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5(2), 167-178.
- Kharas, H., & Dooley, M. (2021, Haziran 2). Extreme poverty in the time of Covid-19. Center for Sustainable Development at Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/research/extreme-poverty-in-the-time-of-covid-19/>
- Kintrea, K. (2007). Housing aspirations and obsolescence: Understanding the relationship. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22(4), 321-338. <http://www.jstor.org/stable/41107396>
- Kotkin, J. (2013, Temmuz 26). America's emerging housing crisis. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/joelkotkin/2013/07/26/americas-emerging-housing-crisis/?sh=3ebf236971b3>
- Kutsal, S. (2012). Türkiye'de dar gelirliilerin konut sorunu bağlamında sosyal konuta bakış: İstanbul Bezirganbahçe örneğinde irdeleme. (Tez No. 437856) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Lauf, S., Haase, D., Seppelt, R., & Schwarz, N. (2012). Simulating demography and housing demand in an urban region under scenarios of growth and shrinkage. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 39(2), 229-246. <https://doi.org/10.1068/b36046t>
- LaVoice, J. (2021, Mart). The long-run implications of slum clearance: A neighborhood analysis. Bowdoin College: Department of Economics. https://egc.yale.edu/sites/default/files/2021-04/2021-0423 EconHistory Conference/UrbanRenewal_Short%20ada-ns.pdf
- Lawrence, R. J. (1995). Housing quality: An agenda for research. *Urban Studies*, 32(10), 1655-1664. <https://www.jstor.org/stable/43198095>
- Lee, R., Mason, A., Amporfu, E., An, C.-B., Bixby, L. R., Bravo, J., Bucheli, M., Chen, Q., Comelatto, P., Coy, D., D'Albis, H., Donehower, G., Dramani, L., Fürtkranz-Prskawetz, A., Gal, R. I., Holz, M., Huang, N. T. L., Kluge, F., Ladusingh, L., ... Zhang, Q. (2014). Is low fertility really a problem? Population aging, dependency, and consumption. *Science*, 346(6206), 229-234. <https://doi.org/10.1126/science.1250542>
- Lens, M. C. (2018). Extremely low-income households, housing affordability and the great recession. *Urban Studies*, 55(8), 1615-1635. <https://doi.org/10.1177/0042098016686511>
- Li, J. (2015, Ocak 26). Recent trends on housing affordability research: Where are we up to? (WP No.5/2014). Urban Research Group – CityU on Cities Working Paper Series. SSRN Electronic Journal. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2555439>
- Lim, G.-C. (1987). Housing policies for the urban poor in developing countries. *Journal of the American Planning Association*, 53(2), 176-185. <https://doi.org/10.1080/01944368708976650>
- Lozano-Gracia, N., & Young, C. (2014, Kasım). Housing consumption and urbanization (Policy Research Working Paper No. 7112). World Bank Social, Urban, Rural and Resilience Global Practice Group. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/998081468003944551/pdf/WPS7112.pdf>

- Lyons, M. (2009). Building back better: The large-scale impact of small-scale approaches to reconstruction. *World Development*, 37(2), 385-398. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2008.01.006>
- Madden, D., & Marcuse, P. (2021). Aşırı metalaşma çağında konutu savunmak. (Ş. Geniş, Çev.). *İdealkent Yayınları*. (Orijinal eserin yayım tarihi 2016)
- Mayo, S. K., Malpezzi, S., & Gross, D. J. (1986). Shelter strategies for the urban poor in developing countries. *The World Bank Research Observer*, 1(2), 183-203. <https://doi.org/10.1093/wbro/1.2.183>
- McLeod, S. (2022, Nisan 4). Maslow's hierarchy of needs. *Simply Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- Mingye, L. (2017). Evolution of Chinese ghost cities. *China Perspectives*, 2017(1), 69-78. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.7209>
- Morgan, S. P. (2003). Is low fertility a twenty-first-century demographic crisis? *Demography*, 40(4), 589-603. <https://doi.org/10.1353/dem.2003.0037>
- Morris, A. (2021). An impossible task? Neoliberalism, the financialisation of housing and the city of Sydney's endeavours to address its housing affordability crisis. *International Journal of Housing Policy*, 21(1), 23-47. <https://doi.org/10.1080/19491247.2019.1688634>
- Morris, A., Beer, A., Martin, J., Horne, S., Davis, C., Budge, T., & Paris, C. (2020). Australian local governments and affordable housing: Challenges and possibilities. *The Economic and Labour Relations Review*, 31(1), 14-33. <https://doi.org/10.1177/1035304619880135>
- Mulder, C. H. (2006). Population and housing: A two-sided relationship. *Demographic Research*, 15(13), 401-412. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2006.15.13>
- Mülteciler Derneği. (2022, Ağustos 22). Türkiye'deki Suriyeli sayısı Ağustos 2022. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:-:text=Türkiye'de kayıt altına alınmış,652 bin 813 kişi oldu.>
- Okpala, D. C. I. (1992). Housing production systems and technologies in developing countries: A review of the experiences and possible future trends/prospects. *Habitat International*, 16(3), 9-32. [https://doi.org/10.1016/0197-3975\(92\)90060-C](https://doi.org/10.1016/0197-3975(92)90060-C)
- Önder, Z., Dökmeci, V., & Keskin, B. (2004). The impact of public perception of earthquake risk on Istanbul's housing market. *Journal of Real Estate Literature*, 12(2), 181-194. <https://doi.org/10.1080/10835547.2004.12090136>
- Ören, K., & Yüksel, H. (2013). Türkiye'de konut sorunu ve temel dinamikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 47-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23220/247956>
- Özdemir Sarı, Ö. B. (2011). Macro implications of households' reinvestment behaviour in existing housing stock. *METU Journal of The Faculty Of Architecture*, 28(2), 127-143. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2011.2.6>
- Özden, P. P. (2016). Kentsel yenileme, yasal-yönelimsel boyut, planlama ve uygulama. *İmge Kitabevi*.
- Panday, P. K. (2020). The face of urbanization and urban poverty in Bangladesh. *Springer Singapore*.
- Paris, C., & Frey, J. (2018). Demographic trends and changing housing systems in Northern Ireland. *Housing Studies*, 33(8), 1264-1285. <https://doi.org/10.1080/02673037.2018.1424805>
- Perry, J. (2015, Haziran 10). There's a global housing crisis and politicians must do more to tackle it. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/jun/10/from-beds-in-sheds-to-super-slums-theres-a-global-housing-crisis-and-politicians-must-do-more-to-tackle-it>
- Pittini, A. (2012, Kasım 1). Housing affordability in the EU: Current situation and recent trends. *CECODHAS Housing Europe's Observatory Housing Europe Centre*. <https://www.housing-europe.eu/resource-122/housing-affordability-in-the-eu>
- Poon, L. (2019, Şubat 27). China's huge number of vacant apartments is causing a problem. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-27/vacant-apartments-strain-china-s-housing-market>
- Rao, C., & Ge, Y. (2015). Analysis of main influence factors for housing prices. *Proceedings of the 2015 International Conference on Engineering Management, Engineering Education and Information Technology*, 552-555. <https://doi.org/10.2991/emecit-15.2015.107>

- Saiz, A. (2007). Immigration and housing rents in American cities. *Journal of Urban Economics*, 61(2), 345-371. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2006.07.004>
- Sánchez-Páramo, C. (2020, Ağustos 13). The new poor are different: Who they are and why it matters. *World Bank Blogs*. <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/new-poor-are-different-who-they-are-and-why-it-matters>
- Sheldon, T. L., & Zhan, C. (2019). The impact of natural disasters on US home ownership. *Journal of the Association of Environmental and Resource Economists*, 6(6), 1169-1203. <https://doi.org/10.1086/705398>
- Simon, D. (2011). Situating slums: Discourse, scale and place. *City*, 15(6), 674-685. <https://doi.org/10.1080/13604813.2011.609011>
- Smith, G. (2017). Pre- and post-disaster conditions, their implications, and the role of planning for housing recovery. A.-M. Esnard & A. Sapat (Ed.), *In coming home after disaster: Multiple dimensions of housing recovery içinde* (ss. 277-292). CRC Press.
- Sumka, H. J. (1987). Shelter policy and planning in developing countries: Introduction. *Journal of the American Planning Association*, 53(2), 171-175. <https://doi.org/10.1080/01944368708976649>
- Tafriđj, I. (2021). Mapping the housing needs of the urban middle class in Greater Jakarta. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 780(1), 1-6. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/780/1/012004>
- Tekeli, İ. (2010). Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek. *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- Thompson, W. S. (1937). Population growth and housing demand. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 190, 131-137. <http://www.jstor.org/stable/1019701>
- TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası. (2008, Aralık 1). Türkiye'de konut sorunu ve konut ihtiyacı raporu. *Teknik Güç*. <https://eskisakarya.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/15748.pdf>
- Topalakçı, M. S. (2019). Suriye'den sığınmacılara yönelik kent güvenliğine ait risk algılarının incelenmesi (Tez No. 578320) [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. *ADU eArsiv*. <http://hdl.handle.net/11607/4037>
- Troy, L., & Randolph, B. (2016, Mart 24). Negative gearing has created empty houses and artificial scarcity. *The Sydney Morning Herald*. <https://www.smh.com.au/opinion/negative-gearing-has-created-empty-houses-and-artificial-scarcity-20160324-gnqoeb.html>
- TRT Haber. (2022, Mayıs 12). Türkiye'de ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,23 kişi oldu. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-ortalama-hanehalki-buyuklugu-323-kisi-oldu-679639.html>
- Tunstall, R., Bevan, M., Bradshaw, J., Croucher, K., Duffy, S., Hunter, C., Jones, A., Rugg, J., Wallace, A., & Wilcox, S. (2013, Nisan 5). The links between housing and poverty. *Joseph Rowntree Foundation*. <https://www.jrf.org.uk/report/links-between-housing-and-poverty>
- TÜİK. (2022a, Mayıs 12). İstatistiklerle aile, 2021. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2021-45632#:~:text=Ortalama hanehalkı büyüklüğü 3%2C23,3%2C23 kişiye düştüğü görüldü.>
- TÜİK. (2022b, Mart 2021). İstatistiklerle yaşlılar, 2021. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2021-45636>
- UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü. (2022). Türkiye'deki mülteciler ve sığınmacılar. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>
- United Nations. (1948). Universal declaration of human rights. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
- United Nations. (2018). World urbanization prospects: The 2018 revision (ST/ESA/SERA/420). United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Dynamics. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>
- United Nations. (2020). First-ever united nations resolution on homelessness. Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion. <https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/03/resolution-homelessness/#:~:text=Globally%2C 1.6 billion people worldwide, highest risk of becoming homeless.>
- United Nations. (2022). Türkiye: Grow rate. *World Population Prospects 2022*. <https://population.un.org/wpp/Graphs/Probabilistic/POP/GrowthRate/792>
- Usanmaz, D. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye'de konut sektörü üzerine etkileri.

Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(3), 1352-1365. <https://dergipark.org.tr/pub/nevsosbilen/issue/65184/983406>

Vagnby, B., & Jensen, O. B. (2002). From slum clearance to urban policy: Discourses and doctrines in Danish inner-city redevelopment. *Housing, Theory and Society*, 19(1), 3-13. <https://doi.org/10.1080/140360902317417895>

van Doorn, L., Arnold, A., & Rapoport, E. (2019). In the aAge of cities: the impact of urbanisation on house prices and affordability. R. Nijskens, M. Lohuis, P. Hilbers, & W. Heeringa (Ed.), *Hot property: The housing market in major cities içinde* (ss. 3-13). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11674-3_1

Wetzstein, S. (2017). The global urban housing affordability crisis. *Urban Studies*, 54(14), 3159-3177. <https://doi.org/10.1177/0042098017711649>

Woetzel, J., Ram, S., Mischke, J., Garemo, N., & Sankhe, S. (2014, Ekim). A blueprint for addressing the global affordable housing challenge. McKinsey Global Institute. https://www.mckinsey.com/-/media/mckinsey/featured_insights/urbanization/tackling_the_worlds_affordable_housing_challenge/mgi_affordable_housing_executive_summary_october_2014.ashx

World Population Review. (2022). Turkey population 2022. <https://worldpopulationreview.com/countries/turkey-population> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2022)

Yavuz, S., & Yüceşahin, M. M. (2012). Türkiye’de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılaşmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 75-118. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosars/issue/11399/136116>

Yıldırım, F. (2013). Türkiye’de ikamet amaçlı konut pazarının makroekonomik değişkenler ile ilişkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2(1), 12-18. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssrj/issue/22493/240520>

Yılmaz, C. (2021, Aralık 23). Türkiye gelir dağılımında dünyanın en eşitsiz ülkelerinden. Doğrulukpayı. https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-gelir-dagilimda-dunyainin-en-esitsiz-ulkelerinden-biri?gclid=CjwKCAjwsfuYBhAZEiwA5a6CDEuHN0zFXkRmqhKXjV2k1vf3C17QLnbTrJiuREobVU4aUfu-8F9gXxoCKQEQAvD_BwE

Zhang, Y., Jin, H., Xiao, Y., & Gao, Y. (2020). What are the effects of demographic structu-

res on housing consumption? Evidence from 31 provinces in China. *Mathematical Problems in Engineering*, 2020, 1-14. <https://doi.org/10.1155/2020/6974276>

İnceleme Makalesi / Review Article

Gösterişe Yönelik Tüketim Kavramının İncelenmesi

Analysis of the Concept of Conspicuous Consumption

Duygu ULUDAĞ¹
Melis SOYER²

ÖZ

Bireylerin birbirleriyle karşılıklı olarak alışveriş eylemi içerisinde olması ekonominin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Alışveriş eylemleri, tüketimi dolayısıyla da üretimi zorunlu hale getirir. Tüketim toplumlarının oluşmasıyla birlikte toplumsal ortak özelliklerin de birbirinden farklılaşması durumu söz konusudur. Tüketim olgusu artık ihtiyaçtan kaynaklanan bir zorunluluk olmaktan ziyade kültürel bir prestij ve statü simgesi haline dönüşmüştür. Tüketici davranışları, küresel olarak birçok ekonomik aktörü olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyen konumdadır. Postmodern dönem ile birlikte değişen tüketici davranışlarını anlayabilmek, işletmeler için önemli bir rekabet avantajı sağlamak ile beraber üretim şekillerini ve pazarlama stratejilerini oluşturmada kayda değer aksiyonlar alınmasına yardımcı olacaktır. Tüketim kültürünün içerisinde bulunan kavramlardan bir tanesi de gösterişe yönelik yapılan tüketim şeklidir. Gösterişçi tüketim ile birlikte statü ve prestij kazanma davranış şekilleri ortaya çıkar. Gösterişe yönelik tüketimdeki değişkenlerin doğru şekilde kavranması ve araştırılması geleceğe yönelik küresel tüketici davranışlarının anlaşılması için önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada öncelikle tüketim kavramının tanımı yapılarak, tüketimin ilişkili olduğu ve etkilendiği olgular incelenmiştir. Yapılan literatür taraması neticesinde, gösterişçi tüketimin ortaya çıkışı ve güncel olarak toplumsal değerlere olan etkilerinin üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: tüketici davranışları, gösterişçi tüketim, Thorstein Veblen

1 Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, duygu.uludag@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4822-0195

2 Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, melis.soyer@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5878-474X

ABSTRACT

The fact that individuals are in mutual exchange with each other constitutes the basic elements of the economy. Shopping actions necessitate consumption and therefore production. With the formation of consumer societies, there is a differentiation of social common characteristics from each other. The phenomenon of consumption has now turned into a cultural symbol of prestige and status, rather than a necessity arising from necessity. Consumer behavior is in a position to affect many economic actors globally, either positively or negatively. Understanding the changing consumer behavior with the post-modern period will provide an important competitive advantage for businesses, as well as helping to take significant actions in creating production styles and marketing strategies. One of the concepts in the consumption culture is the consumption style for showing off. With conspicuous consumption, behavior patterns of gaining status and prestige emerge. Accurately understanding and investigating the variables in conspicuous consumption plays an important role in understanding global consumer behavior for the future. In this study, firstly, the definition of the concept of consumption was made and the cases related to and affected by consumption were examined. As a result of the literature review, the emergence of conspicuous consumption and its current effects on social values are emphasized.

Keywords: consumer behavior, conspicuous consumption, Thorstein Veblen

1. Giriş

Tüketim kavramının temelleri, insanların ihtiyaçlarını karşılamaları için yaptıkları faaliyetlerin tümüne dayanmaktadır. Toplumların yaşamsal etkinliklerini devam ettirebilmeleri için tüketime ihtiyaçları vardır. Tüketim genel anlamıyla aslında sadece temel ihtiyaçlardan kaynaklanmaz, temel ihtiyaçlara dayandırılır. Ancak bireylerin arzu ve isteklerine göre de tüketimi sürekli hale getirdiklerini söylemek mümkündür. Tüketim ile tatmin kavramı bireylerin satın aldıkları ürün ya da hizmetlerden dolayı hissettikleri duygular ile ilgilidir. Tüketim kültürü, toplumsal ve sosyal olarak her coğrafyaya göre değişmektedir. Günümüzün değişen koşulları

ve kapitalizmin tüm dünyadaki etkisiyle oluşan küreselleşme rüzgarları, tüketimi sadece ihtiyaç karşılama etkinliği olmaktan çıkartmıştır. Tüketim faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için üreten bireyler, toplumu tüketim toplumu haline dönüştürmüştür ve bu durumda nesnelere çağrı ortaya çıkmıştır (Baudrillard, 2008).

Baudrillard'a (1970) göre bireyin en temel davranışı olan tüketim; kimlik oluşumu, sosyalleşme, sınıf oluşumu gibi toplumu oluşturan önemli faaliyetlerin birçoğunda aktif rol oynamaktadır (Demirezen, 2015). Bireylerin toplumda statü kazanma aracı olarak kullandıkları lüks tüketim, sosyoekonomik durumu ve tüketici davranışını yansıtmaktadır (Erdoğan, 2016).

Son yıllarda sosyal bilimlerde dalı altında incelenen tüketim kavramı ve onu etkileyen gösterişe yönelik tüketim şekli, pazarlama literatüründe önemli bir yere sahiptir. Tüketim tarzları içerisinde yer alan gösterişçi tüketim şekli, bireylerin sahip olmak istediği statü ve prestije vurgu yapar. Gösterişe yönelik tüketim, bireyin toplum içindeki statüsünü, konumunu, maddi gücünü gösteren ve başkalarını kıskandırabilen tüketim anlayışıdır.

Gösterişçi tüketim nedenleri olarak; beğenilmek isteme, kendini daha zengin gösterme isteği, kendini başkalarına gösterme isteği gibi psikolojik faktörlerin yanı sıra toplumun değerler sisteminde önemli rol oynayan ekonomik nedenler de bulunmaktadır. Işıltılı ve rengarenk görünümüyle, sonsuz olanaklar sunan büyüleyici modern bir dünya, kişiyi büyülemekte ve onları sınırları olmayan devasa bir sergi alanında yaşadıklarına inandırmaktadır.

2. Tüketim Kavramı

Sanayi devrimi ile birlikte oluşumu başlayan ve sonrasında hızla devam eden toplumsal bir dönüşüm yaşanmıştır. Önce geleneksellik sonra modernizm ve devamında da postmodernizm kültürleri ile birlikte tüketim kavramı evrimleşmiştir. Bu dönemlerde tüketim kültürü keskin şekillerde değişmiş ve üretimin artık sadece hayati ihtiyaçlar için yapılmadığı, tüketim kültürünün postmodern devirde sembolik olarak değiştiği gerçeği dikkat çekmiştir.

Kelime anlamı ile postmodernizm kavramı, “modern” teriminin önüne getirilen “post” ön ekinin modern sonrası, moderne karşı bir kırılmayı ifade ettiği şeklinde açıklanmıştır (Featherstone, 2005). Postmodernizm kavramının modernizm dalgasından sonra ortaya çıkması toplumların kültürel alışkanlıklarının farklı-

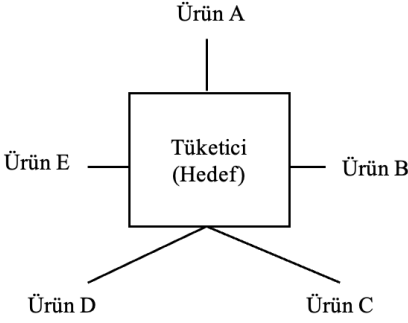
laştığını gösterir. Dolayısıyla modernizm dönemindeki kültürel aktiviteler değişmiş ve yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır (Iggers, 2000).

Postmodernizm kavramı üzerine bir çok farklı görüş vardır. Kavramsal olarak üzerinde tam anlamıyla bir uzlaşmaya varılamamış olsa da toplumları peşinden sürükleyen etkisinin olduğu ve değişim rüzgarlarını estirttiğini kabul etmek gerekir. Postmodernizm tanımının üzerinde tam anlamıyla uzlaşmaya varılamamasının sebebi aslında modernizmden sonrasını mı ifade ettiği ya da modernizmden daha öte bir olguyu mu anlatmaya çalıştığıdır. Var olan görüşlerden bir tanesi de aslında postmodernliğe geçmek gibi bir durumun söz konusu olmadığı çünkü henüz modernlik döneminin tamamlanmadığı yönündedir (Habermas, 1994).

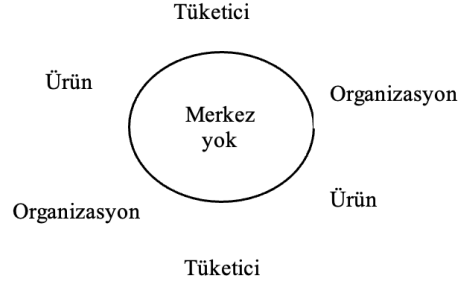
Tüketim ve postmodern toplumların arasındaki ilişki incelendiğinde, tüketim eylemi için mal ve hizmetlerin pazarlanması ifadesi kullanılabilir. Tüketim kültürü, genel olarak kapitalist toplumların evrimleştirip değiştirdiği her türlü eyleminde barındırmaktadır. Aslında tüketimin bu derece ihtiyaç temelli ortaya çıkması sürecinden sembolik ve gösteriş tüketimine evrilmesi, insanları birbirlerinden farklılaşmaya, birbirlerine yabancılaşmaya yöneltmiştir. Yaşanan teknolojik değişimler bireyleri yalnızlaştırarak postmodern tarzda tüketime sevk eder. Postmodernizm kültüründe tüketim, bireylerin reel olarak istedikleri mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Tüketicilerin beklentileri gerçek çikolata ya da gerçek otomobil değildir, onların beklentileri sembolik olarak sağlayacakları tatmin düzeyi ile ilgilidir (Bocock, 2005).

Şekil 1’de belirtildiği gibi postmodern tüketici artık modernizmdeki müşteri imajından sıyrılmış ve aktif olarak merkezi olmayan sistemin belirleyicisi durumuna

Modernizmde tüketiciler ve ürünler

Postmodernizmde tüketiciler ve ürünler

Şekil 1. Modernizm ve Postmodernizmde Tüketiciler ve Ürünler

Kaynak: Fırat vd. (1995)

gelmiştir (Fırat vd., 1995). Modernizmde olduğu gibi hedef artık tüketici merkezli olmayan dolayısıyla tüketicilerin doğrudan beklenti ve isteklerine yönelik oluşan bir döngü durumuna gelmiştir. Artık müşteri olarak tanımlanan kitle aynı zamanda üretimin en önemli katılımcısıdır ve dönüşel olarak içiçe geçen bir süreç vardır.

2.1. Tüketim ve Popüler Kültür Arasındaki İlişki

Popüler kültür olarak adlandırılan ve günümüzde sıkça kullanılan bu kavram, modern toplumların kültürü olarak ifade edilir. Popüler kültür unsurları güncel olarak toplumların yaşam tarzlarına nüfus eder ve toplumsal kimlikler yaratır. Dolayısıyla var olan kültürel kimlikler popüler kültürün etkisiyle farklılaşır ve tüketimin şeklini etkiler. Genellikle popüler kültürden orta sınıf olarak nitelendirilen toplumsal kesim etkilenir. Bunun nedeni de orta sınıfın popüler kültürün getirilerinden daha kolay etkilenmesi ve uygulamaya çabuk geçmesidir. Tüketim kültürünü küreselleşme ile birlikte etkileyen en önemli unsurlar, popüler kültür, moda ve medyadır (Karaca, 2010).

Popüler kültürün içerisinde bulunan ve toplumların tüketim kültürünü etkileyen bir çok nesne vardır. Bu nesnelere yiyecekten başlayarak tekstil ürünlerine hatta teknolojik ürünlere kadar uzanır. Popüler kültürün başlıca belirleyicilerinden olan ve toplumun tüketim kültürünü etkileyen unsur moda kavramıdır. Kullanılan ürünler üzerinden yeni anlamların aktarılmasında rol oynayan kişi ve kuruluşlardan oluşan moda sistemi, yeni kültürel pratiklerin oluşturulmasında ya da var olan kültürel anlamların değiştirilmesinde etkin roller üstlenmektedir (Odabaşı, 2006).

Popüler kültürün hayatın her alanında etkin bir rolü vardır. Toplumlar istemeseler de popüler kültürün getirilerine maruz kalmakta ve uyum sağlama zorunluluğu içerisinde girmektedir. Örneğin, cep telefonu kullanımı o kadar yaygınlaşmıştır ki internetin de hayatımızda büyük rol oynaması ile birlikte hemen hemen her kesimden insan cep telefonuna sahip olmuştur. Cep telefonu artık popüler kültürün içerisinde iletişim ve bilgi kaynağı olarak yer almaktadır. Popüler kültürün tüketim üzerindeki etkisi aslında hızlı şekilde kullanılan ve atılan ürünler üzerinden incelenmektedir. Artık bireyler tatmin

seviyelerine bağlı olarak satın aldıkları ürünleri hızlı bir şekilde tüketmektedirler.

2.2. Tüketim ve Medya Arasındaki İlişki

Tüketim davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri medyadır. Medya için kapitalist sistemlerin sahip olduğu tüketim aracıdır tanımlaması yapılabilir. Medya kuruluşları, tüketicilerin zihinlerini etkilemeyi ve tüketim alışkanlıklarını istedikleri gibi yönlendirmeyi amaçlayarak bu politikalar üzerinden hareket ederler (Althusser, 2015). Althusser'in geleneksel olarak ideoloji kavramına yaklaşımı ile savunduğu medya olgusu, günümüzün teknolojik gelişmeleri ile birlikte değişime girmiştir. Bireyleri tüketime yönlendirmeye yönelik mesajlar veren medya ve iletişim araçları farklılaşmış dolayısıyla tüketicinin davranış biçimleri de değişik yönlere yayılmıştır.

Oluşturulan medya içerikleri tüketicilere ürünlerin satışını yapmaya odaklıdır ve bunun için tüketici davranışlarını etkilemeye çalışırlar. Satın alma eylemini gerçekleştirmesi için tüketicilere sunulan unsurlar ürün veya hizmetlerin faydasından ziyade tüketicilerin bu ürünleri aldıkları takdirde kazanacakları aidiyet hissi ya da statü ile ilgilidir (Dağtaş, 2009). Medyanın tüketim kültürü üzerinde sahip olduğu etkileşim gücünün tüketicilerin satın alma davranışını yönlendirme etkisi vardır. Tüketiciler statülerini ve prestijlerini düşünerek hareket ederek tüketim alışkanlıklarını bu yönde sergilemeye meyillidirler. Medya, tüketicilere açık ya da gömülü şekilde görsel ve işitsel veriler sunarak onların tüketim şekillerini biçimlendirmektedir.

Kitle iletişim araçlarının günümüzdeki kullanım şekli ve yeri tüketim kültürünü derinden etkilemektedir. Tüketici olarak konumlandırılan bireylerin markalar tarafından hedef kitle şeklinde görülmesi olası

bir pazarlama taktiğidir. Ancak "big data" çağında yaşanan gelişmeler ve değişen tüketici davranışları, markaların reklam ve pazarlama stratejilerini değiştirmelerine sebep olmuştur. Geleneksel pazarlama yöntemlerinden daha ziyade artık sosyal platformlar üzerinden yapılan pazarlama yöntemleri popüler olmuş ve tüketici davranışlarını etkileyen yeni sistemler geliştirilmiştir. Artık bütün bireylerin bilgiye erişiminin kolaylaşması ve böylece doğrudan iletişimin gerçekleşmesi, üretici ve tüketici arasındaki etkileşimi artırmıştır.

2.3. Toplumsal Değer ve Tüketim Arasındaki İlişki

Toplumsal değer, bir ürün veya hizmetin toplum ve çevre üzerindeki etkisini ifade etmektedir (Carroll, 1991). Tüketim ise mal ve hizmetlerin bireyler ve hane halkı tarafından kullanılmasıdır (Deaton, 1997). Toplumsal değer ve tüketim arasındaki ilişki karmaşık ve çok boyutludur, ancak genel olarak toplumsal değeri ön planda tutan tüketim kalıplarının toplum ve çevre üzerinde olumlu etki yaratma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir (Carroll ve Shabana, 2010). Örneğin, tüketiciler, sürdürülebilir malzemelerden yapılan veya güçlü bir sosyal ve çevresel sorumluluğa sahip şirketler tarafından üretilen ürünleri satın almayı tercih ettiğinde, çevresel bozulmanın azalmasına ve işçilerin çalışma koşullarında iyileşmeye yol açabilir (Elkington, 1997).

Tüketim kalıplarının toplum ve çevre üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir (Stern, 2006). Örneğin, kaynakların aşırı tüketimi kaynakların tükenmesine yol açarken, tüketim mallarının üretimi ve bertarafı kirliliğe ve iklim değişikliğine katkıda bulunabilir (Schor, 2004). Ayrıca, maddi mülkiyete öncelik veren tüketim kültürü, eşitsizliğin artması ve tüketicilik

gibi sosyal sorunlara da katkıda bulunabilir (Kasser ve Kanner, 2004).

Toplumsal değer ve tüketim birbiriyle bağlantılıdır ve tüketicilerin tüketim kalıplarının toplum ve çevre üzerindeki etkisinin farkında olmaları önemlidir (Carroll, 1991). Bireyler, tüketim tercihlerinde toplumsal değere öncelik vererek, olumlu toplumsal ve çevresel değişimi teşvik etmede rol oynayabilirler (Carroll ve Shabana, 2010).

3. Gösterişe Yönelik Tüketim Kavramı

Ekonomistlerin fazla ilgisini çekmemesine rağmen, gösterişçi tüketim olgusu son yıllarda iktisadi anlamda incelenmesi gereken bir saha haline gelmiştir. Gösterişçi tüketimin aslında yeni bir terim olmadığını ve çok eski dönemlerden itibaren literatürde olduğunu bilmek gerekir. Ancak günümüzde aldığı şekil ve kullanıldığı alan geleneksel gösteriş anlamından biraz daha farklıdır. Tüketim etkinliğini ihtiyaç olgusuyla bağdaştırmaktan ziyade bireysel prestij ve statü gösterme sembolü olarak tanımlayan gösterişçi tüketim, küreselleşme ile birlikte toplumları etkileyen ve yayılan bir kavramdır. Postmodernize ile birlikte kapitalist sistemin etkisi altında olan bir çok kültür, gösterişçi tüketim davranışları sergilemekte ve üretimdeki rekabet bu yönde ilerlemektedir.

Gösterişe yönelik tüketim kavramı, Thorstein Veblen'in 1899 yılında yazdığı *Aylak Sınıfı Teorisi* (The Theory of Leisure Class) eseri ile birlikte dikkat çekmiştir. Veblen Amerika'da yaptığı gözlemler sonucunda zenginlerin yaptıkları harcamaların önemli bir bölümünün lüks tüketim ürünlerine yönelik olduğunu farketmiştir. Bu durumdan yola çıkarak aylak kesimi olarak nitelendirdiği toplumun bir bölümünün tüketim alışkanlıkları ve davranış-

larını inceleyen Veblen, gösterişçi tüketim kavramını anlamaya çalışmıştır (Chadhuri ve Majumdar, 2006).

Gösterişçi tüketim denildiğinde akılda beliren ilk sembol, lüks tüketim eşyaları ile ilgilidir. Sadece ürün olarak düşünülmemesi gereken gösterişçi tüketim kavramı aynı zamanda bireylerin yaşam tarzlarına da önemli derecede etki eder. Gösterişçi tüketim tarzını benimseyen bireylerin ortak özelliği ürünlerden gerçek anlamda fayda beklemelerinden daha çok prestij amaçlı fayda sağlamaya çalışmalarıdır. Bu tarz tüketim biçiminde bireylerin çevrelerine yansıttıkları imaj oldukça önemlidir ve açık şekilde sahip olunan ürünler çevreye gösterilir. Bireylerin tüketimlerini gösteriş kavramı ile bütünleştirmeleri onların maddi gelir düzeyleri ile doğru orantılı olabileceği gibi tam tersi şekilde maddi düzeyleri yeterli olmayan bireyler de tüketim alışkanlıklarını gösteriş kavramı üzerinden şekillendirebilmektedir (Veblen, 1995). Gösterişe yönelik olan ürünlerin her zaman işlevsel olduklarını düşünmek doğru bir yargı olmayabilir. Örnek vermek gerekirse, lüks ve pahalı tüketim ürünlerinden olan mücevherler işlevsellik açısından bireylere bir fayda sağlamamaktadır. Ancak gösterişçi tüketim açısından satın alınarak kullanılmaktadır. Bu tüketim tarzı çoğunlukla prestij kavramı ile özdeşleşmektedir.

Veblen'in incelediği gösterişe yönelik tüketim kavramı, modernizm döneminde servet sahibi olmanın sağladığı gücü yansıtan postmodernizm döneminde gösterişçi tüketim, bireylerin toplumdan farklılaşma ve statü sahibi olma durumlarını yansıtmaya başlamıştır (Kula, 2012). Veblen'in de *Aylak Sınıfı* olarak nitelendirdiği tüketiciler de çalışmayı sevmeyen, üretime katılmayan bireylerden oluşmaktadır.

Belirli bir statü sahibi olmak isteyen birey, kendini tanımlamak ve sosyal bir grupta var olabilmek için görünmek istediği

kişiliği yansıtan ürünleri tercih etmekte ve bir kimlik tanımı yaparak ona uygun hareket etme eğiliminde olmaktadır. Çünkü sembolik ürünler öncelikle bireyin nasıl hissettiğini göstermekte ardından bir güç ya da statü göstergesi olarak kullanılmakta ve sosyal açıdan bütünleşme sağlarken bireysel farklılık yaratmaktadır (Odabaşı, 2013).

Literatür taraması yapılırken gösterişe yönelik tüketim ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Hız tarafından 2009 yılında yapılan doktora tez çalışması kapsamında Türkiye’de ve gelişmekte olan başka ülkelerde tüketim profili ve gösterişçi tüketimin boyutları ile ilgili Muğla ilinde ampirik bir çalışma yürütülmüştür. Çalışma sonucunda Gösterişçi tüketime yönelik yapılan çalışmaları destekler nitelikteki Muğla örneğinde, tüketim tarzlarının yaşam tarzını etkiler hale gelmesinde, tüketim davranışları ile ilgili tutumlardan “statü, prestij, lüks, rasyonellik ve bilinçli tüketici” değişkenleri temel alınarak gösterişçi tüketim davranışları hakkında bazı yargılara varılmıştır.

Terzi tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada Müslüman tüketicilerin gösterişçi tüketim ve rasyonel tüketim bağlamında israf davranışları incelenmiştir. Çalışmanın kapsamında Türkiye ve Endonezya’da toplam da 403 katılımcı ile yüz yüze anket yöntemiyle veriler elde edilmiş ve istatistiki anlamda analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda aynı dine mensup tüketiciler ile gösterişe yönelik tüketim arasında farklılıklar bulunmaktadır. Farklılıkların en önemli kaynakları arasında cinsiyet, milliyet ve gelir faktörü en önemlileridir.

Tunç tarafından 2017 yılında yapılan tezde nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi ile gösterişe yönelik tüketim Diyarbakır’da gösterişe yönelik tüketimin sosyo-kültürel, dini ve ekonomik değişkenler irdelenmiştir. Yapı-

lan alan araştırmasında gelişen ekonomik standartlar ve medya araçlarının hem geleceksel hem de gösterişe yönelik tüketimin maddi ve maddi olmayan tüm göstergelerini barındırmaktadır.

Çetin tarafından 2019 yılında yapılan çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Online olarak gönderilen anketi toplam 208 öğretim üyesi yanıtlamıştır. Çalışma sonuçları, cinsiyete göre çalışma katılımcısı arasında gösterişçi tüketim eğilimlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ancak, dışarıda yemek yeme sıklığına göre katılımcılar arasında gösterişçi tüketim eğilimlerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma ayrıca bu konuyu ele almak isteyen restoran yöneticilerine ve araştırmacılara öneriler sunmaktadır.

Quliyev tarafından 2012 yılında yapılan çalışmanın amacı; diğer tüketim biçimleri arasında gösterişçi tüketimin nedenlerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, gösterişçi tüketim ve tüketim tarzını etkileyen diğer faktörleri ölçen bir model geliştirilmeye çalışılmıştır. Önerilen modeli test etmek için Azerbaycan’ın başkenti Bakü ve çevresinde bir anket yapılmıştır. Toplam 536 kişiye uygulanan araştırmanın sonucu Azerbaycan tüketicilerinin görünür tüketime yöneldiğini göstermektedir.

Dal vd. tarafından 2018 yılında yapılan çalışmada; lüks markanın satın alma niyetleri ve tutumları üzerindeki gösterişçi tüketim üzerindeki materyalizm ve sosyal uyumun etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’deki internet kullanıcılarına, online anket yöntemi uygulanmış ve kolayda örnekleme yoluyla 406 katılımcıya ulaşılmıştır. Verilerin normal dağılımı izlediği, geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Bulguların elde edilmesinde frekans analizi, t-testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda sosyal uyum ve materyalizmin

görünür tüketim üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi ortaya çıkmıştır.

3.1. Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim

Gösterişçi tüketim kavramını hem sosyolojik hem de ekonomik bakış açısıyla inceleyen en önemli yazarlardan bir tanesi Veblen'dir. Tüketimin yalnızca biyolojik olan temel ihtiyaçlardan kaynaklanmadığını savunan Veblen, gösterişe yönelik yapılan tüketimi ve bu tüketimi yapan toplum grubunu aylak sınıf olarak tanımlamıştır (Veblen, 1995).

Aylak sınıfı olarak tanımlanan grup ekonomik olarak çalışmaya ihtiyacı olmayanlardan oluşur. Aylak sınıfının gösterişe yönelik yaptıkları tüketim biçimleri servetlerini kanıtlar niteliktedir (Sarıöz, 2005). Veblen'in tanımladığı aylak sınıfının yaşam biçimi soylu bir hayata işaret eder. Üretim aşamasında etkin rol oynamayan bu sınıf üyelerinin yaptıkları tüketim şekli özendirici olmalıdır nitekim sıradan halkın ulaşamayacağı ürünleri kullanan aylak sınıfı için bu önemli bir kriterdir. Herkesin tüketebileceği mal ve hizmetlerden kaçınan aylak sınıfı, gösterişe yönelik ürünleri tüketerek onurlu ve asil hareketlerde bulunmaktadır.

Gösterişe yönelik tüketim kavramını toplumsal grupların güçlerini göstermesi için kullandıkları bir araç olarak nitelendiren Veblen bu şekilde bireylerin diğer toplumsal gruplardan kendilerini farklılaştırdığını ve bunun asil bir hareket olarak değerlendirildiğini anlatmaya çalışır. Aynı işlevi görebilecek iki üründen bir tanesinin fiyatının daha yüksek olması ve tüketici tarafından pahalı olan ürünün seçilmesi gösterişçi tüketimi açıklamak için önemli bir değerdir.

Gösterişe yönelik tüketim kavramını diğer araştırmacılardan farklı yönleri ile ele alan Veblen, sosyal statü olarak bu kavramın incelenmesini sağlamıştır. Örnek vermek gerekirse, benzeşik işlevleri yerine getirmeye yarayan iki farklı otomobilden daha pahalı olanına sahip olmak bireylere bir değer katmaktadır ve bu değer ile doğru orantılı olarak gösteriş amaçlı pahalı olan otomobil tercih edilmektedir. Dolayısıyla tüketim sadece ihtiyaçların karşılanması amacındansa gösteriş maksatlı bir noktaya evrilmektedir.

3.2. Gösterişçi Tüketim Biçimleri

Veblen (1995), gösterişe yönelik tüketim kavramını iki farklı alan şeklinde incelemiştir. Gösteriş alanları Tablo 1'de belirtilmiştir. Gösteriş alanları Tablo 1'de belirtildiği üzere gösterişçi boş zaman ve gösterişçi tüketim olarak birbirlerinden ayrılırlar. Bu gösteriş alanlarında statü gösterme biçimleri, çalışma durumları, toplumun katmaları ve zenginliğin temeli, gösterişçi boş zaman ve gösterişçi tüketim biçiminde farklılık gösterebilir. Gösterişçi tüketime neden olan etmenler ile beraber gösterişçi tüketimin çeşitleri de önemlidir. Gösteriş alanları içerisinde yer alan gösterişçi boş zaman kavramı, statüyü yansıtmaması açısından aylaklıkla ve boş zaman etkinlikleriyle var olan sınıfı belirtmektedir. Gösterişçi boş zaman statüyü göstermesi açısından önemli bir etmendir.

Tablo 1'de belirtilen gösterişçi tüketimdeki nesnelere değişimi etkisi, gösterişçi boş zamana göre süreklilik arz etmektedir. Dolayısıyla gösteriş alanlarından boş zaman kavramı, nesnelere değişmesinden dolayı gerçekleşen bir gösteriş biçimini yansıtmaz. Aynı zamanda boş zaman olgusundaki gösteriş biçimi zenginliğin toprak sahibi olmaktan kaynaklanması gerektiğini gösterirken gösterişçi tüketimde zengilik sermaye sahipliğinden kaynaklanır.

Tablo 1. Gösterişçi Tüketim Biçimleri

	Gösterişçi Boş Zaman	Gösterişçi Tüketim
Statatü gösterime biçimleri	Aylıklıkla ve boş zaman etkinlikleri ile	Lüks tüketim nesnelere ile
Çalışma durumu	Çok az çalışıyor	Çalışıyor ya da çalışmıyor
Toplum katmanları	Üst toplumsal sınıfta	Üst, orta ve alt sınıflarda
Toplum tipleri	Bilinen ilk toplumlardan feodal toplumlara kadar	Endüstrileşmiş toplumlarda
Zenginliğin temeli	Toprak sahipliği	Sermaye sahipliği
Tüketim nesnelere değişimi	Değişim çok az	Sürekli değişen tüketim
Beğeni kriterlerini belirleyen ölçütler	Tasavvurun sınıflandırılması, gerçeklikten zevk alma	Olumlu ölçütler: yüce, saygın, lüks, pahalı, kaliteli, iyi, güzel ve soylu insan. Olumsuz ölçütler: basit, sıradan, değersiz, kalitesiz, ucuz, ilkel ve sıradan insan.

Kaynak: Zorlu (2006)

3.3. Gösterişçi Tüketim Ürünleri

Lüks tüketim ürünleri olarak adlandırılan gösterişçi ürün kategorilerinin içerisinde genellikle pahalı otomobiller, mücevherler ve moda ile ilgili ürün çeşitleri vardır. Lüks ürünlerin markaları ve bu marka etiketlerinin görünür şekilde konumlandırılması gösterişçi tüketim kavramı için önemlidir. Lüks ürünlerin adet olarak çok fazla üretilmemesinden dolayı herkesin ulaşamayacağı ürünlerden oluşması bireylerin gösteriş açısından kendilerini özel hissetmesine neden olmaktadır.

Gösterişçi tüketim ürünleri, statü ihtiyacını karşılama durumuna bağlı olarak kişilerin beklentilerine ve istediklerine göre farklı özellikler göstermektedirler. Bazıları için gösterişçi tüketimin en önemli göstergelerden biri lüks restoranlarda pahalı yemek tüketimidir. Tüketiciler tercihlerini

bu restoranlardan yana kullanırken aynı zamanda yedikleri yemeklerin de kaliteli olmasına özen gösterirler. Ancak bazıları için statü göstergesi lüks araba kullanmak şeklinde olabilir.

Giyim ve mücevher kategorisi, gösterişçi tüketimin olmazsa olmazlarından. Çok eski dönemlerden itibaren değerli taşlar sembolik olarak statü ve prestiji belirleyen ürünlerdendir. Kullanılan mücevherlerin gösterişli ve değerli olması farklılaşmayı ve zenginliği ifade eder. Gösterişçi tüketimin olmazsa olması modanın yakından takip edilmesi ve kişiye özel tasarım yapan markaların tercih edilmesidir. Günümüzde gösteriş için kullanılan en dikkat çeken davranış biçimlerinden bir tanesi de tercih edilen tatil ve konaklama lokasyonlarıdır. Gösterişçi tüketimi simgeleyen lüks oteller statüyü göstermekle beraber zenginlik kavramını vurgular.

Sosyal ihtiyaçlar da, gösterişe yönelik yapılan tüketici davranışlarını etkilemektedir (Amaldoss ve Jain, 2005). Bireyler gösteriş amaçlı ürünler tüketmeye başladıklarında o ürünler sayesinde kendilerini ait oldukları sosyal sınıftan daha farklı bir sınıfta görmeye başlarlar. Kendilerini belirli bir statüye sahip olarak gören bu tüketiciler için yalnızca kendi düşünceleri değil etraflarındaki sosyal sınıfın da onları prestij sahibi olarak görmesi oldukça önem teşkil etmektedir. (Hız, 2009).

3.4. Gösterişçi Tüketime Statü Kazandıran Faktörler

Gösterişe yönelik tüketim yapan bireyler aslında kendi ortak özelliklerinin buldukları sınıflar ile daha çok iletişim halinde olurlar. Çünkü bu sınıflar ortak tüketim alışkanlıklarına sahip olmak ile beraber aynı zamanda daha iyi iletişim kurabilmektedir. Aynı ürün gruplarını tüketen gruplar statülerini pekiştirmek ya da başka gruplara bu prestij unsurlarını gösterebilmek için lüks marka gruplarını kullanırlar.

Gösterişçi tüketim tarzı sergileyen bireyler çevresindeki kişileri etkileyerek prestij sahibi olduklarına inanırlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde SUV tarzında kullanılan Hummer marka araçlar toplumsal olarak bir gösteriş ürünüdür. Amerikalılar 2007 yılında yaklaşık olarak 130 milyar dolar harcayarak lüks kategorideki bu araca sahip olmuşlardır. Aynı zamanda o yıl yaşanan Katerina Kasırgası mağdurları için 2 milyar dolar bağış toplanmıştır. Gösterişçi tüketimin toplumun kültürel değerlerini nasıl etkilediği ve şekillendirdiği bu örneklem ile anlaşılabilir (Sundie vd., 2007).

Gösterişe yönelik tüketim aynı zamanda bazı araştırmacılar tarafından statü tüketimi olarak da adlandırılmaktadır. Statü tüketimi, bireylerin kendilerine ve top-

lumdaki diğer bireylere göre statü sembolize eden ürünleri satın almaları yolu ile toplumdaki duruşlarını gösterme çabalarının motivasyonel bir süreci olarak tanımlanmaktadır (Heaney vd., 2005). Statü tüketimi toplumların kendilerini konumlandırma şekillerinden birisidir ve bunu tüketim biçimlerini farklılaştırarak göstermeye çalışırlar. Gösteriş tüketiminin en önemli amacı olan statü simgesi, toplumlarda demografik özelliklere, cinsiyete, etnik kökene göre değişiklik gösterebilmektedir.

3.4. Gösterişe Yönelik Tüketim ve Sosyal Medya Arasındaki İlişki

Günümüz toplumlarda sosyal medya kullanımı, internet erişiminin artması ile doğru orantılı şekilde ilerlemektedir. Sosyal medya platformlarından yapılan paylaşımlar ile bireylerin anlık olarak hissettikleri duygu ve düşünceler takipçilere doğrudan iletilerek etkileşimi arttırmaktadır. Aynı zamanda sosyal medya platformlarında yapılan bilgi ve tecrübe paylaşımları da önemli yer kaplayan alanlardandır. Sosyal medya kullanıcıları, yapılan paylaşımlar sayesinde bilgiye daha kolay şekilde ulaşabilmektedir (Przybylski vd., 2013).

Sosyal medya mecralarından yapılan paylaşımların doğrudan tüketim kavramı üzerinde etkisi olduğuna yönelik yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Thoumrungroje, 2014). Sosyal medya etkisinin aynı zamanda gösterişçi tüketim üzerinde de etkili olduğu ve yapılan paylaşımlar ile hem prestij hem de statü kazanmaya çalışan yeni tüketim anlayışlarının ortaya çıktığı bilinmektedir. Gösterişe yönelik tüketim alanlarından olan lüks kategorideki ürünler, sosyal medya mecralarından sergilenecek tüketilmekte ve takipçilere bu tüketim alışkanlıkları gösterilmektedir (Sabuncuoğlu, 2015). Gösterişçi tüketim kavramı ile

doğrudan ilişkili olan lüks tüketim ürünlerinin sosyal platformlarda kullanıcılara gösterilmesi, tüketim alışkanlıklarının etkilenmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Sosyal medya platformları, bireylerin hem iletişim kurabilmesi için olanaklar sağlarken hem de tüketim alışkanlıklarını etkileyen içerikleri bünyesinde bulundurmaktadır. Sosyal mecralardan yapılan fotoğraf ya da video paylaşımları tüketicileri gösterişçi alışkanlara sevk etmektedir. Yapılan paylaşımlar ile satın alınan ürünler sosyal medyada takipçiler ile doğrudan paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar, tüketicilerin satın alma davranışlarını etkilemektedir (Brailovskaia ve Margraf, 2017).

4. Sonuç

Tüketici davranışları, küresel olarak bir çok ekonomik aktörü olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyen konumdadır. Özellikle gösterişe yönelik tüketim alışkanlıklarının incelenmesi iktisat bilim dalı için günümüzün önemli konularından biri haline gelmiştir. Gösterişe yönelik tüketimdeki değişkenlerin doğru şekilde kavranması ve araştırılması geleceğe yönelik küresel tüketici davranışlarının anlaşılması için önemli bir rol oynamaktadır.

Gösterişe yönelik yapılan tüketimin unsurları ve tüketimi etkileyen faktörler, bireylerin toplumsal olarak kendilerini bir sosyal sınıfa bağlı hissetmesi ihtiyacı ile doğru orantılıdır. Çok eski dönemlerden itibaren var olan gösteriş olgusu güç kavramını simgelemektedir. Gösterişe yönelik ürünlerin tüketilmesi, toplumların çevrelerine güçlerini gösterdikleri ve bununla beraber statü ve prestij kazandıkları kültürel bir etkidir.

Toplumsal değer, bir ürün veya hizmetin toplum ve çevre üzerindeki etkisini ifade

etmektedir. Tüketim kavramı ise mal ve hizmetlerin kullanımı şeklinde tanımlanmaktadır. Tüketim toplumsal değeri hem olumlu hem de olumsuz etkileyebileceğinden, toplumsal değer ile tüketim arasındaki ilişki karmaşıktır. Tüketim, istihdam ve ekonomik büyüme yaratabilerek yaşam kalitesini artıran mal ve hizmetlere erişim sağlayabilir. Aynı zamanda tüketim; çevresel bozulmaya, gelir eşitsizliğine ve diğer olumsuz sosyal etkilere yol açabilir. Bu nedenle, bireylerin ve işletmelerin tüketim seçimlerinin toplumsal değerini göz önünde bulundurmaları ve olumlu sosyal etkiyi teşvik eden seçimler yapmaya çalışmalarını önemlidir.

Küreselleşen dünyada bireyler, tükettikleri ürün ve hizmetlerin biyolojik faydasından ziyade görsel imaj ve kazandırdıkları prestije önem vermektedirler. Şirketler, ürün geliştirme ve bu ürünleri pazara sunma aşamalarında öncelikle tüketicilerin beklentilerine önem vermelidirler ve bunun için de hedef kitlelerini belirlemeleri, satış politikalarını tüketici davranışlarına göre geliştirmeleri gerekmektedir. Değişen tüketici davranışlarını anlayabilmek işletmeler için rekabet avantajı sağlayacak önemli stratejileri geliştirebilmek anlamına gelmektedir.

Teknolojik gelişmeler ile beraber artık bireyler medya unsurlarını kullanarak kolay bir şekilde dünyanın her yerindeki mal ve hizmetlere ulaşabilme şansını yakalamışlardır. Nitekim bilgiye ulaşımın bu derece basit olduğu toplumlarda bireyler, tüketimi şekillendirmektedirler. Son zamanlarda sosyal medya platformlarının kullanımı oldukça fazla artmıştır. Bununla beraber sosyal medya kullanıcılarının tüketim alışkanlıklarında da bir takım değişiklikler olmuştur. Sosyal mecralardaki paylaşımlara istinaden gösterişçi tüketim ürünlerinin daha fazla kullanıcıya sunulması durumu söz konusudur. Bu durumda kullanıcıların takip ettikleri sosyal medya sayfaları

ile doğru orantılı şekilde gösteriçi tüketim ürünlerini satın alma eğilimlerinin olduğunu belirtmek mümkündür.

Tüketim alışkanlıklarının her topluma göre değişkenlik göstermesi, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklarını yansıtır. Ancak küreselleşmenin etkisi nedeniyle ne kadar farklı coğrafyalarda farklı tüketim davranışları sergilense de tüm dünya bu tüketim davranışlarından etkilenebilir durumdadır. Nitekim tüketici kavramı incelenirken tüketicilerin davranış stilleri ve alışkanlıkları nedeniyle sergiledikleri eylemler, gelecekte yaşanacak gelişmeler ışığında masaya yatırılarak analiz edilmelidir.

Yazarların Katkı Oranı

Örnek 1: The authors contributed to the study equally.

Çıkar Çatışması Beyanı

Örnek 1: Yazar(lar) herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir(-ler).

Kaynakça

- Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. Çev., Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Amaldoss, W. ve Jain, S. (2005). Pringing of conspicuous goods: Competitive analysis of social effects, *Journal of marketing research*, 42(1), 30-42.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu*. Çev., Hazal Delicaylı ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2005), *Tüketim*, Çev., İrem Kutluk, 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Brailovskaia, J., ve Margraf, J. (2017). Facebook addiction disorder (FAD) among German students a longitudinal approach. *PloS one*, 12(12).
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34(4), 39-48.
- Carroll, A. B., & Shabana, K. M. (2010). The business case for corporate social responsibility: A review of concepts, research and practice. *International journal of management reviews*, 12(1), 85-105.
- Çetin, M. (2019). Restoran tercihinde gösterişçi tüketim eğilimi. *Turizm akademik dergisi*, 6(2), 227-238.
- Chadhuri, H. R. ve Majumdar, S. (2006). Of diamonds and desires: Understanding conspicuous consumption from a contemporary marketing perspective. *Academy of marketing science review*, (11), 1-18.
- Dal, N. E., Korkmaz, İ., ve YALÇIN, M. (2018). Sosyal uyum ve materyalizm etkisinde gösteriş tüketimine bir bakış. *Uluslararası iktisadi ve idari incelemeler dergisi*, 69-84.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş E. (2009). *Medya, tüketim kültürü ve yaşam tarzları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Deaton, A. (1997). The analysis of household surveys: a microeconomic approach to development policy. *World Bank Publications*.
- Demirezen, İ. (2015). *Tüketim toplumu ve din (1. Baskı)*. İstanbul: Dem Yayınları
- Elkington, J. (1997). The triple bottom line. *Environmental management: Readings and cases*, 2, 49-66.
- Erdoğan, M. (2016). *Lüks tüketim, materyalizm, sosyo-ekonomik statü ve dini değerler* (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. Çev., Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fırat, A. F. ve Venkatesh, A. (1993). Postmodernity: The age of marketing. *international journal of research in marketing*, 10, 227- 249.
- Habermas, J. (1994). *Modernlik: Tamamlanmamış bir proje*. Çev., Gülelgül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu ve Deniz Erksan. İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Heaney, J. G., Goldsmith, R. E. ve Jusoh W. J. W. (2005). Status consumption among Malaysian consumers: exploring its relationships with materialism and attention to social comparison information, *Journal of international consumer marketing*, 17(4), 83-98.
- Hız, G. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde gösterişçi tüketim: Türkiye ile ilgili bir araştırma (Muğla örneği)*. Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Iggers, G. G. (2000). *Bilimsel nesnellikten postmodernizme yirminci yüzyılda tarih yazımı*. Çev., Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Karaca, Y. (2010). *Reklamlarda kadın imgesi ve tüketim kültürü oluşturmadaki rolü: Ulusal televizyon reklamlarına ilişkin bir uygulama*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kasser, T. E., ve Kanner, A. D. (2004). Psychology and consumer culture: The struggle for a good life in a materialistic world. *American psychological association*.
- Kula, N. (2012). TV dizileri yoluyla yeniden üretilen tüketim kültürü. *Tarih kültür ve sanat araştırmaları dergisi*, 1 (4), 507-530.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim kültürü: Yetinen toplumdun tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R. ve Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior*, 29, 1841-1848.

- Quliyev, O. (2012). *Gösteriş tüketimi ve tüketim tarzlarının incelenmesi: Azerbaycan örneği*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Sabuncuoğlu, A. (2015). Sosyal medyanın bir gösteriş tüketimi mecrası olarak kullanımı. *İletişim çalışmaları*, 369-380.
- Sarıöz, Y. (2005). Aylak sınıfın teorisi, *Ekonomik yaklaşım*, 16(55), 125- 130.
- Schor, J. B. (2014). *Born to buy: The commercialized child and the new consumer cult*. Simon and Schuster.
- Stern, N. (2007). *The economics of climate change: The Stern review*. Cambridge University press.
- Sundie, J. M., Kenrick, D. T., Griskevicius, V., Tybur, J. M., Cialdini, R. B. ve Miller, G.F. (2007). Blatant benevolence and conspicuous consumption: when romantic motives elicit strategic costly signals, *Journal of personality and social psychology*, 93(1), 85-102.
- Terzi, H. (2016). Postmodern çağda müslüman tüketicilerin gösterişçi tüketim davranışları üzerine mukayeseli bir çalışma. *Journal of history culture and art research*, 5(2), 133-148.
- Thoumrungroje, A. (2014). The influence of social media intensity and EWOM on conspicuous consumption. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 148, 7-15.
- Tunç, M. (2017). diyarbakır'da gösterişçi tüketim davranış kalıpları ve eğilimleri. *e-Şarkıyat ilmi araştırmalar dergisi*, 9(1), 412-432.
- Veblen, T. (1995). *Aylak Sınıf*. Çev., İnci User. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası.
- Zorlu, A. (2006). *Üretim kapitalizminden, tüketim kapitalizmine doğru, üretim ve tüketim teorileri*. Ankara: Glocal Yayınları.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yükseköğretim Kurumlarındaki Ar-Ge Süreçleri ve Akademisyenlerin Ar-Ge Yeteneklerine İlişkin Araştırma

Research on R&D Processes in Higher Education Institutions and R&D Capabilities of Academicians

Tuğba BAYDENİZ ¹
Vesile KÜÇÜK ²
Hüseyin GÖKAL ³

ABSTRACT

Üniversitelerin eğitim öğretim ve nitelikli insan kaynağı oluşturmalarının yanısıra küresel öneme sahip olan Araştırma ve Geliştirme çalışmalarında etkin rol oynamaları gerekmektedir. Araştırma ve Geliştirme bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Bu sebeple tüm dünya ülkeleri ilgili alanda çeşitli işbirlikleri ve araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırmaların yapıldığı ana merkezlerden birisi tabii üniversitelerdir.

Araştırma ve Geliştirme alanına ilişkin literatürde çeşitli çalışmalar bulunsa da bu çalışma da farklı olarak Yükseköğretim kanadında Araştırma ve Geliştirme süreçleri ile Akademisyenlerin Araştırma ve Geliştirme yetenekleri ilk defa incelenerek literatüre kazandırılmıştır. İstanbul'da yer alan devlet ve vakıf üniversitelerinin Araştırma ve Geliştirme alanına ilişkin çalışmaları ve bu çalışmaların Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı nezdindeki yaptırımları ele alınmıştır. Ayrıca üniversiteler bünyesindeki akademisyenlerin Araştırma ve Geliştirme'ye ilişkin yeteneği çalışılmıştır. Yükseköğretim Kurumlarında araştırma ve geliştirme süreçleri irdelenerek konunun önemi ve kapsamı anlatılmış, üniversite-sanayi iş birliğinden bahsedilmiştir. Çalışma da yine diğer çalışmalardan farklı olarak 2017-2018-2019 yıllarına ilişkin Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelenerek Türkiye'deki Araştırma ve Geliştirme harcamalarında Yükseköğretimin payı şekiller ile sunulmuştur.

Bu çalışmanın amacı, akademisyenlerin cinsiyet, unvan, görev yapılan üniversite, bağlı olunan akademik birim, çalışma alanı, çalışma süresi, daha önce Araştırma ve Geliştirme projelerinde

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana-bilim Dalı, tugbabaydeniz@outlook.com.tr, ORCID:0000-0002-9999-1187

2 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı Meslek Yüksekokulu, vesilekucuk@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8186-1563

3 Öğr. Gör., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı Meslek Yüksekokulu, huseyingokal@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5687-7715

görev alma durumları, sanayi kuruluşuyla proje yapılması durumu ve Teknoloji Transfer Ofisi hizmetlerinden faydalanma durumlarına ilişkin 294 akademisyene anket uygulaması yapılarak 9 adet demografik bilgi sorusu sonucunda elde edilen veriler ışığında Araştırma ve Geliştirme yeteneklerini incelemektedir.

Bu araştırmanın evrenini Türkiye Cumhuriyeti / İstanbul ilinde, Devlet Üniversitesi ve Vakıf Üniversitelerinin de görev yapmakta olan akademisyenler oluşturmakta olup, çalışmanın tüm alt problemlerine yanıt aramak amacıyla Nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Araştırma ve Geliştirme, Akademisyen, Üniversite-Sanayi İşbirliği

ABSTRACT

Universities need to play an active role in research and development studies, which have global importance, as well as creating education and qualified human resources. Research and Development has become one of the most important tools that determine the level of development of a country. For this reason, all countries of the world are conducting various collaborations and researches in the relevant field. One of the main centers where these researches are carried out is of course universities.

Although there are various studies in the literature in the field of Research and Development, this study, unlike the Research and Development processes in the Higher Education wing, and the Research and Development capabilities of the Academicians, were brought to the literature for the first time. The studies of state and foundation universities in Istanbul in the field of Research and Development and the sanctions of these studies before the Council of Higher Education are discussed. In addition, research and development skills of academics within universities were studied. By examining the research and development processes in Higher Education Institutions, the importance and scope of the subject is explained, and university-industry cooperation is mentioned. In the study, unlike other studies, the share of Higher Education in Research and Development expenditures in Turkey is presented with figures by examining the data of the Turkish Statistical Institute for the years 2017-2018-2019.

The purpose of this study is to survey 294 academicians about gender, title, university where they work, academic unit, field of study, working time, their previous involvement in Research and Development projects, their status of making projects with an industrial organization and their use of Technology Transfer Office services. The purpose of the study is to examine the Research and Development capabilities in the light of the data obtained as a result of 9 demographic information questions.

The universe of this research consists of academicians working in the Republic of Turkey / Istanbul, State University and Foundation Universities, and the quantitative research method was used to seek answers to all sub-problems of the study.

Anahtar Kelimeler: Research and Development, Academician, University-Industry Cooperation

1. Giriş

Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) kavramı geçmişten günümüze hayatımızın birçok noktasına yerleşmiş bulunmaktadır. Anlamına ilişkin birçok araştırma yapılmış ve çeşitli bilimsel çalışmaların konusu haline gelmiştir. Araştırma ve Geliştirme mevcutta var olan bilgi hazinesine yeni bilgiler katılması ve bunun belirli bir sistem üzerinden yürütülerek yeni buluşlar ve tasarımlar yaratılmasının sağlanması hedeflenmektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomilerine büyük katkı sağlayan Ar-Ge, ülkemiz için geliştirilmeye çalışılan bir alan olma özelliğini taşımaktadır.

Ar-Ge faaliyetleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar;

- Temel Araştırma: “görünürde herhangi bir özel uygulaması veya kullanımı bulunmayan ve öncelikle olgu ve gözlemlenebilir gerçeklerin temellerine ait yeni bilgiler edinmek için yürütülen deneysel veya teorik çalışmadır” (OECD Frascati Klavuzu, 2002). Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021.
- Uygulamalı Araştırma: “yeni bilgi edinme amacıyla yürütülen özgün çalışmadır. Bununla birlikte öncelikle belirli bir pratik amaç veya hedefe yöneliktir” (OECD Frascati Klavuzu, TÜBİTAK, 2002). Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021.
- Deneysel Geliştirme: “araştırma ve pratik deneyimlerden elde edilen bilgilerden yararlanan ve yeni ürünler veya süreçler üretmeye veya mevcut ürünleri veya süreçleri iyileştirmeye yönelik ek bilgi üreten sistematik çalışmadır. Yeni ürün veya süreçlerin geliştirilmesi, Ar-Ge faaliyetlerini tanımlamak için gerekli kriterleri karşılıyorsa, deneysel geliştirme olarak nitelendirilmektedir” (Öğrü, 2020).

Bu çalışmada yapılan literatür taraması ile Yükseköğretim Kurumlarında Ar-Ge süreçlerinin hiç incelenmediği ve Akademisyenlerin Ar-Ge yeteneklerinin işlenmemiş

olması nedeniyle alanında ilk olma özelliğine sahiptir. Çalışmada Yükseköğretim Kurumları bünyesinde Ar-Ge'nin önemi, çalışmaların kapsamı, akademisyenlerin ve sanayicilerin ilgili alanındaki çalışmaları ve sağlanan desteklerine, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) denetim süreçlerinde Ar-Ge'ye ilişkin bulgulara ve YÖK'ün alana ilişkin iyileştirme çalışmaları detaylarıyla anlatılmıştır. Akademisyenlerin doldurmuş oldukları anket formlarında demografik bilgileri için vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda Ar-Ge yeteneklerine etki eden faktörler irdelenmiştir.

Çalışmanın tüm alt problemlerine yanıt aramak amacıyla Nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sürecinde; toplanan veri analizinde frekans değerleri alınarak sütun grafik halinde sunulmuştur. Verilerin analizinde SPSS 24 yazılımı kullanılmıştır.

2. Tanım ve İstatistikler

Çalışmanın bu kısmında Ar-Ge'nin tanımına, önemine ve yasal çerçevesine değinilecektir.

2.1. Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge)

Kavram olarak kelimelerin köklerini inceleyerek; araştırma, mevcutta olmayıp sonradan elde edilmesi planlanan olgular için, birtakım bilginin aranması veya bu kapsamda yapılan tüm planlı çalışmaları bütünlükten incelemeye verilen addır. Geliştirme ise; ilerletme, detaylandırma, iyileştirme ve ortaya çıkarma anlamına gelmektedir. Yani araştırmanın tespit etmiş olduğu veriyi geliştirme yoluyla ilerleme kaydedilmektedir.

Araştırma ve Geliştirme; insanın ve insanı çevreleyen tüm toplumun bilgi haznesinden elde edilen verilerin arttırılmasının

Tablo 1. Gayrisafi Yurtiçi Araştırma-Geliştirme Harcaması (2017)

	Cari fiyatlarla (TL)	Satınalma gücü paritesi (ABD \$) ⁽¹⁾	ABD \$ ⁽²⁾
Gayrisafi yurtiçi Ar-Ge harcaması	29 855 477 805	20 578 701 887	8 177 342 592
Kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi Ar-Ge harcaması ⁽³⁾	372	256	102

(1) 2017 yılı satınalma gücü paritesi (1 ABD \$ = 1,450795 TL)

(2) 2017 yılı ithalat ağırlıklı ortalama dolar kuru (1 ABD \$ = 3,6510 TL)

(3) 2017 yılı yıl ortası Türkiye nüfus tahmini 80 312 698 kişidir.

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2017). Erişim Tarihi 20 Ağustos 2021

sağlanması, tüm planlı ve sistematik yeni uygulamalarda ve süreçlerde elde edilen bu veriler sayesinde gerekli tasarımın sağlanması, halihazırda yürütülen yenilik ve buluşlara ilişkin olarak deneysel ve bilimsel olguları içeren faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır (5746 Sayılı Kanun, 2008).

2.2. Türkiye’de Araştırma ve Geliştirme’ye İlişkin İstatistikler

Değişim ve dönüşüm içerisinde olan dünya piyasasında, kendisiyle beraber dinamik bir yapıda olan işletmelerin kendini geliştirebilmesi, pazardaki payını koruyabilmesi ve dış pazarlara açılabilmesi açısından bu değişim ve dönüşüm döngüsünün içerisinde dâhil olmuştur. Bununla birlikte işletmeler yeniliklere açık, planlı ve stratejik kararlar ile Ar-Ge faaliyetlerinin üzerine eğilmenin kaçınılmaz olduğunun farkındadırlar. İşletmeler yeni üretim yöntem-

Şekil 1. Araştırma-Geliştirme Harcamasının GSYH İçindeki Payı (2009-2017)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Haber Bülteni, 2017). Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 2. Sektörlere ve Harcama Gruplarına Göre Araştırma-Geliştirme harcaması, 2017

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Haber Bülteni, 2017)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

leri, hammadde arayışı, hâlihazırda sahip olduklarını geliştirmek ve büyüme ihtiyacı içerisinde olup, bu da Ar-Ge'nin kaçınılmaz bir başlangıç olduğunun göstergesidir. Değişen toplum yapısının ihtiyaç duyduğu yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması ancak ve ancak Ar-Ge ile mümkün olmaktadır.

Ar-Ge'nin ülkemiz için önemine değinmek adına, veriler incelenerek bu alandaki çeşitli yıllar içerisindeki sayısal değerler ortaya koyulacaktır.

2017 yılına ilişkin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri üzerinden Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine ilişkin yapılan araştırmalara göre; anılan yıl içerisinde Ar-

Ge harcamasının payının arttığı aşağıdaki tabloda detaylı olarak anlatılmıştır.

Ar-Ge harcamasının Gayrisafi Yurtiçi Harcama (GSYH) içindeki payına ilişkin 2009-2017 arasındaki değerler aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Sektörler bazında Ar-Ge harcamalarında finansal ve finansal olmayan şirketler %56,9 oranı ile 1'inci sırada yerini alırken, **yükseköğretim %33,5 ile 2'nci sırada** ve genel devlet %9,6 ile 3'üncü sırada yer almaktadır. Harcama kalemlerine göre ise personel gideri %50,8, diğer cari kalemler %38,8 ve yatırımlar %10,4'tür.

Tablo 2. Gayrisafi Yurtiçi Araştırma-Geliştirme Harcaması (2018)

	Cari fiyatlarla (TL)	Satınalma gücü paritesi (ABD \$) ⁽¹⁾	ABD \$ ⁽²⁾
Gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması	38 533 672 884	23 906 399 135	8 163 740 786
Kişi başına düşen gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması ⁽³⁾	473	294	100

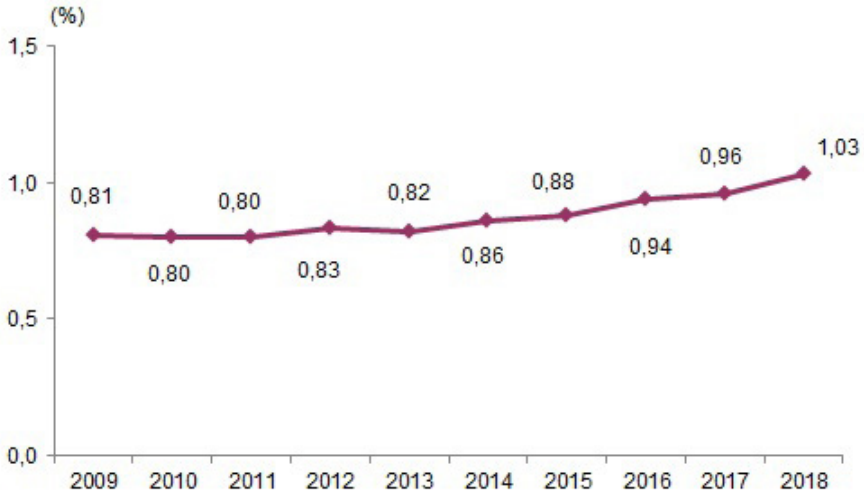
(1) 2018 yılı satınalma gücü paritesi (1 ABD \$ = 1,611856 TL)

(2) 2018 yılı ithalat ağırlıklı ortalama dolar kuru (1 ABD \$ = 4,7201TL)

(3) 2018 yılı yıl ortası Türkiye nüfus tahmini 81 407 204 kişidir.

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018).] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 3. Araştırma-Geliştirme Harcamasının GSYH İçindeki Payı (2009-2018)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018) Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Ar-Ge harcamalarının 2017 yılında **%13,3 ile yükseköğretim** kaynakları kullanılmıştır.

2018 yılına ilişkin TÜİK verileri üzerinden Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine ilişkin yapılan araştırmalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Gayrisafi yurt içi Araştırma-Geliştirme giderlerinin gayrisafi yurt içi hasıladaki

(GSYH) oranı yıllar bazında incelenecek olursa;

- 2016 yılında %0,94,
- 2017 yılında %0,96 ve
- 2018 yılında %1,03'e yükselmiştir.

2009-2018 yılları arasındaki Ar-Ge harcamasının GSYH içindeki payına ilişkin değerler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Şekil 4. Sektörlere ve Harcama Gruplarına Göre Araştırma-Geliştirme Harcaması Dağılımı, 2018

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018) Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Tablo 3. Gayrisafi Yurtiçi Araştırma-Geliştirme Harcaması (2019)

Gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması, 2019

	Cari fiyatlarla (TL)	Satınalma gücü paritesi (ABD \$) ⁽¹⁾	ABD \$ ⁽²⁾
Gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması	45 953 691 096	24 974 832 117	8 092 433 187
Kişi başına düşen gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması ⁽³⁾	556	302	98

(1) 2019 yılı satınalma gücü paritesi (1 ABD \$ = 1,84 TL)

(2) 2019 yılı ithalat ağırlıklı ortalama dolar kuru (1 ABD \$ = 5.6786 TL)

(3) 2019 yılı yıl ortası Türkiye nüfus tahmini 82 579 440 kişidir.

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Sektörler bazında Araştırma-Geliştirme harcamalarında finansal ve finansal olmayan şirketler %60,4 oranı ile 1'inci sırada yerini alırken, **yükseköğretim %30,3 ile 2'nci sırada** ve genel devlet %9,2 ile 3'üncü sırada yer almaktadır. Harcama kalemlerine göre ise personel gideri %49,1, diğer cari kalemler %39,5 ve yatırımlar %11,5'tir.

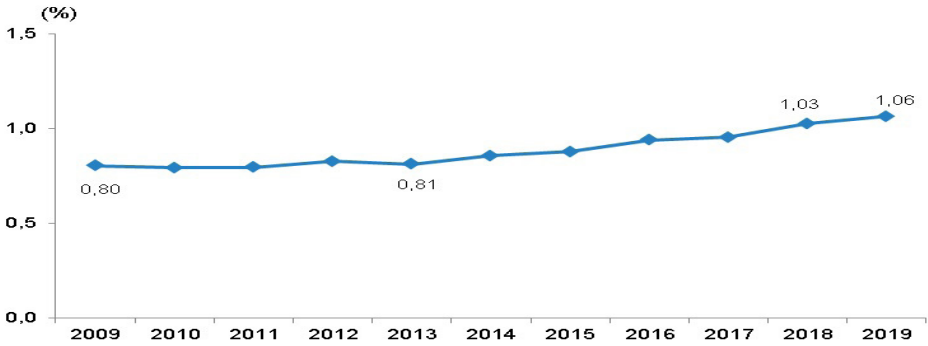
Ar-Ge harcamalarının 2018 yılında **%12,1 ile yükseköğretimin** kaynakları kullanılmıştır.

2019 yılına ilişkin TÜİK verileri üzerinden Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine ilişkin yapılan araştırmalara ilişkin tablo aşağıda detaylı olarak sunulmuştur.

2019 yılında Araştırma-Geliştirme giderlerinin gayrisafi yurt içi hasıladaki (GSYH) oranı %1,06'ya yükselmiştir.

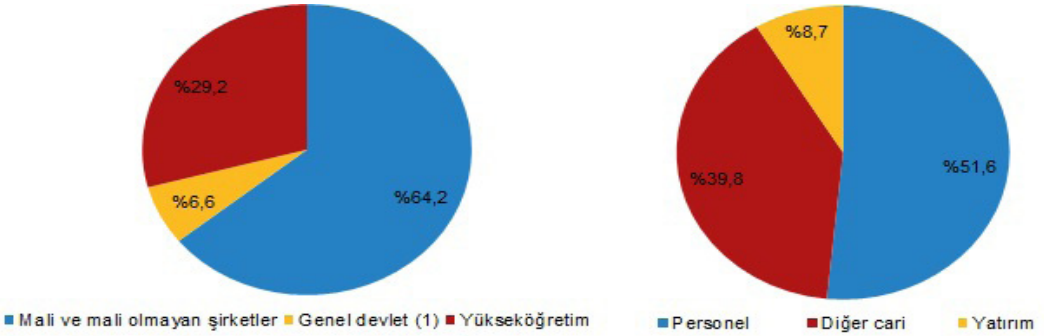
2009-2019 yılları arasındaki Araştırma-Geliştirme harcamasının GSYH içindeki payına ilişkin değerler aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Şekil 5. GSYH İçindeki Araştırma-Geliştirme Harcamasının Payı (2009-2019)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 6. Sektörlere ve Harcama Gruplarına Göre Araştırma-Geliştirme Harcaması, 2019

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Sektörler bazında Araştırma-Geliştirme harcamalarında finansal ve finansal olmayan şirketler %64,2 oranı ile 1'inci sırada yerini alırken, **yükseköğretim %29,2 ile 2'nci sırada** ve genel devlet %6,6 ile 3'üncü sırada yer almaktadır. Harcama kalemlerine göre ise personel gideri %51,6 iken, diğer cari kalemler %39,8 ve yatırımlar %8,7'dir.

Ar-Ge harcamalarının 2019 yılında %12,8 ile yükseköğretimin kaynakları kullanılmıştır.

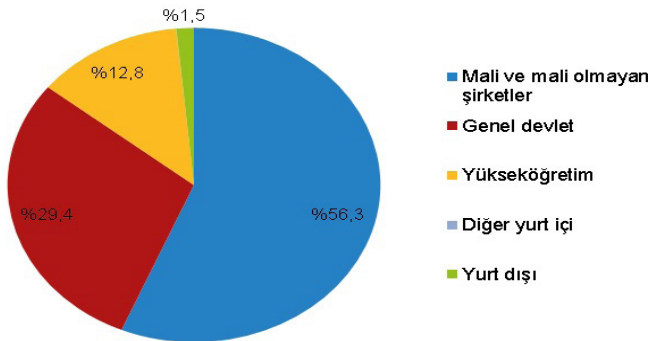
Araştırma-Geliştirme personeli olarak tam zaman eşdeğeri (TZE) cinsinden 2019 yılında 182.847 kişi çalışmış olup, bunun %32,3'ü yükseköğretimdendir.

Kadın Ar-Ge personel sayısı TZE cinsinden, 2019 yılında 58.224 kişi iken bunun yükseköğretimdeki oranı ise %44,4 olmuştur.

Ar-Ge personelinin mezuniyet durumları incelenecek olursa;

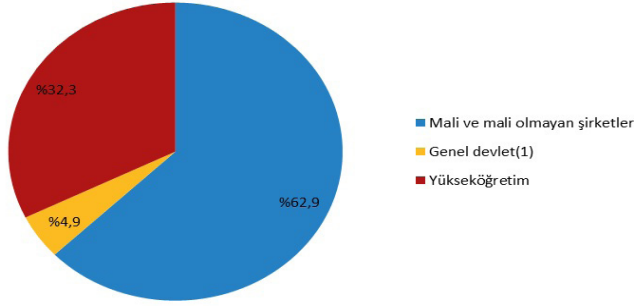
%32,8'inin doktora ve üstü eğitim,

Şekil 7. Sektörlere Göre Finans Kaynakları Dağılımı, 2019

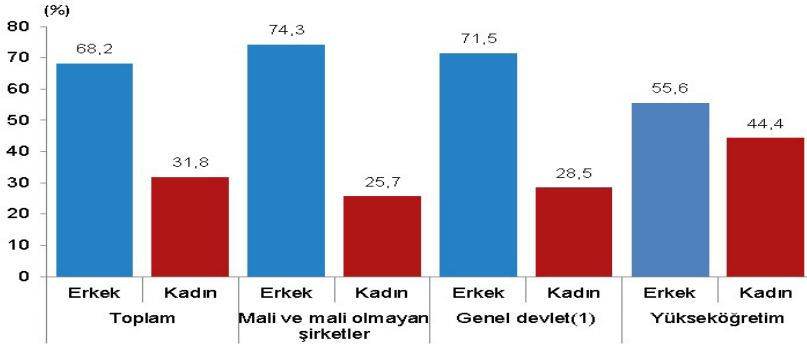
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 8.Sektörlere Göre TZE Araştırma-Geliştirme İnsan Kaynağı Dağılımı, 2019

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)) Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 9.TZE Cinsinden Araştırma-Geliştirme Personelinin Cinsiyete Göre Sektör İçi Dağılımı, 2019

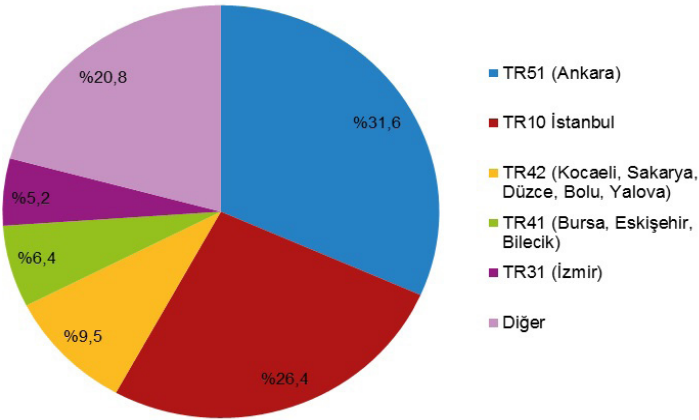
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019). Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 10.Öğrenim Durumuna Göre Sayı ve TZE Cinsinden Araştırma-Geliştirme Personel Dağılımı, 2019

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)) Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şekil 11. Araştırma-Geliştirme Harcamalarının İBBS 2. Düzeye Göre Dağılımı, 2019

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

%32,5 lisans,

%24,6 yüksek lisans,

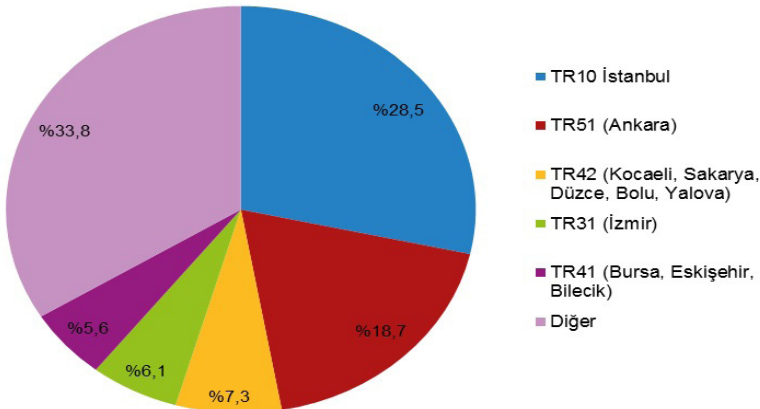
%5,1 ile meslek yüksekokulu ve %5 ile lise ve altı izlemiştir.

Araştırma-Geliştirme personelinin me-zuniyet durumu TZE cinsinden dağılımı ise sırasıyla; aşağıda yer aldığı şekildedir.

Araştırma-Geliştirme harcamalarının en yüksek olduğu bölgelerin 2019 yılındaki toplam Ar-Ge harcamasına ilişkin tablo aşağıda yer aldığı şekildedir.

TÜİK verileri detaylıca incelendiğinde Ar-Ge'ye ilişkin ilk istatistiklerin 2011 yılında tutulmaya başlandığı görülmüştür. Bununla birlikte çalışma alanının Yükseköğretim Kurumları olması nedeniyle

Şekil 12. Araştırma-Geliştirme Personel Sayısının İBBS 2. Düzeye Göre Dağılımı, 2019

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)] Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021.

istatistiklerin bu kısımla ilgili olanları incelenmiştir. Bu alandaki çalışmaların ilki 2017 yılında başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. 2017-2019 yıllarına ilişkin TÜİK verileri incelenerek Ar-Ge'ye ilişkin harcamalar, yatırımlar, alana ilişkin istihdam ve sektörler bazında harcama kalemleri işlenerek çeşitli grafiksel veriler eşliğinde yükseköğretimin yeri incelenmiştir. Yapılan incelemede 2009-2017, 2009-2018, 2009-2019 yılları arasında sektörler bazında Ar-Ge harcamalarında Yükseköğretimin payı yıllar içerisinde düşüş yaşandığı görülmüştür.

3. Yükseköğretim Kurumlarındaki Araştırma ve Geliştirme Süreçleri

Yükseköğretimdeki temel amaç; ülkenin bilgi birikimini arttırmak, topluma katkısı olacak bireyler yetiştirmek, bilgiye dayalı teknoloji üretimi yapmak, bilimsel araştırma yapılması ve bunların yayımlanmasını sağlamak gibi birçok durum söz konusudur.

Çalışmanın bu kısmında Yükseköğretim Kurumlarının Ar-Ge alanındaki süreçleri incelenerek konuya ilişkin katkıları ele alınacaktır.

3.1. Yükseköğretim Kurumları İçin Araştırma ve Geliştirme'nin Önemi

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun "Yükseköğretimin Amacı" başlıklı 4'üncü maddesinin (c) fıkrasında yer alan üniversitelerin amaçlarının "yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak" olduğu bilinmektedir (2547 Sayılı Kanun, 1981). Tek başına eğitim vermek şu an mevcut şartlarda yeterli olmamakla birlikte artık globalleşen dünya yapısında topluma yönelik yatırımların arttığı gözlenmektedir. Akademisyenlerin bağlı oldukları kurumlara gelip sadece ders

anlatması, öğrencilerinde derslere girerek mezun olması sadece minimaliz bir düşünce yapısıdır. Oysaki gelişen ülkelerin eğitim sektörü incelendiğinde her öğrencinin ve akademisyenin ülke ekonomisine, gelişmişliğine, teknolojisine, ekosistemine fayda sağlayacak arayışlar içerisinde olduğu gözlenmektedir. Topluma yönelik Ar-Ge çalışması yapılması kazan kazan politikasını beraberinde getirmektedir. Üniversitelerin asıl kuruluş amaçları halkın eğitim düzeyini yükseltmek ve gelişmişliği arttırmayı sağlamaktır. Bununla birlikte günümüzde artık; şirketleşme, ticarileştirme ve girişimcilik konusundaki emekleri ile araştırma üniversitesi olma yolunda misyonu olan üniversitelerde bulunmaktadır (Çengel & Binark, 2019).

Üniversiteler bilimi öğretmesi ve topluma yön vermesi sebebiyle teknolojiyle iç içe geçmiş bir yapıdadır. Bilimin olmazsa olmazları arasında teknoloji vardır. Daha fazla bilimsel çalışma yapılabilmesi için teknolojiyi tekrar tekrar kullanmak gerekmektedir. Teknoloji kullanımı zaman içerisinde bilimin katkısına daha fazla ihtiyaç duyduğu için birbirine sarmal bir şekilde bağlı durumdadır.

3.2. Yükseköğretim Kurumlarında Araştırma ve Geliştirme Çalışmalarının Kapsamı

YÖK'ün Yükseköğretim Kurumlarında Ar-Ge faaliyetlerini arttırmak amacıyla almış olduğu Genel Kurul Kararlarından biri olan "öğrenci gelirlerinin toplamının en az %1'i kadar toplam Araştırma-Geliştirme bütçesinin olması" kararına istinaden, Ar-Ge harcamalarında esas alınacak kalemlere ilişkin olarak aşağıda yer alan tablodaki Ar-Ge kapsamında yapılan harcamaların detaylı hesaplandığı bir çizelge tüm üniversitelere tebliğ edilmiştir. Söz konusu çizelge ile hangi kalemlerin genel

Tablo 4.Ar-Ge Harcama Kalemleri

Sıra No	AR-GE Kalemleri Yılı Gerçekleşen Giderler (TL)
A	İç Kaynaklı AR-GE Giderleri (A1 – A9)	
1	Tezli Yüksek Lisans ve Doktora öğrencileri nakit bursları	
2	BAP Benzeri Programlar Aracılığıyla Kullanılan Araştırma Fonu	
3	Bireysel Araştırma Fonu	
4	Yayın Teşvik Gider Kalemleri	
5	Kütüphane Gider Kalemleri	
6	Araştırma Veri Tabanı Gider Kalemleri	
7	Fikri Mülkiyet Hakları Gider Kalemleri	
8	Araştırmacı Hareketlilik Destek Kalemleri	
9	Uluslararası Bilimsel Kuruluşlara Üyelik Sebebiyle Yapılan Yıllık Aidatlar	
B	Yurtiçi Dış Kaynaklı Araştırma-Geliştirme Giderleri (B1 – B3)	
1	Merkezi Yönetim Kuruluşlarının Destek Kalemleri	
2	Mali ve Mali Olmayan Şirketlerin Destek Kalemleri	
3	Yerel yönetimlerin (Belediyeler, vb.) Destek Kalemleri	
C	Yurtdışı Dış Kaynaklı Araştırma-Geliştirme Giderleri (C1 – A5)	
1	Diğer ülkelerin Fon Otoriteleri Destek Kalemleri	
2	Avrupa Birliği Kurumları Destek Kalemleri	
3	Uluslararası Kuruluşlar (OECD, FAO, UNCTAD, UNICEF) Destek Kalemleri	
4	Mali ve Mali Olmayan Şirketlerin Destek Kalemleri	
5	Yükseköğretim Kuruluşları Destek Kalemleri	
B+C	Toplam Dış Kaynaklı Araştırma-Geliştirme Giderleri	
A+B+C	Genel Toplam	

Kaynak: (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2020)

harcamalar hangilerinin ise sadece Ar-Ge'ye yönelik olduğu ifade edilmiştir.

Söz konusu tabloda geçmiş yıllarda hiç araştırılmayan aynı zamanda üzerine değinilmeyen birçok kaleme ilişkin sayısal veriler üniversitelerden istenerek alana ilişkin hangi üniversitenin ne gibi bir çalışmasının ve çabasının olduğu incelenmiştir.

Yukarı paylaşılan TÜİK verilerinde 2017-2019 yılları içerisinde Yükseköğretimin Ar-Ge harcamasına ilişkin payında düşüş olması akabinde, yine 2019 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın göndermiş olduğu bu tablo ve yaptırımlar ya rastlantı sonucunda denk gelmiştir ya da görülen bu istatistikler ışığında YÖK alanındaki sorunun kaynağını araştırmak istemiş ve itici güç olmaya karar vermiştir.

Tüm bu kalemlere ilişkin veriler her yıl üniversitelerden istenerek olağan genel denetleme sürecinde üniversitelerin harcama kalemlerine ilişkin geri bildirimlerinin olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmalardan YÖK'ün göstermiş olduğu hassasiyet ve titizlilik sebebiyle tüm üniversiteler Ar-Ge'ye ilişkin bakış açılarını değiştirerek günden güne Ar-Ge çalışmalarına daha fazla eğilmeye başlamışlardır.

3.3. Yükseköğretim Kurumlarında Denetim Süreçlerinde Araştırma ve Geliştirme'ye İlişkin Bulgular

Türkiye'de yer alan tüm üniversiteler belli bir takvim çerçevesinde Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından mali yükümlülükleri, akademik ve idari süreçler açısından yıllık olağan genel denetimlere tabi tutulurlar.

YÖK 2019 yılı ile Ar-Ge çalışmalarının üzerine eğilerek 2018-2019 Olağan Genel Denetimlerinde ilk kez Ar-Ge çalışmalarına ilişkin ilave veriler talep etmiştir. Bu ve-

riler ile üniversitelerin Ar-Ge çalışmalarında ilerleme durumları takip edilmektedir. Bununla birlikte vakıf üniversitelerinin toplam öğrenci gelirinin en az %1'ini Ar-Ge bütçesi olarak ayırmasına karar verilmiştir.

Görünürlük ve şeffaflığı ilke edinen Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Vakıf Yükseköğretim Kurumlarına ışık olabilmesi adına 2018 döneminde başlattığı raporlama çalışması 2019, 2020 ve 2021 yılında da devam etmiştir. Söz konusu raporlarda vakıf üniversitelerinin TÜBİTAK- ARDEB proje bütçeleri, toplam araştırma proje bütçeleri, öz kaynaklı araştırma proje bütçeleri, reklam-tanıtım, kütüphane ve öz kaynaklı araştırma proje harcamaları, TÜBİTAK- ARDEB destek istatistikleri vb. birçok verileri paylaşılmaktadır.

İstenen veriler ve uygulanan yaptırımlar doğrultusunda yukarıda anılan raporlarda yıllar içerisinde değişkenlikler gözlenmiştir. Özellikle reklam-tanıtım harcamalarında 2019 yılından sonra giderek düştüğü, yerine kütüphane ve öz kaynaklı araştırma proje harcamalarında artışlar yaşandığı gözlenmiştir.

3.4. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın Araştırma ve Geliştirme Süreçlerine İlişkin İyileştirme Çalışmaları

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı "Yeni YÖK" mottosuyla yola çıkmıştır. Çıktığı bu yolda Ar- Ge alanına yönelik olarak öncelikle Vakıf Üniversitelerinin Ar-Ge kapasitesini arttırmak için çeşitli kararlar uygulamış ve denetime tabi tutmuştur. BAP yönetmeliğinde çeşitli yenilikler yaparak alana ilişkin çalışmalara teşvikler sağlanmıştır.

Aynı zamanda YÖK Vakıf Yükseköğretim Kurumlarına tebliğ etmiş olduğu yazıyla,

Ar-Ge'ye ilişkin yapılan çalışmaları yakinen takip ederek 03.10.2019 tarihli Yürütme Kurulu toplantısının 43'üncü oturumu ve 2019.43 no'lu kararı ile Ar-Ge'ye ilişkin yapılacak harcamaları kalem kalem belirtilerek hesaplanması istenmiştir. Bu çalışma ile konunun gündemüne ciddiyetini koruduğu ve takip edilmesi gereken bir husus olduğu anlaşılmaktadır.

Yine YÖK'ün farklı tarihlerde üniversitelere tebliğ ettiği yazılarda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının belirli sektörlerle ilişkin olarak bildirdiği duruma ilişkin gerekli duyurular yapılarak Üniversite-Sanayi işbirliğine yönelik daha fazla çalışma, istişarelerde bulunma alanı yaratılmıştır. Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora alanlarında belli sektörlerle ilişkin çalışmalar yapılması konusunda öneride bulunulmuştur. Bu alanlar; Kimya, İlaç-Tıbbi Cihaz, Makine-Elektrikli Teçhizat, Otomotiv, Elektronik, Raylı Sistem Araçları öncelikli olarak çalışma yapılması gereken alanlar olarak belirtilmiştir (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2020).

YÖK'ün şeffaflık ve açıklık ilkesinden yola çıkarak Vakıf Yükseköğretim Kurumları Raporları, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporları ile birçok üniversite ve araştırmacıya ışık olmaktadır. Bu raporlar sayesinde Üniversiteler ülke genelinde yapılan çalışmaları, iyileştirmeleri ve geliştirilmesi gerekli olan kısımları görebilmeleri ve çalışmalarını yürütme imkânı bulmuştur. Bununla birlikte sunulan veriler sayesinde birçok bilgiye aynı zamanda Ar-Ge alanındaki istatistiklere ulaşılabilme imkânı sunulmuştur.

3.5. Yükseköğretim Kurumlarında Araştırma ve Geliştirme Çalışmalarında Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Kapsamı

Üniversite-Sanayi İşbirliğinin temelinde ülkenin rekabet gücü yatar. Bilim ve teknolojinin artarak devam eden üretici gücü konumu ortak bir düzlemde bulunmayı zorunlu kılmıştır. Teknolojinin üretilmesi bilgi ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bu sebeple üniversiteler bünyesinde yer alan güçlü akademik kadro ve öğrenci kapasitesi ile gerekli bilgi üretimi yapılmakta ve ilgili sanayi kolunda gerekli veri elde edilerek toplumun hizmetine sunulmaktadır. Aynı zamanda sanayide elde edilen her veri tüm eğitim kollarında öğrencilerin, akademisyenlerin kullanacağı gerekli teknolojik ürünlere dönüşmektedir. Bu gelişmeler ülkenin bilgi haznesini, teknolojisini, ekonomisini hatta dünya çapında rekabet edebilir piyasa koşullarını sağlanmasına öncülük etmektedir.

Sanayi toplumunda Ar-Ge yapılabilmesi için ya iç kaynaklar kullanılması ya da bilginin dış kaynaklardan transfer edilmesi gerekmektedir. Bunu yapmaktaki amaç günümüz dünyasında ya kendini tekrarlayarak küçülüp yok olma tehlikesi ya da kaçınılmaz olan Ar-Ge faaliyetlerine gerekli yatırımları yaparak pazardaki yerini korumak içgüdüğü yer almaktadır.

Üniversiteler ise temelinde ülkenin gelişmişlik düzeyini arttırmak, ilim irfan öğretmek, topluma faydalı bireyler yetiştirmek başlığı dışında ülkenin kalkınmasına öncülük edecek zihinler yetiştirmektir. Bunu yapabilmesi içinde gerekli alt-yapı ve donanımına sahip olması, güçlü akademik kadroyu bünyesinde bulundurması gereklidir. Tüm bunların ışığında Ar-Ge Merkezleri, Girişimcilik Merkezleri ve Kuluçka Merkezleri gibi yapılar ile bireyler ve toplum için faydalı olacak bilgiyi, teknolojiyi ve üretimi yapma fırsatını elde edeceklerdir. Bunun yanında kendi piyasasında da rekabet gücünü arttırarak ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadırlar.

Üniversite-Sanayi İşbirliği kapsamında öğrencilere yönelik birçok imkân bulunmaktadır. Yapılan İşbirliği Protokollerinin kapsamına göre; öğrencilere burs avantajları sunduğu gibi, okuduğu alandaki şirketlerde staj yapma ve mezuniyet sonrası kariyerine devam edebilme imkânlarını bulunmaktadırlar. Sanayiye bu durumun katkısı ise nitelikli iş gücü imkânı sunması, kariyer planlaması maliyetlerinin azalması, bilgiyi temin etme hızının artması gibi birçok faydası söz konusudur. Ayrıca akademik personelin kendi alanında ihtiyaç duyduğu laboratuvar, araç ve ekipmanı zamanında temin etmesi, çalışmalarında kendini ilerletebilme ve topluma faydası olacak veriler üretebilmesi açısından da önemli bir durumdur. Bununla birlikte bilim insanının sunmuş olduğu veriye dayanarak Sanayide üretilen her bir makine, ürün, prototip, teknoloji hem söz konusu iş koluna ekonomik getiri olmakla birlikte ülkenin dünya ekonomisindeki rekabet gücünü arttırmaktadır. Yapılan işbirliği sayesinde istihdam oranı artarak ülkenin işsizlik oranının düşmesi sağlanabilmektedir.

Son dönemde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile YÖK arasında sanayi kuruluşlarının insan kaynağının özellik ve yetkinliklerinin artırılmasına yönelik birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda da bilimsel araştırma ve çalışmaların sanayi sektöründe nitelikli iş gücü, belirli dallarda uzmanlaşma, zorunlu bir işbirliğinin zaman içerisinde kaçınılmaz bir durum olacağına göstergesidir. Bilimin ışığında doğacak yeni fikirler sanayi ile buluşarak Ar-Ge alanında yeniliklerin kapısını aralamaktadır (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2020).

Başarılı bir üniversite sanayi işbirliği için; başarılı proje yöneticileri bulmak, sanayi kollarında farkındalık yaratmak ve destek olmak, kısa ve uzun dönemli planlar yaparak çalışmaları etraflıca planlamak ve

yatırımları buna göre tasarlamak, iletişimi kuvvetlendirmek gibi konulara ilişkin vizyon ve misyonları belirlemek gerekmektedir.

3.6 Yükseköğretim Kurumları Bünyesinde Yeralan Teknoloji Transfer Ofislerinin Araştırma ve Geliştirme Süreçlerindeki Yeri

Teknoloji transfer ofisleri/merkezleri (TTO/TTM) yükseköğretim kurumlarında keşfedilen kapsamlı vukuf ve gözlem sonuçlarının, finansal bir değer kazanarak ekonomiye katkı yapmasını sağlamak amacıyla kurulan yükseköğretim ve sanayi arasındaki birimlerdir (Güler & Kırbaslar, 2020). Bir başka tanımı ise; yükseköğretim kurumlarında yapılan gözlem ve inceleme verilerini ticarileştiren ve bir ya da birden çok yükseköğretim kurumu ya da bilimsel araştırma kuruluşuyla ilişkili arayüz birimleri olarak ifade edilmektedir (World Intellectual Property Organization, 2007). Erişim tarihi: 22 Ocak 2022

TTO'lar aracılığıyla, üniversite-sanayi iş birliğinde elde edilen teknolojinin transfer edilmesi, ticarileştirilmesi aynı zamanda buluşların lisanslanmasının sağlaması açısından büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu transfer işleminin ticarileştirilmesi ülke ekonomisine büyük oranda katkı sağlamaktadır.

Ayrıca TTO'ların başarısını etkileyen unsurları inceleyecek olursak;

- Yarar sağlayan kanunlar, teşvikler,
- Devlet desteği, yasal otorite tarafından düzenlenen organizasyonlar,
- Sanayi tarafından düzenlenen organizasyonlar, bunların teşvik edici ve özendirici politikaları,
- Bu alanda çalışan kişilerin uzman ve profesyonel olmaları,

- Paydaş ilişkilerinin iyi yönetilmesi,
- Projeler bazında süreç ve performans yönetiminin sağlanması gibi durumlar sayılabilir (Değerli, 2017).

4. Yöntem

Bu araştırma da Nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Anket ile istatistiksel veriler toplanarak frekans analizleri gerçekleştirilmiştir ve sütun grafikler halinde sunulmuştur.

4.1 Hipotezler

H1 Akademik çalışma tecrübesine göre Ar-ge süreçlerinde daha fazla görev almışlardır.

H2 Ar-Ge projelerinde görev alan akademisyenler almayanlara göre daha fazladır.

H3 Teknoloji transfer ofisinden yararlanmayan akademisyenler yararlananlara göre daha fazladır.

4.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye Cumhuriyeti / İstanbul'da, Devlet Üniversitesi ve Vakıf Üniversitelerinin de görev yapmakta olan akademisyenler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde sistematik örneklem seçim yöntemi kullanılmıştır. Örneklem seçiminde belirlenen sınırlılıklar, İstanbul şehrinde bulunan Vakıf ve Devlet üniversitelerinde halen görev yapmakta olan akademisyenlerdir. Örneklem aralığı belirlenirken evrene oranı bölünerek örneklem sayısı belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemi 2020–2021 güz ve bahar dönemi olmak üzere (%52.4) 154 Erkek ve (%47.6) 140 Kadın akademisyen, (%59.9) 176 Vakıf (%40.1) 118 Devlet Üniversitelerinin de,

İstanbul ilinde görev yapan akademisyeni kapsamaktadır.

4.3 Veri Toplama

Çalışmada kullanılan anket formu “Google Formlar” vasıtasıyla çevrimiçi hale getirilmiştir. Ölçekler çevrimiçi olarak uygulanmış ve toplanmıştır. Veriler toplanırken akademisyenlerin bağlı oldukları Üniversitelerinin kurumsal e-posta adreslerine katılım e-postası iletilmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasında gerçekleşmiştir. Çalışmada 297 anket geri dönüşü sağlanmış, bunların tamamı araştırmacı tarafından incelenmiş ve uygun görülmeyen 3 adet anket analiz sonucunun güvenilirliğini düşüreceği için çalışmadan çıkarılıp 294 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir. Çıkarılan anketler katılımcılar tarafından çok fazla boş soru bırakılan veya hepsi aynı cevap şıkkı işaretlenmiş olanlardır. Akademisyenler uygun-yargısal (sadece İstanbul'da Vakıf veya Devlet Üniversitesinde çalışmakta olan) örneklem yöntemine göre belirlenmiştir.

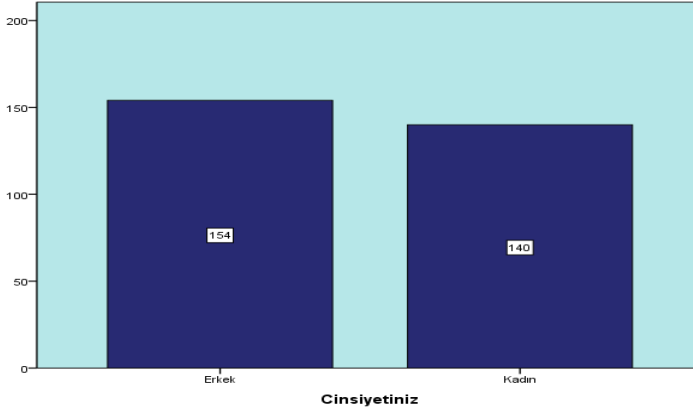
4.4 Analiz

Araştırmanın hipotezlerine problemlerine yanıt aramak amacıyla Nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sürecinde; toplanan veri analizinde SPSS 24 yazılımı kullanılmıştır. Memnuniyet anketi kullanılmıştır ve memnuniyet oranlarının tespit edilmesinde frekans değerleri toplanarak grafik oluşturulup yorumlanmıştır.

4.5 Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama amacıyla demografik bilgi formu kullanılmıştır. Ankette 9 demografik soru bulunmaktadır. Bunlar;

Şekil 13.Cinsiyete Göre Dağılım Grafiği

- 1.Cinsiyetiniz
- 2.Görev yaptığınız üniversite
- 3.Akademik Unvanınız
- 4.Bağlı olduğunuz akademik birim
- 5.Akademik çalışma alanınız
- 6.Akademisyenlikteki çalışma tecrübeniz
- 7.Daha Önce Hiçbir Ar-Ge Projesinde Görev Aldınız mı?
- 8.Daha Önce Hiçbir Sanayi Kuruluşu ile Ar-Ge Projesi Yaptınız mı?
- 9.Daha Önce Transfer Ofisi Hizmetlerinden Faydalandınız mı?

5.Bulgular

Bu çalışma ile Akademisyenlerin Ar-Ge yetenekleri incelenmiştir. Katılımcılara yöneltilen anket sorularına gelen cevaplar doğrultusunda aşağıda elde edilen veriler ile yeteneklere etki eden faktörler gösterilmektedir.

Tablo 5 ve Şekil 13'te görüldüğü üzere katılımcıların (%52.4) 154 Erkek ve (%47.6) 140 Kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Bu oranlamada anketi dolduranların eşit oranda dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 6 ve Şekil 14'te görüldüğü üzere katılımcıların (%59.9) 176 Vakıf (%40.1) 118 Devlet Üniversitelerinin de görev yapan akademisyenler oluşturmaktadır. Katılım

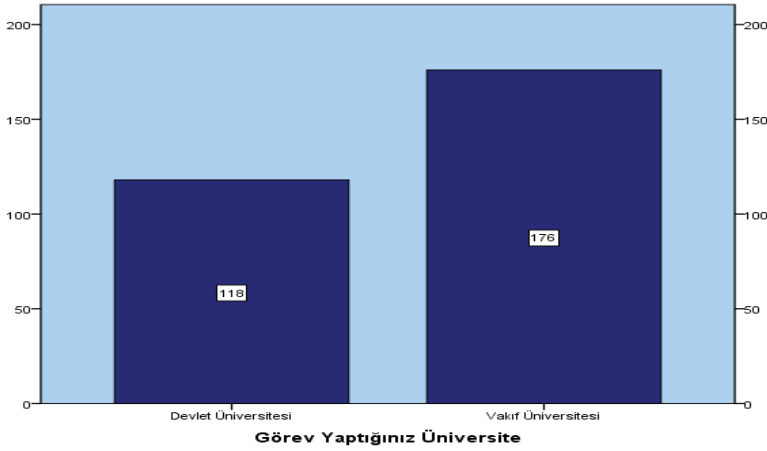
Tablo 5.Cinsiyet

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli Yığılan	
			Yüzde	Yüzde
Erkek	154	52,4	52,4	52,4
Kadın	140	47,6	47,6	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

Tablo 6. Görev Yaptığınız Üniversite

Üniversitesi	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Devlet Üniversitesi	118	40,1	40,1	40,1
Vakıf Üniversitesi	176	59,9	59,9	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

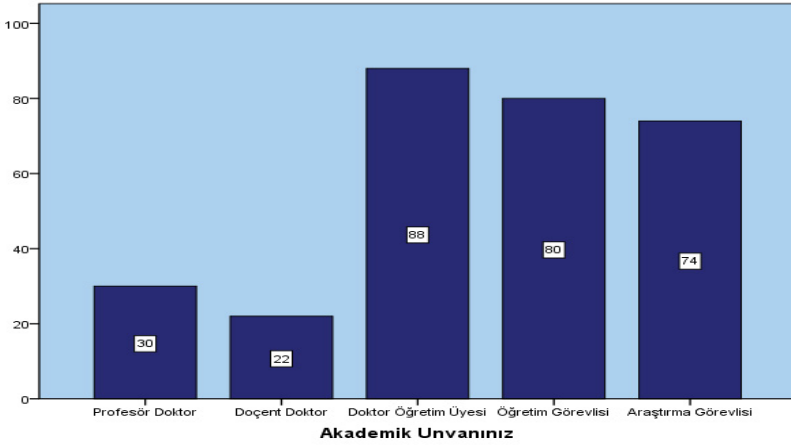
Şekil 14. Görev Yapılan Üniversiteye Göre Dağılım Grafiği

Tablo 7. Akademik Unvanınız

Akademik Unvan	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Profesör Doktor	30	10,2	10,2	10,2
Doçent Doktor	22	7,5	7,5	17,7
Doktor Öğretim Üyesi	88	29,9	29,9	47,6
Öğretim Görevlisi	80	27,2	27,2	74,8
Araştırma Görevlisi	74	25,2	25,2	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

Şekil 15. Akademik Unvanlara Göre Dağılım Grafiği

sağlayanların çoğu Vakıf Üniversitesinde görev almaktadır.

Tablo 7 ve Şekil 15'te görüldüğü üzere katılımcıların (%29.9) 88 Doktor Öğretim Üyesi, (%27.2) 80 Öğretim Görevlisi, (%25.2) 74 Araştırma Görevlisi, (%10.2) 30 Profesör Doktor ve (%7.5) 22 Doçent Doktordan oluşmaktadır.

Tablo 8 ve Şekil 16'da görüldüğü üzere katılımcılar bağlı oldukları akademik birimlere göre dağılımı verilmiştir. 74'ü Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, 54 Meslek Yüksekokulu, 36 Sağlık Bilimleri Fakültesi, 36 İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, 30 Yüksekokul, 18 Fen Edebiyat Fakültesi, 8 İktisat Fakültesi, 6 Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 6 Kültür ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 4 Eğitim Fakültesi, 4 İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 4 Rektörlük, 4 Mühendislik ve Doğa Bilimleri, 4 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2 Sanat ve Tasarım Fakültesi, 2 Veteriner Fakültesi, 2 Güzel Sanatlar Fakültesinden katılımcıdan oluşmaktadır. Bu duruma göre katılımcıların 74 katılım ile en fazla

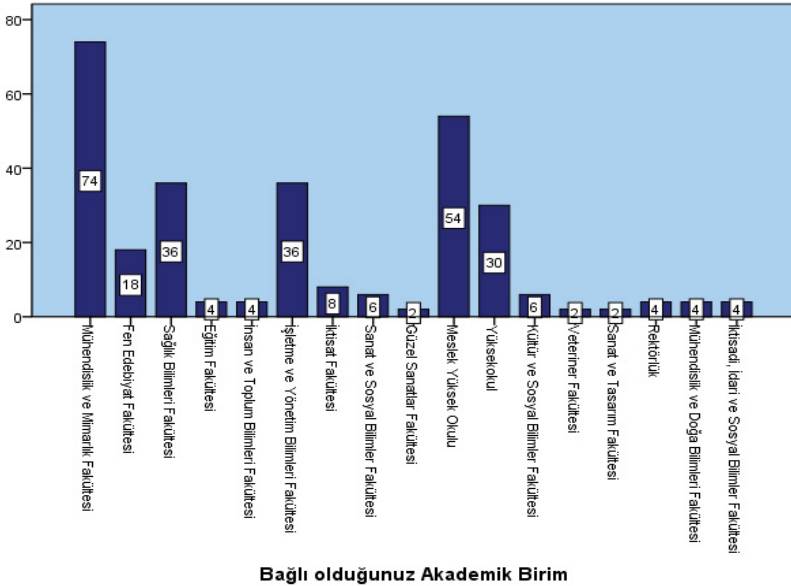
olduğu akademik birimin Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi olduğu görülmektedir. En az katılım ise 2 katılımcı ile Sanat ve Tasarım Fakültesi, Veteriner Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada Ar-Ge alanında Mühendislik ve Mimarlık dallarında akademisyenlerin merakı ve eğiliminin olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda Meslek Yüksekokulları bünyesinde görev alan akademisyenlerinde bu alanda çalışmalar yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 9 ve Şekil 17'de görüldüğü üzere katılımcıların akademik çalışma alanlarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre 72 Mühendislik Bilimleri, 62 Sağlık Bilimleri, 54 Sosyal ve Beşeri Bilimler, 40 Fen ve Doğa Bilimleri, 16 Ulaştırma ve Lojistik, 12 Havacılık ve Uzay Bilimleri, 12 İletişim Bilimleri, 6 Yabancı Diller, 4 Güzel Sanatlar, 4 Teknoloji, 2 Çevre Bilimleri, 2 Eğitim Bilimleri, 2 Tasarım, 2 Mimarlık, 2 Uygulamalı Bilimler, 2 Bilişim Sistemlerinden oluşmuştur. Görüldüğü üzere en fazla katılımcıyı Mühendislik bilimleri alanı göstermiştir. En az katılımcı 2 katılımcı

Tablo 8. Bağlı Olduğunuz Akademik Birim

Akademik Birim	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	74	25,2	25,2	25,2
Fen Edebiyat Fakültesi	18	6,1	6,1	31,3
Sağlık Bilimleri Fakültesi	36	12,2	12,2	43,5
Eğitim Fakültesi	4	1,4	1,4	44,9
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	4	1,4	1,4	46,3
İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi	36	12,2	12,2	58,5
İktisat Fakültesi	8	2,7	2,7	61,2
Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi	6	2,0	2,0	63,3
Güzel Sanatlar Fakültesi	2	,7	,7	63,9
Meslek Yüksek Okulu	54	18,4	18,4	82,3
Yüksekokul	30	10,2	10,2	92,5
Kültür ve Sosyal Bilimler Fakültesi	6	2,0	2,0	94,6
Veteriner Fakültesi	2	,7	,7	95,2
Sanat ve Tasarım Fakültesi	2	,7	,7	95,9
Rektörlük	4	1,4	1,4	97,3
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi	4	1,4	1,4	98,6
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi	4	1,4	1,4	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

Şekil 16. Bağlı Olduğunuz Akademik Birim Grafiği

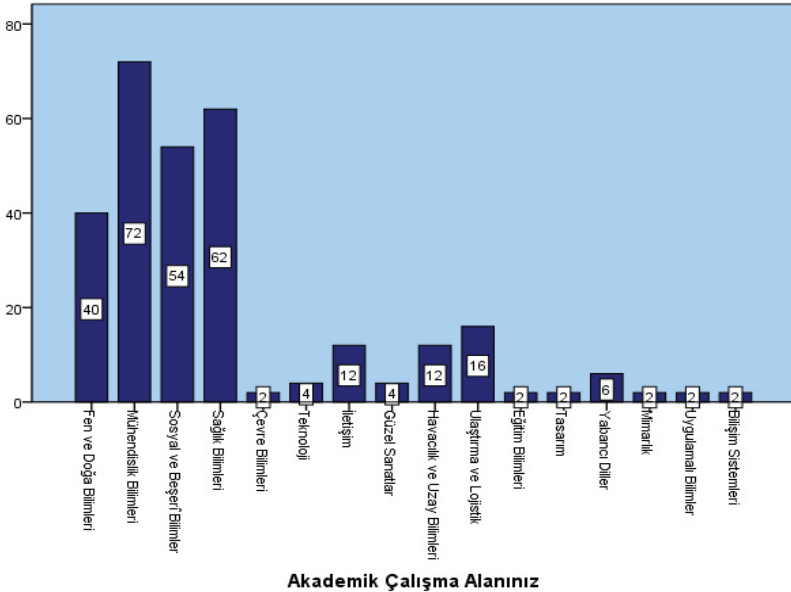

Bağlı olduğunuz Akademik Birim

Tablo 9. Akademik Çalışma Alanınız

Çalışma Alanı	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Fen ve Doğa Bilimleri	40	13,6	13,6	13,6
Mühendislik Bilimleri	72	24,5	24,5	38,1
Sosyal ve Beşerî Bilimler	54	18,4	18,4	56,5
Sağlık Bilimleri	62	21,1	21,1	77,6
Çevre Bilimleri	2	,7	,7	78,2
Teknoloji	4	1,4	1,4	79,6
İletişim	12	4,1	4,1	83,7
Güzel Sanatlar	4	1,4	1,4	85,0
Havacılık ve Uzay Bilimleri	12	4,1	4,1	89,1
Ulaştırma ve Lojistik	16	5,4	5,4	94,6
Eğitim Bilimleri	2	,7	,7	95,2
Tasarım	2	,7	,7	95,9
Yabancı Diller	6	2,0	2,0	98,0
Mimarlık	2	,7	,7	98,6
Uygulamalı Bilimler	2	,7	,7	99,3
Bilişim Sistemleri	2	,7	,7	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

Şekil 17. Akademik Çalışma Alanı Grafiği

Tablo 10. Akademisyenlikteki Çalışma Tecrübeniz

Tecrübe	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
0-2 Yıl	70	23,8	23,8	23,8
2-5 Yıl	62	21,1	21,1	44,9
5-8 Yıl	46	15,6	15,6	60,5
8-11 Yıl	32	10,9	10,9	71,4
11-14 Yıl	28	9,5	9,5	81,0
14 ve üzeri Yıl	56	19,0	19,0	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

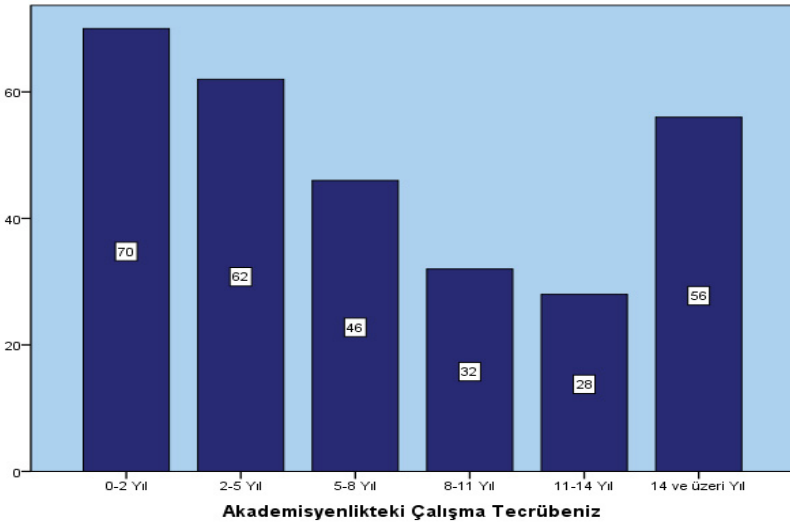
ile Bilişim Sistemleri, Uygulamalı Bilimler, Mimarlık, Tasarım, Eğitim Bilimleri ve Çevre Bilimleri alanı oluşturmuştur. Aslına bakılacak olursa yeterli laboratuvar ortamı ve işbirlikleri aracılığıyla Mühendislik dalı ile Sağlık Bilimleri alanının desteklenmesi, anılan alanda çalışan akademik personelin daha da aktif hale gelmesine ve söz konusu çalışmalarda daha ileri seviyelere ulaşabileceği anlamına gelmektedir.

Tablo 10 ve Şekil 18'de görüldüğü üzere katılımcıların akademik çalışma tecrübele-

rine göre dağılımı verilmiştir. Bu göre 70 akademisyen 0-2 Yıl, 62 akademisyen 2-5 Yıl, 56 akademisyen 14 ve üzeri, 46 akademisyen 5-8 Yıl, 32 akademisyen 8-11 Yıl ve 28 akademisyen 11-14 Yıl tecrübe bilgisi vermiştir. Katılımcıların 70 katılımcı ile en fazla 0-2 Yıl tecrübesi olanların oluşturduğu görülmektedir. 28 katılımcının 11-14 Yıl arası tecrübe ile grafiğin en altında olduğu görülmektedir.

Tablo 11 ve Şekil 19'da görüldüğü üzere katılımcıların Ar-Ge projelerinde görev

Şekil 18. Akademisyenlikteki Çalışma Tecrübesi Grafiği

Tablo 11. Daha Önce Hiçbir Ar-Ge Projesinde Görev Aldınız mı?

AR-GE Proje	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Evet	170	57,8	57,8	57,8
Hayır	124	42,2	42,2	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

alıp almadıkları sonuçlarının dağılımı verilmiştir. Buna göre katılımcıların (%57.8) 170'i Evet cevabı verirken, (42.2) 124'ü Hayır cevabı vermiştir. Oranlamaya bakılacak olursa yüksek seviyede Ar-Ge alanında projesi olan akademik personelin olduğu görülmektedir.

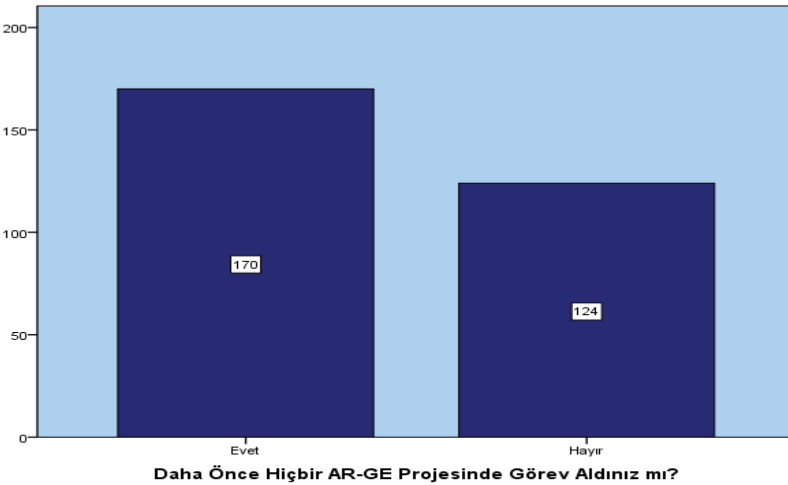
Tablo 12 ve Şekil 20'de görüldüğü üzere katılımcıların hiçbir sanayi kuruluşu ile Ar-Ge projelerinde görev alıp almadıkları sonuçlarının dağılımı verilmiştir. Buna göre (%30.6) 90 akademisyen Evet cevabı verirken, (%69.4) 204 akademisyen Hayır cevabı vermiştir. Bu verilen cevaplara göre sanayi kuruluşları ile ortak projede çalışan akademisyen sayısının düşük bir seviyede olduğu gözlenmiştir.

Tablo 13 ve Şekil 21'de görüldüğü üzere katılımcıların daha önce transfer ofisi hizmetlerinden faydalanıp faydalanmadıkları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir. Buna göre (%42.9) 126 akademisyen bu soruya evet yanıtı verirken, (%57.1) 168 akademisyen hayır cevabı vermiştir. Bu sonuca göre transfer ofisi hizmetlerinden faydalananların sayısının faydalanmayanlardan düşük olduğu gözlenmiştir.

6.Sonuçlar

Bu çalışmada, İstanbul'da yer alan Yükseköğretim Kurumlarının bünyesinde istihdam edilen akademik personelin Araştır-

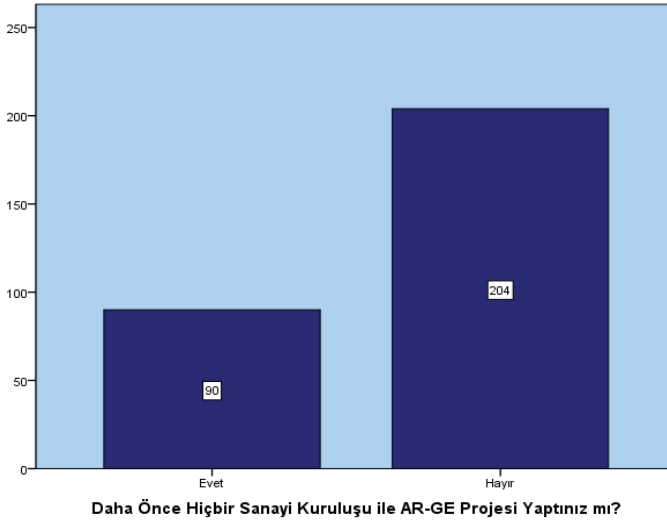
Şekil 19. Daha Önce Hiçbir Ar-Ge Projesinde Görev Alımı Grafiği

Tablo 12. Daha Önce Hiçbir Sanayi Kuruluşu ile Ar-GE Projesi Yaptınız mı?

Ortak Proje	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Evet	90	30,6	30,6	30,6
Hayır	204	69,4	69,4	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

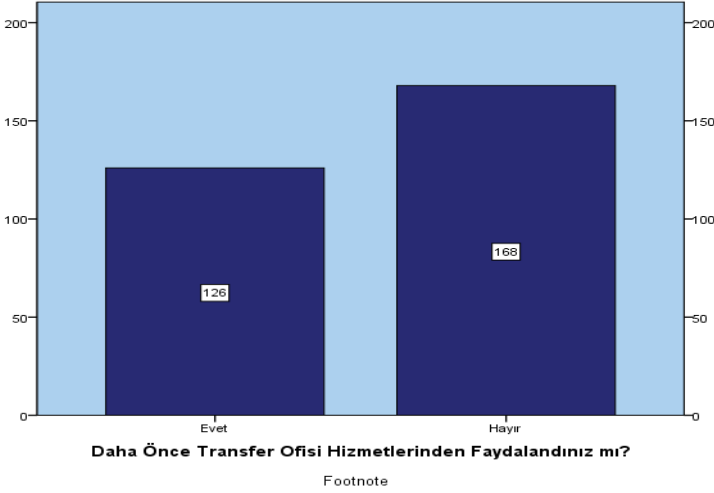
Şekil 20. Daha Önce Hiçbir Sanayi Kuruluşu ile Ar-Ge Projesi Yapma Grafiği

Tablo 13. Daha Önce Transfer Ofisi Hizmetlerinden Faydalandınız mı?

T.O Faydalanma	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılan Yüzde
Evet	126	42,9	42,9	42,9
Hayır	168	57,1	57,1	100,0
Toplam	294	100,0	100,0	

Şekil 21. Daha Önce Transfer Ofisi Hizmetlerinden Faydalanma Grafiği

ma-Geliştirme alanındaki çalışmaları ele alınmıştır.

Anılan bu çalışmanın bazı kısımlarında Araştırma-Geliştirme'ye ilişkin TÜİK verileri incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Araştırma-Geliştirme'ye ilişkin TÜİK araştırmalarının 2011 yılından itibaren yapıldığı öncesinde araştırılan bir kalem olmadığı görülmektedir. Çalışmalarda; Araştırma-Geliştirme harcamasının gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı, tam zaman eşdeğeri cinsinden Araştırma-Geliştirme personeli sayısı, kadın Araştırma-Geliştirme personelinin oranı ve en fazla Araştırma-Geliştirme personeli çalıştırılan bölgeler gibi konular incelenmiştir. Ayrıca yükseköğretim kurumlarının yüzdelerle oranlamaları ele alınarak yıllar içerisinde katkıları sunulmuştur. Çalışmada 2017-2018-2019 yıllarına ilişkin veriler incelenerek diğer çalışmalardan farklı olarak tüm detay ve şekiller ile konu hakkında sayısal veriler sunulmuştur. Yapılan değerlendirme sonucunda da yıllar içerisinde Ar-Ge harcamalarında Yükseköğretimin payının düştüğü görülmüştür.

Yükseköğretim Kurumları için Araştırma-Geliştirme'nin önemine değinilmiş ve bu alandaki çalışmaların kapsamı anlatılmıştır. Çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran özellik; 'Üniversitelerin Olağan Genel Denetleme' süreçlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca geçmişten günümüze YÖK'ün Araştırma-Geliştirme'ye ilişkin iyileştirme çalışmaları ele alınarak konunun Başkanlık nezdindeki yerine değinilmiştir. 2019 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın göndermiş olduğu yazıdan sonra tüm Vakıf Üniversitelerinde Ar-Ge'ye ilişkin harcamaların yıllar içerisinde arttığı görülmüştür. Buradanda YÖK'ün yaptığı çalışmanın ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Üniversiteler bünyesinde görev alan akademik personelin Araştırma-Geliştirme farkındalık durumları incelenmiş ve yapılan çeşitli testler ve analizler sonucunda; katılım sağlayanların büyük çoğunluğunu Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi ile Meslek Yüksekokullarının oluşturduğu çalışma alanı olarakta Mühendislik ve Sağlık Bilimleri alanından olduğu görülmüştür.

Bu birim ve çalışma alanında olan akademisyenlerin farkındalıklarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Hizmet süreleri bakımında alana ilginin 0-2 yıl ve 2-5 yıl ile 14 ve üzeri yıl olanlarda yüksek olduğu görülmüştür. Buradan da anlaşılan Ar-Ge alanına eğilim genellikle hizmet sürelerinin ilk yıllarında ve uzun yıllar emek verip bilime değerli katkılar sunan 14 yıl ve üzeri çalışma tecrübesine sahip akademik personelin donanımı ve eğilimin mükemmel uyumunun göstergesidir. Daha önce Ar-Ge projesi yapılma oranının yüksek olduğu görülmüştür. Ankete verilen cevaplara göre sanayi kuruluşları ile ortak projede çalışan akademisyen sayısının düşük bir seviyede olduğu gözlenmiştir. Buda beraberinde Üniversite-Sanayi İşbirliğinde belki yeterli bilgilendirme, teşvik veya iletişimin sağlanmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca transfer ofisi hizmetlerinden faydalananların sayısının faydalanmayanlardan düşük olduğu gözlenmiştir. Akademisyenler çalışmalarında Sanayiden ve Transfer Ofisinin hizmetinden yararlanmamış olmaları genel itibariyle bağımsız Ar-Ge çalışmaları yaptığı izlenimini bırakmaktadır.

7. Yazar Katkı Beyanı

Bu çalışmada Tuğba BAYDENİZ fikrin oluşturulması, literatürün taranması, makalenin yazılması, verilerin toplanması; Vesile KÜÇÜK makalenin tasarımı, makalenin revizyonu ve sonuçların değerlendirilmesi; Hüseyin GÖKAL verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması başlıklarında katkı sunmuşlardır.

8. Etik Kurul Onayı ve Çıkar Çatışması Beyanı

Etik kurul onayı alınmıştır (İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kurulu, 15.04.2021, No: 2021/05-09). Bu çalışmanın bir kişi/kurum ile çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- 2547 Sayılı Kanun. (1981). 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu. 17506. T.C.Resmi Gazete.
- 5746 Sayılı Kanun. (2008). 5746 Sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. 26814. T.C.Resmi Gazete. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021
- Çengel, M., & Binark, A. (2019). Proje Yönetim Bileşenleri Bağlamında Teknoloji Transfer Ofislerinin Girişimcilik ve Şirketleşmeye Etkisinin İncelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 28-34.
- Değerli, M. (2017). Teknoloji Transfer Ofisleri İçin Kritik Başarı Faktörleri. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Güler, M., & Kırbaşlar, Ş. (2020). Teknoloji Transfer Ofislerinin Üniversite Sanayi İşbirliğindeki Rolü. Ankara: İksad Yayınevi.
- OECD Frascati Klavuzu. (2002). *TÜBİTAK*. https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/frascati_tr.pdf Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021
- OECD Frascati Klavuzu. (2002). *TÜBİTAK*. https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/frascati_tr.pdf Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021
- Öğrü, G. (2020). Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerine Teknoloji ile Ar-Ge Harcamalarının Yayılma Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması 2017 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2017-27821> Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması 2018 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2018-30572> Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması 2019 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2019-33676> Erişim tarihi: 20 Ağustos 2021
- World Intellectual Property Organization. (2007). Technology Transfer. Intellectual Property And Effective University-Industry Partnerships: The Experience of China. India, Japan, Philippines, The Republic of Korea, Singapore and Thailand. Erişim tarihi: 22 Ocak 2022
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2020, 06 10). Sektörlere İlişkin Başlıklar-75850160-199-E.35280. Ankara.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2020, 12 30). Ar-Ge Kalemleri Hakkında-E-85260234-622.99-84098. Ankara.

